

Kaarle Nordenstreng: Tajuntateollisuus:
Viestintäpolitiikan näköaloja. Weilin + Göös,
1974. Julkaistu kustantajan luvalla.

Kaarle Nordenstreng

TAJUNTATEOLLISUUS

Sanoma- ja aikakauslehdistö, radio, televisio, äänilevyt, elokuva ja kirjallisuus puhuttelevat keskiarvosuomalaista peräti kolmasosan valveillaoloajastamme. Tiedotusvälineet ovat merkittävä tekijä myös rahaa ja työvoimaa liikuttelevana tuotantoelämän osana, siinä missä muutkin teollisuudenalat. Joukkotiedotus on näin noussut paitsi kulttuurikeskustelun ja päivänpoliittisen kiistelyn myös yhteiskuntapolitiikan kohteeksi.

Viestintäpoliittinen komitea, joka koottiin 1972 vajaasta parista-kymmenestä asiantuntijasta poliittisen kentän eri puolilta, sai työnsä tuloksena aikaan viisi erillistä komiteamietintöä, jotka muodostunevat tärkeiksi lähtökohdiksi tuleville viestintäpoliittisille ratkaisuille - moniko sanomalehti saa kuolla ja mitkä pelastetaan, annetaanko television toinen kanava Mainos-TV:lle, syntyykö kaapelitelevision myötä joka kaupunkiin oma kaupallinen radioasema, saako television katsoja nähdäkseen satelliitin välittämiä tv-ohjelmia suoraan muista maista aina Japania myöten.

Tampereen yliopiston tiedotusopin professori Kaarle Nordenstreng, joka toimi Viestintäpoliittisen komitean varapuheenjohtajana, on koonnut tähän teokseen keskeisimmät viestintäpoliittiset puheenvuoronsa pyrkien vauhdittamaan lehdistöstä, yleisradiotoiminnasta, kaapelitelevisiosta yms. käytävää keskustelua tarjoamalla helppolukuisempaa tietoa kuin tutkimusraportit ja komiteamietinnöt.

Saatteeksi

Omistettu suomalaisille toimittajille, tajuntateollisuuden työntekijöille

"En pysty luettelemaan muita ammattikuntia kuin opettajat, joilla näkisin olevan yhteiskunnassa pitkällä tähtäimellä yhtä merkittävän aseman kuin journalisteilla. - - Tiedotuskentän tuntemus ei ole tämän päivän journalistille mikään ylellisyys-hyve: yhä kiivaammaksi käyvän informaatio-osodan keskellä hän joutuu päivittäin puntaroimaan asemaansa rintamalinjoilla."
(Kirjoittaja Sanomalehtimies-Journalisten -lehdes-sä 5/1971)

Tämä kirja perustuu suurimmaksi osaksi eri foorumeilla viime vuosina esittämiini joukkotiedotusta ja viestintäpolitiikkaa käsitteleviin katsauksiin. Yhtenäisen kokoelman tekemiseen on antanut aiheen Viestintäpoliittisen komitean ja radiolainsäädännön uudistustoimien käynnistämä julkinen keskustelu. Tarkoitukseni on ollut vauhdittaa tätä keskustelua ja tuoda siihen tosiasia-aineistoa muodossa, joka olisi helppolukuisempaa kuin alan tutkimusraportit ja komiteamietinnöt.

Tällainen esitys ei tietysti voi olla tyhjentävä eikä sen tarjoama teoreettinen analyysi kovinkaan perusteellinen. Lukija joka on tässä suhteessa tekstiini tyytymätön tarttukoön varsinaiseen tiedotusopilliseen kirjallisuuteen.

Voin kuvitella, että seuraavilla sivuilla sattuu lukijan silmään "puolueellista" tekstiä. Tämä on sekä väistämätöntä että tarkoituskinkin. Väistämätöntä siksi, että kaikki tieteellinen tosiasiatieto näyttää puolueelliselta kun sitä katsoo yksipuolisen mielitekijöiden keskelä. Tarkoituksellista taas "puolueellisuuteni" on sen vuoksi, että viestintäkysymyksissä jos missä Suomessa valitseva porvarillinen hegemonia on perinteisesti liian murskaava, jotta sen tasapainottamiseksi (edes avoimesti ja ennakkoluulottomasti maailmaa tarkastelevien keskuudessa) riittäisi pelkästään viileän tieteellinen ote.

Suomen suvessa Jaakon päivänä 1974

Kaarle Nordenstreng

Ensimmäinen osa

Tajuntateollisuus suomalaisittain

"Yksinomaan sitoutumatonta tai porvarillista puoluelehteä lukee ei-sosialistisia puolueita äänestävästä 95 %, ja vain muutama prosentti heistä lukee myös sosialistista lehteä. Toisaalta sosialistisia puolueita äänestävästä lukee yksinomaan sitoutumatonta tai porvarillista puoluelehdistöä 70 %, myös sosialistisia lehtiä 25 % ja 5 % vain sosialistisia lehtiä. - - Sanomalehdistöön kohdistuvan viestintäpolitiikan tehtävänä on komitean mielestä toisaalta turvata lehdistön yleiset toimintaedellytykset ja toisaalta tasoittaa niitä lehtien ja lehtiryhmien välisiä kilpailuedellytysten eroja, joita sanomalehtien puolue-, alue- tai kielisidonnaisuus saattaa aiheuttaa."(Viestintäpoliittisen komitean I ja II osamietintö, s. 26, 97)

"Sosialistisia aatteita kannattavilla väestöryhmillä on meilläkin jo nyt käytettävissään riittävästi pätevää ja ammattitaitoista lehtiväkeä, toimittajia ja talouselämän miehiä samoin kuin lehtien valmistamisessa tarvittava teknillinen henkilökunta ja koneisto. Vasemmistolla on omat lehtensä. Mikään muu kuin omien kannattajien luottamuksen puute niitä kohtaan ei ole esteenä korkeatasoisen, monipuolisen ja laajalevikkisen vasemmistolehdistön luomiselle. Sen sijaan porvarillisen sanomalehden perustamisen tiellä sosialistisessa yhteiskunnassa on muitakin esteitä kuin lukijakunnan kannatuksen puute." (Uusi Suomi, 23.5.1973)

1 Joukkotiedotuksen koko kuva¹

Ihmiset välittävät toisilleen monenlaisia sanomia mitä moninaisimmin keinoin. Miten joukkotiedotus ja sitä tuottava tajuntateollisuus on erotettavissa kaikesta muusta yhteiskunnassa tapahtuvasta viestinnästä?

Viestintäpoliittinen komitea on III osamietinnössään määritellyt joukkotiedotuksen "teknisin apukeinoin tapahtuvaksi sanomien siirroksi, jolle on ominaista julkisuus ja suurehko, periaatteessa itsevalikoituva yleisö". Sen vastakohtana esitetään ns. kohdeviestintä, jolle puolestaan on "ominaista vastaanottajiin ja sanomien sisältöön kohdistuvat rajoitukset; tällainen tietyille vastaanottajille suunnattu viestintä voi olla luonteeltaan yksityistä (esim. yksityiskirjeet ja -puhelut) tai hieman avoimempaa jos vastaanottajana on tietty rajoitettu ihmisryhmä (esim. hallinnollinen kiertokirje tai suljetun piirin televisio)". Kohdeviestintän ääriesimerkkinä on kahdenkeskinen henkilökohtainen keskustelu, jossa tapahtuu yksityistä ja kahdensuuntaista sanomien vaihdantaa. Joukkotiedotuksen tyyppiesimerkkinä on koko väestön piiriin leviävä lehti, joka siirtää teollisesti monistettuja julkisia sanomia tuottajalta laajoille kuluttajajoukoille - kyseessä on yksisuuntainen viestintä eli tiedotus. Siksi sana "joukkotiedotus" on osuvampi kuin sana "joukkoviestintä" kuvaamaan ko. viestintätapahtuman luonnetta.

Joukkotiedotus edellyttää sanomien monistamiseen ja siirtoon käytettäviä teknisiä apukeinoja - painokonetta ja paperia, filmiä, äänilevyä, magneettinauhaa sekä näiden toistolaitteita, sähköjohdot, radioaaltojen lähetys- ja vastaanottolaitteita yms. Joukkotiedotuksen kenttä onkin totuttu jakamaan sen perusteella, mistä tekniikasta on kysymys: puhutaan painetusta sanasta, elokuvasta, äänilevystä, radiosta ja televisiosta - viimeksi mainituista käytetään usein myös yleisnimitystä "sähköiset välineet". Tämä selkeä jaottelu on yhä käyttökelpoinen, joskin on huomattava se mitä Viestintäpoliittinen komitea uusia viestintämenetelmiä tarkastellessaan (III osamietinnössä) totesi: "Viestintäteknikan kehitys on lähentänyt eri viestintämenetelmiä keskenään siten, että selvien rajojen vetäminen on usein vaikeata: sanomien siirtoon saate-

¹ Tajuntateollisuuden taloutta koskevan jakson pääosa on julkaistu Helsingin Sanomissa 17.8.1973.

taan käyttää rinnakkain erilaisia teknisiä apukeinoja."

Joka tapauksessa joukkotiedotus on luonteeltaan teollista toimintaa, ja koska sen osoitteena ovat suuret vastaanottajajoukot ja näiden piirissä vallitseva 'henkinen ilmasto', on sanan "tajuanteollisuus" käyttäminen tässä yhteydessä asiallisesti hyvin perusteltua. Tajunteollisuudella ei tarvitse tarkoittaa pelkästään sanomien tuotantoa, vaan sanan "joukkotiedotus" tavoin se voidaan yleistää peittämään tämän tyyppisen viestintätoiminnan kaikki eri puolet - tuotanto, sisältö ja kulutus. Seuraavassa piirretään suomalaisen tajunteollisuuden koko kuvaa lähinnä sanomien tuotantoa ja kulutusta koskevien tietojen avulla.

TAJUNTEOELLISUUDEN TUOTANTO: HYÖDYKEVOLYYMIT JA TUOTANTOLAITOKSET

Eri joukkotiedotusvälineiden tuotteet eivät ole keskenään vertailukelpoisia. Silmiinpistävin ero on painetun sanan ja sähköisten välineiden lopputuotteiden luonteessa: lehdet ja kirjat ovat pysyviä, aineellisia kappaleita, mutta radio- ja tv-ohjelmat sekä äänilevyt ja elokuvat (ym. ääni- ja kuvataallenteet) ovat ohi kiihtäviä 'eläviä' tilanteita, aikaan sidottuja palveluja. Lisäksi on pantava merkille, että painetun sanan tuotteet ovat luonteeltaan 'vähittäistuotteita' eli yksittäisiä vastaanottajia varten monistettuja kappaleita, mutta sähköinen tajunteollisuus puolestaan eräänlaista 'tukkutuotantoa', jossa vastaanottajille tarjotaan tietty potentiaalinen sanoma-aines - esimerkiksiokuva - jota nämä käyttävät hyväkseen vaihtelevassa määrin. Paineretun sanan tuotantovolyyymiä voi samalla pitää kulutuksen likiarvona, mutta sähköisten välineiden tuotanto ei kerro vielä paljoakaan kuluttajakunnan suuruudesta. Näistä vertailupulmista huolimatta on tärkeää tuntea tajunteollisuuden tuotannon laatu ja määrä. Eri välineiden summittaiset tuotantovolyymit on ilmaistu oheisessa taulukossa vuodessa tuotettujen sanomien määrinä, ja mittayksikkönä käytetään kullekin välineelle luonteenomaisia tuotetyyppisiä.

Viestintähyödykkeiden tuotannosta huolehtii suuri joukko enemmän tai vähemmän toisistaan riippumattomia yrityksiä, tajunteollisuuslaitoksia, joista kukin tuottaa yhtä tai useampaa nimikettä. Esimerkiksi sanomalehtien yli 700-miljoonainen vuosivolyyymi koostuu noin 90 eri nimisen lehden vuosikerroista, joita tuottaa kahdeksisenkymmentä eri lehtiyritystä. Toiset näistä ovat selvästi suuryrityksiä (kuten Sanoma Oy., jonka Helsingin Sanomat ja Ilta-Sanomat muodostavat 17 % sanomalehdistön kokonaislevikistä) ja toiset vähäpätöisiä pienyrityksiä; puolet kaikista sanomalehtiyrityksistä vastaavat yli 90 prosentista vuosivolyyymista. On kuitenkin todettava, että kansainvälisesti katsottuna sanomalehdistömme ei ole kovin keskittynyttä: kahdeksan suurinta yritystä vastaavat 'vain' puolesta vuodessa tuotetusta lehtimäärästä, kun esimerkiksi Englannissa neljä lehtiketjua kattavat runsaat 60 prosenttia päivälehdistön kokonaislevikistä. Eri asia on tietysti, että muodollinen keskittymisaste ei vielä kerro paljoakaan lehdistön poliittisesta jakaantumisesta ja esimerkiksi sen välittämän sanomavirran todellisesta monipuolisuudesta.

Eri välineiden tuotantovolyymit:

Lehdistö (1972)

sanomalehdet	710 milj. kpl	62 %
paikallislehdet	45	4
ilmaisjakelulehdet	35	3
yleisaikakauslehdet	135	12
asiakaslehdet	70	6
muut aikakauslehdet	145	13
Yhteensä	1 140	100

Kirjallisuus (1971)

oppikirjat	9 milj. kpl	38 %
muut tietokirjat	7	29
kaunokirjallisuus	5	21
lasten ja nuorten kirjat	3	12
Yhteensä	24	100

Äänilevy ja -kasetti (1972)

single ja EP	0,5 milj. kpl	6 %
LP	1,5	57
kasetit ja nauhat	0 7	37
Yhteensä	2,7	100

Elokuva (1971)

	nimikkeitä levityksessä		tuotanto/ maahantuonti
kotimaisia pitkiä (elokuvateattereissa)	100 kpl	1 %	10 kpl
ulkomaisia pitkiä (elokuvateattereissa)	1 600	17	250
kotimaisia lyhytkuvia	500	5	100
ulkomaisia lyhytkuvia	7 500	77	(ei tietoa)
Yhteensä	9 700	100	

(Lisäksi ns. mainospaloja (0-5 min.) tuotetaan kotimaassa 800 ja tuodaan ulkomailta 200. Mainospalojen tärkein levityskanava on Mainos-TV.)

Radio (budjettivuosi 1972-73)

suomenkielistä	10 300 tuntia	51 %
ruotsinkielistä	4 300	21
alueohjelmaa (suom. ja ruots.)	2 300	14
ulkomaille (lyhytaalto-ohjelmaa)	3 300	17
Yhteensä	20 200	100

Televisio (1972-73)

Yleisradio	2 870 tuntia	79 %
Mainos-TV	770	21
Yhteensä	3 640	100

Aikakauslehdistö on - ammatti- ja järjestölehdistöä lukuun ottamatta - huomattavasti enemmän keskittynyt kuin sanomalehdistö. Ns. yleisaikakauslehtien eli yleisölehtien kokonaisvolyymista kolme neljänneistä on neljän kustantajan tuotantoa - vaikka tämän lehtiryhmän nimikemäärä onkin varsin runsas. Ilmaiseksi jaettavat asiakaslehdet ovat myös keskittyneet harvojen kauppa- ja pankkitoimintaa edustavien yhteisöjen käsiin.

Kirjoja maassamme tuottaa ainakin 200-300 kustantajaa, mutta näistä ainoastaan 30-40 voidaan katsoa alan ammattilaisiksi, jotka vastaavat ainakin 2/3 koko kirjatuoannosta. Näistä puolestaan alle kymmenen suurkustantamoa (WSOY, Otava, Weilin+Göös, Valistus, Tammi, Gummerus, Kirjayhtymä ja Karisto) muodostavat kirjoja tuottavan tajuntateollisuuden ylivoimaisesti tärkeimmän osan. Vaikka kirjatuoannon volyyymista pääosa on keskittynyt näille, eri nimisten kirjojen lukumäärä on suomalaisessa tuotannossa kuitenkin kansainvälisesti katsottuna varsin suuri: noin kolme ja puoli tuhatta nimikettä vuodessa (joista n. 2500 ensipainoksia), mikä asukaslukuun suhteutettuna on melkein kaksinkertainen määrä Euroopan keskiarvoon verrattuna. Silti nimikkeiden määrää ei taaskaan pidä ymmärtää monipuolisuuden mitaksi.

Äänilevytuotanto muistuttaa kirjateollisuutta: suhteellisen suuri volyyymi ja nimikemäärä - mutta valtaosa harvojen tuottajien käsissä. Äänitteiden osalta tajuntateollisuus on todella keskittynyttä ja myös kansainvälistynyttä: neljästä suurimmasta tuottajasta yhdellä (Musiikki-Fazer = Finnlevy+Scandia) on hallussaan markkinoista ehkä kaksi kolmannesta, toinen taas on Englannissa päämajaa pitävä monikansallinen yritys (EMI).

Äänilevyn samoin kuin elokuvan erottaa muusta tajuntateollisuudesta se huomionarvoinen seikka, että vain osa yleisölle myydystä tai jaetusta tuotannosta on kotimaista: myydyistä äänitteistä noin 60 % ja elokuvateattereissa pyörivistä filmeistä peräti 95 % on tuotu ulkomailta ja ainoastaan välitetty maamme - mutta ei läheskään aina suomalaisten hallussa olevien - tajuntateollisuusverkostojen kautta.

Elokuva osoittautuikin olevan jopa äänitetuotantoa keskittyneempi ja kansainvälistyneempi tajuntateollisuuden lohko, koska kotimaisen tuotannon ja kansainvälisen välityksen lisäksi elokuvan suurtuottajat hallitsevat myös levitysverkostoa, elokuvateatterilaitosta. Kolme suurinta kotimaista yritystä (Kinosto-yhtymä, Suomi-Filmi ja Adams Filmi) ovat tuottaneet noin kolmanneksen suomalaisista elokuvista, tuovat maahan miltei puolet ensi-iltaelokuvista ja omistavat kaksi kolmannesta maan elokuvateatteripaikoista. Ulkomaaisessa omistuksessa olevat (lähinnä yhdysvaltalaiset) elokuvatoimistot tuovat maahan noin puolet elokuvateattereissa levitettävistä filmeistä.

Painetun sanan, äänitteiden ja elokuvien tuotannosta ja maahan tuonnista huolehtivat yritykset edustavat pääasiassa ns. vapaata yrittäjätoimintaa. Radio- ja televisiotoiminta on tässä suhteessa kokonaan eri asemassa: Suomessa on tällä hetkellä radiolain edellyttämä toimilupa ainoastaan yhdellä yleisradioyrityksellä, valtioenemmistöisellä Oy. Yleisradio Ab:llä. Tämän kyliäisenä toimii kuitenkin teollisuuden, kaupan, vakuutus- ja rahalaitosten, filmiyhtiöiden sekä mainostoimistojen omistama yksityinen tv-yh-

tiö, Oy Mainos-TV-Reklam Ab.

Kysyttäessä kenen valvonnassa joukkotiedotusta tuotetaan (ja jaetaan yleisölle), on hyödyllistä käyttää seuraavanlaista perusjakoa: (1) parlamentaarinen valvonta (esimerkiksi eduskunnan valvonnassa oleva yleisradiotoiminta), (2) etujärjestöjen valvonta (esimerkiksi poliittisten ja ammatillisten järjestöjen lehdistö), ja (3) edellisten ulkopuolelle jäävä kaupallinen valvonta (esimerkiksi ns. riippumaton lehdistö). Parlamentaarinen valvonta toteutuu kansanedustuslaitoksen kautta; tämä valvontamuoto tähtää ennen muuta yhteiskunnallisen tasapuolisuuden turvaamiseen. Etujärjestöjen suorittama valvonta edustaa kansalaisjärjestödemokratiaa, koska järjestöjen jäsenkunnalla on välittömät mahdollisuudet vaikuttaa järjestönsä julkaisupolitiikkaan. Kaupallinen valvonta ei merkitse - toisin kuin parlamentaarinen ja järjestöllinen valvonta - sitä että kuluttajilla olisi ensisijainen valta määrätä, mitä sanotaan ja mitä jätetään sanomatta; kaupallisessa valvontamuodossa julkaisija eli pääoman haltija määrää valvonnasta aivan samoin kuin missä tahansa yksityisen liiketoiminnan piirissä. Yleisöllä on tietysti epäsuora valvonnan mahdollisuus myös kaupalliseen joukkotiedotukseen nähden, koska kuluttaja tavallaan omalla ostopäätöksellään 'ilmoittaa' tuottajalle, tyydyttääkö tuote häntä vai ei.

Pohjoismaissa kuten yleensäkin Euroopassa yleisradiotoiminta on parlamentarisessa tai järjestöllisessä valvonnassa (tosin Suomi on muihin verrattuna hieman omalaatuinen tapaus, koska parlamentaarisen television osana on kaupallinen Mainos-TV). Lehdistö puolestaan on osaksi järjestöllisessä, osaksi kaupallisessa valvonnassa; levikkisuhteiden perusteella arvioiden järjestölehdistön osuus Suomessa 1/3, kaupallisen lehdistön osuus 2/3 (sanomalehdistö ja aikakauslehdistö yhteenlaskettuna). Myös kirjankustannustoiminnasta valtaosa tapahtuu kaupallisen valvonnan piirissä ja vain arviolta kymmenkunta prosenttia järjestöjen valvonnassa. Elokuva- ja äänitetuotanto on käytännöllisesti katsoen kokonaisuudessaan kaupallisessa valvonnassa.

TAJUNTATEOLLISUUDEN KULUTUS

Kun näkökulma siirretään tuotannosta yleisön puolelle ja tarkastellaan joukkotiedotuksen kulutuksen jakaantumista, voidaan ensinnäkin todeta, että lehdistö, kirjallisuus ja radio tavoittavat käytännöllisesti katsoen koko väestön: kaikilla on niin halutessaan periaatteessa mahdollisuus käyttää näitä välineitä, koska jakelukanavat (posti, kirjakauppalaitos, kirjastot yms.) ulottuvat maan kaikkiin osiin ja radiovastaanotin löytyy 98 prosentista talouksista. Televisiokin tavoittaa nykyisin jo 90 prosenttia talouksista; televisiottomat - joita siis on vielä puolisen miljoonaa kansalaista - ovat pääasiassa vähävaraisia, yksinäisiä vanhuksia ja maaseudulla asuvia (ylempien yhteiskuntakerrosten televisiottomat ovat tilastollisesti pieni ryhmä). Sen sijaan elokuva ei ole koko kansan välittömästi saavutettavissa (paitsi television kautta): elokuvateatterit ovat keskittyneet kaupunkeihin ja taajamiin, ja peräti kolmannes väestöstä asuu paikkakunnalla jolla ei ole yh-

tään elokuvateatteria. Myös äänilevyjen ja kasettien soittomahdollisuus on rajoittunutta, koska oma toistolaite on vain kolmasosalla talouksista; äänilevymusiikin tärkeimpinä jakelukanavina ovatkin toisaalta radio ja toisaalta mm. baareissa olevat levyautomaatit.

Se että asianomainen on joukkotiedotusvälineen ulottuvilla ei vielä kerro, kuinka paljon ja mitä hän kuluttaa. Keskimääräinen suomalainen vastaanottaa joukkotiedotusta enemmän tai vähemmän keskittyneesti neljä-viisi tuntia päivässä eli melkein kolmasosan valvellaoloajastaan. Radion ja television osuus tästä on runsaasti yli puolet, 3-4 tuntia. Radion ohjelmaa seuraa (pitemmän tai lyhyemmän aikaa) joka päivä 70-80 prosenttia väestöstä, ja samoin keskimäärin kolme kansalaista neljästä katselee päivittäin televisiota. Sanomalehtiin on päivittäinen kosketus yhdeksällä kansalaisella kymmenestä, mutta lehtien lukemiseen käytetään ymmärrettävästi vähemmän aikaa kuin radion ja tv:n seuraamiseen.

Suomalaiset lukevat keskimäärin melkein kahta sanomalehteä (lähinnä maakuntalehtiä mutta 40 %:sti myös valtakunnallisia lehtiä), minkä lisäksi seurataan tilattuja tai ilmaiseksi jaettavia paikallislehtiä sekä erilaisia aikakauslehtiä. Aikakauslehtiä - tilattuja, irtonumeroina ostettuja, ilmaisjakeluna saatuja tai muualla tavattuja - luetaan hyvinkin runsaasti: vain muutama prosentti väestöstä jää aikakauslehdistön tavoittamattomiin, ja puolet tutustuu enemmän tai vähemmän säännöllisesti jopa yli kymmenen eri aikakauslehteen.

Neljäsosa aikuisikäisistä suomalaisista ei lue yhtään kirjaa vuodessa, mutta toisaalta kolmannes lukee yli seitsemän kirjaa. Puolet 12 vuotta täyttäneistä kansalaisista käy elokuvissa (kaupallisessa elokuvateatterissa) ainakin kerran vuodessa, kolmannes taas ei käy juuri koskaan ja 10-20 prosenttia käy ainakin kerran kuukaudessa.

Kulutuksen jakaantumisessa on havaittavissa vain vähäisiä eroja väestöryhmien välillä: käyttäytyminen on varsin yhdenmukaista, vaikka välineiden arvostus väestön keskuudessa vaihteleekin suuresti. Kaiken kaikkiaan tajuntateollisuuden kulutus näyttää saavuttaneen määrällisen lakipisteensä (nykyisten työ- ja vapaa-aikojen, varallisuusolosuhteiden yms. vallitessa) eikä esimerkiksi television ohjelma-ajan lisäys enää aiheuta vastaavaa lisäystä kokonaiskatselussa.

Kulutuksen jakaantumisesta välineiden sisällä voidaan ensinnäkin todeta, että erilaisia sanomatyyppisiä - uutisia, dokumentteja, fiktioita jne. - vastaanotetaan melko monipuolisesti; mitään selvää 'kasaantumisen lakia' vain johonkin sisältökategoriaan ei ole havaittavissa. Kuluttajat tuntuvat käyttävän joukkotiedotusvälineitä melko monipuolisesti ja näkevän niillä useita tehtäviä - tiedon yhtä hyvin kuin viihteekin välittämisen. Tämän yleissäännön jälkeen on kuitenkin todettava, että suurin osa kulutuksesta kohdistuu toisaalta uutistyyppiseen ja toisaalta viihteelliseen ainekseen dokumenttityyppisen asia-aineiston ja kulttuuri-ohjelmiston jäädessä suhteellisesti huonompaan asemaan kuin mitä sen osuus tarjonnasta edellyttää. Karkeasti voidaan arvioida, että radio- ja tv-ohjelmien kokonaiskulutuksesta kaksi kolmasosaa kohdistuu viihteelliseen aineistoon (sävelradioon, sarjafilmeihin,

kevyisiin show- ja näytelmäesityksiin) tämän aineiston muodostessa vain noin puolet lähetetyn ohjelmiston kokonaistarjonnasta.

Lehdistön kohdalla on huomattava, että tämä väline ei ole mikään yksi ja yhtenäinen, kuten yleisradiotoiminta, vaan se muodostuu suuresta joukosta eri lehtiä. Lehtien kulutus näyttää yhä enemmän keskittyvän kaupallisiin, puolueista riippumattomiin lehtiin, jotka tehokkaasti hoitavat sekä uutisvälitystä että viihteellisen aineiston tarjontaa. Sanomalehtien kulutuksessa perinteellisesti vallinnut moninaisuus on vähenemässä, ja yhä useammat lukevat samoja kaupallisin periaattein toimitettuja lehtiä. Sen sijaan aikakauslehdistöissä vallitsee - yleisestä keskittymistäipumuksesta huolimatta - yhä melkoinen moninaisuus, lähinnä järjestö- ja ammattilehdistön vuoksi.

Vaikka joukkotiedotuksen tarjonnan ja kysynnän välillä onkin havaittavissa tietynlaista ristiriitaisuutta siten, että esimerkiksi missikilpailujen televisiointia seuraa keskimääräistä suurempi yleisö, kun taas sinfoniakonserttia seuraa keskimääräistä pienempi yleisö, voidaan tutkimusten perusteella päätellä, että tarjonta ja kysyntä eivät suinkaan ole toisistaan riippumattomia. Ja suysuhde tuntuu tässäkin tapauksessa olevan se, että tarjonta luo kysyntää pikemminkin kuin päinvastoin: yleisön kulutuskäyttäytyminen ikään kuin laahaa sen trendin perässä, jota tarjonta noudattaa. Tällainen asiantila johtuu ilmeisesti osaksi kulutuksen passiivisesta luonteesta ja osaksi myös siitä, että yleisö on melko pitkälle kaikkiruokainen joukkotiedotusaineistoon nähden - se nauttii enempiä kyselemättä sellaisen aterian minkä ravintola satuu tarjoamaan.

Tarjonnan ratkaisevan merkityksen vuoksi onkin erityistä huomiota kiinnitettävä joukkotiedotusvirtojen tuotantokoneistojen tarkasteluun, siihen mistä kuluttajien ulottuville saatettu aineisto on peräisin ja kuka tuotantoa valvoo. Ottamalla huomioon se aikamäärä, jonka kuluttajat viettävät eri välineiden parissa, voidaan päätellä, että yleisön vastaanottamista viestintävirroista 60-70 % on peräisin parlamentaarisen valvonnan piiristä, noin 5 % on peräisin järjestöllisen valvonnan piiristä ja loput 25-35 % on peräisin kaupallisen valvonnan piiristä. On kuitenkin huomattava, että kulutuksen aikamäärän käyttäminen tässä yhteydessä mittayksikkönä on hieman harhaanjohtavaa, koska sähköisiä välineitä (etenkin radiota) seurataan paljon vain 'toisella korvalla', kun taas lehtiä luetaan keskittyneemmin vaikkakin lyhyemmän aikaa. Järjestöllisen ja etenkin kaupallisen valvonnan piirissä tuotetun joukkotiedotuksen tosiasiallinen merkitys on siten nähtävä suuremmaksi kuin mitä em. prosenttiluvut 5 ja 25-35 osoittavat.

Joukkotiedotuksen tuotanto tarkasteltaessa pulmallista on nimittäin se, että sähköisiä välineitä on vaikea verrata painettuun sanaan näiden välineiden perin erilaisen teknisen laadun vuoksi. Minuuteissa ja tunneissa mitattavan ohjelman määrää ei voi suoraan verrata palstasenteissä ja metreissä (tai paperin painossa) mitattavaan lehden määrälliseen suuruuteen. Yksi keino selvittää tämä välineiden vertailupulma on siirtyä kokonaan pois lopputuotteen määrällisistä mittayksiköistä ja keskittyä tarkastelemaan tuotantokustannuksia, niitä rahavirtoja jotka tajuntateollisuutta pyörittävät. Tällöin menetellään samalla tavoin kuin yleensä

sä tarkasteltaessa tuotantoelämää kokonaisvaltaisesti. Joukkotiedotuksen talouden tarkastelu on perusteltua myös siksi, että se paljastaa tajuntateollisuuden yhteydet muuhun elinkeinoelämään ja koko kansantalouteen.

TAJUNTATEOLLISUUDEN TALOUS

Kaikenlaisen joukkotiedotuksen tuottamiseen ja jakeluun käytetty rahamäärä oli Suomessa 1970-luvun alussa vuosittain runsaasti yli miljardin markan eli noin 250 mk henkeä tai suunnilleen 500 mk taloutta kohti. Parlamentaarisessa valvonnassa olevan Yleisradion osuus tästä rahamäärästä on osapuulleen 20 prosenttia, järjestöllisessä valvonnassa olevan lehdistön ja kirjankustannustoimen osuus on noin 10 prosenttia ja loput suunnilleen 70 prosenttia jää kaupallisesti valvotun painetun sanan ja sähköisen joukkotiedotuksen osalle. Tajuntateollisuuden rahavirtojen valossa siis kaupallinen valvontamuoto on maassamme ylivoimaisesti tärkein - sitäpaitsi sen suhteellinen osuus on suunnilleen sama kuin ns. yksityisen sektorin asema tuotantoelämässämme yleensä.

Seuraavassa hahmotellaan tiedotustalouden yleiskuvaa puuttumatta yksityiskohtiin, ja siksi esitys on vain summittainen (luvut 10 milj.mk:n tarkkuudella). Tiedot kuvaavat tilannetta 1970-luvun alussa, lähinnä 1970 tai 1971. 1974 luvut olisivat 20-50 prosenttia suurempia, mutta suuruussuhteet ovat pysyneet lähes muuttumattomina.

Oheiseen taulukkoon koottu kokonaisasetelma tiedotustaloudesta päättyy 1 110 miljoonaan markkaan. Joukkotiedotusta on siten syytä pitää varteenotettavana elinkeinoelämän lohkona siinä missä muitakin teollisuuden haaroja.

Yleiskuva joukkotiedotuksen kokonaistaloudesta 1970-luvun alussa (vuodessa)

	talous (milj.mk)	(%)	julkisen vallan tuki (%)	mainonnan rahoitus- osuus (%)
sanomalehdistö	390	35	20	60
aikakauslehdistö	200	18	20	30
kirjallisuus	210	19	20	-
radio ja televisio	180	16	-	30
elokuva	40	4	1)	15
äänilevy	20	2	-	-
suora ja ulkomainonta	70	6	-	100
Yhteensä	1 110	100	15	35

¹ Valtion elokuvatuki jää tässä summittaisessa tarkastelussa merkityksettömäksi.

Tiedotusvälineiksi on tässä tarkastelussa luettu sanoma- ja aikakauslehdistö kokonaisuudessaan, kirjankustannustoiminta, yleisradiotoiminta (Yleisradio ja Mainos-TV), elokuva, äänilevyt sekä suora ja ulkomainonta. Mukaan on siten otettu kaikki sellaiset viestintämuodot, joille on ominaista teknisin apukeinoin tapahtuva julkinen kääntyminen suurehkon yleisön puoleen. Ulkopuolelle on tällöin jäänyt mm. yksityinen posti- ja puhelinliikenne sekä teatteri- ja konserttilaitos. Toisaalta mukaan on ollut perusteltua ottaa se osa mainontaa, jota harjoitetaan muiden joukkotiedotusvälineiden ulkopuolella joko julisteina ulkosalla ja liikennevälineissä tai kotipiirissä postiluukun välityksellä.

Laskennassa ei ole otettu huomioon niitä kustannuksia, jotka aiheutuvat radio- ja tv-vastaanottimen sekä levy/nauhasoitimen hankinnasta. Nämä sähköisessä joukkotiedotuksessa välttämättömät vastaanotinlaitteet nostaisivat kokonaiskustannuksia 150-200 miljoonalla markalla, koska pelkästään vastaanotinkannan uusiminen aiheuttaa vuosittain toiselle sadalle miljoonalle nousevat investoinnit (edelleen 1970-luvun alun rahassa ilmaistuna).

Talous on kunkin välineen yhteydessä arvioitu tulojen perusteella: esimerkiksi sanomalehdistön 390 miljoonaa markkaa koostuu ilmoitustuloista (n. 230 mmm), tilausmaksuista ja irtomyynistä (n. 80 mmm) sekä valtiontuesta (n. 80 mmm). Kyseessä ei ole siten varsinaisesti liikevaihto, vaan lähinnä ns. osto- tai bruttoarvo, jota tässä kutsutaan lyhyesti "taloudeksi". Arvot osoittavat samalla niitä kustannuksia, joita joukkotiedotuksen tuottamisesta ja jakelusta kullakin lohkolla aiheutuu: työvoiman, raaka-ainesten, koneiden yms. hintaa. Kun näin laskettua tuotannon bruttoarvoa verrataan koko kansantaloutta kuvaavaan bruttokansantuoteseen, voidaan koko tajuntateollisuuden todeta muodostavan lähes 3 prosentin suuruisen erän tästä. Näin suoritettu vertailu ei kuitenkaan ole aivan asianmukainen, koska tiedotustalouden bruttoarvot sisältävät runsaasti päällekkäistä laskentaa, kuten esimerkiksi mainos- ja tietotoimistojen palvelut. Kun nämä ns. välituotteet eliminoidaan (kuten Viestintäpoliittinen komitea on III osamietinnössään menetellyt), saadaan joukkotiedotuksen osuudeksi noin puolitoista prosenttia bruttokansantuotteesta. Kohdeviestinnän osuus on vieläkin suurempi, melkein kaksi prosenttia.

Joukkotiedotuksen kokonaistaloudesta lähes kolme neljännestä koostuu painetusta sanasta eli graafisesta viestinnästä: lehdistön sekä kirjallisuuden kustantamisesta ja jakelusta lukijoiden ulottuville. Kirjallisuuden yhteydessä on mukaan laskettu kirjastolaitos, joka toimii tällä lohkolla tärkeänä jakeluväylänä (kunnallinen ja valtion rahoitus viidettäkymmentä miljoonaa mk). Painetun sanan talous on yhteensä 800 miljoonan markan luokkaa, mistä melkein puolet on sanomalehdistön taloutta. Koko toista tuhatta nimikettä sisältävä aikakauslehdistömme sekä useampia tuhansia nimikkeitä sisältävä kirjallisuuden tuotanto ovat kumpikin samansuuruisia parin sadan miljoonan markan lohkoja.

Radio- ja televisioitoiminta maksaa painettuun sanaan verrattuna vajaan neljänneksen; sanomalehdistön talouteen verrattuna Yleisradion ja Mainos-TV:n yhteen laskettu talous on puolta pienempi. Huomattakoon, että yleisradiotoiminnan talous ei ole sama kuin Yleisradion ja Mainos-TV:n budjettien yksinkertainen summa, koska

näiden laitosten taloudenhoito menee osaksi 'päällekkäin': Mainos-TV käyttää suoranaisesti omaan toimintaansa (ohjelmien valmistamiseen ym.) vain osan mainostajilta keräämistään tuloista (v. 1971 n. 20 milj.mk) ja maksaa huomattavan osan tuloistaan (n. 30 milj. mk) Yleisradiolle korvauksena tuotantotoilojen ja lähetyserkkojen käytöstä, mikä summa puolestaan sisältyy Yleisradion budjettiin mainostuloina lupamaksutulojen rinnalla. Yleisradiotoiminnan kokonaistalous on siten määriteltävissä siten, että YLE:n ja MTV:n budjettien summasta vähennetään MTV:n YLE:lle maksama erä. Samalla on kuitenkin muistettava, että mainostulojen osuus yleisradiotoiminnan kokonaistaloudesta vastaa MTV:n koko taloutta (30 + 20 milj.mk) eli lähes kolmannesta radio- ja tv-toiminnan kaikista tuloista.

Elokuva on tiedotustalouden kokonaiskuvassa varsin vähäpätöinen tekijä, vaikka sille kulttuurikeskustelussa omistetaankin huomiota ehkä enemmän kuin millekään muulle joukkotiedotuksen lohkolle. Elokuvataloudesta valtaosa perustuu elokuvateattereiden pääsylipputuloihin, joilla rahoitetaan kotimaista pitkien elokuvien tuotantoa sekä ulkomaisten elokuvien maahantuonti. Tämän ohella elinkeinoelämä kustantaa mainos- ja lyhytelokuvia sekä elokuvateattereissa että niiden ulkopuolella (pääasiallisesti televisiossa) esitettäväksi.

Äänilevyjen ja -kasettien osuus oli v. 1970 elokuvaakin pienempi, mutta v:sta 1971 äänitteiden myynti on olennaisesti lisääntynyt (mm. kasettien ja kasettisoittimien markkinoille tulon vuoksi) niin että v:een 1973 mennessä tämä 'mekanisoidun musiikin' talous lienee kasvanut jo elokuvataloutta suuremmaksi (vaikka myös elokuvateattereiden pääsylipputulot ovat hinnankorotusten myötä selvästi lisääntyneet). On myös huomattava, että musiikkiautomaattien kautta äänilevyt tuottavat lisäksi summan, joka on jopa puolet levymyyntin arvosta; nämä tulot menevät kuitenkin raha-automaattiyhdistykselle. Elokuva- ja äänilevytalouden osuutta kuvaa se, että ne yhteen laskettuina jäävät samaan suuruusluokkaan kuin suorasta ja ulkomainonnasta aiheutuvat kustannukset.

Mainonnan yhteydessä on huomattava, että tuo 70 miljoonan markan lohko on vain murto-osa koko siitä mainosrahoituksesta, joka tiedotustalouteen liittyy. Kaiken kaikkiaan peräti noin kolmannes joukkotiedotuksen kokonaistaloudesta kiertää mainonnan kautta: mainostajat ja heidän välityksellään epäsuorasti kuluttajat osallistuvat tajuntateollisuuden rahoitukseen kaikkiaan noin 350 miljoonan markan panoksella. Sanomalehdistöissä ilmoitustulojen osuus on 3/4 paikkeilla (mukaan luettuna ns. pikkuilmoitukset), aikakauslehdistöissä suunnilleen 1/3 ja yleisradiotoiminnan taloudessa niin ikään 1/3.

Mainostajien ohella tiedotustalouden laskun maksajia ovat toisaalta kuluttajat - lehtien tilaajat, kirjojen ostajat, lupamaksujen maksajat jne. - sekä toisaalta valtiotalta, joka tukee lehdistöä (pääasiassa edullisten postimaksujen muodossa) ja kirjallisuutta (kirjastolaitoksen välityksellä). Valtiovallan rahoitusosuus koko tiedotustaloudesta on osapuilleen 15 prosenttia, mutta painetun sanan lohkoilla kullakin noin 20 prosenttia. Kuluttajien suoranaisesti maksettavaksi jää siten suunnilleen puolet kaikista kustannuksista.

Kotitalouksen kaikista kulutusmenoista kohdistui v. 1971 joukkotiedotushyödykkeisiin runsaat kaksi prosenttia. Jos tarkastellaan kaikenlaisten viestintäpalvelusten ja -laitteiden - myös kohdeviestintään - aiheuttamia menoja kotitalouksissa (ks. Viestintäpoliittisen komitean III osamietintö), havaitaan että suurimman osan viestintämenoista muodostaa kirjojen ja lehtien ostaminen ja tilaaminen: näihin sijoitetaan noin 40 prosenttia viestintään käytetyistä rahoista. Radio- ja televisiovastaanottimiin sekä levysoittimiin ja nauhureihin kotitaloudet sijoittavat vajaan 20 prosenttia viestintävaroistaan, radion ja television lupamaksuihin puolta vähemmän eli kymmenesosan kaikista viestintämenoista. Posti tulee kansalaisille varsin halvaksi: sen osuus kotitalouksien viestintämenoista on vain kolmisen prosenttia. Sen sijaan puhelin tulee kalliiksi: puhelinmaksuihin keskimääräinen talous sijoittaa runsaat 20 prosenttia viestintävaroistaan. Kaiken tämän lisäksi kotitaloudet 'piilorahoittavat' tajuntateollisuutta mainostettavia tuotteita ja palveluksia ostaessaan.

ERÄITÄ KUSTANNUS-HYÖTY -KYSYMYKSIÄ

Koska lehdistön tuloista keskimäärin puolet on peräisin mainonnasta ja koska lehtien tekstiilasta keskimäärin ehkä kolmasosa koostuu mainoksista, on juuri mainontaan syytä kiinnittää erityistä huomiota joukkotiedotuksen tuotantoa tarkasteltaessa. Riippumatta siitä, onko kyseessä järjestöllinen vai kaupallinen valvonta ja kokonaan riippumatta julkaisun tarkoituseristä, mainosia sisältävä lehti asettuu palvelemaan liike-elämää muodostuessaan kanavaksi mainostettavan tuotteen valmistajan ja potentiaalisen ostajan välille.

Mainonta on olennainen osa markkinataloutta, ja lehdistö puolestaan on mainonnan käyttämistä kanavista keskeisin: Pohjoismaissa lehtimainonnan osuus mainonnan kokonaismenoista vaihtelee 44 %:sta (Suomi) 72 %:iin (Norja). Voidaan sanoa, että lehdistön moninaisuus riippuu ratkaisevasti mainonnasta - elinkeinoelämän pyöriminen taas on riippuvaista mainonnan välityksellä lehdistöstä. Laajalevikkoinen ja differentioitunut lehdistö on siten elinkeinoelämän tärkeä välikappale: huomattava osa lehtien välittämästä sanomavirrasta on juuri tuotanto- ja talouselämän ääntä.

Lehdistö tulee maksamaan yhteiskunnalle yli kaksinkertaisesti yleisradiotoimintaan verrattuna. Jos joukkotiedotusta tarkastellaan tuotantokustannusten ja kulutusmäärän välisen 'hyötysuhteen' valossa, voidaan todeta, että radio ja televisio ovat verrattomasti 'edullisempia' lehdistöön verrattuna: sähköiset välineet maksavat vähemmän kuin lehdistö, mutta yleisö käyttää niitä enemmän hyväksi kuin lehdistöä - tämä vertailu tosin ontuu samalla tavoin kuin edellä kulutusmäärien vertailu.

Lehdistön suhteellinen kalleus johtuu epäilemättä siitä että tuotetaan niin lukuisia rinnakkaisia lehtiä. Moninaisuus on siis se arvo, josta lehdistön kalliissa hinnassa maksetaan. Voidaan perustellusti kysyä, kuinka todellista ja kuinka näennäistä tämä moniarvoisuus on - onko ehkä kyseessä enemmänkin samanlaisuuden paljous kuin erilaisuuden maksimointi. Tämä kysymys on aiheellinen

kun muistaa mainonnan aseman lehdistössä sekä lehdistön piirissä tapahtuvan kaupallistumisen ja keskittymisen. Mainontahan ei ole erityisen kiinnostunut siitä, mitä muuta lehti sisältää: pääasia on että lehti tavoittaa mahdollisimman suuren määrän potentiaalisia ostajia. Siksi tuotannossa näyttääkin vallitsevan sellainen käytäntö, että milloin levikin lisäämispyrkimys on ristiriidassa sisällön monipuolistamispyrkimyksen kanssa, viimeksi mainittu saa väistyä. Mainonta siten samalla kertaa sekä tekee lehdistön moninaisuuden mahdolliseksi (pitämällä hengissä suuren joukon lehtiä) että estää sen toteutumista (rajoittamalla tarjonnan sisällöllistä moninaisuutta).

Radio ja televisio ovat lehdistöäkin tehokkaampia mainosvälineitä, paitsi em. edullisen 'hyötysuhteensa' vuoksi myös psykologisen vaikutustehonsa vuoksi. Siksi ei olekaan ihme, että liike-elämän taholta kohdistuu jatkuvaa painetta yleisradiotoimintaa kohtaan mainonnan ulottamiseksi näihin välineisiin. Se että Pohjoismaissa ei Suomea lukuunottamatta ole yleisradiomainontaa ei johdu mainostajien ja mainosresurssien puutteesta vaan perinteellisestä käsityksestä, jonka mukaan yleisradiotoiminnan tulee olla kaupallisuuden ulkopuolella. TV-mainonta on Suomessa lisännyt sähköistä joukkotiedotusta siinä mielessä, että lähetysajat ovat kauan olleet Pohjoismaiden pisimmät, mutta sisällöllisen monipuolisuuden suhteen pätevät tv:n kohdalla samat varaukset, jotka voidaan esittää lehdistön todellisesta monipuolisuudesta.

2 Sanan ja rahan vapaus¹

Kun runsaat neljä vuotta sitten analysoin tämän lehden edeltäjässä (Suomalainen Suomi Valvoja 1/1969) sananvapauden käsitettä, jouduin toteamaan että sananvapaus ei ole missään poliittisessa järjestelmässä toteutunut tyydyttävästi. Perustuslakien juhlat lupaukset sekä ihmisoikeuksien julistuksen sisältämät oikeudet "hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja millä välineellä hyvänsä" ovat jääneet paperille. Sananvapauden jakamattomasti hyväksytyt tavoitteet eivät käytännössä ole toteutuneet, eivät edes Suomessa, jota sentään mainitaan huomattavan vapaaksi maaksi: sananvapaus on kauris päämäärä, ideaali, joka valitettavasti ei todellisuudessa ota helposti toteutuakseen. Joka sanoo meillä sananvapauden toteutuvan, puhuu illuusiosta, ei todellisuudesta.

Tämän illuusion vallassa olevat tarkastelevat asiaa juridiselta ja periaatteelliselta kannalta: pääasia että jokaisella on teoreettinen oikeus henkilökohtaisiin mielipiteisiin sekä ajatus- tensa julkaisemiseen esimerkiksi painosta kenenkään ennakolta tätä estämättä. Oikeus sananvapauteen ei kuitenkaan vielä takaa käytännön edellytyksiä sananvapauden toteuttamiselle: ihmisoikeuksien lupaamat "mitkä tahansa keinot" eivät ole jokaisen ulottuvilla. Pelkät yleispyöreät lauseet sananvapauden suuresta merkityksestä demokratiassa ovatkin tarpeettomia, koska sananvapauden toivottavuudesta toki kaikki ovat yhtä mieltä (joitakin ääriryhmiä ehkä lukuunottamatta). Keskustelua tulee käydä siitä, miten sananvapauden periaatteet elävässä elämässä toteutuvat.

Sananvapauden toteutumiseen uskovat viittaavat tässä yhteydessä tavallisesti julkaisujen suureen määrään, esimerkiksi painetun sanan julkaisijoiden yli tuhatpäiseen joukkoon. Sananvapauden arkitodellisuus ei kuitenkaan ole tällä todistettu, koska ratkaisevaa on julkaisijoiden jakaantuminen eri yhteiskuntapiirien kesken sekä se kuinka laajalti julkaistut tuotteet yhteiskuntaan vaikuttavat (eli mikä on niiden levikki ja mitä niistä yleisö poimii huomionsa kohteeksi). Esimerkiksi maamme sanomalehdistö on nimikemäärältään kansainvälisesti katsoen harvinaisen runsas, mutta samalla poliittisesti huomattavan yksipuolinen. Sanomalehtien liiton julkaisema Suomen lehdistön 200-vuotisjuhlakirja (Suomen sanomalehdistö - yhteiskunnan kuvastin, toim. Heikki V. Vuorinen, 1972)

¹ Julkaistu Kanava-lehden numeroissa 4 ja 7/1973.

esittää seuraavan taulukon avulla Suomen kansaa edustavien valtiopäivien ja samaa kansaa ajan tasalla pitävän sanomalehdistön poliittisen jakaantumana vuoden 1970 eduskuntavaalien jälkeen:

	Sanomalehtien levikki	puolueen äänimäärä
Puolue		
Sos.dem.	5,5	23,4
Kokoomus	16,9	18,0
Keskusta	16,7	17,1
SKDL	4,3	16,6
SMP	1,9	10,5
LKP	-	5,9
Ruots.	7,3	5,7
Krist.	-	1,1
TPSL	1,1	1,4
Sitoutumattomat	46,4	
	100 %	100 %

Jokaisella Suomen kansalaisella on ollut Hallitusmuodon 10 §:n turvaama oikeus "kirjoituksen ja kuvallisen esityksen painosta julkaisemiseen". Käytännössä kuitenkin melkein puolet väestöstä ei ole tätä oikeuttaan käyttänyt kuin nimeksi. Voidaan kysyä, onko tämä hyvin toimivaa demokratiaa, jossa pitäisi vallita monipuolinen keskustelu ja erilaisten katsomusten tasavertainen kilpailu. Urho Kekkosen sanoin:

"Jos Suomen oloja objektiivisesti tarkastellaan, niin ei-sosialistisen, ensi sijassa porvarillisen kansanaineksen käytettävissä on lehdistön valtaosa, kun taas vasemmiston lehdistön määrä on vähäinen. Vuonna 1946 sanomalehdistömme kokonaislevikistä 84,6 % kuului porvarilliselle lehdistölle ja 15,4 % vasemmistolehdistölle. Vuonna 1969 porvarillisen lehdistön osuus oli kasvanut 88,9 %:ksi ja vasemmistolehtien osuus taas laskenut 11,1 %:iin.

Kun lehdistöllä kieltämättä on vaikutusta lukijain kannanotoihin, voidaan sanoa, että lehdistömme vahvistaa porvarillista 'mielipideilmastoa'.

En ihmettelisi, vaikka joku vallitsevaan 'rutiiniin' tyytyväinen kansalainen pitäisi edellä esittämäni johtopäätöstä 'porvarillisesta hegemoniasta' lehdistön piirissä virheellisenä, koska jokaisella kansalaisella on vapaus itse valita lehrensä. Jos meillä olisi sanokaamme suunnilleen samat puoluesuhteet vallalla kuin nyt, mutta vasemmistolehtien levikki olisi n. 90 % kokonaislevikistä ja loput 10 % jakautuisivat ei-vasemmistolaisten lehtien kesken, niin minä monen muun ohella pitäisin tilaa, joka on vallalla lehdistön alalla, ilmauksena 'vasemmistolaista hegemoniasta'. (Demokratia ja perusoikeudet, toim. Tuomas Vilkuna, 1973, s. 154-155).

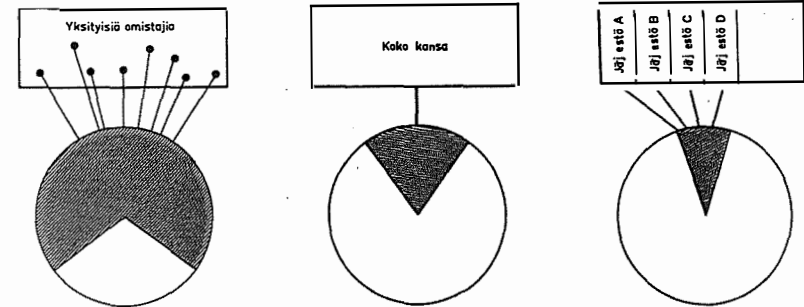
Porvarilliseen ylivaltaan on siis ajaututtu, vaikka sanomisen vapaus on periaatteessa vallinnut ja vaikka eduskunnan voimasuhteet sosialististen ja ei-sosialististen puolueiden kesken ovat olleet melko tasavertaiset. On käynyt kuten niin monilla muilla elämäneläimillä: periaatteessa kansalaiset ovat yhdenvertaisia, mutta käytännössä tasa-arvo ei vain kylmien tilastolukujen valossa näytä toteutuvan, olipa sitten kysymyksessä terveydentila tai kor-

keakoulutus. Tärkein selittäjä eriarvoisuuteen näissä kaikissa tapauksissa on epäilemättä sama, nimittäin raha: eri yhteiskuntaluokkien käytettävissä olevat taloudelliset resurssit jakaantuvat epätasaisesti.

Miten jakaantuvat joukkotiedotuksen tuotantoon ja jakeluun käytetyt resurssit? Näiden yhteenlaskettu rahallinen arvo on pitkälti yli miljardin markan eli lähes 3 % bruttokansantuotteesta (ks. artikkelia "Suomen tajuntateollisuuden talous", Sosiologia 3/1972). Oheinen kuvio esittää tilanteen havainmollisesti: valtaosa tiedotusteollisuudesta on luonteeltaan kaupallista liiketoimintaa, jossa valvonta rajoittuu pääoman omistajien piiriin. Se että näitä 'tajuntateollisia' yrityksiä ja niiden osakkaita on lukumääräisesti paljon ei poista niiden yhteiskunnallisesti yksipuolista toimintaperiaatetta, joka on myynnin turvaaminen ja edistäminen siinä kuin muillakin kaupan aloilla. "Monta tiedottajaa" ei tarkoita samaa kuin "monipuolinen tiedotuskenttä". Olennaista tässä on laatu, ei määrä.

Joukkotiedotuksen tuotantoon Suomessa vuosittain käytettävä kokonaisrahoitus on runsaasti yli miljardin markan. Nämä rahavirrat jakaantuvat kolmen keskeisen hallinto- ja valvontamuodon välillä kuvion osoittamalla tavalla.

Kaupallisten yritysten Eduskunnan valvoma Järjestöjen valvoma
 valvoma joukkotiedotus: joukkotiedotus: joukkotiedotus:
 70 % kokonaistaloudesta 20 % kokonaistaloudesta 10 % kokonaistaloudesta

Kaupallisesti valvottu joukkotiedotus toimii aivan ilmeisesti porvarillisten yhteiskuntapiirien sananvapauden hyväksi, koska vasemmistolaista lähtökohdista tuotettua viestintää esiintyy lähes yksinomaan järjestöllisen ja parlamentaarisen valvonnan puitteissa. Kaikki vasemmistolehdet ovat kansalaisjärjestöjen (puolueiden ja ammattiliittojen) omistuksessa ja valvonnassa, ja eduskunnan välityksellä toteutuva Yleisradion hallinto takaa vasemmistolle oman osuutensa ohjelmakokonaisuudesta.

Parlamentaarisen valvonnan tarkoituksena on turvata kaikille yhteiskuntapiireille sananvapaus niiden varallisuudesta ja järjestäytymisasteesta riippumatta; meillähän Yleisradion tehtäväksi on asetettu palvella kaikkia väestöryhmiä niiden asuinpaikasta ja katosuoksista riippumatta - ja riippumatta toiminnan liiketaloudellisesta kannattavuudesta. Järjestöllinen valvonta puolestaan turvaa

kansalaisten äänen esiinpääsyn järjestödemokratian välityksellä, joten sitä voidaan yhdessä parlamentaarisen hallintomallin kanssa pitää periaatteessa kansanvaltaisena tapana valvoa joukkotiedotuksen tuotantoa.

Sen sijaan kaupallinen valvonta, joka ohjailee suurinta osaa joukkotiedotuksen rahavirroista, ei ole kyennyt turvaamaan sananvapautta muuta kuin hyvin rajoitetusti. Se on kyllä taannut sanomisen niille, joilla on eniten rahaa tämän toiminnan käynnistämiseen ja ylläpitämiseen, ja se on kyllä johtanut yleisön ulottuvilla olevan informaatiovirran määrälliseen kasvuun. Sen sijaan kaupallinen hallintomalli ei ole turvannut tasapuolisesti kaikkien väestöryhmien äänen esille saamista eikä todellista valinnanvapautta: yleisölle on tarjottu mahdollisimman paljon samanlaista, ei suinkaan mahdollisimman erilaista.

Ensi näkemältä kaupallisuutta voi erehtyä luulemaan hyvinkin demokraattiseksi tavaksi säädellä yhteiskunnassa tiedon tarjontaa, koska "jokaisella kansalaisella on vapaus itse valita lehtensä". Tällainen kuluttajien valintojen kautta toteutuva joukkotiedotuksen valvonta voidaan kuitenkin osoittaa varsin näennäiseksi. Tutkimusten mukaan näet tiedonvälityksessä tarjonta ei suinkaan ole yksinkertaisesti kysynnän seurausta, vaan asia on paljossa päinvastoin: kysyntä on tarjonnan seurausta, tiedotusvälineet ovat omalla tarjonnallaan opettaneet ihmiset kysymään sitä mitä he ilmoittavat suosivansa. Kaupallinen tiedotusväline voi tietysti aina vedota "yleisön vapaaseen valintaan", mutta tällainen tekopyhyys ei poista sitä tosiasiaa, että valinta voi olla vapaata vain todellisten vaihtoehtojen kesken. Ja tällaisia kaupallinen järjestelmä ei yleisön valittavaksi tarjoa.

Tämän päivän suomalainen aikakauslehdistö - se osa aikakautisia painotuotteita, jotka on tarkoitettu myytäväksi suurelle yleisölle - on huomionarvoinen esimerkki sananvapauden toteutumisesta kaupallisen, 'vapaan' valvontajärjestelmän piirissä. Oikeusministeriön asettama Painovapaustoimikunta toteaa mietinnössään (s. 116):

"Etenkin lehdistöteollisuudessa on viime vuosina ollut selvästi havaittavissa kaikelle teolliselle toiminnalle tyyppillistä keskittymistä: tuotantokustannusten kohoaminen, kiristynyt kilpailu mainosmarkkinoilla yms. tekijät ovat pakottaneet yhä suurempiin ja harvempiin tuotantoyksikköihin. Samalla paine levikin lisäämiseen on korostanut lehtien kaupallista luonnetta: lehti on muuttunut yhä enemmän tuotteeksi, jota kaikin keinoin markkinoidaan (mm. toisissa lehdissä, lehtikojuissa ja liikennevälineissä olevilla mainoksilla).

On ilmeistä, että yksityisyyden suojan loukkaukset lehdistössä liittyvät tähän käynnissä olevaan 'teollistumiseen' joukkotiedotuksen tuotannossa. Toimikunta haluaakin tähdentää, että kysymys yksityisyyden suojasta ei ole ensisijaisesti riippuvainen yksityisistä lehtien toimittajista, minkä vuoksi sellaiset toimenpiteet, joilla pyritään vaikuttamaan vain heihin, eivät ole riittäviä. Yksityiset toimittajat ovat ainakin kaupallisen aikakauslehdistön palveluksessa vain välikappaleita tuotantoprosessissa, joka viime kädessä määräytyy liiketaloudellisten ja markkinointinäkökohtien mukaan."

Tässä onkin syytä torjua se käsitys, että viestinnästä huolehtivien toimittajien lukumäärä olisi suorassa vaikutussuhteessa viestinnän sisältöön. Pienikin eri tavoin ajattelevien toimittajien joukko kykenee tuottamaan verrattomasti monipuolisempaa sanomaa kuin suuri ja yhdenmukaisin periaattein toimiva toimittajakunta. Ratkaisevaa ei ole määrällinen suuruus, vaan laadullinen. Ei pidä luulla, että monipuolinen toimittajakunta viime kädessä ratkaisisi viestinnän sisällöstä. Toimittajat ovat tiedotuskoneistossa vain välikappaleita: heidän toimintansa määräytyy sen perusteella miten tiedotusvälinettä valvotaan ja rahoitetaan.

Kaupallisen valvonnan luonne tunnetaan parhaiten USA:ssa, missä painetun sanan lisäksi myös yleisradiotoiminta on voittopuolisesti yksityisen pääoman käsissä. Tällainen on yhdysvaltalaisen tv-professorin Harry Skornian todistus sananvapauden toteutumisesta kaupallisessa järjestelmässä:

"Ilmeisesti koskaan aikaisemmin historissa ei niin pieni osa kansaa ole näin täydellisesti pitänyt hallinnassaan voimakkaimpia kanavia kansan tavoittamiseksi. Koska hallituksella ei ole käytössään mitään samanveroisia kanavia yleisön puhuttelemiseksi ja koska työmarkkinajärjestöillä, kirkolla ja kulttuurimme muilla osa-alueilla ei ole yhdenvertaisia äänitorvia, kansalaisten käsitys maailmasta määräytyy lähes täysin myynti-, mainonta- ja liiketoiminnan kaavojen mukaisesti. - Liikeryitys on monissa suhteissa saanut samanlaisen ylivallan ihmisten ajattelussa ja toiminnassa jollainen kirkolla oli keskiaikana." (Skornia, Television and society, 1965, s. 19 ja 21).

Toinen yhdysvaltalainen, Walter Lippmann päätyy omassa analyysissään kaupallisesta televisiosta siihen, että "- haluttaessa tyydyttää kaupallisesti kannattomattomia tarpeita meidän on opittava suhtautumaan televisioon aivan samoin kuin mihin tahansa inhimillisen kulttuurin sektoriin, jota me arvostamme vaikka se ei olisikaan oston ja myynnin lakien alainen." (Helsingin Sanomat 14.5.1967).

Kaupallisuuden ongelmassa on ollut syytä viipyä näin pitkään, koska se osoittaa, mihin päädytään jos sanan vapaus jätetään riippumaan rahan vapaudesta. Viestinnän välineet ja niiden kautta virtaavan sanoman valvonta keskittyy kaupallisessa järjestelmässä ratkaisevasti talouselämän käsiin, sinne missä suurimmat rahavirrat liikkuvat. Kun varallisuus ja omaisuuden kartuttamismahdollisuudet ovat jakaantuneet yhteiskunnassa kovin epätasaisesti, on seurauksena myös sananvapauden toteutuminen epätasaisesti. Toisaalta on ilmeistä, että se joka kannattaa ns. vapaata kilpailua joukkotiedotuksessa, pelaa porvarillisten piirien pussiin: hän ajaa sananvapauden asiaa niiden suhteellisen harvojen hyväksi joilla on rahaa sanoa ja niiden monien tappioksi joiden ulottuvilla ei ole mainittavia resursseja eikä "mitä tahansa välineitä".

Oikeastaan asetelma on sangen yksinkertainen: toisilla on hallussaan pelkät kansalaisoikeudet - niiden mukana lupaus sananvapaudesta - mutta ei juuri keinoja niiden hyväksikäyttööön; toisilla taas on sekä oikeudet että keinot niitä hyödyntää.

Esimerkiksi kaapelitelevision valvonnasta käytävä kiista on tyyppillistä valtataistelua, jossa osapuolet pyrkivät vahvistamaan omia asemiaan: toinen kaupallisen ja toinen parlamentaarisen valvonnan

osuutta. Eikä kiista ole aiheeton, sillä kaapelitelevision avulla voidaan joukkotiedotuksen valvontasuhteita olennaisesti muuttaa nykyisestä. Jos porvarillinen puoli voittaa, saattaa kaupallisen valvonnan osuus nousta 90 %:iin joukkotiedotuksen kokonaistaloudesta - ja Urho Kekkonenkin niin sokaistua porvarillisesta hegemoniasta, ettei hän sitä edes enää ympärillään huomaa. Jos taas sosialistinen puoli voittaa, säilynee kansanvaltaisen valvonnan piirissä suunnilleen se vajaa kolmannes, mikä sillä tälläkin hetkellä on hallussaan. Kaupallisen valvonnan osuus näet on jatkuvasti lisääntymään päin painetun sanan piirissä.

Tietysti voidaan myös ajatella sellaista ratkaisua, johon Kanavan pääkirjoituksessa (n:o 3/1973) viitataan: annetaan uudet viestinnän välineet erilaisten aatteellisten, poliittisten, uskonnollisten yms. yhteisöjen ja ryhmien käyttöön - eli omaksutaan järjestöllisen valvonnan linja. Tätä voitaisiin kyllä pitää periaatteessa kansanvaltaisena ratkaisuna, mutta taaskin joudutaan kysymään, eikö raha sittenkin ratkaisisi. Järjestöaktiivisuus ja järjestöjen käytössä olevat resurssit eivät tunnetusti ole jakaantuneet poliittisesti ja alueellisesti samalla tavoin kuin valtakunnan väestö. Järjestöllisellä demokratialla on taipumus muodostua yhteiskunnan aktiivisimpien ja varakkaimpien 'parempiosaisien' demokratiaksi, joka sulkee ulkopuolelleen laajoja väestökerroksia.

Nämä järjestölliseen valvontaan liittyvät riskit olisivat ehkä poistettavissa, jos yhteiskunta antaisi yhteisöille ja ryhmille paitsi välineiden käyttöoikeutta myös taloudelliset mahdollisuudet niiden käyttämiseen. Tällöin ainakin lähtöasemat olisivat tasaveroisemmat kuin mihin jouduttaisiin jos kukin saisi tulla omillaan toimeen. Mahdollisuuteen tulisi kytkeä myös käytännön edellytykset.

Missään tapauksessa kaapelitelevio ei - parlamentaariseen valvontaan saatettunakaan - johda joukkotiedotuksen kenttää "sosialistisen hegemonian" tilaan. Suomalaisessa tajuntateollisuudessa tulee toki säilymään edelleenkin "porvarillinen hegemonia" - kuten yksityisen pääoman ylivalta säilyy yleensäkin tuotantoelämässä. Kaapelitelevision yhteydessä on kysymys siitä, lisääntykö tuo hegemonia entisestään vai onko suomalaisella demokratialla varaa edes hiukan lisätä käytännön sananvapautta niille väestöryhmille, jotka eivät istu rahakirstun päällä.

* * *

Kanavan numerossa 4/1973 julkaistu artikkelini "Kaupallisuus ja sananvapaus" on kirjoittanut seuraavien numeroiden palstoille useita vastineita, joihin tässä yhteisesti vastaan.

Keskeisin sanoma Paavo Eerikäisen, Kai R. Lehtosen, Urpo Harvan ja Antti Prusin kommentteissa oli nähdäkseni sen huomautukseni kiistämisen, jonka mukaan "kaupallisesti valvottu joukkotiedotus toimii aivan ilmeisesti porvarillisten piirien sananvapauden hyväksi". Olenko siis sokea sille ns. moniarvoisuudelle, jonka kerrotaan kukivan 'vapaan' kaupallisen lehdistön kedolla (rikkaruohojen varjossa)? En suinkaan: tunnen toki sen monenkirjajuuden, jollaista sisältö poliittisesti sitoutumattoman kaupallisen lehdistön kirjoitteluun.

Sitäpaitsi en suinkaan ole ollut ajamassa oloihimme yksinomaisesti eduskunnan, hallituksen tai puoluetöimistöjen lehdistöä.

Viestintäpoliittisen komitean varapuheenjohtajana seison näiden komitean kesällä 1973 julkaisemien sanojen takana:

"Nämä lehdistön tehtävät edellyttävät, että demokraattisesti hallitussa maassa ilmestyy useita hallinnoltaan ja taloudeltaan toisistaan riippumattomia sanomalehtiä, että näiden lehtien joukossa on toisaalta eri poliittisia puolueita edustavia ja toisaalta puolueisiin sitoutumattomia sanomalehtiä ja että kumpikaan näistä lehtityypeistä ei tuotantoedellytystensä puolesta jää selvästi toista huonompaan asemaan."

Se mitä halusin kirjoituksellani osoittaa, on kaupallisuuden todellinen ilme ja sellaisen sananvapauden yksipuolisuus, joka nojaa yksinomaan kaupalliseen markkinamekanismin. Tässä mekanismissahan lehden lukijalla on ainoastaan toisarvoinen vaikuttajansa, koska lehden tuloista valtaosa on peräisin ilmoituksista. En tietenkään pyri väittämään, että ilmoittajat (tavallisesti) suoraan sanelisivat, mitä toimituksen palstoilla kirjoitetaan; mekanismi toimii epäsuorasti siten, että lehti myötäilee enemmistöäksityksiä ja hylkii vallitsevasta mielipideilmastosta poikkeavia ajattelutapoja. Kaupallinen sananvapaus on siten väjäämättä puolueellista yhteiskunnassa vallitsevien ja virallisiksi tunnustettujen enemmistöäksitysten suuntaan.

Siltä varalta että nämä teoreettisluontoiset vakuutteluni eivät tepsä, minulla on tässä ilo viitata myös Harvan ja Prusin kaipaamaan empiiriseen tekstianalyysiin. Kollegani Pertti Hemänus on käynyt läpi 24 maassamme tehtyä sisällönanalyttistä tutkimusta eri poliittisia suuntauksia (myös puolueisiin sitoutumatonta) edustavien sanomalehtien kirjoittelusta. Objektiiivisiin mittauksiin perustuvan aineiston pohjalla Hemänus päätyy seuraavaan johtopäätökseen:

"Niin uutis- kuin pääkirjoitustutkimusten mukaan yleisintä on se, että sitoutumattomien lehtien kirjoittelun sisältö muistuttaa eniten keskustapuolueen lehtien kirjoittelua tai poikkeaa selvästi sekä oikeisto- että vasemmistolehtien kirjoittelusta. Verraten useissa tapauksissa on saatu näyttöä myös siitä, että sitoutumattomien lehtien kirjoittelu muistuttaa lähinnä kokoomuslehtien kirjoittelua. Harvinaisiksi poikkeuksiksi jäävät ne tapaukset, joissa sitoutumattomat ovat lähinnä muistuttaneet vasemmistolehtiä. - - Toisaalta sitoutumattomat lehdet vallitsevan journalistisen kulttuurin mukaisesti heijastavat länsimaiskoroiteista maailmankuvaa, toisaalta ne yksittäisissä uutisratkaisuisissa saattavat pyrkiä puoluelehtien käytännöstä poikkeavaan tasapuolisuuteen. - - Siinä määrin kuin sitoutumattomien lehtien pääkirjoitusten kannanottojen taustaa on kyetty tulkitsemaan, näyttää ilmeiseltä että lehdet tukevat hegemoniaa varauksettomimmin silloin kun kyseessä on vallitsevan talous- ja yhteiskuntajärjestelmän säilyttämisen kannalta merkitsevä asia. Muulloin näiden lehtien kannanotoissa on enemmän liikuma-alaa ja niiden voidaan katsoa edustavan lähinnä eriasteista liberalismia." (Hemänuksen artikkeli ja luettelo sen pohjana olevista tutkimuksista on ilmestynyt Poliitikka-lehden numerossa 3/1973.)

Yksittäiset vasemmistopilkahdukset sitoutumattoman lehden palstoilla eivät siis muuta perusasiaa: kaupallinen sananvapaus on por-

varillista (ei-sosialistista) sananvapautta. Samalla voidaan todeta, että on paitsi teoreettisesti perustelemtonta myös vastoin ilmiselvää empiristä näyttöä, että kaupallinen lehdistö olisi yksinkertaisesti "sitoutumatonta" tai "riippumatonta" - oikea tapaluonnehtia sitä ovat täsmennykset "porvarillinen sitoutumaton" ja "porvarillisissa puitteissa riippumaton".

3 Suomen lehdistö yhteiskunnan kuvastin¹

Sanomalehtien Liitto - sanomalehdenkustantajien etujärjestö - julkaisi suomalaisen lehdistön 200-vuotistaipaleen kunniaksi v. 1971 kokoomateoksen, joka oli merkitsevästi otsikoitu "Suomen sanomalehdistö - yhteiskunnan kuvastin". Kirjan nimellä pyrittiin epäilemättä muistuttamaan siitä, että vapaa lehdistö on ollut ja tulee aina olemaan kuin puhtas peili, joka kulloistenkin vallanpitäjien tahdosta piittaamatta heijastaa yhteiskunnallista todellisuutta toimien tällä tavoin demokratian takuumiehenä suuren yleisön suuntaan. Mutta samalle otsikolle voi antaa myös toisen, lehdistöä vähemmän ihannoivan merkitysisällön: elinkeinohaarana sanomalehdistö osoittautuu yleisesti ottaen yhteiskunnan muun tuotantoelämän kaltaiseksi, jolloin se kuvastelee yhteiskunnassa vallitsevia taloudellisia ja poliittisia valtasuhteita. Seuraavassa suomalaista lehdistöä - sanomalehtiä sekä aikakautisia julkaisuja - tarkastellaan tässä viimeksi mainitussa katsannossa, vähemmän juhlapuhefraasein ja enemmän taloudellis-poliittisten realiteettien valossa.

PORVARILLINEN HEGEMONIA JA VAPAA KANSALAISTOIMINTA

Lehdistön rakenteesta piirtyvä kuva soveltuu todella mainiosti yleiskuvaksi suomalaisesta tuotantoelämästä yleensä: yksityinen pääoma hallitsee 70-80-prosenttisesti, tuotteet on suunniteltu ensisijassa vapaan markkinatalouden mukaisin kaupallisin perustein ja eri keinoin on huolehdittu että "yrityksystävällinen ilmapiiri" sekä yleensä luottamus vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään säilyy maassa riittävän vakaana. Edelleen lehdistössä kuten muuallakin tuotantoelämässä näytään täällä Pohjan perillä eletävän kapitalistisen maailman rintamista jäljessä siinä mielessä, että suhteellisen suuri osa yrityksistä on pieniä ja keskisuuria tuotantoyksiköitä - niitä jotka tuotantoelämän keskittymiskiarteessä ovat menehtymisen partaalla.

¹ Perustuu osittain Sosiologia-lehdessä 4/1973, Suomen Sosialidemokraatissa 30.4.1974, Kansan Utisissa 27.5.1974 ja Aikauslehdentoimittaja-vuosikirjassa 1974 julkaistuihin kirjoituksiin.

Kuten edellisistä luvuista on ilmennyt, Suomen lehdistö on poliittisesti huomattavan yksipuolinen - ainakin jos sen jakautumaa verrataan eduskunnan puoluejakautumaan ja erityisesti jakoon sosiaalinen vastaan ei-sosiaalinen - mutta omistukseltaan lehdistömme on kansainvälisesti ottaen suhteellisen vähän keskittynyt: meillä neljä suurinta yritystä kattaa sanomalehdistön yhteislevikistä noin kolmanneksen ja 8-10 yritystä puolet. Kuitenkin keskittyminen on toisia meilläkin, sillä neljäsosa yrityksistä kattaa jo 70-80 prosenttia sanomalehdistön kokonaislevikistä ja puolet yrityksistä peräti noin 90 prosenttia. Aikakauslehdistössä keskittyminen on - järjestö-, ammatti- yms. lehdistöä lukuunottamatta - erittäin silmäänpestävä: neljä suurinta kaupallisen aikakauslehdistön kustantajayhteisöä julkaisee peräti 73 prosenttia tämän lehtiryhmän kokonaisvolyymista.

Näiden lukujen valossa voitaneen sanoa, että yhteiskunnassa on taattu "tehokas tiedonvälitys mm. niin, että jokaisen lukijan ulottuvilla on useita varsinaisia sanomalehtiä - sekä sitoutumattomia että eri poliittisiin puolueisiin sitoutuneita, sekä valtakunnallisia että myös pienempien alueellisten kokonaisuuksien puitteis- ja sekä suomen- että ruotsinkielisiä", kuten Viestintäpoliittinen komitea periaatekannotossaan edellytti. Sen sijaan on todettava komitean tavoin, että puolueisiin sitoutuneet sanomalehdet ovat kokonaisuutena ottaen (pois lukien eräät kokoomuksen ja Keskustapuolueen hyvin menestyvät ykköslehdet) jääneet tuotantoedellytystensä puolesta selvästi huonompaan asemaan kuin sitoutumaton osa lehdistöä, jonka osuus kokonaislevikistä on sodan jälkeen jatkuvasti kasvanut, kolmanneksestä nykyiseen yli puoleen.

Tämän levikkikierteeksi kutsutun kehityskulun voi pinnallisesti asiaa tarkastellen luulla johtuvan lukijan valinnasta: siitä että yleisö olisi havainnut sitoutumattomat ja muut levikkialueellaan ykkösasemaan päässeet lehdet sisältönsä puolesta toisia paremmiksi. Tällainen selitys jää kuitenkin omaan arvoonsa kun tietää, että sanomalehdistömme tulot - ja siten taloudelliset edellytykset toimintakellisen ja teknisen laatutason kohottamiseen - eivät suinkaan ratkaisevasti riipu lukijoiden tilausmaksuista, vaan 75-prosenttisesti ilmoitustuloista. Lehden menestymisen määräävät nykyisin ensisijaisesti markkinalait eivätkä yksityisten lukijain poliittiset ja muut mieltymykset. Ja nämä markkinalait painavat tajuntateollisuutta kuten muutakin elinkeinoelämää yhä yhdenmukaisemmaksi ja keskittyneemmäksi.

Lehdistö kuvastaa suomalaista yhteiskuntaa myös siinä suhteessa, että markkinatalouden paineista huolimatta tämä on huomattavan moni-ilmeinen maa: meillä on kaksi virallista kieltä, on alueellista ja yhteiskuntaluokkien välistä eriarvoisuutta ja on harvinaisen runsaasti järjestöllistä ja muuta ns. vapaata kansalaistoimintaa. Yleiskuvaa leimaavasta porvarillisesta ylivoimasta huolimatta Suomi-neito ja sen piirteitä seuraava lehdistö on kaikkea muuta kuin tasapaksu. Moninaisuutta ja erilaisuutta ei kuitenkaan tässä tapauksessa voi juuri pitää kaunistuksena, koska selvimmät poikkeamat yhdenmukaisuudesta tuovat kuvaan huutavia ristiriitoja - räikeämin sävyin kuin monissa muissa maissa. Vapaa kansalaistoiminta ja sen merkkejä kantava harvinaisen runsaslukuinen järjestö-, ammatti- ja harrastelehdistö voidaan tässä yleiskuvassa nähdä ikään kuin

kansan syvästä riveistä lähtevänä yrityksenä pelastaa omatoimisuuteen nojaava kansanvalta päällekkäyvältä kaupallisuudelta ja markkinatalouden myötä syntyneeltä kansalaispiirien väliseltä epäsovulta.

Yhdessä suhteessa suomalainen lehdistö ei kylläkään osuvasti muistuta muuta yhteiskuntaelämää: kaupallinen aikakauslehdistömme on määrällisessä runsaudessaan ja sisältönsä tasapaksussa pinnallisuudessa eli tyhjänpäiväisyydessä miltei vertaansa vailla oleva ilmiö. On vaikea löytää montakaan elinkeinoelämän lohkoa, joilla Suomessa tuotetaan yhtä silmäänpestävästi näennäistä moninaisuutta kuin siinä osassa lehdistöämme, jota kutsutaan yleisölehdiksi tai kaupallisiksi aikakauslehdiksi erotuksena muusta aikakauslehdistöstä (toisaalta em. järjestö-, ammatti- ja harrastelehdistä ja toisaalta pankki- ja kauppayhtymien julkaisemista ns. asiakaslehdistä). Viestintäpoliittisen komitean I-II osamietinnön (painetun version) liitteenä oleva luettelo niistä 106 yleisölehdessä, joita julkaistiin vuoden 1972 lopussa, on opettavaista lukemista jokaiselle joka kuvittelee kaupallisen aikakauslehdistömme olevan tälle maalle ja sen kansalle henkiseksi rikastukseksi. Se on myös yleisemmässä katsannossa vastaansanomaton havaintoesimerkki siitä, että nimikkeiden tai edes toisistaan muodollisesti riippumattomien tuotantoyksiköiden määrä ei ainakaan joukkotiedotuksen tuotannossa ole takeena lopputuotteiden monipuolisuudesta.

VAPAUTTA VALTION TUELLA

Valtiovallan ja elinkeinoelämän välillä vallitsevia mekanismeja Suomen lehdistö kuvastaa harvinaisen paljastavasti. Sama lehdistö joka ylvästelee sananvapaudella - ja nimenomaan riippumattomuudella valtiovallasta - osoittautuu olevan joltisessakin taloudellisesti saamissuhteessa valtiovaltaan. Kun esimerkiksi sanomalehdistön ilmoitus- ja tilausmaksujen muodostamat kokonaistulot v. 1971 olivat yhteensä noin 310 miljoonaa markkaa, kanavoitui sanomalehdistön hyväksi valtiovallan lehdistötukea kaikkiaan noin 80 miljoonaa markkaa eli runsaan viidenneksen verran sanomalehdistön kaista tuloista. Vuonna 1974 valtion lehdistötuki nousee aikakauslehdistö mukaan lukien yli puolentoista sadan miljoonan, jonnekin 170 milj.mkn tienoille. Lehdistömme vapaus elää ja sanoa on ratkaisevasti valtiovallan taloudellisen tuen varassa - aivan kuten vapaa yrittäjätoiminta elinkeinoelämässämme muutoinkin (eikä vähiten vientiteollisuudessa) on laajalti riippuvaista erilaisista yhteiskunnan tukitoimista.

Valtiovallan taloudellinen tuki muulle joukkotiedotukselle on lehdistötukeen verrattuna vähäpätöistä: elokuvan ja kirjallisuuden tukemiseen (mm. apurahojen muodossa) käytetään v. 1974 vain vajaat neljä miljoonaa markkaa ja kirjastojen valtionapuun runsaat 26 milj. mk. Voidaan syystä kysyä, onko esimerkiksi elokuvan tukemiseen käytettyjen valtion varojen jakamisesta pidetty kulttuurimeteli oikeassa suhteessa niiden osuuteen kaikesta joukkotiedotuksen hyväksi koituneesta valtiontuesta - erityisesti valtion lehdistötukeen. On tuijotettu kymmeniin ja satoihin tuhansiin samaan aikaan kun kymmenet ja sadat miljoonat vähin äänin siirtyvät valtion kassasta ns. suuren rahan kiertokulkuun.

Eri valtioneutuen muotojen kanavoituminen sanomalehdistön hyväksi v. 1971 Viestintäpoliittisen komitean julkaisemien tietojen perusteella laskettuna 0,5 miljoonan markan tarkkuudella:

	kuljetus- ja teletuki	postin piilotuki	liikevaihto- verovapautus	yhteensä
sosialistiset puoluelehdet	4,5 mmk	8,0 mmk	1,5 mmk	14,0 mmk
porvarilliset puoluelehdet	4,5 mmk	23,5 mmk	5,5 mmk	33,5 mmk
sitoutumattomat lehdet	1,0 mmk	21,5 mmk	8,0 mmk	30,5 mmk
yhteensä	10,0 mmk	53,0 mmk	15,0 mmk	78,0 mmk

Lehdistötuen yhteydessä on tietysti ratkaiseva kysymys se, kenen hyväksi yhteiskunnan tuki koituu. Lyhyesti sanottuna vastaus on tämä: noin 85-prosenttisesti porvarillisen lehdistön hyväksi. Oheiseen taulukkoon on koottu laskelma siitä, kuinka eri valtioneutuen muodot jakaantuivat v. 1971 varsinaisen sanomalehdistön hyväksi. Sanomalehdistö on tässä jaettu kolmeen osaan: sosialistisiin puoluelehtiin, porvarillisiin puoluelehtiin ja sitoutumattomiin lehtiin. Viimeksi mainituthan on sisältönsä puolesta luokiteltava yleisesti ottaen porvarillisiksi.

Kylmät luvut kertovat, että 'nautintaoikeus' postin edullisista kuljetusmaksuista jakaantuu sosialistisen ja ei-sosialistisen leirien kesken miltei yhtä epätasaisesti kuin lehtien tunnetut levikitkin: 53 miljoonan markan piilotuesta sai sosialistinen lehdistö 8 milj.mk ja porvarillinen lehdistö yhteensä 45 milj.mk. Erityisesti on syytä huomata, että sitoutumaton lehdistö hyötyy postin edullisista taksoista markkamääräisesti miltei yhtä paljon kuin porvarillinen puoluelehdistökin. Helsingin, Turun, Kouvolan yms. poliittisesti sitoutumattomien Sanomien on tekopyhää vähätellä tämän piilotuen merkitystä ja viitata omiin kuljetuksiinsa, koska niiden laajasta levikistä riittää runsaasti myös postin kuljetettavaksi.

Kun vielä mukaan lasketaan aikakauslehdistömme, jonka poliittinen jakautuma on yhtä etäällä eduskunnassa ilmenevistä yhteiskunnallisista voimasuhteista kuin sanomalehdistön puoluejakautuma, voidaan todellakin sanoa, että leijonanosa valtioneutusta menee porvarillisen tajuntateollisuuden tukemiseen vasemmistolaisen lehdistötuotannon saadessa näön vuoksi ripeet itselleen. Se osa kansasta, jota edustamassa istuu valtiopäivillä 93 vasemmistokansanedustajaa, saa tyytyä 15 prosenttiin valtion annista. Ja tämä rahanjako on kaiken lisäksi tapahtunut "demokraattisen kontrollin" alaisuudessa: puolueettomaksi mainitun valtiovallan välityksellä ja kansanedustuslaitoksen siunauksella, vieläpä ilman sanottavaa kiistelyä.

Tämän jutun tärkein opetus onkin siinä ovelassa tavassa, jolla

valtioneutuki elinkeinoelämälle - tässä tapauksessa sanomalehdistölle - kanavoituu. Tuosta liki 80 miljoonasta markasta vain kymmenkunta miljoonaa koostuu avoimesta lehdistötuesta, jota on jaettu puoluetuen tapaan suunnilleen parlamentaaristen voimasuhteiden mukaisesti, niin että vasemmistolehdistön osalle on tullut nelisen miljoonaa. Juuri tästä noin 10 miljoonan tukisummasta on julkisuudessa pidetty suurta ääntä: verovaroja on muka häikäilemättömästi käytetty poliittisiin tarkoituksiin. Sen sijaan jäljelle jäävästä noin 70 miljoonan markan summasta ei ole tullut puhutuksi juuri laisinkaan - se kun sattuu koitumaan miltei 90-prosenttisesti porvarillisen sanomalehdistön hyväksi, Hesarille siinä kuin Demarillekin, Hymylehdelle siinä kuin Me-lehdellekin. Tätä valtioneutua ei luovuteta juhlallisina menoin eikä sitä taota yleisön tietoisuuteen, vaan se jaetaan mutkikkaan ja jopa päätöksentekijöiltä piiloon jäävän mekanismin avulla. Näin toimii porvarillinen propaganda ja tällaiset ovat valtiovallan todelliset kasvot porvarillisessa yhteiskunnassa, jota myös "valtioni monopolistiseksi kapitalismiksi" kutsutaan.

Tässä valossa ei ole aivan yllättävää, että lehdistöteollisuuden piirissä on vuosikymmeniä pyritty kiistämään koko edullisten postimaksujen ja lvv-helipotusten muodossa tapahtuva valtioneutuki; sitä on pidetty piilossa ettei valtiovallan puolueellisuus vaan paljastuisi. Ja kuitenkin asiasta on ollut käytettävissä talouslaskelmia - viimeksi Liiketaloustieteellisessä tutkimuslaitoksessa valmistunut tutkimus lehdistön postille aiheuttamasta rasituksesta (postilaitoksen kautta kanavoidusta valtion piilotuesta), joka aikakauslehdistö mukaanluettuna kohosi vuonna 1971 peräti 102 miljoonaa markkaan. Vaikka asiaa on yritetty pidellä vihreän veran alla, ei mikään voi kuitenkaan pitemmän päälle estää tämänkaltaisten taloudellisten siirtojen ilmituloa; ne joudutaan paljastamaan jo porvarillisessa valtiovarainhoidossa.

Lehdistön ja valtiovallan suhteissa tämä 'paljastus' on tapahtunut vasta viime vuosina. Edes vasemmiston piirissä ei valtioneutuen todellista jakaantumaa ole selvästi nähty eikä sen epäoikeudenmukaisuuteen siten havahduttu. On oltu siunaamassa tulonsiirtoja valtion kassasta porvarilliselle lehdistölle, kun perustiedot ja viestintäpoliittiset tavoitteet ovat olleet puutteellisia.

Tilanne on kuitenkin muuttumassa kun Viestintäpoliittisen komitean avulla on aikaansaatu pätevät ja poliittisesti kiistattomat perusselvitykset valtiovallan ja joukkotiedotuskoneistojen suhteista. Tähänastinen viestintäpolitiikka on ollut eräänlaista piilopoliitiikkaa, jota ei ole lausuttu julki eikä tosiasioin kuvattu. Tällä tavoin porvarilliset piirit ovat kyenneet hyötymään valtiovallasta ilman, että kansanvaltainen kontrolli kuitenkaan on vaikuttanut tiedonvälityksen luonteeseen. Kyseessä on viestintäpolitiikka, jota kyllä on harjoitettu määrätietoisesti mutta salakähmäisesti ja yhteiskunnan demokraattinen päätöksenteko sivuuttaen.

Nyt on tullut aika omaksua toisenlainen viestintäpolitiikka: avoin, julkisiin tosiasioihin perustuva ja kansanvaltaisen päätöksenteon alaisuudessa tapahtuva joukkotiedotuksen tukeminen ja kehittäminen. Ensi askeleet tähän suuntaan on otettu Viestintäpoliittisen komitean lehdistötukiehdotuksissa - jotka nekin ovat tyyppillinen osoitus yleensä suomalaisen yhteiskunnan reformeista: pääoma-

piireiltä ei juurikaan oteta pois näiden saavuttamia etuja, vaan porvarillista yksipuolisuutta ainoastaan pyritään korjailemaan ohjaamalla julkisen vallan tukea markkinavoimia tasapainottamaan.

Komitean I osamietinnössä julkaistu ehdotus sanomalehdistön valtiontueksi ei mitenkään radikaalisti muuta em. yleiskuvaa valtiontuen jakaantumisesta, koska sen mukaan valtaosa yhteiskunnan varoista edelleen kanavoitaisiin edullisten postimaksujen ja luvv-pautusten muodossa yhtäläisesti kaikkien sanomalehtien hyväksi ns. yleisenä tukena. Markkinavoimien paineessa alakynteeseen jääneen lehdistön osan - lähinnä puoluelehdistön eikä vähiten työväenlehdistön - hengissäpitämiseksi suunnattava ns. valikoiva lehdistötuki on ja epäilemättä tulee porvarillisessa Suomessa aina olemaan vähemmistöilmiö.

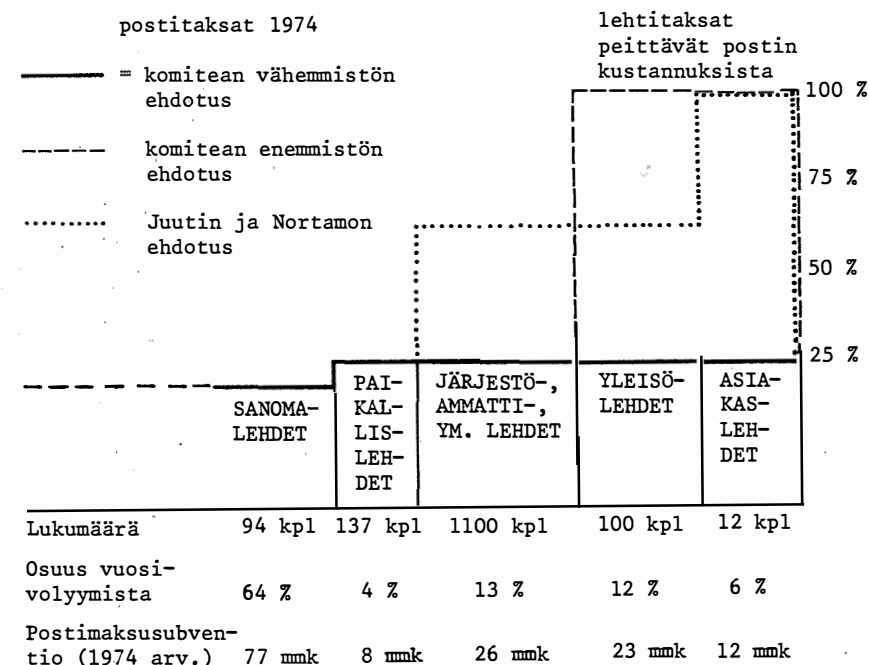
Vuonna 1973 suhde yleisen ja valikoivan tuen kesken oli suunnilleen 7:1, ja tätä suhdetta komitea esitti korjattavaksi lukemiin 7:3. Huomattakoon että kyseessä ei suinkaan ole sosialistisen ja ei-socialistisen lehdistön hyväksi koituvien rahavirtojen suhde, vaan porvarillisen hegemonian suoraviivaisen ylläpitämisen (70 %) ja parlamentaarisia voimasuhteita tasapuolisesti myötäilevän rahanjaon (30 %) välinen suhde. Yhteiskunnallisesta tasapuolisuudesta tämä reformi - jota vasemmistoenemmistöläisyydestä syytetty komitea yksimielisesti esitti - on hyvin kaukana.

Voidaankin syystä kysyä, eikö olisi oikeudenmukaisempaa jakaa koko yhteiskunnan tuki parlamentaaristen voimasuhteiden mukaisesti. Tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa tällainen oikeudenmukaisuus ei kuitenkaan ole käytännössä mahdollista - tajuntateollisuuden sen kummemmin kuin muunkaan elinkeinoelämän piirissä. Lehdistön tapauksessa asiaa mutkistaa vielä se, että kyseessä on puoluepoliittisesti varsin 'kuuma' elinkeinonhaara, jolla toimii rinnakkain sekä puolueiden omia että puolueisiin sitoutumattomia tuotantoyksiköitä. Valtiontuen täydellinen 'parlamentarisointi' olisi epäilemättä kiusallista niin sitoutumattomalle lehdistölle kuin porvarillisille puolueillekin: edellinen joutuisi avoimesti tunnustamaan väriä ja jälkimmäiset myöntämään piilossa pidetyn liittolaissuhteen. Sitäpaitsi voitaisiin joutua tilanteeseen, jossa tällä kertaa sitoutumaton lehdistö painuisi tuotantoedellytystensä puolesta muuta lehdistöä huonompaan asemaan ja näin poikettaisiin em. komitean periaatelinjasta toiseen suuntaan. Joka tapauksessa spekulatiot ovat hyödyttömiä, koska realistista on vain se mikä porvarillisessa yhteiskunnassa muutenkin: yhteiskunnallista tasapuolisuutta edes vaatimattomasti lisäävät reformit.

Kiintoisa koetinkivi tältä kannalta on komitean esitys aikakauslehdistön tukipolitiikaksi. Komitean enemmistön ehdotus nimittäin merkitsisi yleisö- ja asiakaslehtien eli aikakauslehtien kaupallisen lohkon tähän mennessä nauttiman, edullisten postimaksujen muodossa tapahtuvan piilotuen poistamista. Tässä tapauksessa siis on kysymys saavutetun edun pois ottamisesta - mutta ei suinkaan mistään verotuksen luonteisesta rankaisutoimenpiteestä, vaan ainoastaan tälle elinkeinonhaaralle kehkeytyneen erityisedun vetämisestä takaisin. Vuoden 1974 rahassa ilmaistuna on kysymys noin 35 miljoonan markan suuruisesta valtiontuesta, josta arviolta kaksi kolmannesta lankeaa kaupallisten yleisölehtien ja yksi kolmannes asiakaslehtien osalle.

Tämä ehdotus ei tunnetusti saanut komiteassa jakamatonta kannatusta, vaan sen rinnalle muodostui peräti kaksi erilaista tukilinjaa, joille on yhteistä se, että kaupalliselta yleisölehdistöltä ei haluta poistaa sen tähän mennessä nauttimaa erityisasemaa. Nykyinen postimaksukäytäntö sekä komitean piirissä syntyneet eri ehdotukset edullisten postimaksujen muodossa tapahtuvan piilotuen järjestelyksi aikakauslehdistön eri lohkoilla ilmenevät oheisesta kuviosta (jonka kaltaiset piirroksot olivat myös komiteassa käytettyjen keskustelujen pohjana).

Komitean enemmistö siis esittää, että luonteeltaan kaupalliset asiakas- ja yleisölehdet maksaisivat postilaitokselle lehtien kuljettamisesta aiheutuvien todellisten kustannusten mukaisen postimaksun, mutta että aikakauslehdistön nimikemäärältään runsain osa, joka edustaa järjestöllistä ja ammatillista toimeliaisuutta, saisi edelleen nauttia - sanoma- ja paikallislehdistön tavoin - postilaitoksen edullisista palveluksista. Se komitean oikeasta laidasta koostunut vähemmistö, joka selvimmän esiintyi kaupallisen aikakauslehdistön etujen puolesta, esitti yksinkertaisesti nykyisen käytännön säilyttämistä ennallaan. Toinen vähemmistöryhmittymä, jonka muodostivat Suomen Sanomalehtimiesten Liiton puheenjohtaja Jyrki Juuti ja Helsingin Sanomien toimituspäällikkö Simopekka Nortamo, puolestaan esitti enemmistön tapaan asiakaslehtien postimaksujen korottamista todellisia kustannuksia vastaaviksi, mutta koko muun aikakauslehdistön käsittelemistä yhdenmukaisesti siten, että postimaksuja korotetaan nykyisen käytännön ja todellisten kustannus-

ten puoliväliin. Kuten kuvioista havainnollisesti ilmenee, viimeksi mainittu ehdotus merkitsisi kaiken kaikkiaan yhtä suurta postisubventiota aikakauslehdistölle kuin enemmistön ehdotuskin, mutta piilotuen jakaantuminen vain olisi erilainen: Juuti ja Nortamo esittävät 'kohtuullista' korotusta niin kaupallisille kuin ei-kaupallisillekin julkaisuille, enemmistö taas reilua korotusta kaupalliselle lehdistölle samalla kun ei-kaupallinen lehdistö jätettäisiin nykyiseen edulliseen asemaan.

Enemmistön ehdotus perustui ensinnsinkin siihen käsitykseen, että lehdistö on luontevasti jaettavissa - niin teoriassa kuin käytännössäkin - erinäisiin suurehkoihin ryhmiin, kuten sanomalehdet, paikallislehdet ja aikakauslehdet sekä viimeksimainitussa kategoriassa yleisö-, asiakas- ja muut lehdet. Toiseksi enemmistöllinjo nojautui lehtien taloudellista tilaa koskevaan tutkimukseen, jonka mukaan kuljetustoimesta (jakelusta) aiheutuvat rasitukset ovat yleisölehtien ryhmässä vajaat 7 prosenttia kaikista kuluista, kun ne sanomalehdistöllä ovat vastaavasti 18 prosenttia. Kolmanneksi enemmistön perusteluna oli se yhteiskuntapoliittinen kannanotto, että yleisö- ja asiakaslehtien ryhmiä ei tule valtiontuen kannalta pitää samanlaisessa erityisasemassa kuin muita aikakauslehtiä (järjestö-, ammatti-, taide-, tiede- ja harrastelehtiä) tai sanoma- ja paikallislehtiä. On korostettava, että tämä ehdotus ei merkitsi kaupallisen aikakauslehdistön rankaisemista: kyseessä on ainoastaan erään yhteiskunnallisen etuoikeuden menetys. Muilla lehtiryhmillä tämä perinteinen (mutta vasta nyt päivänvaloon tullut) etuoikeus on katsottu perustelluksi säilyttää.

Komitean 'suuremman vähemmistön' kanta - niin kaukana kuin se on komitean enemmistön linjasta - on myönnettävä johdonmukaiseksi: mitään pilkkomista ei lehdistöissä voi suorittaa, kaikki lehtiryhmät ovat periaatteessa yhtä arvokkaita ja kun kerran sanomalehdille on etuoikeus (heidän semantiikkassaan: asiaankuuluva kilpailuedellytysten parantaminen taloudellisten vaikeuksien keskeillä) annettu, on se myös ulotettava koko aikakauslehdistöön. Sen sijaan Juutin ja Nortamon kanta on sikäli omiutuinen, että pilkkomisperiaatteessa annetaan periksi (raja sanoma- ja aikakauslehdistön välillä sekä ilmaisjakelu- ja asiakaslehtien erottaminen muista), mutta kiivaillaan pilkkomista vastaan yhdessä saumassa jota tuskin voi pitää muita pulmallisempina (ja sitäpaitsi esitetään valtiontuen vähentämistä järjestö-, ammatti- yms. lehdistöiltä).

Komitean vähemmistön argumentaatio antaa edelleen ymmärtää, että yleisölehdet olisivat yhteiskunnallisesti erittäin arvokas viestintäkoneisto, joka "kommentoi tapahtumia ja ilmiöitä, jakaa tietoa erityisaiheista kohderyhmille, suorittaa kuluttajanvalistusta" yms. Tätä ruusuista yleiskuvaa - jota alan etujärjestö Aikakauslehtien Liitto myös epätoivoisesti pyrkii ylläpitämään peitellessään sitä että kaupallisessa aikakauslehdistöössämme skandaalilla ja pornolla on melkoinen osuus - on jälleen terveellistä verrata em. komiteamietinnön liitteessä olevaan luetteloon yleisölehdistöämme. Jo kymmenen aakkosjärjestyksessä ensimmäisen luettelo on paljon puhuva: Agentti, Aku Ankka, Apu, Arizona, Avotakka, Bonnie, Buffalo Bill, Buster, Calimero, Cocktail.

Näistä ainoastaan Avotakan voi täydellä syyllä luokitella "arvokkaaksi" kuluttajanvalistusta yms. jakavaksi lehdeksi, jollaisia

koko 106 kappaleen luettelosta löytyy ainoastaan tusinan verran (mm. Kotiliesi ja Suomen Kuvalehti), vuosivolyymiltaan noin kymmenesosa koko kaupallisen yleisölehdistön kappalemäärästä. Vaikka mukaan luetaan näiden lisäksi populaarilehdet Apu, Viikkosanomat ja Uusi Maailma (yhteensä runsas kymmenesosa yleisölehtien vuosivolyymista), ohjelmalehdet Katso ja Radio-TV-Bladet (yhteensä nelisen prosenttia) sekä joka kotiin jaettava ilmaisjakelulehti Suomalainen (nelisen prosenttia), päädytään sittenkin vain kolmanneksen koko kaupallisen aikakauslehdistön vuosituotannosta. Keveämmän viikko- ja naistenlehdistön (mm. Hymy-lehden) lisääminen tähän laskelmaan ei sekään nosta yleisölehdistön 'arvokkaamman' annin osuutta kuin neljänkymmenen prosentin tienoille. Vaikka tätä lehtipinoa luokittelisi ja punnitsisi kuinka liberaalisti tahansa, kylmäksi tosiasiaksi jää, että kuutisenkymmentä prosenttia valtion erityisten tukitoimien kohteena olevasta aikakauslehdistöämme kuuluu sarjaan "Agentti, Elämä, Naku, Perjantai, Texas".

TUTKIMUSTIETO MURSKAA MYYTIÄ

Lehdistön viestintäpolitiikka on kuvaava esimerkki yleensä yhteiskuntapoliitikastamme: se on perinteisesti puettu tosiasioiden vastaisiin ajatuskaavoihin, jotka eivät kuitenkaan pitemmän päälle kestä tutkimustiedon painetta. Virallisesti ylläpidetyn porvarillisen ajattelun on täytynyt vähin erin joutaa edistykseisten poliittisten voimien ja niitä tukevan tosiasiatiedon edessä. Lehdistön valtiontuki on tästä hyvänä osoituksena.

Vielä muutama vuosi sitten porvarillisella taholla yleisesti torjuttiiin ajatus julkisen vallan tuesta lehdistölle; siinä nähtiin vaara "riippumattomuudelle" - jota ilmoitustulojen 75 prosentin ei taas nähty mitenkään häiritsevän. Tänäpä tilanne on ratkaisevasti toisenlainen: Viestintäpoliittisen komitean tavoin katsotaan nyt yleisesti, että valtiovallan velvollisuutena on eri tavoin parantaa lehdistön taloudellisia toimintaedellytyksiä ja erityisesti tasooittaa niitä eri lehtiryhmien välisiä tuotanto- ja kilpailuedellytysten eroja, joita kaupallinen markkinamekanismi eli levikkikierre aiheuttaa. Myös viestintäpolitiikassa on siten avoimesti siirrytty "valtiomonopolistisen kapitalismin" kauteen.

Tämä ajattelutavan muutos on huomionarvoinen siksi, että se samalla merkitsee perinteisen vapausoikeuden kieltämistä. Enää ei katsota, että pelkkä valtion takaama vapaus toimia - itse kunkin käytettävissä olevin keinoin - riittää sananvapauden toteuttamiseen, vaan nyt valtiolle asetetaan velvollisuuksia tuon perustallaillisen vapauden realisoinniseksi myös käytännössä. Samalla kun valtion lehdistötukikäytäntö on meillä ja muissa kapitalistisissa maissa saanut legitiimin aseman, se on syövyttänyt porvarillis-liberaalin vapausideologian dogmaattista pohjaa: valtiontukea kannattava "dynaaminen konservatiivi" huomaa (ainakin rehellisenä hetkenään) olevansa aatteellisesti tyhjän päällä. Kirjapainotekniikka on vuosisatoja tarjonnut temmellyskentän periaatteessa määrättömälle sananvapaudelle, mutta taloudellisista syistä tuon vapauden hyväksikäyttö on nykyisin kapeneamaan päin lehdistön keskittyyessä ja kaupallistuuessa. Valtion tukea tarvitaan, jotta edes illuusio yrit-

tämisen vapaudesta ja lehdistön monipuolisuudesta säilyisi.

Toinen kuvaava esimerkki lehdistömme viestintäpoliittisesta mytologiasta on Suomen Tietotoimiston kuuluisa riippumattomuus, jota varsinkin politiikalla ei tulisi tuhria. Suorastaan kauhistuksena pidetään STT:n hallinnon järjestelyä parlamentaarisen tasapuolisuuden pohjalta Yleisradion tapaan. Tällä haavaahan STT:n osakekannasta 84 prosenttia on Uuden Suomen, Helsingin Sanomien sekä Turun Sanomien hallussa ja 1,3 prosenttia Yleisradion hallussa. STT:n tuloista puolestaan Yleisradio maksaa miltei kolmanneksen, v. 1973 1,3 miljoonaa markkaa. STT:n hyväksi kanavoituva valtiontuki (v. 1973 0,7 mmk) puolestaan vastaa miltei viidesosaa STT:n taloudesta.

STT:n puolueettomuus lepää siten taloudellisesti peräti noin 50-prosenttisesti yhteiskunnalta saatavan tuen varassa. Asiallisesti ottaen tuntuu lähes käsittämättömältä, että radio- ja tv-lupatulot ja voidaan käyttää STT:n ylläpitoon näin huomattavia summia, vaikka STT:n palvelun osuus Yleisradion uutislähteenä on vain 10 prosentin luokkaa eli huomattavasti vähäisempi kuin keskimääräisten sanomalehtien riippuvuus STT:stä. STT:n tärkeänä vetonaulana Yleisradion kanssa vuosien mittaan käydyissä hintaneuvotteluissa ovat olleet ulkomaisten tietotoimistojen (Reuter, AFP ym.) uutismaksut: STT:llä on näihin Suomessa yksinoikeus, johon vedoten se on pitänyt niille itse suorittamansa 'tukkuhinnan' salassa ja tietenkin liioitellut tämän suuruutta neuvotellessaan Yleisradiolla maksatettavasta 'vähittäishinnasta'. Viestintäpoliittisen komitean I osamietinnöstä kuitenkin paljastuu, että STT:n suorittamat uutismaksut ulkomaisille uutistoimistoille olivat v. 1973 vajaat 250 000 markkaa. Tosiasiat murtavat tämänkin myytin: yhteiskunta tukee valtalehdistön omistamaa STT:tä paitsi suorana valtiontukena myös tätäkin suuremmilla summilla Yleisradiolta perittävien maksujen muodossa.

Edellä puheena ollut sitoutumattoman lehdistön epäpoliittiseksi mainittu linja on myös yksi niistä viestintäpoliittisista myyteistä, jotka ovat osoittautuneet kestäättömiksi, mutta joita silti porvarillisella taholla yritetään pontevasti puolustaa. Professori Pertti Hemänuksen laatima yhteenvedo lukuisista sisällönanalyyttisistä tutkimuksista, joka Poliitikka-lehden lisäksi on julkaistu myös Sanomalehtien Liiton viestintäpoliittisessa julkaisussa Suomen Lehdistö (2/1974), osoittaa vastaansanomattomasti kuinka sitoutumaton sanomalehdistömme on niin mielipide- kuin uutispalstoillaanakin yleisesti ottaen porvarillisista. Puolueisiin sitoutumaton lehdistö ei siis missään tapauksessa ole yhteiskunnallisesti tasapuolista, niin että se todenmukaisesti heijastaisi poliittisen kentän kokonaisuutta.

Tämä käsityskanta alkaakin yleistyä tervejärkisten havainnoitsijoiden keskuudessa, vaikkakin keskustelussa on vielä aimo annos hyvä-päivää-kirvesvartta -sävyä, mitä osoittaa esimerkiksi päätoimittaja Martti Joutsenen kommentti Hemänuksen artikkelin johdosta. Joutsen toteaa, että "sitoutumaton lehdistö on todella puolueista riippumaton ja vailla puoluesidonnaisuuksia, että se vastaa todellista mielipidelehdistöä onkin, kun ottaa itsenäisesti kantaa asioihin, joista puoluelehdet kertovat pääkirjoituksissaan vain omien kuppikuntiansa hyväksymät mielipiteet, sekä että sitoutumaton lehdistö vaalii lehdistön vapautta vastustaessaan järkähtämät-

tömästi kaikkia pyrkimyksiä, joiden tarkoituksena on muuttaa ainoa tuon vapauden takaava talous- ja yhteiskuntajärjestelmä joksikin muuksi". (Suomen Lehdistö 3/1974, s. 34). Lauseensa loppuosassa Joutsen tuleeikin myöntäneeksi Hemänuksen pääargumentin: puolustaessaan kapitalistista talous- ja yhteiskuntajärjestelmää sitoutumaton lehdistöhän todella toimii porvarillisesti, koska kapitalismin puolustaminen juuri on porvarillisuuden ydin.

Aikakauslehdistön valtiontuesta keskusteltaessa on esille nousut myös myytti lehdistön sisällön koskemattomuudesta. Juuri tähän oli keskeinen peruste, joka jakoi em. postimaksunäkemyksiä Viestintäpoliittisessa komiteassa. Hyödyllinen avain koko tähän jupakkaan on suuri raha eikä niinkään sisällön pyhyys tms. periaatteet: kaupalliset aikakauslehdet ovat 100 miljoonan markan vuosivaihdon painoinen business, joka ymmärrettävästi on kiinnostunut saavuttamiensa etujen säilyttämisestä. Siksi sitä edustavat ideologit argumentoivat kuten tekevät. Sitäpaitsi jos aikakauslehdistön sisällä ruvetaan pilkkomaan, voi tauti levitä sanomalehdistöönkin, jolloin puoluesihteerijuntille voi tulla kiusaus vetää sitoutumattomalta lehdistöltä pois senkin vaivihkaa valtiolta saama taloudellinen hyöty.

Käsitys lehdistön kuten yleensäkin joukkotiedotuksen sisällön pyhästä jakamattomuudesta nauttii kumma kyllä jonkinlaista kannatusta toimittajienkin keskuudessa, joiden toki tulisi jokapäiväisen työnsä perusteella oivaltaa, että joukkotiedotuksen tuotanto on nimenomaan sisältöön kohdistuvaa valintaa, eräänlaista sanomien manipuloitua (tiedotusvälineen omistajan etujen mukaisesti). On pään panemista pensaaseen, jos kuvittelee sananvapauden toteutuvan parhaiten kun sanomien valinnasta ja muotuilusta ei ole mitään sovitettu. Normit ovat aina olemassa - piilossa tai julkilausuttuina - eikä kysymys ole siitä, että normit sinänsä sotisivat sananvapautta vastaan, vaan siitä millaisia nuo normit ovat.

Ei ole aivan johdonmukaista, että eräiden toimittajajärjestöjen taholla on vastustettu mm. Unescossa esiintyviä pyrkimyksiä aikaansaada toimitustyön ohjenuoraksi lehdistöeettisiä sääntöjä, joissa määriteltäisiin sellaisia yleisesti hyväksytyjä tavoitteita kuin totuudellisuus ja tasapuolisuus. Toimittajien jotka kavahtavat lehdistön viipaloitua - nähden sen toimittajien erotteluna vuohiin ja lampaisiin - on aihetta tehdä itselleen esimerkiksi tämä kysymys: Mitataanko työntekijän arvo valtion ko. elinkeinoalalle osoittamien taloudellisten etuuksien avulla? Journalistit on usein onnistuttu saamaan lehdenkustantajien ideologiseen talutusnuoraan: sananvapauden kaapu ja sen sokaisemat toimittajien idealistiset kuvitelmat kätkevät sisäänsä tajuntateollisuuden omistajien taloudelliset edut. On tietysti ymmärrettävää ja useimmiten täysin hyväksyttävääkin, että toimittajat tekevät tajuntateollisuuden palveluksessa mitä tekevät - eihän muissakaan ammateissa tavallisesti viihdytä niinkään kutsumuksen kuin toimeentulon vuoksi. Mutta on anteeksiantamaton, jos edes periaatteellisella tasolla ei osata irroittautua kustantajien asettamista ehdoista.

Tässä yhteydessä on oireellista suhtautuminen tiedonvälityksen oikeudelliseen sääntelyyn, kuten esimerkiksi yksityisyyden suoja koskevaan rikosoikeudelliseen lainsäädäntöön sekä Julkisen Sanan Neuvostoon. Viimeksi mainittuhan on vapaaehtoisuuteen perustuva

tiedotusvälineiden oma säätelyjärjestelmä, jonka tehtävänä on neuvoston perussopimuksen mukaan vaalia julkisen sanan vastuullista vapautta ja tukea hyvää lehtimiestäpää. Porvarillisen sananvapauden - lue: tajuntateollisuuden yrittämisen vapauden - kannalta on tietysti sitä parempi mitä vähemmän joukkotiedotuksen tuotantoon kohdistuu virallisia oikeudellisia normeja. Sen vuoksi Julkisen Sanan Neuvoston tapainen kunnia tuomioistuimien on nähty tarkoituksenmukaiseksi 'puskurielimeksi', joka vähentää painetta rikos- ym. oikeudelliseen säätelyyn. Ei olekaan odotettavissa, että aikakauslehden kustantajien asiaa ajatteleva päätoimittaja Eero Sauri korostaa Neuvoston merkitystä:

"Etenkin aikakauslehtipuolella olimme kuumana talvena -72-73 antamassa periksi ja hyväksymässä sen kovennetun rikosoikeudellisen rangaistusuhan, mitä painovapaustoimikunnan mietinnön yksityisyyden suoja koskeva osa ehdotti. Aika on viilentänyt: parempi kuin rikosoikeudelliset seuraamukset on niin aikakaus- kuin sanomalehdistölle JSN:n uudistettu sanktiojärjestelmä. Julkaisijoiden on korostettava ja vaalittava JSN:n asemaa, jotta paine rikosoikeudelliseen käytäntöön ei turhaan kasvaisi." (Suomen Lehdistö 3/1974, s. 5)

Informaatio sotaa käydään siis lehdistön asioista siinä kuin muistakin yhteiskunnallisista kysymyksistä eikä ole mitään syytä luulla, että myytit lehdistön viestintäpolitiikassa murtuisivat vailla vastarintaa. Lehdistön alalla käytävän informaatio sodan eräänlaisena huipentumana voidaan pitää arkkipiispan marsittamista taisteluaareenalle todistamaan "vapaa sanomalehdistön suuresta merkityksestä". Suomen Lehdistö 5/1974 kirjoittaa: "Arkkipiispa on viime vuosien aikana ollut lähes ainoa julkisuuden henkilö, joka useissa yhteyksissä on korostanut sanomalehdistön kokonaisuuden merkitystä demokratiaan olennaisesti kuuluvana instituutiona, mielipiteiden muodostumiseen vaikuttavana tekijänä, julkisen vallan valvojana." Pelkästään tällaisista ajatuksista - jotka täydellisesti vastaavat Viestintäpoliittisen komitean I osamietinnössä lehdistön tehtävistä sanottua - arkkipiispa ei toki saanut sitä kultamitalia, jonka Sanomalehtien Liitto kevätkokouksessaan 1974 hänelle luovutti. Arkkipiispan palkinnon arvoinen palvelus lehtiteollisuudellemme on ollut se, että hän on varoittanut valtiontuen politiisoinemisesta eli asettanut puolustamaan yleistä lehdistötukea valikoivaa tukipolitiikkaa vastaan. Arkkipiispa ja häntä tukeva kirkollisten julkaisujen kuoro ovat varoittaneet valtion lehdistötuen poliittisesta jakamisesta ja samalla tähdentäneet puolueista riippumattoman lehdistön merkitystä. Keskeisenä motiivina lienee ollut huoli kirkollisen lehdistön taloudellisesta tilasta, jota uuden ja entistä valikoivammin jakaantuvan lehtituen on nähty uhkaavan.

On kuitenkin aihetta epäillä, että arkkipiispa esikuvittain on tässä asiassa johdettu harhaan. Ensinnäkään kirkollista lehdistöämme ei voida pitää varsinaisena sanomalehdistönä (vaikka Viestintäpoliittinen komitea onkin hiukan arveluttavien perusteiden luokitellut Kotimaa-lehden varsinaisiin sanomalehtiin kuuluvaksi). Varsinaisina sanomalehtinä, joihin juuri selvimmän sovelletaan valikoivaa lehdistötukipolitiikkaa, ei voida pitää harvemmin kuin kolmasti viikossa ilmestyviä ja luonteeltaan erikoisyleisölle kohdistettuja julkaisuja; tämä luokittelu ei ole mitenkään poliitti-

nen mitä osoittaa sekin että ammattiyhdistysliikkeen lehdistöä ei tueta eikä ole kukaan ehdottanut tuettavaksi sanomalehdistön tavoin. Toiseksi kirkollisilta piireiltä on jäänyt huomaamatta, että heidän lehdistöään suoranaisesti koskevat aikakauslehdistön tukiehdotukset eivät suinkaan näytä uhkaavilta. Ei-kaupallisen aikakauslehdistön - johon kirkollinen lehdistö kuuluu - toimintaedellytyksethän on esitetty turvattaviksi mm. nykyisillä edullisilla postimaksuilla (paitsi Juutin ja Nortamon ehdotuksessa joka merkitsisi järjestö-, ammatti-, yms. lehdistön talouden joutumista nykyistä ahtaammalle).

Jos arkkipiispan tapauksen voikin selittää ymmärtämättömän auktoriteetin hyväksikäyttämällä, ei ole epäilystäkään niistä yhteiskuntapoliittisista motiiveista, jotka ovat Kansallisen Kokouksen puheenjohtajan Harri Holkerin lähtökohtana hänen osoitessaan huolestuneisuutensa "vapaa ja riippumattoman suomalaisen lehdistön asemasta". Holkeri muistuttaa kesällä 1974:

"Valtaa pitävälle poliittiselle suuntaukselle ei ole näyttänyt riittävän, että uudemmat viestintäkanavat, radio ja televisio, ovat yhteiskunnan valvonnassa ja sitä kautta myös puolueiden valvonnassa. - - On ehdottomasti oikein, että lehdistön toimintaedellytyksiä ylläpidetään ja parannetaan taloudellisen tuen turvin, mutta kun tuki ohjataan poliittisesti valikoivin perustein, ollaan väärillä jäljillä. Tällöin vallanpitäjillä on ote myös lehdistön välittämän tiedon laatuun nähden."

MINNE MENET, LEHDISTÖ?

Siitäkin huolimatta, että porvarillinen rintama näkyy järjestäytyneen tälläkin informaatio sodan lohkolle, on ilmeistä, että valtion lehdistötukea tullaan vastaisuudessa kanavoimaan toisissa suhteissa kuin tähän asti: siten että valikoivan tuen osuus lisääntyy ja vastaavasti kaikille lehdistöille yhdenvertaisesti jaettavan yleisen tuen osuus vähenee. Tämä merkitsee, että viestintäpoliittisin keinoin lehdistöä pyritään irrottamaan markkinamekanismin puristuksesta ja ylläpitämään sitä moninaisuutta, jota yleisesti hyväksytyt ja porvarillisen moniarvoisuuden mukaiset viestintäpoliittiset tavoitteet edellyttävät.

Tämän mukaisesti voidaankin ennustaa, että markkina-alueellaan kakkos-, kolmos- jne. asemassa olevien lehtien tilanne tulee yleisesti ottaen nykyisestä paranemaan ja levikkikerre saadaan asetumaan aisoihin. Tähän liittyen voidaan edelleen ennustaa, että sanomalehdistön poliittinen jakautuma ei enää nykyisestä vinoudu, vaan saattaa jopa hieman tasoittua. Kuitenkaan meillä - kuten missään kapitalistisessa maassa - ei päädytä tilanteeseen, jossa työväenlehdistön osuus olisi yhtä suuri kuin sosialististen puolueiden asema parlamentissa.

Lisäksi on nähtävissä, että lehdistön - kuten muunkin teollisen tuotannon piirissä - tapahtuu edelleen keskittymistä. Tämä merkitsee toisaalta, että toimitukselliset tuotantoyksiköt eli erinimiset lehdet vähenevät, nykyisestä noin 90:stä vuosituhannen loppuun mennessä ehkä jonnekin puolensadan tienoille. Toisaalta keskittyminen merkitsee, että tekniset tuotantoyksiköt eli lehtipainot vä-

henevät vieläkin enemmän: nykyisestä lehti- ja paino -tilanteesta siirrytään todennäköisesti vähin erin paikkakunta-kohtaisten lehtitehtaiden tai muuntuyppisen yhteistyön tilanteeseen.

Lehtien toimituksellisessa tulevaisuudenkuvassa on puolestaan perustellusti nähtävissä merkkejä nykyistä syvällisemmästä ja pätevämmästä journalismista. Etenkin pienten lehtien piirissä on myös odotettavissa lisääntyvää erikoistumista: kaikki sanomalehdet eivät voi mielekkäästi kilpailla samassa sarjassa, ja osa niistä tuleekin nykyistä selvemmin erikoistumaan poliittiseen tai muuhun aineistoon. Erikoistuminen on sekä mahdollista että järkevää, koska entistä useammat kansalaiset tulevat korkean koulutustason sekä jatkuvasti polttavien yhteiskunnallisten ristiriitojen oloissa lukemaan rinnakkain nykyistä useampia erilaisia sanomalehtiä - sen sijaan että he nykyisin seuraavat suurta määrää toistensa kaltaisia aikakauslehtiä.

4 Yleisradiotoiminta - kansanvaltaisen valvonnan itsetuho¹

Yleisradiotoiminta - radio ja televisio - on tämän päivän suomalaisen joukkotiedotuskentän sairas mies, jota vaivaavat epämuodostumat, kasvu- ja kasvatushäiriöt ja jossa pesii puhkeamistaan odotettava vakava tauti. Se osa joukkotiedotuksen tuotantoa, joka ei lehdistön tavoin suoranaisesti heijasta yhteiskuntamme taloudellisia valtasuhteita, muistuttaa valitettavan vähän parlamentaarisen valvonnan edellyttämistä periaatteista: poliittis-yhteiskunnallisesta tasapuolisuudesta, tiedonvälityksen riippumattomuudesta ja ennen muuta yhteiskunnan valvonnassa tapahtuvan toiminnan vankasta taloudellis-poliittisesta asemasta. Sen sijaan yleisradiotoiminta on meillä muodostumassa kaikenlaisen yhteiskunnallisen tuotannon irvikuvaksi: päivänpoliittisten etupyyteiden näyttämöksi ja havaintoesimerkiksi siitä kuinka yhteiskunnallisen valvonnan kannattajat - poliittinen vasemmisto ja osittain keskusta - eivät kykene leiviskäänsä kunnialla hoitamaan vaan antavat sen liueta pala palalta taloudellisen vallan poltteessa.

Kansanvaltaisen valvonnan periaate omaksuttiin 1920-luvulla Suomen kuten muidenkin Länsi-Euroopan maiden yleisradiotoiminnassa tavallaan vahingossa. Radioaalloille ei haluttu aikaansaada kaupallista kaaosta eikä uuden tiedotusvälineen tahdottu joutuvan kansalaisoppia hajoittavien virtausten välikappaleeksi. Radion pitäminen yhteiskunnan valvonnassa - ns. radiomonopoli - heijasti pyrkimystä ylläpitävää vallitsevaa yhteiskunnallis-poliittista tasapainotilaa ja tehdä yksi yhteiskunnalliseen kehitykseen vaikuttava tekijä ennustettavaksi. Kyseessä oli taloudellis-poliittisen status quon vahvistaminen, joka verhoitiin mm. kansansivistyksen kaapuun siihen tapaan kuin Suomen Yleisradion yhtiöjärjestyksessä radiotoiminnan tehtävistä todettiin: " --- sivistyskeskuksiin kertyneen tiedon ja taiteen levittäminen kansamme laajoille piireille."

Vasta toisen maailmansodan jälkeen yleisradiotoiminnassa alkaa näkyä pyrkimystä yhteiskunnalliseen tasapuolisuuteen, eri väestökerrosten ja yhteiskuntaluokkien etujen määrätietoiseen huomioimiseen. Julkisen vallan valvomia kanavia, joita siihen mennessä oli käytetty vallanpitäjien aseman vahvistamiseen, ryhdyttiin avaa-

¹ Reporadion todellisia kasvoja koskevan jakson pääosa on julkaistu Aamulehdessä 4.3.1970.

maan niillekin ryhmille - lähinnä työläis- ja talonpoikaissäestölle - jotka olivat poliittisesti suhteellisen vahvoilla vaikkakaan eivät olleet tosiasiaassa saavuttaneet taloudellisten vallanpitäjien asemaa. Hellan ja reporadion ajoista sekä näiden jälkeen seuraneista 'normalisointikausista' viisastuneena Suomessa ymmärretään tänään kansanvaltaisen valvonnan tavoitteet aikaisempaa paljon kirikkaammin.

Samoin on käynyt myös kaupallisen valvonnan kohdalla: kun Tesvisio ja sittemmin Mainos-TV perustettiin, vain harvat tajusivat asian periaatteellisen merkityksen. Kaupallinen yleisradiotoiminta tuli Suomeen 'vahingossa', tapana rahoittaa alkavaa televisiotoimintaa - ei tapana kaventaa joukkotiedotuskentän yhteiskunnallista tasapuolisuutta (kuten yksityinen kaapelilähetystoiminta tänään). Myös suhtautuminen mainontaan radiossa ja televisiossa sekä kaupallinen yleisradiotoiminnan periaatteelliseen suotavuuteen on hakeutunut nykyisiin melko selkeisiin uomiinsa vain verkalleen. Niinpä Johannes Virolainen tunnettiin vielä v. 1960-luvun alkupuolella tv-mainonnan vastustajana, mutta 1970-luvulla Keskustapuolue jo väläyttää tukemansa johtaja Pertti Paloheimon välityksellä, että koko kakkoskanava voitaisiin antaa tuotantoelämälle.

Tilanteen analyysi ja potilaan diagnoosi on siten tänään tehtävissä selkeästi ja luotettavasti. Kansanvaltainen valvonta ei enää kompastele näkemysten sokeuteen - kuten vielä puolitoista vuosikymmentä sitten Mainos-TV:tä perustettaessa - vaan selkeästi poliittisen tahdon ja taidon puutteeseen.

KIITETTÄVÄ KASVU

Yhdessä suhteessa suomalainen yleisradiotoiminta ansaitsee historiallisessa ja kansainvälisessä katsannossa kiitoksen: ohjelmopalvelu on ollut määrällisesti huomattavaa. Ohjelmatoiminnan volyyymi ja sen kasvu on television kaudella 1960-luvulta lähtien ollut kansallisiin voimavaroihimme nähden jopa lievästi ylimitoitettua, ainakin muihin Pohjoismaihin verrattuna (Yleisradion käyttömenot olivat v. 1969 Suomessa 0,32 % bruttokansantuotteesta, Ruotsissa 0,25 %, Norjassa 0,23 % ja Tanskassa 0,26 %). Sitäpaitsi määrällinen runsaus on paljossa ostettu laadun kustannuksella, ja erityisesti television ohjelmatarjontaa voi meillä perustellusti arvostella sisällön halpahintaisuudesta.

Joka tapauksessa radio- ja televisiotoiminnan määrällistä kasvua Suomessa on pidettävä siinä mielessä myönteisenä ilmiönä, että kysymyksessä on periaatteessa kansanvaltaiselle pohjalle rakennettu joukkotiedotus, jonka tulisi palvella tasa-arvoisesti kaikkia väestöryhmiä niiden omat etunäkökohdat huomioon ottaen. Sitäpaitsi näinkin laajamittaisen yleisradiotoiminnan kustannukset ovat kansantaloudellisesti vain noin puolet sanomalehdistömme kokonaiskustannuksista.

Sodan jälkeen 1940-luvulla radio-ohjelmaa lähetettiin runsaat 7 000 tuntia vuodessa. Kuusikymmenluvun alussa radion ohjelmatarjonta oli lisääntynyt lähinnä sävelradion aloittamisen johdosta yli 10 000 vuosituntiin, ja samalla ula-lähetysverkkojen rakentaminen oli olennaisesti parantanut kuunteluolosuhteita. 1970-luvun

alussa valtakunnallisen radio-ohjelmiston vuosivolyymi oli noussut lähelle 15 000 lähetystuntia.

Kaksi suomenkielistä radiokanavaa (yleis- ja rinnakkaisohjelma) lähettävät nykyisin arkipäivinä kumpikin 18 tuntia ja sunnuntaisin 15 tuntia ohjelmaa (arkipäivien ohjelmatarjonnasta 5-6 tuntia tosin samanaikaisesti molemmilla kanavilla). Lisäksi ruotsinkielinen ohjelmaverkko välittää saman ohjelmamäärän, josta 6-7 tuntia päivässä erikseen tuotettua ruotsinkielistä ohjelmaa; ruotsinkielisten ohjelmien osuus koko radion ohjelmistosta on parikymmentä prosenttia (jos musiikkia ei lasketa mukaan, jopa yli 30 %).

Sitäpaitsi valtakunnallisen ohjelman lomassa lähetetään suomenkielistä alueohjelmaa yli kymmenellä lähetysalueella kullakin runsaat puoli tuntia päivässä ja yhteensä lähes 2 000 tuntia vuodessa; ruotsinkielistä alueohjelmaa (4 lähetysalueella) lähetetään runsaat 500 tuntia vuodessa. Ja kaiken tämän lisäksi radio-ohjelmaa lähetetään lyhytaalloilla myös ulkomaille neijättä tuhatta tuntia vuodessa, mistä runsaat 300 tuntia on valmistettu erityisesti tätä tarkoitusta varten.

Televisiotoiminta kasvoi 1950-luvun lopulta lähtien nykyisiin mittoihinsa vain vuosikymmenen kuluessa. Jo 1960-luvun puolivälissä - jolloin muissa Pohjoismaissa lähetettiin yhdessä tv-verkossa 30-40 tuntia ohjelmaa viikossa - Suomessa katsojakunnan huomattava osa saattoi seurata (kesäaika lukuunottamatta) kahdella kanavalla lähetettyä ohjelmaa yli 70 tuntia viikossa. Kolmeen ja puoleen tuhanteen vuosituntiin noussut lähetysvolyymi koostui 60-prosenttisesti omavalmisteisesta ohjelmasta, jonka kustannukset ovat moninkertaiset ulkomailta hankittuun ohjelmaan verrattuna; kaksinkertaisesta lähetysmäärästä huolimatta vierasvalmistaisen ohjelmiston osuus ei meillä ollut sen suurempi kuin muissa Pohjoismaissa.

Sitäpaitsi Suomen tv-ohjelmistosta kymmenesosa on valmistettu ruotsinkielisenä, Yleisradion omasta tuotannosta (vierasvalmistainen ja MTV:n ohjelmisto pois lukien) ruotsinkielisten ohjelmien osuus on jopa parikymmentä prosenttia - minkä lisäksi suomenkielisiä ohjelmia on vielä tekstitetty ruotsiksi. On myös huomattava, että uusintojen osuus tv-ohjelmistosta ei ole meillä kuin kymmenkunta prosenttia (radiossa uusintojen suhteellinen osuus on hieman suurempi).

Kaiken tämän radio- ja tv-ohjelmopalvelun suomalaiset ovat saaneet vastikkeeksi lupamaksuista, jotka ovat olleet 30-50 prosenttia alhaisempia kuin muissa Pohjoismaissa ja joiden reaaliarvo on 1950-luvun lopulta lähtien jatkuvasti laskenut (tv-luvan hinta on pysynyt ennallaan, radioluvan reaaliarvo parin korotuksen johdosta korkeintaan säilynyt aikaisemmalla tasolla). Selitys suomalaiselle yleisölle edulliseen palvelukustannus-suhteeseen löytyy lähinnä kahdelta suunnalta. Ensinnäkin radio- ja televisio-ohjelmia yksinkertaisesti tuotetaan Suomessa halvemalla kuin esimerkiksi Ruotsissa - Englannista ja manner-Euroopasta puhumattakaan. Toiseksi meillä on yleisradiotoiminnan rahoituksen kanavoitu lupatulojen ohella mainostuloja - toisin kuin muissa Pohjoismaissa ja suhteellisesti enemmän (vajaa kolmannes kaiken radio- ja tv-toiminnan eli Yleisradion ja MTV:n kokonaistuloista sekä toistakymmentä prosenttia kaikista erilaisesta mainontaan käytetyistä varoista) kuin monissa Euroopan maissa.

Viimeksi mainittu selitys on sikäli harhaanjohtava, että myös mainostulot luonnollisesti peritään viime kädessä mainostettavia tuotteita ostavilta kuluttajilta, joskin mutkallisen ja vähemmän näkyvän maksujärjestelyn välityksellä. Joka tapauksessa on kiistatonta, että ilman mainostulojen vauhditusta suomalainen televisio-toiminta olisi lähtenyt liikkeelle paljon hitaammin ja päätynyt tähän päivään mennessä huomattavasti suppeampaan tuotantovolyymiin kuin mitä on tapahtunut. Tuotantomäärien lisäämisen ohella mainostulot ovat osaltaan edistäneet kansainvälisesti katsoen varsin kaltaisten jakeluverkkojen (lähetinasemien ja niitä yhdistävien linkki-yhteyksien) rakentamista yli suhteellisen harvaan asutun valtakunnan alueen.

Maantieteen ratkaisevasta merkityksestä kertoo esimerkiksi se, että radio- ja tv-ohjelmaa lähettävän yleisradioaseman rakennuskustannukset ovat luvanhaltijaa kohti laskettuna Helsingin alueella 20 mk:n, Keski-Suomessa 100 mk:n ja Lapissa 500 mk:n luokkaa (ks. Viestintäpoliittisen komitean III osamietintö). Tällä tavoin mainostuloja - samoin kuin lupatulojakin - on käytetty alueellisen tasa-arvon toteuttamiseen ei-kaupallisen yleisradiotoiminnan periaatteiden mukaisesti: on tehty tulonsiirtoja rintamailta kehitys-alueille.

Mutta on huomattava, että tv-mainontaa ei ole aloitettu eikä Mainos-TV:n todellisia pyrkimyksiä koskaan ole ymmärretty tällaisten tavoitteiden edistämiseksi. Alueellinen tasa-arvo ja ohjelmopalvelun monipuolisuus ovat heijastusta kansanvaltaisesta valvonnasta: siitä että kaupallinen yleisradiotoiminta on toiminut meillä julkisoikeudellisen yleisradioyhtiön toimilupaan sidottuna eikä sitenkään täysin vapaana (esimerkiksi ruotsinkielistä ohjelmaa on vain Yleisradiolla eikä Mainos-TV:llä). Palvelun monipuolisuus ja alueellinen tasa-arvo on yleisradiotoiminnassa saavutettu pikemminkin mainostuloista huolimatta kuin niiden ansiosta. TV-mainonnan ja Mainos-TV:n - kuten kaiken kaupallisen joukkotiedotuksen - perimmäisenä tarkoituksena on edistää hyödykkeiden myyntiä, lisätä tavaroiden ja palvelusten kysyntää, jolloin toiminnan painopiste automaattisesti asettuu suurten ja maksukykyisten markkinoiden puolelle.

LÄPITUNKEVA MAINOS-TV

Televisiomainonta on siten muodostunut suomalaiselle yleisradiotoiminnalle kaksiteräiseksi miekaksi: se on tukenut yhteiskunnan valvonnassa tapahtuvan ei-kaupallisen joukkotiedotuksen määrällistä kasvua, mutta samalla se on kaventanut kansanvaltaisen valvonnan piiriä yleisradiotoiminnassa. Nämä kaksi seikkaa eivät ole välttämättä toisiinsa sidottuja; useimmissa Länsi-Euroopan maissa - kuten Saksan Liittotasavallassa, Ranskassa ja Italiassa, missä julkisoikeudelliset yleisradiolaitokset huolehtivat kaikesta ohjelmatoiminnasta ja ainoastaan välittävät tv-mainospaloja - mainosvaroja on kyetty kanavoimaan yleisradiotoimintaan ilman että kaupallisuudelle on annettu periksi. Kuitenkin Suomessa tv-mainonta käynnistettiin täysimittaisena kaupallisena yleisradiotoimintana, jolloin mainospalojen ohella ryhdyttiin tuottamaan kaupallisia tausta-

ohjelmia yleisradiotoimintaa varten muodostuneen hallinto- ja valvontajärjestelmän jukopuolella, ensin Tesvisiossa ja sitemmin Mainos-TV:ssä.

Mainos-TV:stä on muodostunut valtio valtiossa. Sen osuus television lähetyksistä on jatkuvasti kasvanut, myös viime vuosina jolloin MTV:n ohjelmaosuus on asetettu viidenneksen tienoille. Esimerkiksi v. 1969 MTV:n runsaasti 700-tuntinen ohjelma-aika oli 19 prosenttia koko television lähetyksistä, v. 1972 tuo osuus oli jo 21 prosenttia. Vastaavasti ne tulot, joita Yleisradio on MTV:ltä saanut korvaukseksi lähetyksien myynnistä, osoittavat laskevaa suuntaa, tarkastellaan asiaa absoluuttisina reaalitylöinä tai mainostulojen osuutena Yleisradion kaikkien tuloista. Vuonna 1969 Yleisradio sai MTV:ltä 21 prosenttia tuloistaan, budjettivuonna 1972-73 enää 17 prosenttia. Yleisradion kaikkien menoista (jotka katetaan lupa- ja mainostulojen lisäksi mm. lainoituksella) Mainos-TV:ltä saatavien korvausten osuus on kulumassa olevana budjettivuonna 1974-75 pudonnut alle 15 prosentin.

Mainos-TV:n asema on siten viime vuosina yhä vahvistunut suhteessa Yleisradioon, jonka toimilupansa mukaan tulisi ainoastaan "käyttää apunaan" tämän palveluksia. Yhtiöiden välistä juridista suhdetta luonnehditaan Viestintäpoliittisen komitean IV osamietinnössä seuraavasti: "Mikäli MTV avustaa Yleisradiota ohjelmien esittämisessä ja käyttää televisiolaitteita, sopimuksista, jotka yhtiöiden välillä tehdään, on käytävä ilmi, miten avustaminen tapahtuu ja millä tavoin Yleisradio valvoo lähetettäviä ohjelmia. Avustamisen tapahtumisen ja valvonnan osalta sopimukset olisi alistettava Liikenneministeriön hyväksyttäväksi. Alistamista ei käytännössä kuitenkaan ole tehty." (s. 23) " - vähenee koko Yleisradion ennakkotarkastusoikeuden merkitys, kun otetaan huomioon, että Yleisradiolta puuttuvat käytännön resurssit vaikuttaa MTV:n ohjelmiin niiden suunnitteluvaiheessa tai yksittäisiä ohjelmia valmistettaessa, minkä lisäksi valvonta ei ulotu MTV:n talouteen, vaan pelkästään ohjelmatoimintaan." (s. 24)

Tosiasiassa Mainos-TV harjoittaa itsenäistä kaupallista televisio-toimintaa - ilman lainsäädännöllisiä valtuuksia. Paitsi sitä Yleisradion ja MTV:n suhteita hyvin kuvaavaa kauneusvirhettä, että em. sopimuksia ei ole asianmukaisesti alistettu hallintoviranomaisen vahvistettaviksi, voidaan Mainos-TV:n asema tulkita laittomaksi myös yleiseltä periaatteelliselta kannalta, sillä "Suomessa on alettu harjoittaa muihin Länsi-Euroopan maihin verrattuna poikkeuksellisen laajaa kaupallista televisio-toimintaa ilman eduskunnan nimenomaista päätöstä - -". (Viestintäpoliittisen komitean IV osamietintö, s. 119) Viestintäpoliittisen komitean huomautus, "ettei eduskunta ole osallistunut viestintäpoliittiseen päätöksentekoon valtiojärjestelmämme edellyttämällä tavalla", on tässä yhteydessä vähintäänkin perusteltu. Vertailun vuoksi sopii muistaa, kuinka esimerkiksi Ruotsissa tv-mainonnan aloittamista on pohdittu: asiaa valmisteltiin seitsemän vuoden ajan asiantuntijakomiteassa ja tämän rinnalla poliittisissa piireissä, minkä jälkeen muodostettiin perusteltu kielteinen kanta (v. 1974).

Tapaus Mainos-TV vastaan Yleisradio kuvastaa paitsi kaupallisen paineen suuruutta ja poliittista välinpitämättömyyttä yleisradio-lainsäädännön kehittämistä myös Yleisradion itsensä heikkoutta. MTV:tä ei olisi tarvinnut "käyttää apunaan" siten että ehdot hyvin pitkälle sanellaan 'avustajan' taholta, että tämän nautinto-oikeutta tv-ohjelmistossa lisätään samalla kun lähetysajasta saatava korvaus pienenee. Itse asiassa tällainen asiantila on kunniaksi MTV:n ovelalle johdolle, joka on vain käyttänyt hyväkseen Yleisradion johtokuntaa edustavien neuvottelijoiden kykenemättömyyttä sekä hallintoneuvoston poliittisten luottamusmiesten ostettavuutta. Sen sijaan Yleisradion johdosta tilanne ei voi antaa mairittelevaa kuvaa, ainakaan jos asiaa tarkastellaan laitoksen toiminta-ajatuksen - kansanvaltaisesti valvotun ei-kaupallisen joukkotiedotuksen - näkökulmasta.

Lähemmin tarkasteltuna Yleisradion ylintä hallintoa vaivaa yleensäkin pahanlainen kouristustauti, jonka seurauksena laitos on joutunut liikkeenjohdollisesti tuuliajolle. Hallintoneuvoston v. 1970 toimeksiantamassa rationalisointiselvityksessä ekon. Lennart Rothberg totesi keväällä 1971: "Vaikka hallintoneuvostolla kaksi vuotta sitten oli tilaisuus perusteellisesti organisoida ylin johto uudelleen, tulee väistämättömästi mieleen, että johtokunta joutuu toimimaan ainoastaan hallintoneuvostolle valmistelevana elimenä ja siten hallintoneuvosto monissa asioissa huolehtii Yleisradion johtokunnan tehtävistä." Toinen liikkeenjohton konsultti, dipl.ins. Lassi Iharvaara ilmaisi asian toimeksiantajalleen vähemmän suorasukaisesti, mutta näistä raporteista - samoin kuin muidenkin yrityshallinnon asiantuntijoiden kuulemisista - on täytynyt käydä täysin selväksi, että päätöksenteon siirtyminen johtokunnalta yhä enemmän hallintoneuvostolle sekä haparointi keskipitkän ja pitkän tähtäyksen suunnittelussa eivät ole liikkeenjohdollisesti terveitä ilmiöitä. Tämä on varteenotettava seikka - siitä huolimatta, että voittoa tuottavan yritystoiminnan piiristä lainatut mallit eivät tietysti sellaisenaan sovellu yhteiskunnallista palvelua harjoittavan laitoksen hallintoon.

Eino S. Revon pääjohtajakaudella 1965-70 Yleisradio oli liikkeenjohdollisesti sikäli terveillä linjoilla, että johtokunta oli toimielias - joskaan ei kovin yksimielinen - ja että laitoksen piirissä käynnistettiin ensimmäistä kertaa sen historiassa asiamukainen pitkän tähtäyksen suunnittelu (PTS). Johtokunnan itsenäisyyspyrkimys (ja etenkin pääjohtajan lahjomaton persoona) ei kuitenkaan miellyttänyt puolueintresseihin sitoutunutta hallintoneuvostoa, eikä päiväpolitiikkaan eläytyneitä luottamusmiehiä PTS juuri kiinnostanut. Hallintoneuvosto ryhtyi yhä tiiviimmin johtamaan Yleisradiota eikä tyytynyt taloa enää pelkästään valvomaan. Kävi kuten asia on ilmaistu Revon kaudella valmistuneen Yleisradion PTS-mietinnön III osassa (Yleisradion suunta - Toimintaedellytykset, s. 41): "- hallintoneuvosto ja varsinkin sen työjaosto on viime vuosina käyttänyt valtaansa yliaktiivisesti ja puuttanut kosolti käytännön liikkeenjohtoon ja ohjelmatoimintaan. Tämä aktiivisuus on tosin ainakin osaksi johtunut johtokunnan eripuraisuudesta ja

suhteellisen vähäisestä toimintakapasiteetista, mutta yhtä kaikki se ei ole ollut eduksi yhtiön tehokkaalle toiminnalle kokonaisuutena ottaen."

Hallintoneuvosto, joka vielä 1960-luvun alkupuolelle saakka oli eri kokoonpanoissa pitänyt alle 20 kokousta vuodessa, rupesi 1960-luvun puolessa välissä kokoontumaan (vuoteen 1970 saakka puolivä-rällisena toimineena työjaostona tai kokonaisuudessaan) yli 30 kertaa vuodessa, v. 1967 jopa miltei kerran jokaista vuoden viikkoa kohti. Kokoustahtiin tihentämisestä - ja samalla astumisesta liikkeenjohdollisesti arveluttavalle tielle - sovittiin v. 1964 Johannes Virolaisen toimiessa hallintoneuvoston puheenjohtajana. Suunta ei muuttunut Erkki Raatikaisen puheenjohtajakaudella vv. 1968-69, ja tämän jälkeen Atte Pakkasen puheenjohtajuuden aikana hallintoneuvoston ote on jos mahdollista yhä tiukentunut johtokunnan aseman vastaavasti heiketessä.

Vielä Revon pääjohtajakaudella johtokunta toimi oma-alotteisesti, itsenäisesti ja aktiivisesti kokoontuen noin kerran viikossa, mutta sen jälkeen johtokunnasta on tullut suhteellisen passiivinen hallintoelin. Osittain tämä muutos johtuu uudesta organisaatiosta, joka delegoi aikaisemmin kollegiaaliselle johtokunnalle kuulunutta valtaa yksiköiden johtajille. Mutta huomattavalta osalta on kysymys myös todellisesta johtokuntatason päätöksenteon halvaantumisesta: Raatikaisen ja Silvolan Yleisradiosta on puuttunut määrätietoinen johto.

Puhuvana osoituksena Yleisradion nykytilasta on esimerkiksi se, että johtokunta ei ole ottanut käsiteltäväkseen yhtään niistä 1970-luvulla yhtiön piirissä valmistuneista puolesta tusinasta PTS-mietinnöistä, joissa on esitetty ohjelmapoliittisia periaatteita ja käytännön toimenpidesuosituksia eri ohjelmasektorien kehittämiseksi (uutistoiminta, opetus- ja aikuisopetusohjelmat, lasten ja nuorten ohjelmat, kuluttajavalistus). Myös vuoden 1971 lopussa valmistunut koko ohjelmatoimintaa koskeva kehityssuunnitelma (jossa mm. esitetään eri ohjelmalohtojen lähetystuntitavoitteet KTS:n ja budjetoiminnan pohjaksi) on pian kolmen vuoden ajan turhaan odottanut pääsyä johtokunnan päiväjärjestykseen.

Ohjelmatoiminnan kehityssuunnitelman laiminlyöminen on luettava Yleisradion nykyjohdolle todella raskauttavaksi syyniksi: kyseessä ovat yrityksen päätuotetta - ohjelmia - koskevat perustavanlaatuiset kannanotot, joiden asianmukaisessa liikkeenjohdossa tulisi toimia mm. taloussuunnittelun ja budjetoiminnan pohjana. Tämän PTS-mietinnön unohtamista johtokunta ei myöskään voi puolustella samanlaisella "lyriikaksi" leimaamisella, jonka ovat saaneet osakseen Revon kauden merkkejä kantavat mietinnöt. Ohjelmatoiminnan kehityssuunnitelma tehtiin pääjohtaja Raatikaisen ja ohjelmajohtaja Silvolan toimeksiantamasta, heidän valitsemansa työryhmän voimin ja heidän valvontansa alaisena. He myös kiittelivät mietintöä sen valmistuttua - ja he ovat päävastuussa siitä ettei yhtiössä ole syntynyt asiaa koskevia päätöksiä.

Yhtiötä johdetaan nimitys-, budjetti- ja hankintapäätöksillä, joiden kehystenä on pelkkä toimintailmasto (joka sitä paisi on käynyt yhä puoluepoliittisemmaksi) - ei määrätietoinen toimintastrategia eivätkä selkeästi viitoitetut normatiiviset tavoitteet. Kysymys ei ole siitä etteikö Yleisradion piirissä kyettäisi aikaansaamaan suunnitelmia ja kehittämään tehokkaan johtamisen edel-

lyttämää informaatiojärjestelmää; tämän ovat mm. liikkeenjohdon konsultit todenneet, ja tästä on myös todistuksena rationalisoinnin nimellä kutsuttu PTS-toiminta, joka käynnistettiin Yleisradion omassa piirissä em. rationalisointiselvitysten antaman sysäyksen pohjalta v. 1972, mutta joka ei muun PTS:n tavoin näytä merkeistä päätellen johtavan sanottavaan päätöksentekoon.

Kysymys on yksinkertaisesti siitä, että johtokunta on haluton ja kykenemätön päättämään. Johtokunnan päätöksenteko rajoittuu pääasiassa operatiivisiin päätöksiin; strateginen ja erityisesti normatiivinen päätöksentekotasoa - joiden pohjana on juuri pitkän tähtäimen suunnittelu - ovat Yleisradiossa käytännöllisesti katsottuna laiminlyötyjä. Poliittisista luottamusmiehistä koottu hallintoneuvosto ei luonnollisesti pysty käytännössä huolehtimaan näistä johtokunnan tehtävistä, ja kädestä suuhun -asetelma on valmis: yleisradiolaiva ajellehti, ei purjehdi.

Yleisradion lähihistoriassa on siten nähtävissä eräänlainen mittelo johtokunnan ja hallintoneuvoston valtasuhteiden kesken. Selvimmillään tämä vastakohta-asetelma oli Revon pääjohtajakauden lopulla, jolloin hallintoneuvosto varsinaisesti astui johtokunnan toimintapiiriin. Motiivit olivat helposti nähtäviä ja myös ymmärrettäviä: hallintoneuvoston porvarillisesti ajatteleva enemmistö halusi palauttaa luottamuksen itsensä ja valvontaansa uskotun laitoksen välille sen jälkeen kun Yleisradio oli Revon pääjohtajakaudella ohjelmatoiminnassaan muka luisunut äärivasemmalle (Paasilinnan ja tv-teatterin ohjelmat yms.) ja liikkeenjohdossa muka hairahtanut suuruudenhulluuteen (oman uutistoiminnan aloittamisen ja alueellisen ohjelmatoiminnan laajentamisen mukanaan tuoma henkilökunnan ja käyttötenojen lisäys, PTS yms.). Ylin hallintoelin tietysti sai myös tahtonsa läpi: Repo siirrettiin syrjään, ohjelmatoiminta 'normalisoitiin' ja liikkeenjohtoa ryhdyttiin 'rationalisoimaan'.

Tässä reporadion jälkeisessä 'saneerauksessa' syyllistytettiin kuitenkin Yleisradion terveydentilan kannalta vaarallisiin vetoihin - vasemmiston ja keskustankin piirissä ehkä huomaamatta, oikeiston leirissä tuskin tahattomasti. Keskeisin virheliike oli juuri johtokunnan monien tehtävien tosiasiallinen siirtäminen hallintoneuvostolle ja tähän liittyvä johtokunnan ja samalla koko laitoksen alistaminen aikaisempaa tiukempaan päivänpoliittiseen valvontaan. Luottamuskuilun taakse joutunut laitos saatettiin tällä tavoin kyllä hallintoneuvoston pitävään otteeseen, mutta tämä tapahtui johtokunnan toimintakyvyn ja koko yleisradiotoiminnan riippumattomuuden kustannuksella. 'Reporauman' sokaisemat poliittiset hallintoneuvokset ja heidän takanaan olleet puolueet ryhtyivät soveltamaan kansanvaltaista valvontaa tavalla, joka ei vastaa tämän hallintojärjestelmän ideaa - yhteiskunnallisen tasa-arvon ylläpitämistä - vaan joka merkitsee yhteiskunnan valvoman joukkotiedotuksen asettamista päivänpoliittisen ohjauksen ja puoluepoliittisten etupyyteiden välikappaleeksi. Ei ole vaikea nähdä, kuinka kansanvaltaisen valvonta tällä tavoin tuhoaa omia toimintaedellytyksiään.

REPORADION TODELLISET KASVOT

Raatikaisen Yleisradiossa toimeenpannun 'normalisoinnin' syyksi esitetään tavallisesti ohjelmatoiminnan muuttuminen Revon pääjohtajakaudella "yhteiskunnan vastaiseksi". Ohjelmiston ja sitä tuottavan laitoksen leimaaminen "kumoukselliseksi" - tosiasioista piittaamatta ja edes pyrkimättä tasapuoliseen arviointiin - tapahtui oikeistolaisten piirien aloitteesta ja maan valtalehdistön ansiokkaalla tuella (lehdistön myötävaikutus yksipuolisesti Yleisradion vastaisen mielipideilmaston luomiseenhan on kiistattomin tutkimusisin todistettu). Tässä yhteydessä ei ole tarpeen ryhtyä jälleen kerran kirjoittamaan reporadion historiaa, yhtä vähän kun edellä on ollut aihetta lähemmin eritellä radio- ja tv-ohjelmien laadullista sisältöä. Laitoksen hallintosuhteissa tapahtuneen kohtalokkaan keikausten ymmärtämiseksi on kuitenkin syytä hieman palata Yleisradiota vastaan lietsotun propagandan luonteeseen.

Käsitykset siitä, että Yleisradiossa olisi puuhailtu jokin yhteiskunnan perusteita nakertava radikaalien salaliitto, on läpeensä väärä - näyttöä vailla oleva vainoharha. Vaikka koko ohjelmiston sisältöön kohdistuvia systemaattisia tutkimustuloksia ei olekaan käytettävissä, on joka tapauksessa selvää, että mistään ohjelmaa leimaavasta kumouksellisuudesta ei ole koskaan ollut kysymys. Sellaiset väitteet ovat väärän todistuksen antamista.

Kuvaavana esimerkkinä on seuraava eräeseen julkilausumaan sisältyvä lause: "Asiallisen, arvokkaan ja tasapuolisen sijasta radiotv esittää päivästä toiseen ohjelmia, jotka ovat poliittisesti toispuoleisia, monesti moraalisesti arveluttavia tai uskonnollista vakaukusta loukkaavia ja ennen kaikkea yhteiskuntajärjestystämme vastaan tähdättyjä."

Ensinnäkään väitteet eivät perustu mihinkään tutkimukseen, vaan epämääräisiin yleistyksiin. Toiseksi - ja mikä tärkeintä - tämä lause ilmaisee epäsuorasti, että 'toispuolisia' ohjelmia ei pitäisi lainkaan sallia - että ohjelmisto pitäisi sensuroida yhden mallin mukaiseksi.

Vaikuttaakin siltä kuin juuri tämä ohjelmistoon mukaan tullut moniarvoisuus olisi aikaansaanut joissakin kansalaispiireissä suutumusta ja synnyttänyt samalla näköharhan Yleisradion yhteiskunnan vastaisuudesta. Suomessa ei ole totuttu siihen, että toisistaan poikkeavat näkökannat tuodaan rinnakkain esille - että ohjelmat sisältävät sekä jumalanpalveluksia että kirkon kritiikkiä, sekä talvisotaa ihannoivia että sitä arvostelevia näkemyksiä. Kun radio ja televisio olivat ryhtyneet välittämään erilaisia kansalaisten keskuudessa esiintyviä ajatuksia entistä laajapohjaisemmin, ei se suinkaan merkinnyt kumouksellisuutta, vaan ihmisten välisen ajatusten vaihdon lisäämistä ja yhä totuudenmukaisemman kuvan antamista siitä yhteiskunnasta, jossa elämme.

Monipuolisen ja samalla totuudenmukaisen kuvan antaminen maailmasta voidaan ainoastaan pahalla tahdolla tulkita kumouksellisuudeksi. Lehtimiesten keskuudessa tällaista pyrkimystä on perinteisesti pidetty länsimaissa ns. journalistietiikan tavoiteltavimpana sisältönä. Esimerkiksi USA:ssa ja Englannissa tähän käytäntöön on myös totuttu: sitä pidetään osana tervettä demokratiaa eikä sitä ilman muuta leimata "kumouksellisuudeksi". Ei enemmästä eikä

vähemmästä kuin juuri tästä samasta porvarillisen sananvapauden ja totuudenmukaisuuden pyrkimyksestä on kysymys Yleisradiossa Re- von kaudella omaksumassa ohjelmapolitiikassa.

Ohjelmissa on kyllä tuotu esiin näkemyksiä siitä, että kansanvaltainen yhteiskuntajärjestelmämme toimii puutteellisesti ja että demokratiaa olisi lisättävä. Kukaan valtio-oppinut ei kuitenkaan voi väittää, että tämä merkitsisi parlamentaarisen demokratiamme kumoamista; kyseessä on päinvastoin pyrkimys sen lujittamiseen. Onkin huomattava, että ne, jotka syyttävät moniarvoista ohjelma-toimintaa "yhteiskunnanvastaisuudesta", eivät ilmeisesti ole tosi-asiassa kiinnostuneita demokratian laajentamisesta, vaan pyrkivät jopa estämään vallitsevien epäoikeudenmukaisuuksien yleiseen tietoon saattamista ja sitä kautta niiden korjaamista.

"Yhteiskunnanvastaisuuden" ohella Yleisradiota on syytetty siitä, että se olisi irtaantunut yhteiskunnan valvonnasta: että se toimisi kansalaisten varoilla mutta kansalaisista piittaamatta. Tämäkin käsitys on perusteellisesti väärä. Missään vaiheessa Yleisradion edustajat eivät ole edellyttäneet laitoksen irrottamista kansanvaltaisesta valvonnasta, eduskunnan määräysvallasta.

Yleisradion piirissä on kyllä tähdenntetty riippumattomuuden merkitystä tiedonvälitystehtävän hoidossa. Pyrkimystä riippumattomuuteen ei kuitenkaan pidä ymmärtää haluksi vapautua yhteiskunnan valvonnasta. Kysymys on vain siitä, millä tavoin tuo yhteiskunnan suorittama valvonta järjestetään: valvonta ei saisi johtaa siihen, että kansalaisten tasapuolista palvelua radion ja television välityksellä rajoitetaan - esimerkiksi siten, että jonkinsuuntaiset yhteiskunnassa ilmenevät tosiasiat tai ajatustavat suljetaan ohjelmien ulkopuolelle. Näin on vaarassa käydä, jos yleisradiotoiminnan valvojina ovat samat henkilöt, jotka vastaavat valtiokoneiston hoidosta, esimerkiksi hallituksen edustajat tai kansanedustajat. Näiden intressissä näet on antaa valitsijoille toimistaan vain edullisen kuva - ei aina välttämättä tosiasioiden mukainen kuva.

Niinpä poliittiset päätöksentekijät ovat ilmeisen kiusaantuneina seuranneet Yleisradion omaksumaa yhteiskunnallisten epäkohtien julkistamista - olipa sitten kysymys vakuutustoiminnan puutteista, tulojen ja omaisuuden epätasaisesta jakautumisesta, Typpi Oy:n vesien saastuttamisesta tai rasvojen kansanterveydellisistä riskeistä.

Kukin poliittinen ryhmittymä on vuorollaan huomannut kuinka vaarallista tietojen monipuolinen välittäminen voi puolueintresseille olla. Siksi poliitikot ovat hyvin kärkkäitä yhtymään sensuurivaatimuksiin - ja he todella voivat tehdä sen kansalta saamansa valtakirjan turvin. Tämä on yksi niistä syistä, joiden vuoksi Yleisradion piirissä on vaadittu riippumattomuutta myös valtiovallan välittömästä valvonnasta; sopii esimerkiksi kysyä, onko mielekästä kytkeä yhteen hallintoneuvoston jäsenyys ja kansanedustajan tehtävä. Mutta on huomattava, että tämä ei suinkaan tähtää siihen, että pyrittäisiin irti yhteiskunnan valvonnasta - pikemminkin päinvastoin: lähemmäksi laajapohjaista kansanvaltaista valvontaa nykyisenkaltaisen päivänpoliittisiin valtaintresseihin kytkeytyvän valvonnan asemesta.

Historiaa tutkimalla voidaan havaita, että tosiasioiden julkistamista vastustaa useimmiten jokin ihmisryhmä - se jolle totuus on epäedullinen. Ja tosiasiatiedolla on taipumus kohdella eri ihmisiä

ja ihmisryhmiä eri tavoin: tieto ei luonteensa vuoksi tavallisesti voi olla tasapuolista - se suosii niitä, joilta tieto on aikaisemmin salattu.

Kun kansanedustaja näkee Yleisradion informatiivisessa ohjelmapolitiikassa peikon, hän menettelee samoin kuin kaikki vallanpitäjät kaikkina aikoina ovat menettelleet tilanteessa, jossa salaisuuksia esille tuova tiedonvälityspolitiikka on ruvennut uhkaamaan omia etuja: tiedottajat ja tiedotusväline leimataan "yhteiskunnanvastaisiksi".

Pekka Lounela on Suomen Kuvalehdessä 24.5.1974 (n:o 21) kiteyttänyt samat näkökohdat ja niihin kytkeytyvät "mykistäjien" ja "pakastajien" hallinnolliset aikaansaannokset seuraavasti: "Suunnittelu seisoo, ihmiset ovat epävarmoja ja huolestuneita, huhut kiertävät ja johto pureskelee kynsiään. Häminki ei palvele yleisön etua, mutta sen kuvitellaan edistävän poliitikkojen työrauhaa. Heidän ei tarvitse pelätä kuulevansa tai näkevänsä monopolitiedotusvälineestä sellaista mitä heidän oman puolueensa äänenkannattaja ei voisi julkaista."

EDESSÄ TALOUSKRIISI

Tässä katsannossa käy Yleisradion taudinkuva ymmärrettäväksi, mutta hyväksyttäväksi se ei muutu kuin poliittisesti oikeistolaisessa valaistuksessa nähtynä. Poliittisten päätöksentekijöiden luulisi oivaltavan asiointilan viimeistään nyt kun on käymässä päivänselväksi, että potilasta ei vaivaa ainoastaan kouristus ja näivetys, vaan pian suorastaan sydänhalvaukseen verrattavissa oleva tauti - sellainen jota liike-elämässä kutsutaan konkurssiksi tai kauniimalla nimellä talouskriisiksi.

Yleisradion talouskriisin perussyy on sama kuin maailman kaikkien muidenkin pääasiassa lupatulojen varassa toimivien yleisradiolaitosten tapauksessa: television levittyä kyllästymispisteeseensä (noin 90 %:iin talouksista) on lupatulojen automaattinen lisäys la- kannut, mutta menojen kasvulle ei näy loppua vaikka toimintaa ei laajennettaisikaan, koska palkkakulut sekä laitteiston uusimisen aiheuttamat kustannukset nousevat jatkuvasti.

Suomessa radio- ja tv-lupien määrä tulee 1970-luvun lopulla lisääntymään enää pari-kolme prosenttia vuodessa, mikä ei läheskään riitä peittämään edes inflaatiosta johtuvaa lupatulojen reaaliarvon laskua. Väriavastaanottimien ja niiden edellyttämien erillisten väri-tv-lupien lisääntyminen ei tule meillä ilmeisesti olemaan nopeaa, joten tämäkin tulolähde on todettava vähäisemmäksi kuin nykyisten lupatulojen reaaliarvon lasku. Mainos-TV:ltä saadut tulot eivät myöskään reaaliarvoltaan nouse, mikäli kaupallinen yleisradiotoiminta - ja yhtiöiden välinen voimasuhde - säilyy nykyisellään. Tulopuoli on siis tukossa: lisäyksiä löytyy ainoastaan lupamaksujen korotusten, mainonnan lisäämisen tai valtion budjetista tapahtuvan pysyvän rahoituksen avulla.

Ja lisävaroja tarvitaan jo nykyisen toiminnan ylläpitämiseen, puhumattakaan ohjelmatoiminnan laajenuksista tai tuotannon sanottavasta laadullisesta parantamisesta. Yhtiön käyttömenot, joista palkkakulut muodostavat noin puolet, kasvavat tunnetun palkkakehi-

tyksen mukaisesti, ainakin 15 prosentin vuosivauhdilla. Väistämättömiä jokavuotisia sijoitusmenoja aiheuttaa puolestaan tuotantotilojen ja -kaluston (studiot, kamerat yms.) sekä jakeluverkon (lähetinaset, linkkiyttyedet yms.) uusiminen. Lisäksi television kakoskanavan ulottaminen valtakunnan reuna-alueille sekä uuden radiotalon rakentaminen palo- ja sortumisvaaran alaisen Fabianinkadun talon tilalle merkitsevät lähivuosina muutaman kymmenen miljoonan markan investointibudjetit. Nykyisin perustein saatavien tulojen ja nykyisen laajuusena jatkuvan toiminnan aiheuttamien menojen välinen ero tulee 1970-luvun puolivälin vuosina olemaan samaa luokkaa kuin budjettivuoden 1973-74 vajaus, 26 mmk (budjettivuoden 1974-75 vajaus on jopa 68 mmk, lähinnä huomattavien investointien vuoksi).

Jotain on siis tehtävä talouden tasapainottamiseksi. Kuten sanottu, Suomen yleisradiotoiminta ei ole tämän pulman keskellä yksin, vaan kysymyksessä on yleismaailmallinen kriisi. Tavallisesti ratkaisua on lähdey etsimään rationalisoinnista ja pienestä kulujen karsimisesta kautta linjan; tällaisen mallin mukaan elää esimerkiksi Ruotsin Radio kulumassa olevaa budjettivuottaan. Tiukka taloudenpito näyttääkin useimmiten riittäneen tasapainotilan saavuttamiseen ilman että palvelua on sanottavasti tarvinnut vähentää. Suomi on kuitenkin poikkeus: kaksikielisestä ohjelmalvelusta ja laajasta, suhteellisen harvaan asutusta pinta-alastamme johtuen yleisradiotoiminta on meillä väistämättä varsin kallista.

Menojen vähentäminen ei Yleisradion tapauksessa avaa sanottavia mahdollisuuksia suomalaisen ohjelmatuotannon jo nykyisin varsin alhaisen kustannusten vuoksi - paitsi jos päätetään radikaalisti supistaa nykyistä ohjelmalvelua. Teurastusten tielle lähteminen ei tunnu poliittisesti realistiselta, koska yleisöltä jouduttaisiin ottamaan pois 'saavutettuja etuja' siinä määrin, että useimmat tuntisivat sen jokapäiväisessä elämässään. Sen sijaan pieniä säästöjä - joiden kokonaisvaikutus jää kuitenkin lähinnä symboliseksi - voi aina aikaasaada; esimerkiksi maan valtalehdistö saattaisi ehkä tässä tilanteessa havaita kohtuuttomaksi maksattaa Yleisradiolla miltei kolmanneksen (v. 1972 1,2 mmk) STT:n menoista vaikka kyseessä on yksi asiakas monista (ja varmasti köyhempi kuin STT:n pääomistajiin kuuluvat Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat, jotka v. 1972 maksoivat 0,1 mmk).

Näin ollen tulojen lisäys näyttää ainoalta vakavasti otettavalta vaihtoehdolta Yleisradion talouskriisin selvittämisessä. Hallintoneuvosto ja maan hallitus ovat kuluvana vuonna kuten pari kertaa aikaisemminkin tehneet ensiapuleikkauksen: valtion budjetista on otettu varoja "osakepääoman korotukseen". Lisäksi ulkomaille suunnattua ohjelmatoimintaa sekä opetusohjelmatuotantoa on ruvettu josain määrin subventoimaan valtion varoin; asiallisesti nämä toiminnot kuuluisivat toki kokonaisuudessaankin valtiovallan kustannettaviksi. Krooniseen tautiin ei ensiapu kuitenkaan riitä: on joko tunnistettava, että Yleisradiota ryhdyttään säännöllisesti rahoittamaan valtion varoin, tai on ryhdyttävä etsimään muita pysyviä tulonlähteitä.

Yksi luonteeltaan tuntuva tulonlisa on tietysti lupamaksujen korottaminen. Se on kuitenkin aina istuvalle hallitukselle epämieluisa teko, ei vähiten inflaatiota vastaan taistelevaan ilmoittautuneelle. Sitäpaitsi vaikka lupamaksuja korotettaisiin jollakin

kohtuulliseksi katsottavalla 20-40 prosentilla, ei vaikutus Yleisradion tulonmuodostukseen olisi taaskaan pitkällä tähtäyksellä muu kuin rahan arvon alenemista kompensoiva tasointi. Ilmeisesti tällainen onnistutaan jossakin käänteessä tavalla tai toisella aikaansaamaan eikä sen merkitystä tietysti pidä aliarvioida - mutta ei myöskään yliarvioida. Mahdollisista lupamaksukorotuksista huolimatta Yleisradion talouskriisi jää kytemään ja odottamaan uutta puhekeamista. Ja riittävän tuntuvat sekä tiheästi toistuvat lupakorotukset ovat joka tapauksessa poliittisesti epärealistisia. Ratkaiseva lääke on löydettävissä vain puuttamalla tulonmuodostuksen rakenteeseen: siirtymällä huomattavalta osin valtion budjetin kautta tapahtuvaan rahoitukseen tai nykyistä selvästi tuntuvaan mainonnan avulla tapahtuvaan rahoitukseen. Molemmille teille lähteminen tietää merkittävää poliittista - ja viestintäpoliittista - päätöstä.

Valtion verotulojen käyttäminen yleisradiotoiminnan pysyvään rahoittamiseen olisi kansanvaltaisen hallinnon periaatteiden mukainen selkeä ratkaisu. Itse asiassa sellaiseen olisi jo korkea aika siirtymään - sen jälkeen kun maan lehdistöä on vuosikymmeniä rahoitettu valtion varoin kymmeniä ja satoihin miljooniin nousevilla vuosittaisilla tukiaisilla (v. 1974 valtion lehdistötuki eri muodoissaan on jo yli puolitoista sataa miljoonaa markkaa). Mutta tällainen ratkaisu on yhtä vähän itsestäänselvä kuin Yleisradion asema on poliittisesti ja hallinnollisesti vahva.

VIESTINTÄPOLIITTINEN AJOPUUTEORIA

Ei ole vaikeata nähdä että edellä luetelluista aineksista päädyttään johdonmukaisesti siihen mitä Aamulehden pääkirjoitus 18.12.1973 (Paloheimon samassa lehdessä julkaistuun kirjoitukseen viitaten) pitää "kiintoisana ajatuksena": kakoskanava annetaan elinkeinoelämälle - lue Mainos-TV:lle - ja kaupallinen yleisradiotoiminta ulotetaan mahdollisesti myös radion puolelle luovuttamalla yksi radioverkko tai muutamia radiotaajuuksia kaupallisten radioyritysten käyttöön. Näin voidaan turvata nykyisen laajuinen yleisradiotoiminta - ja näin myydään lopullisesti kansanvaltaisen valvonnan periaate yleisradiotoiminnassa.

Tällaista järjestelyä on suorastaan ehdottanut Viestintäpoliittisen komitean oikeistovähemmistö komitean V osamietinnössä (s. 14): "Yhteiskunnan omistaman organisaation rinnalla voi nykyiseen tapaan toimia muita ohjelmaorganisaatioita - - yksi televisiokanava olisi kokonaan yhteiskunnan omistaman yleisradio-organisaation käytössä ja mainonnalla rahoitettu ohjelmatoiminta olisi kokonaan toisella, omalla kanavallaan." Samanlaisen sähköisen joukkotiedotuksen rakenteeseen päädyttäisiin myös, jos hallituksen eduskunnalle antama lakiesitys kaapelilähetystoiminnasta pantaisiin täytäntöön. Järjestely olisi johdonmukainen seuraus viime aikoina selkeytyneestä poliittisesta asetelmasta, jonka mukaan oikeisto johdonmukaisimmin ja keskusta asiaankuuluvasti kiemurrellen on murtamassa sähköisessä joukkotiedotuksessa perinteisesti vallinnutta julkisen vallan yksinoikeutta ja ajamassa tällekin joukkotiedotuksen lohkolle yksityisen pääoman valtaa enemmän kuin mitä sen parlamentaarinen edus-

tus edellyttäisi.

Kansanvaltaisen valvonnan kaventamista on ajettu viime vuosina monin äänin ja eri muodoin. Jopa sosialidemokraattinen Kalervo Haapasalo (hallintoneuvoston puheenjohtajana ollessaan v. 1970) on saatu lausumaan: "Kyllä se on paikallaan, että Yleisradiolla on rinnallaan kilpaileva yritys." (Mainosuutiset 1/1970, s. 14) Elinkeinoelämän taholta taas on ehdotettu: "Televisio- ja radioverkon ylläpitäminen on yhden yhtiön tehtävä, joka vuokraa sitä ohjelmayhtiöille. Valtion ohjelmayhtiön lisäksi on erilaisia valtakunnallisia ja maakunnallisia valtionapua nauttivia ja kaupallisia ohjelmayhtiöitä." (Mainosuutiset 1/1970, s. 12) Mainos-TV:n PTS-päällikkö täsmentää samaa ajatusta - mm. liikenneministeriön virkamiehen lausuntoon tukeutuen - seuraavasti: "Mielenkiintoinen on - - ajatus lähettimien ja ohjelmansiirtoverkkojen siirtämisestä Oy Yleisradio Ab:ltä Valtion omistukseen ja posti- ja lennätinhallituksen hallintaan. PLH:lta saisi yleisradiolaissa määrätyt edellytykset omaava, toimiluvan saanut yhteisö vuokrata niitä lähetyksiään varten." (Kauppakamarilehti 6/1973, s. 34) Puhe MTV:n omista uutislähetyksistä on niin ikään luettavissa samaiseen informaatio-osodan strategiaan kuuluvaksi tulivalmisteluksi.

Kaappaus olisi etevää tehdä juuri tässä vaiheessa kahdestakin syystä. Nyt on julkisoikeudellisen, yhteiskunnan valvonnassa tapahtuneen yleisradiotoiminnan yhteydessä saatu rakennetuksi koko valtakunnan kattava jakeluverkosto, jota kaupalliselta pohjalta ei olisi koskaan aikaansaatu. Nyt on myös sähköisen viestinnän uusia muotoja - kuten kaapelilähetystoimintaa - pontimena käyttäen mahdollista aikaansaada selkeä ratkaisu, jonka mukaan Suomessa noudetaan yleisradiotoiminnan hallinnossa sekamuotoa: julkisoikeudellinen ja kaupallinen järjestelmä rinta rinnan (Paloheimon sanoin: "Yleisradiolla olisi oma kaukalonsa, elinkeinoelämällä omansa.") Vaikka kaapeli-tv-puuha ei johtaisikaan käytäntöön - mikä erityisesti taloudellisten realiteettien valossa on mahdollista - olisi kuitenkin saavutettu se poliittinen oikeistovoitto, että yhteiskunnan yksinoikeutta puoltava ajattelu on saatu murretuksi ja kaupallinen yleisradiotoiminta virallisestikin vakiinnutetuksi.

Tällaiseen tilanteeseen saatetaan todellakin joutua, välittömänä syynä yleisradiotoiminnan talouskriisi. Mutta talous ei ole ainoa syy; tämä on aihetta panna merkille erityisesti vasemmiston - eikä vähiten sosialidemokraattien piirissä - koska myös poliittinen vasemmisto on myötävaikuttanut Yleisradion julkisoikeudellisen aseman rappioitumiseen lyhytnäköisellä ja päivänpoliittisella suhtautumisellaan. Yksi tämän tarpeettoman päivänpoliittisuuden ilmentymä on ollut 'repotrauma': se että henkisiä voimavaroja on tuhlattu reporadion kauden mädännäisyyden todisteluun ja on epärationaalisesti pyritty välttämään kaikkea tuolle ajalle ominaista (kuten PTS). Vastuun tapahtuneesta kantavat yhdessä kaikki poliittiset ryhmät: tässä asiassa ei auta sinisilmäinen vetoaminen hyväuskoisuuteen tai onnettomiin olosuhteisiin - vielä vähemmän kuin verukkeilla voi puolustella kaupallisen televisiotoiminnan nykyistä asemaa Suomessa. Tässä tapauksessa tilanteen eteen ei ole jouduttu sen enempää äkkiarvaamatta kuin vastoin parempaa tietoaakaan.

Yleisradio-niminen ajopuu on uinut suomalaisen yhteiskunnan poliittisissa vesissä, eivätkä sen matkaa ole ohjanneet vieraat tuu-

let tai suppean sisäpiirin juonet, vaan sen kulku on määräytynyt - ja on edelleen määräytyvä - poliittisten voimien johdonmukaisessa ohjauksessa. Lähivuosina eteen tulevat ratkaisut yleisradiotoiminnassa ovat suomalaisen viestintäpolitiikan suuri koetinkivi.

Toinen osa

Kaapeliin ajetut peruskysymykset

"Komitea katsoo, että yhteiskunnallinen tasa-arvo ja sananvapaus on kaapeliviestinnässä parhaiten toteutettavissa, kun niin kohde- kuin joukkoviestintä tapahtuu taloudellisista eturyhmistä vapaana yhteiskunnan omistamilla viestintävälineillä." (Viestintäpoliittisen komitean V osamietintö, s..21)

"Sanan kahlitsijain puheenvuorot ovat todella ärsyttäviä. Niitä kuuntelevasta tuntuu kuin pissaisi sähköpaimenen lankaan: iskut toistuvat jatkuvasti." (Pakinoitsija Kela em. osamietinnöstä Satakunnan Kansassa 6.6.1974)

5 Kaapeliviestinnän anti ja hinta¹

Kaapelitelevisiolla voidaan tarkoittaa kolmea asiaa.

Ensimmäkin tavallisten langattomasti lähetettyjen tv-ohjelmien välittämistä johdinteitse tehokkaasta keskusantennista yksityisille katsojille, joiden omat antennit eivät näkyvyysalueen reunoilla ja katveissa aina kykene tavoittamaan kaukaa tulevaa signaalia puhtaana. Tällaisia tv-kuvan näkyvyyden parantamiseksi rakennettuja kaapeliverkkoja on käytössä kaikkialla maailmassa - myös Suomessa, missä Pohjanmaan rannikkokaupungeissa on kyetty kaapelitekniiikan avulla saamaan Ruotsin molemmat tv-kanavat selvästi näkymään.

Toiseksi kaapelitelevisiolla voidaan tarkoittaa erillisen ohjelman lähettämistä eli jakelun lisäksi myös tuotantoa. Tällöin kaapeliverkkoa ei käytetä pelkästään keskusantennin jatkeena samaan tapaan kuin kerrostalojen keskusantenniverkkoja, vaan katsojille tarjotaan kaapeliverkkoon varta vasten syötettyä 'itsenäistä' ohjelmaa.

Kolmanneksi käsitettä kaapelitelevisio saatetaan käyttää tarkasteltaessa kaksisuuntaista viestintäjärjestelmää: vastaanottajan mahdollisuutta myös lähettää sanomia (esim. ohjelmaa koskevaa palautetta, ostostilauksia, sähkömittarinlukemia tms.). Johdinyhteyttä käytetään tällöin puhelimen tai telexin tapaan.

Koaksiaalikaapelia (jota käytetään mm. tv-antennijohdoissa) pitkin voidaan välittää lukuisia rinnakkaisia kanavia: nykyisissä kerrostalojen keskusantenniverkoissa kuusi, raskaammalla kaapelilla ja vastaanottimeen kytketyllä lisälaitteella (ns. konvertterilla) vaitta 12 ja lisäjärjestelyillä jopa 20-40. Sitäpaitsi kaapeleita voidaan vetää useampia kuin yksi rinnakkain, joten periaatteessa johdinjakelu on poistanut kanavapulan. Langattomassa televisiotoiminnassa ei ole teknisesti mahdollista lähettää samalla paikkakunnalla useampia kuin neljää rinnakkaista (ja koko valtakunnan alueelle näkyvää) tv-ohjelmaa ilman että ne häiritsevät toisiaan.

¹ Alkuosa perustuu Tekniikka-lehdessä 4/1974 julkaistuun artikkeliin, kaapeli-tv:n kustannuksia käsittelevä jakso lakimiespäivillä 12.5.1973 esitettyyn valmistettuun puheenvuoroon (julkaisu Suomenmaassa 17.5.1973) sekä Helsingin Sanomissa 4.9.1973 julkaistuun kirjoitukseen.

Kaapeli on siten tuonut sähköiseen viestintään todella uusia mahdollisuuksia, joista keskeisimmät ovat - kuten Viestintäpoliittinen komitea III osamietinnössään toteaa - langatonta ns. radioviestintää vaivaavan kanavapulan poistuminen ja vastaanottajalta takaisinpäin suuntautuvan paluuyhteyden aikaansaaminen. Sinänsä johtimien käytössä sähköiseen viestintään ei ole mitään uutta: lennätin- ja puhelinjohdot olivat käytössä jo ennen langattoman radioliikenteen alkamista. Kaapeli-tv:n yhteydessä tarvittavien kaapelien rakenne on kuitenkin kokonaan erilainen kuin puhelin- ja lennätinliikenteessä käytettävien kaapelien. Viimeksi mainitut ovat yksinkertaisia johtokimppuja, joissa sähkövirta etenee pitkiä matkoja samaan tapaan kuin puhelinlangoissa. Sen sijaan koaksiaalikaapelissa viestit siirtyvät radioaaltojen muodossa: sähkömagneettisina värähtelyinä kuten vapaasti etenevät radioaallot, mutta kaapeliputkeen 'sidottuina'. Tämä edellyttää kaapelissa kulkevan viestin sähköistä vahvistamista määräväleihin (sitä tiheämmin mitä korkeampia jaksolukuja käytetään), ja siksi tv-kaapeliin kuuluvat muutama sadan metrin välein toistuvat vahvistimet yhtä olennaisesti kuin itse kaapelijohto.

Tällaisia radioaaltoja (suurtaajuista sähkövärähtelyä) siirtäviä kaapeleita on käytetty jo vuosikausia valtakunnallisessa puhelin- ja lennätinliikenteessä kaupunkien välisinä ns. runkoyhteyksinä, joihin on 'ahdettu' satoja ja tuhansia rinnakkaisia puhelinlinkantia. Puhelinyhteys ei kuitenkaan välttämättä edellytä näin mutkikasta kaapelirakennetta, koska puhelinkeskustelun siirtämiseksi tarvitaan informaatioteknisesti suhteellisen kapea kaista sähköisestä siirtotiestä (3000-5000 värähdystä sekunnissa eli Hz). Korkealuokkaisen äänensiirron aikaansaamiseksi (ularadio ja hifi-tekniikka) tarvitaan jo moninkertainen kaistaleveys puhelimeen verrattuna, ja televisio- ja kuvan siirto edellyttää peräti noin tuhat kertaa yhden puhelinyhteyden tarvitsemää sähköistä siirtotietä (5-7 milj. Hz) - onhan suhteellisen tarkkan kuvan synnyttäminen verrattomasti mutkikkaampi tapahtuma kuin äänen aikaansaaminen. Radioaaltojen käyttöön perustuvaa kaapelitekniikkaa on siten perusteltua kutsua laajakaistaiseksi: tiedonsiirtoväylien kapasiteetti on hyvin suuri, käytetäänpä sitä sitten lukuisten kapeakaististen puhelinyhteyksien tai joidenkin laajakaististen tv-yhteyksien aikaansaamiseksi.

INTEGROITU LAAJAKAISTAINEN TIETOLIIKENNEVERKOSTO

Parin viime vuoden aikana Suomessa käyty keskustelu kaapelitelevisiosta on ollut monessakin suhteessa harhaanjohtavaa. Paitsi sitä, että meillä on virheellisesti annettu ymmärtää kaapelitelevisiosta muualla kehittyneen vapaan yrittämisen ja suhteellisen vähäisen valtiovallan sääntelyn alaisena, on meikäläisessä keskustelussa keskitytty kaapeliviestinnän näkemiseen nimenomaan television välityks- ja tuontantomenetelmänä.

Viestintäpoliittinen komitea on III ja V osamietinnöissään tähdentänyt, ettei kaapelitelevisiota tule nähdä erillisenä osana tulevaisuuden viestintäkenttää, vaan että olemme kulkemassa kohti selkeästä huomispäivästä, jossa useimmat eri viestintämuodot radiosta ja televisiosta puhelimeen ja jopa sanomalehteen käyttävät hyväk-

seen yhteiskuntaan rakennettua sähköistä tiedonsiirtojärjestelmää; integroitua - yhdennettyä - ja laajakaistaista tietoliikenneverkostoa.

Tällaisen integroidun tietoliikenneverkoston olennaisena ominaisuutena on tiedonsiirron kaksisuuntaisuus tai voisimme sanoa monisuuntaisuus. Kyseessä ei ole perinteisen yleisradiotoiminnan mallin mukainen järjestelmä, jossa sanomat kulkevat yhdestä lähetyspisteestä monille vastaanottajille; kyseessä on järjestelmä, jossa suuria tietomääriä voidaan liikutella periaatteessa mistä pisteestä mihin muuhun pisteeseen hyvänsä.

Järjestelmä rakentuisi paikallisesti koaksiaalikaapelien varaan ja pitemmillä etäisyyksillä joko maanpäällisten mikroaaltoyhteyksien varaan tai satelliittiyhteyksiin, joita käytettäisiin lähinnä mannerten välisessä tiedonsiirrossa. Siitä huolimatta että langallinen viestintä muodostaa vain yhden, vaikkakin hyvin merkittävän osan tästä tulevaisuuden viestintäkentästä, on ruvettu puhumaan langoitetusta valtakunnasta tai ainakin langoitetuista kaupungeista ("wired nation", "wired city").

Uuden sähköisen viestintätekniikan tarjoamia mahdollisuuksia ovat tunnetusti erilaiset kuvanauhurit ja kuvalevysoittimet - joihin yleisesti viitataan puhuttaessa tv-kaseteista - sekä valokopiokoneita muistuttava faksimilelaite, jonka välityksellä kyetään sähköisesti siirtämään koteihin esimerkiksi kokonaisia sanomalehtiä tai muita kirjallisia dokumentteja. Sellaisia ovat myös erilaiset paluusuuntaiset yhteydet, joiden välityksellä vastaanottaja voi itse lähettää tietoja joko toisille henkilöille puhelimen tapaan (esim. näköpuhelin) tai virastoihin, pankkeihin, liikelaitoksiin jne. (ilmoitukset, tiedustelut, ostostilaukset). Kaikki tämä mahdollistaa sen, että huomispäivän viestintäjärjestelmä voidaan rakentaa ratkaisevasti paljon enemmän vastaanottajakeskeiseksi kuin tämän päivän viestintäjärjestelmä. Tämän vastaanottajakeskeisyyden olennaisimpana osana on juuri tietoyhteyden kaksisuuntaisuus.

KAKSISUUNTAINEN VIESTINTÄ

Seuraavassa tarkastellaan kaksisuuntaisen viestinnän mahdollisuuksia ja kehitysnäkymiä lähinnä yhdysvaltalaiseen kirjallisuuteen nojautuen. (Euroopassa ennustelujen ja kokeilujen kausi on vasta alkamassa - Hollannissa tosin paraikaa valmistellaan suppean kaksisuuntaisen kaapeliviestinnän kokeilua). Selvityksissä ei yleensä ole erotettu sähköisten siirtoteiden käyttöä toisaalta yksityisten kansalaisten ja toisaalta teollisuuden ja julkisen hallinnon palveluksessa. Yhdysvaltalaiset tutkimukset ja ennusteet ovat tarkastelleet viestintäkentän tulevaisuutta varsin kokonaisvaltaisesti. Kaiken kaikkiaan kyseessä on toistaiseksi vielä sangen epävarma yhteiskuntasuunnittelun alue, jossa ollaan vasta haarukointivaiheessa.

Suunnitelmia kaksisuuntaisen laajakaistaisen viestintäjärjestelmän rakentamiseksi tietyille alueille on Yhdysvalloissa viime vuosina tehty erityisesti Rand- ja MITRE-yhtymien piirissä. MITRE-projektissa on esitetty teknillisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin selvityksiin perustuva suunnitelma Yhdysvaltain pääkaupungin

Yhdysvaltalainen kannattavuustutkimus laajakaistaisen tietoliikenneverkon avulla välitettävistä palveluista (teoksesta Urban Cable Systems, The MITRE Corporation, Washington D.C. 1972).

Palvelutaso	Arvioitu suhteellinen tilaajakunta
<hr/>	
Tilaajamaksun ollessa \$ 3:50/kk (n. 14 mk/kk) seuraavista palveluista:	
<hr/>	
Tavanmukaiset yksisuuntaiset palvelut	
Paikalliset yleisradio-ohjelmat	18...33 % suhteellinen tilaajakanta
Jatkuvat uutis-, aika-, sää- ym. tiedotukset	
Yleisradio-ohjelmat kaukovälityksenä	Lisäystä 24...44 % suhteelliseen tilaajakantaan
Muut yksisuuntaiset palvelut	Lisäystä 56...76 % suhteelliseen tilaajakantaan
Ostetut kaapeli-tv-ohjelmat	
ULA-radio-ohjelmat	
Uutis- ja urheilulyhyttilmit	
Paikalliset ohjelmat	
Opetusohjelmat	
Kunnalliset tiedotukset	
Yleisötiedotukset	
Ohjaava ja opettava ohjelmatoiminta	
Terveyspalvelut	
Harrasteohjelmat	
Maksutelevisiotoiminta, liikeyhtiöiden keskinäiset tietoliikenneverkot ja muut yksityiset käyttömuodot	

Washington D.C:n runsaat 250 000 taloutta peittäväksi kaapelijärjestelmäksi. Järjestelmä tarjoaisi verkkoon liittyneelle 30-60 yksisuuntaista videokanavaa, joissa välitettäisiin mm. yhdeksässä paikallisstudiossa tuotettua opetus- ja kunnallispoliittista ohjelmaa.

Tähän perusjärjestelmään voitaisiin lisätä kahdentyyppisiä paluusuuntaisia yhteyksiä: yksinkertainen "äänestysnappi" (Subscriber Response Services) tai mutkikkaampaan palautetietoon pystyvä kauko-ohjaintyyppinen terminaali, Electronic Information-Handling.

Molemmat paluuyhteydet toteutettaisiin erillisellä rinpakkaiskaapelilla. Edellisen vaatimat lisäkustannukset olisivat samaa suuruusluokkaa kuin perusverkon rakennuskustannukset, jälkimmäinen puolestaan edellyttäisi peräti nelinkertaisia sijoituksia laitteistoon. Vaikka kaksisuuntaisuus siten tuntuu huomattavana lisänä kuluttajan maksamassa laskussa (kuukausivuokrassa), selvitys osoittaa, että järjestelmän kannattavuus perustuu nimenomaan paluuyhteyksien käyttöönottoon. Pelkkä yksisuuntainen palvelu paikallisine ohjelmineenkaan ei tutkimuksen mukaan kykenisi riittävästi houkut-

Palvelutaso	Arvioitu suhteellinen tilaajakunta
<hr/>	
Ylimääräinen tilaajamaksu \$ 3:00/kk (n. 12 mk/kk) seuraavista palveluista:	
<hr/>	
Tilaajavastauspalvelut (Subscriber Response Services)	
Vuorovaikutteiset viihdeohjelmat	63...78 % suhteellinen tilaajakanta
Vuorovaikutteiset opetusohjelmat	
Mielipidetiedustelut	
Postimyyntipalvelut	
Hälytys- ja valvontajärjestelmäpalvelut	
Hyödyke (sähkö, kaasu, vesi, lämpö) sekä huolto- ja kunnossapitopalvelut	
Maksutelevisiotoiminta, liikeyhtiöiden keskinäiset tietoliikenneverkot ja muut yksityiset käyttömuodot	
<hr/>	
Ylimääräinen tilaajamaksu \$ 8:50...15:50/kk (n. 32...60 mk/kk) seuraavista palveluista:	
<hr/>	
ATK-palvelut (Electronic Information Handling)	
Tietokoneellistettu opetus	20...60 % suhteellinen tilaajakanta
Vuorovaikutteinen viihde	
Sosiaalipalvelut	
Kuvatallennekirjasto	
Yksilöllinen ostos- ja paikkavarauspalvelu	
Yleisötiedotuspalvelut	

telemaan tilaajia: vasta kaksisuuntaisuus tekee järjestelmästä kyttyyn, kuten oheisesta taulukosta ilmenee.

Myös Rand Corporation'in selvityksissä - mm. Restonin kaupungissa ja Miamiassa Daytonin laaksossa toimeenpannuissa kokeissa ja simulaatioissa - on päädytty suosittamaan kaksisuuntaisuuden nopeaa käyttöönottoa.

Randin tutkimusryhmän laskelmat osoittavat, että pelkkä kaapeliyhteyksien varustaminen paluusuuntaisella yhteydellä lisää kaapeliverkon rakennuskustannuksia 15-30 %, minkä lisäksi on laskettava mukaan pääte- ja keskuslaitteiden kustannukset sekä kaiken tämän laitteiston ("hardware") ohella palvelusten 'sisällöstä' ("software") aiheutuvat kustannukset. Viimeksi mainittujen arvioidaan kohtaan laitteistokustannuksiakin suuremmiksi.

Suurista kokonaiskustannuksista huolimatta tutkijat pitävät kaksisuuntaisten kaapelijärjestelmien - tai oikeammin laajakaistaisen tiedonsiirtojärjestelmien - kehitysnäkymiä hyvinä. Teknillisten ominaisuuksiensa ja edellyttämiensä investointien perusteella

nämä kaksisuuntaiset yhteydet voidaan lähemmin jaotella neljään ryhmään:

- yksinkertainen vastausjärjestelmä, jossa tilaaja tai hänen asentamansa anturilaitteet lähettää alkeellisia signaaleja kiinteään keskuspaikkaan,

- äänipaluuuyhteys, jonka avulla esimerkiksi opetusohjelmien yhteydessä voidaan saada oppilaiden vastaukset kiinteään keskuspaikkaan,
- tilaajavalintaiset palvelut, jotka tarjoavat tilaajalle mahdollisuuden pyytää tietoja tai palveluksia rajallisesta osoitemäärästä (kuten kirjastosta, pankki- ja liikelaitoksista jne.), sekä
- pisteestä-pisteeseen -palvelut, jotka mahdollistavat data-, ääni- tai videoyhteyden tilaajalta toiselle (periaatteessa mielivaltaisesti) puhelimen tapaan.

Taloudellisten laskelmien valossa viimeksi mainittu yhteysmuoto ei ainakaan tällä kymmenluvulla tule Yhdysvalloissa kysymykseen lukuun ottamatta suppeaa käyttöä liiketoiminnan ja julkisen hallinnon piirissä; pelkästään päätelaitteiden aiheuttamien kustannusten suuruus sulkee tämän mahdollisuuden suuren yleisön ulottuvilta. Sen sijaan kaksi ensiksi mainittua yhteysmuotoa näyttävät todennäköisemmiltä, koska laitekustannusten arvioidaan kohoavan tilaajaa kohti kohtuullisena pidettävään 600-1 300 mk:aan yksisuuntaisen perusyhteyden edellyttämään 500 mk:n lisäksi.

Kaksisuuntaisen laajakaistaverkoston kehittäminen - valtakunnan kaapelointi - riippuu muistakin tekijöistä kuin potentiaalisten tilaajien maksualltiudesta: kysymys on viime kädessä taluspolitiikasta ja yhteiskuntasuunnittelusta. Tietoliikenteen investoinnit ovat kansantaloudellisesti huomattavia, ja se, että maahan on jo ehditty rakentaa kapeakaistainen puhelinverkko - jota jatkuvasti täydennetään - on huomattava ongelma suunniteltaessa siirtymistä integroidun laajakaistaisen tiedonsiirron huomispäivään.

Yhdysvalloissa lisäongelmana on kuvapuhelimen kehitys: perinteisen puhelinverkon rinnalle on suunniteltu ja vähäisessä määrin otettu myös käyttöön 1 MHz:n levyisellä kaistalla operoivaa ja tavallisia johtimia käyttävää pisteestä-pisteeseen -yhteysmuotoa, joka 'irti päästyään' kaventaisi entisestään kaapelin varaan rakennettavan, integroidun tiedonsiirtoverkoston kehitysmahdollisuuksia. Siksi tarvitaan kokonaisvaltaista suunnittelua, valtakunnallista viestintäpolitiikkaa, joka ottaa samanaikaisesti huomioon kaikki erilaiset tarpeet.

Sellaisesta huolimatta realistit ovat päätyneet ennustamaan Yhdysvaltoihin parin vuosikymmenen kuluessa kahta rinnakkaista tietoliikenneverkostoa: toista kapeakaistaista (5 kHz), joka pohjautuu nykyiseen puhelinverkostoon ja on kaksisuuntainen ja mielivaltaisesti kytkettävissä, ja toista laajakaistaista (300 MHz:n luokkaa), joka olisi vain osittain kaksisuuntainen ja kytkettävissä.

KAAPELITELEVISION KUSTANNUKSET

Kaapeliviestinnästä aiheutuvat kustannukset voidaan edellä esitetyyn tapaan jakaa kahteen pääryhmään: toisaalta laajakaistaisen tiedonsiirtoverkoston rakentaminen ja siihen mahdollisesti liittyvien (kuluttajien käytössä olevien) päätelaitteiden hankkiminen eli

"hardware" sekä toisaalta kaapeleita pitkin toimitettavien ohjelma- ym. palvelujen tuottaminen eli "software". Käsitykset kustannusten suuruudesta ovat tunnetusti vaihdelleet - mm. arvioijan poliittisten pyrkimysten mukaisesti - mutta tähän mennessä voidaan ainakin kustannusten suuruusluokasta keskustella jo varsin kiistattomien lukujen valossa, myös Suomen oloja ajatellen.

Suomen muuttaminen 'langoitetuksi kansakunnaksi' tulee Viestintäpoliittisen komitean III osamietinnössä esitetyn arvion mukaan maksamaan kaapeliverkoston rakentamisen osalta useita miljardeja markkoja: kun kaapeloinnin ulkopuolelle jätetään nykyisin sähköttöminä olevat taloudet (n. 4 % kaikista, ilmeisesti suhteellisesti kalleimmat) ja kun rajoitutaan yksisuuntaisen (jakelu-) kaapeliverkon rakentamiskustannuksiin, päädytään 1970-luvun alussa vallinneen hintatason mukaan 2 700 miljoonaan markkaan. Valtaosa - 2,2 miljardia markkaa - näistä kaapeliverkoston rakennuskustannuksista menee maaseudun osalle eli sen väestömme 45 prosentin saattamiseksi kaapeliviestinnän piiriin, joka asuu kaupunkimaisten taajamien ulkopuolella. Pelkkä "langoitettujen kaupunkien" synnyttäminen on suhteellisen halpaa, ja taas harvaan asutulla maaseudulla asuva väestö tulee kaapeloinnissa 'kalliiksi': kustannukset taloutta kohti nousevat jopa yli kymmenkertaisiksi kaupunkiolosuhteisiin verrattuna. Selitys on yksinkertainen: lisääntyvä etäisyys ei laajakaistaisessa tiedonsiirtoverkossa merkitse pelkästään kaapelikustannusten lisäystä vaan myös kalliiden vahvistin- ja jakamolaitteiden kustannuksia.

Kaapeliverkoston käytön edellyttämät päätelaitteet ovat vasta kehittyneillä ja niiden kustannuksista voidaan esittää vain alustavia arvioita (em. yhdysvaltalaisen tutkimusten tapaan). Tilaaakohtaiset kustannukset eivät nouse suuriksi, mikäli tyydytään yksisuuntaiseen tv-kuvan vastaanottoon - esimerkiksi lisäkanaviin ohjelmatarjonnassa - koska tavallinen tv-vastaanotin joko soveltuu tarkoitukseen sellaisenaan tai tarvitsee rinnalleen radiovastaanottimen hintaisen (ja kokoisen) konvertterin. Sen sijaan kaksisuuntainen viestintä edellyttää vastaanottajan ulottuvilla olevaa laitteistoa, joka yksinkertaisimmillaankin (esimerkiksi näppäinpuhelin) maksaa nykyrahassa arvioiden useita satoja markkoja. Faksimililaitteet (pelkästään yksisuuntaiseen vastaanottoon käytettynäkin) tulee maksamaan ainakin saman verran kuin televisiovastaanotin. Viestinnän futurologiaan keskeisesti kuuluva ns. moniviestintäpääte ("information utility"), jossa yhtyvät erilaiset käyttötarpeet ja päätelaitteet, on kustannuksiltaan useiden tuhansien markkojen hintaluokkaa.

Kaapeliverkkoja pitkin välitettävien palvelujen kustannuksista voidaan joltisellakin varmuudella keskustella toistaiseksi vain ohjelmien aiheuttamista kuluista, koska useimmista muista palvelumuodoista ei vielä ole kokemuksia eikä juuri edes vakavia suunnitelmia ja laskelmia. Ohjelmien tuottamisessa kustannuksia syntyy ensinnäkin siitä, että lähetyspisteisiin tarvitaan ohjelmien valmistamisen tai muualla tehtyjen filmien ja kuvanauhojen (tv-kasettien) lähettämisen edellyttämät laitteet, ns. studiokalusto (eli "softwarin hardware"). Toiseksi ohjelmatoiminta edellyttää ns. henkistä panosta - ohjelmia valmistavaa henkilökuntaa - tai muualta hankittavaa ohjelma-ainesta kaapeliverkossa esitettäväksi eli var-

sinaisen "softwaren" kustannuksia. Kaikki nämä kustannukset riippuvat suuresti ohjelman teknisestä ja 'henkisestä' laadusta. Pienen amatööristudion saa pystyyn vajaalla sadalla tuhannella markalla, ja harrastelijamaisista ohjelmaa kykenee toimittamaan muutamana sadan markan tuntikustannuksilla. Toimintakykyisen, esimerkiksi Rauman, Jyväskylän tai Kuopion kokoista kaupunkia palvelevan tuotantokeskuksen tulee kuitenkin olla kokonaan toista tasoa: laiteinvestoinnit nousevat vähintään miljoonaan markkaan - ammatilliseen käyttöön tarkoitettuna väri-tv-studion perustamiskustannukset arvioidaan nykyisin rakennuksineen peräti 3-5 miljoonaksi markaksi.

Ohjelmakustannuksissakin liikutaan miljoonissa markoissa vuotta ja studiota kohti - ainakin jos studion halutaan tuottavan paikallista ohjelmaa eikä ainoastaan välittävän halvinta mahdollista ulkomaista filmiaineistoa. Esimerkiksi Pietarsaaren kaapeli-tv-kokeilun yhteydessä on meillä annettu ymmärtää, että paikallisen ohjelman tuottaminen on miltei ilmaista. Tällainen käsitys on kuitenkin perin juurin väärä. Yhden illan kokeiluja voi tietysti kuka tahansa inspiroida talkoohengellä - etenkin kun tarjolla on oman tuotannon lisäksi virallisten tv-kanavien ohjelmaa, jota tekijänoikeuslain vastaisesti käytetään hyväksi korvauksetta.

Pitemmän päälle tämä menetelmä ei kuitenkaan onnistu: omatuotantoista ohjelmaa varten on saatava palkattua henkilökuntaa ja vierasvalmisteisesta ohjelmasta on maksettava käypä hinta. Lisäksi on huomattava, että ohjelmakustannukset eivät suinkaan seuraa paikkakunnan kokoa siten, että ne esimerkiksi muutamana tuhannena asukkaan pikkukaupungissa olisivat sadasosa Helsingin kustannuksista. Jokaisen ohjelmatunnin valmistaminen vaatii oman henkisen panoksensa ja jokainen vuokrattu filminpätkä tai kuvanauha maksaa pitkän pennin niin Helsingin kuin jonkin Loviisankin kaapeli-tv:lle, vaikka esityskorvaus jotenkin suhteutettaisiin tavoitetun yleisön määrään eli ns. kontaktihintaan.

Tietysti ohjelmakustannukset riippuvat ratkaisevasti siitä, millaista aineistoa katsojille kaapeleita pitkin toimitetaan. Ammatilliseen tuotantoon tarvittava toimituskoneisto - sellainen joka esimerkiksi Yleisradion ja Mainos-TV:n on täytynyt itselleen hankkia - aiheuttaa ohjelmatuntia kohti laskettuna karkeasti ottaen keskimäärin 50 000 mk:n kustannukset (näytelmien ja suurimuotoisten show-ohjelmien yhteydessä tuntikustannukset ovat suuremmat, dokumentti- ja ajankohtaisohjelmissa taas pienemmät). Paikallista kaapeli-tv-ohjelmaa tuotettaessa tullaan toimeen huomattavasti pienemmällä toimituskoneistolla: suunnilleen samanlaisella miehityksellä kuin tarvitaan maakuntalehden tekemiseen, eli yksikön koosta riippuen 10-100 hengellä. Mutta on huomattava, että pienikin 'henkisen tuotannon koneisto' aiheuttaa lähetettävää ohjelmatuntia kohti lasketuna helposti ainakin 1000 mk:n kustannukset. Peukalosääntönä voidaan pitää sitä, että vaatimattoman, mutta kuitenkin illasta toiseen kelvollisena jatkuvan ja luonteeltaan suhteellisen paikallisen ohjelman toimittamiseen tarvitaan rahaa 4000 markkaa lähetystuntia kohden (1970-luvun alun hintatason mukaan).

Viestintäpoliittisen komitean III osamietinnöstä ilmenee, että kahden päivittäisen ohjelmatunnin tuottaminen tulee asiantuntija-arvioiden mukaan maksamaan puoliamatillisella tasolla toteutettuna ohjelmatyypistä riippuen 2000-13 000 markkaa tunnilta. Helsingin

Kaapelitelevisio Oy:ssä on arvioitu, että väriohjelmien tuntikustannukset ovat 4 000-8 000 markkaa (kun viidestä päivittäisestä lähetystunnista 1-2 on omavalmisteista ja kun uusintojen osuus ohjelmistosta on suhteellisen suuri, 25-50 %).

Olen myös esittänyt (ennen em. komiteamietintöä) ohjelmatuotannosta aiheutuvien kustannusten arvioita. Laskelmani edustavat eräänlaista minimimallia: lähetysaikaa ja paikallista ohjelmaa sen verran, että kaapelitelevisio ylipäänsä on järkevää aikaansaada. Sen vuoksi studiolaitteistot ja niiden miehitys on jaettu erilaisiin 'raskaussarjoihin' sen perusteella, toimitaanko suuremmissa kaupungeissa (asukasluku yli 25 000), keskikokoisissa kaupungeissa (asukasluku 10 000 - 25 000) vai pikkukaupungeissa tai maaseututaajamissa.

Seuraavasta taulukosta ilmenevät ne kustannukset, jotka näisää eri sarjoissa osapuulleen aiheutuvat kolmesta päivittäisestä lähetystunnista olettaen, että suunnilleen yksi tunti olisi tuotettu paikan päällä ja kaksi hankittu muualta, lähinnä vuokrafilmillä. Arvio on ainoastaan suuntaa antava; erityisesti ulkomaisen vuokrafilmiaineiston hinnanmuodostus on toistaiseksi epäselvä (tekijänoikeus- ym. avoinna olevien kysymysten vuoksi).

	'raskas tuotanto'	'keskiraskas tuotanto'	'kevyt tuotanto'
Studiolaitteiston hankintakulut	3 500 000 mk	500 000 mk	50 000 mk
Palkkakulut (tekn. ja toim. henkilöstö)	1 500 000 mk/v (60 h.)	500 000 mk/v (20 h.)	75 000 mk/v (3 h.)
Vierasvalmisteisen ohjelman hankintakulut	350 000 mk/v	200 000 mk/v	100 000 mk/v

Kunkin tuotantotyyppin vuodessa aiheuttamat kokonaiskustannukset voidaan arvioida jakamalla laitteiston hankintakulut kymmenen vuoden osalle ja laskemalla eri menoerät yhteen. Päädytään seuraaviin summiin: 'raskas' tuotanto tulee maksamaan 2,2 miljoonaa markkaa eli kuuluu suuruusluokkaan yli kaksi miljoonaa vuodessa, 'keskiraskas' ohjelmatuotanto aiheuttaa 750 000 markan vuosikulut eli vajaan miljoonan vuodessa, ja 'kevyt' tuotanto puolestaan tulee maksamaan vajaan 200 000 markkaa vuodessa.

On syytä korostaa, että nämä arviot ovat pikemminkin varovaisia ja todellisia ohjelmakustannuksia aliarvioivia kuin epärealistisen suuria - eihän niillä vielä kyettä tuottamaan kuin muutama tunti paikallisesti säilyttynyttä ohjelmaa. Monilta rinnakkaisilta kanavilta tarjottava ja aamusta iltaan jatkuva ohjelma aiheuttaa luonnollisesti kokonaan toista suuruusluokkaa olevat kustannukset.

Valtakunnalliset ohjelmakustannukset kaapeli-tv:ssä voidaan arvioida kun tiedossa on tuotantopisteiden lukumäärä kussakin 'raskaussarjassa'. Omat laskelmani perustuvat olettamukseen, että 'raskaan' sarjan ohjelmatuotantoa harjoitetaan parissakymmenessä suurimmassa kaupungissamme, joissa on tarjolla suhteellisen runsaasti aineellisia ja henkisiä resursseja. 'Keskiraskasta' tuotantoa puolestaan

harjoitettaisiin noin kolmessakymmenessä pienemmässä kaupungissa ja 'kevyttä' ohjelmatuotantoa ehkä 30-50 pikkupaikkakunnalla. Kaiken kaikkiaan tuotantopisteitä olisi siis 80-100 eli yksi jokaisen asukkaalle 'omalla alueella'. Tosin on huomattava, että maaseudulla 'oma' lähetyspiste olisi tavallisesti samanlainen taajama, joista käsin myös maakuntalehdistö toimii; tässäkin arvioissa ei ole lähdetty siitä että esimerkiksi jokaisessa kunnassa toimisi erillinen kaapeli-tv.

Yhteenlaskemalla todetaan, että kansalliset tuotantokustannukset olisivat kaikkiaan 70 miljoonan markan luokkaa vuodessa, mistä 'raskaiden' tuotantojärjestelmien osuus on kaksi kolmasosaa. Tätä kokonaisarviota on pidettävä laskuohjelmienä, joka ainoastaan antaa kansallisille kustannusarvioille eräänlaisen pohjanoteerauksen. Runsaampi ja laadullisesti korkeatasoisempi ohjelmalvelu lisäisi luonnollisesti kustannuksia, ja siten ovat perusteltuja jopa 200-400 miljoonaa markkaa nousevat kokonaiskustannukset kansallisessa mittakaavassa toteutetulle paikalliselle tv-ohjelmatoiminnalle; tällaisia summia esitin lakimiespäivillä toukokuussa 1973 ava-
tessani julkisen keskustelun kaapeli-tv:n kustannuksista.

6 Kaapeli-tv muualla maailmassa¹

Pietarsaari ei ole Euroopan kartalla ainoa kaupunki, joka voidaan yhdistää kaapelitelevisiotoimintaan: nimet sellaiset kuin Greenwich, Grenoble, Deventer, Yverdo ja Biella ovat pietarsaaria Englannissa, Ranskassa, Hollannissa, Sveitsissä ja Italiassa. Tällaisia kaapelikaupunkeja ei tosin löydy Euroopasta tällä haavaa kuin kaikkiaan parisenkymmentä, joten Suomella voi sanoa olevan Euroopan 'kaapelicutipissa' varsin vahvan aseman.

Tarkasti ottaen Suomessa kaapelikeskustelu ja sen yhteydessä esitetyt lainsäädäntöluonnokset edustavat Länsi-Euroopan radikaaleimpia äänenpainoja - kaupallisen, sääntelemättömän kaapelilähetystoiminnan suuntaan.

ITALIAN TELEBIELLA UHMAAMASSA EEC:TÄ

Italian tunnetuin kaapeli-tv-kaupunki on Biella, jossa vuoden 1972 aikana toimi meikäläisen Pietarsaaren tapainen kotikäyttöiseen tv-tekniikkaan ja harrastajavoimiin perustuva paikallisohjelma "Telebiella". Paikallisuutisia, mainoksia yms. sisältävät lähetykset kersiväts runsaasti katsojia tähän pikkukaupunkiin rakennetun yhteis-antennijärjestelmän piiristä: esimerkiksi baareihin asennettujen vastaanottimien ympärillä tulvi asiakkaita alkuillasta, kun vajaan tunnin mittainen sähköinen paikallislehti ilmestyi.

Yritys toimi lehtenä myös virallisesti, sillä lähetystoiminnan harjoittajat tekivät painovapauslain mukaisen ilmoituksen viranomaisille "audio-visuaalisen lehden" perustamisesta. Italian vuodelta 1936 peräisin oleva radiolaki ei näet tuolloin tuntenut kaapelilähetystoimintaa.

Biellan kokeilu innoitti parikymmentä muuta Italian kaupunkia (mm. Torinon, Pescaran ja Riminin) samalle tielle, jolloin maan hallitus huolestui ja yritti lopettaa "Telebiellan" lähetykset vetoamalla vanhaan radiolakiin, julkisoikeudellisen yleisradiolaitok-

¹ Loppujaksoa lukuun ottamatta julkaistu Helsingin Sanomissa 16.1. 1974 (kirjoitus perustuu Strasbourgin joulukuussa 1973 pidettyyn kansainväliseen asiantuntijaseminaariin, jossa tarkasteltiin kaapelitelevisiion nykytilannetta ja tulevaisuudennäkymiä Euroopassa ja johon kirjoittaja osallistui kutsuttuna alustajana).

sen RAI:n aseman määrittelijään. Biellan kaupungin oikeus kuitenkin hylkäsi viranomaisten syytteen, koska vuoden 1936 radiolain katsottiin koskevan vain langatonta joukkotiedotusta eikä johdintaitse tapahtuvaa lähetystoimintaa.

Seuraava askel oli, että maaliskuussa 1973 Italian parlamentissa säädettiin maalle uusi yleisradiolaki, jossa kaapelilähetystoiminta nimenomaisesti määritellään RAI:n yksinoikeudeksi. "Telebiellan" lähetykset sammuivat poliisien astuessa studioon ja katkaistessa pihdeillä kamerakaapelien katsojien silmien edessä.

Mutta Italian kaapelitarina jatkui vielä tämän jälkeen, koska lähetystoiminnan harjoittajat vetosivat maan perustuslakituomioistuimeen sekä Euroopan yhteisöjen oikeusistuimeen, joka mm. tulkitsee Rooman sopimusta EEC-jäsenmaita varten. Ylikansalliseen oikeuteen vetoaminen perustuu siihen, että julkisella yksinoikeudella toimivan yleisradiolaitoksen (ns. monopolilain) katsotaan loukkaavan toisten EEC-maiden oikeutta tiedonlevitykseen Italiassa.

Kantelijat ihmettelevät, miksei Euroopan talousyhteisössä voi vallita tiedon vapaa kulku yli kansallisten rajojen, jos kerran tavarat ja energia virtaavat esteettä maasta toiseen: tavaroiden levitykseen kuuluu jopa olennaisena osana mainonta, jota tulisi voida harjoittaa minkään monopolin sitä estämättä.

"Telebiellan" synnyttämä oikeustaistelu EEC:n tasolla ratkesi kevättalvella 1974. Euroopan yleisradio-oloja tuntevan ei ollut vaikea arvata, mikä oli lopputulos: julkisoikeudellinen yleisradio-perinne on vakiintunut manner-Eurooppaan yhtä vahvasti kuin kuningashuoneet läntisiin naapurimaihimme. Useimmista EEC-maista ei löydy ns. vapaan, kaupallisesti suuntautuneen kaapelilähetystoiminnan kannattajia edes kaikista poliittisen oikeiston leireistä. Esimerkiksi Italiassa ainoastaan liberaalit ovat selvästi "Telebiellan" puolella.

LENTOASEMASTA VANHAINKOTIIN

Saksan liittotasavalta on tyypillinen maa, jossa yleisradiotoiminta kuuluu niin yleisen mielipiteen kuin ehdottoman poliittisen enemmistönkin mielestä julkisen vallan eikä yksityisyritteliäisyyden piiriin. Tästä huolimatta länsisaksalaisessa televisiossa on mainontaa. Siihen ei kuitenkaan liity elinkeinoelämään kytkeytyvää ohjelmatuotantoa, kuten meillä Mainos-TV:n tapauksessa.

Tuoreena osoituksena liittotasavallan käytännöstä on suhtautuminen Berliinin lentoasemalle pari vuotta sitten asennettuihin tv-vastaanottimiin, jotka välittivät mainoksin rahoitettua ohjelmaa odotussalissa istuvien viihteeksi. Liittotasavallan oikeusistuin tuomitsi tämän suljetun piirin lähetystoiminnan laittomaksi. Sen sijaan pohjoisessa Rhein-Westfalenissa jatkuu kiistely hallituksen ja paikallisten nuorten välillä, jotka vapaaehtoisesti valmistavat radio-ohjelmaa saaraloissa ja vanhainkodeissa oleville.

Ei niin muodoin ole odottamatonta, että kaapeliasia ei juuri ole innostanut länsisaksalaisten mieliä ja että liikenneministeri on sanonut kaapelitelevision olevan maassa epäajankohtainen. Tätä tuskin voi pitää vihamielisyytenä teknistä kehitystä kohtaan, sillä samaan aikaan liittotasavallassa suunnitellaan oman satelliitin am-

pumista sähköisen viestiliikenteen käyttöön.

Länsisaksalaiset ovat tunnetusti sekä teknisesti että taloudellisesti lahjakkaita, ja he ovat vetäneet johtopäätöksensä esimerkiksi siitä, että liittotasavallan täydellisen kaapeloinnin on arvioitu maksavan 60-80 miljardia Dmk, kun taas tietosatelliittijärjestelmän kustannukset ovat vain parin miljardin luokkaa.

RANSKA KOKEILEE SEKÄJÄRJESTELMÄÄ

Myös Ranskassa vallitsee käsityskanta, jonka mukaan kaapelilähetystoiminta on rinnastettavissa julkisen vallan toimesta harjoitettavaan yleisradiotoimintaan. Tämä periaate on viimeksi kirjattu heinäkuulta 1972 peräisin olevassa yleisradiolaissa, jossa kuitenkin todetaan, että muillekin tahoille kuin julkiselle vallalle voidaan poikkeuksellisesti asetuksella antaa lupa kaapelilähetystoiminnan harjoittamiseen.

Tällä haavaa Ranskassa ei ole vielä mitään poikkeuslupia myönnetty, vaan valtiollinen yleisradiolaitos ORTF yhdessä Ranskan postija lennätinlaitoksen kanssa on perustanut erityisen yhtiön huolehtimaan kaapelilähetystoiminnan kokeilusta. Se tapahtuu siis oikeudellisesti yleisradiomonopolin puitteissa. Kokeilun täytäntöönpanossa valtiotalta on kuitenkin vetäytynyt yhdeksi kolmesta osakkaasta: seitsemään Ranskan kaupunkiin perustetuissa kaapelilähetystoiminnan yhteisöissä ovat kolmanneksella mukana myös kunta ja yksityiset yritysajat.

Ensimmäinen omaa kaapelitelevisio-ohjelmaa lähettävä kaupunki Ranskassa on 50 000 asukkaan uusi Grenoble, jossa kaikki asunnot on jo rakennusvaiheessa varustettu keskusantennilaitteilla ja johon on ainoastaan tarvinnut perustaa tuotanto- ja lähetyslaitteistot sekä tietysti hankkia ohjelmien valmistamisesta vastaavat henkilöt. Ohjelmatoiminnan harjoittamiseen on valtiotalta myöntänyt 300 000 Ranskan frangin vuosisumman, joten paikallisen väestön tehtäväksi jää kokeilun 'henkisestä puolesta' huolehtiminen.

Grenoblessa lähetykset ovat alkaneet vuoden 1974 alussa muutaman tunnin viikko-ohjelmilla. Kaksi muuta uutta kaupunkia, jossa kaapelilähetystoimintaa tullaan kokeilemaan, ovat Creteil ja Gergy-Pontoise. Muut kokeiluun osallistuvat neljä kaupunkia (Chamonix, Metz, Nizza ja Rennes) ovat kaikki vanhoja, ja niissä edellytetään paitsi tuotantolaitteistojen ja -miehistöjen perustamista myös jakelukaapelien vetämistä asuntoihin.

SVEITSI LAILLISTI 'MERIROSVOLILUN'

Myös Sveitsissä vallitseva yleisradioideologia perustuu maan eri kielialueiden palvelulle julkisoikeudellisen yleisradiolaitoksen välityksellä. Esimerkiksi v. 1972 senaatissa hylättiin toimilupapainomus paikallisen ohjelmatoiminnan harjoittamiseen kaapeliverkossa.

Sveitsissä kaapeliverkot ovat kuitenkin varsin houkutteleva viestintäkanava, koska niitä on maahan rakennettu enemmän kuin mihinkään muuhun manner-Euroopan maahan Belgiaa ja Hollantia lukuun ot-

tamatta. Pitkään jatkuneen kaapeloinnin syynä ovat maasto-olosuhteet, jotka vaikeuttavat tavallisten radio- ja tv-lähetysten näkyvyyttä. Kun vähintään yksi tv-vastaanotin kymmenestä on kytketty suuryhteisantennijärjestelmiin, on ymmärrettävää, että paine lisääntyy näiden käyttämiseen muuhunkin kuin kansallisten ohjelmien välittämiseen.

Lokakuussa 1972 toimeenpantiin Yverdon kaupungissa ranskankielisessä osassa Sveitsiä pienessä parin tuhannen liittymän kaapeliverkossa laitton lähetys. 'Merirosvokokeilu' kesti vain yhden illan, ja lainatulla kevyellä laitteistolla valmistettu väriohjelma koostui pop-musiikista ja nuorten keskustelusta.

Yverdon kokeilua ei keskeytetty poliisivoimin, mutta järjestäjät saivat rangaistukseksi lain hengen rikkomisesta 170 Sveitsin frangin sakot. Sveitsin vanha radiolaki ei määrittele kaapelilähetystoimintaa, mutta luonteensa puolesta toiminta kuitenkin katsottiin yleisradiotoiminnan kaltaiseksi. Vasta vuoden 1974 lopulla Sveitsissä säädettävä uusi yleisradiolaki tulee tarkasti selvittämään kaapelilähetysten oikeudellisen aseman.

Sveitsissä ei ole kuitenkaan jääty toimeentomina odotelemaan uutta radiolakia tai toisaalta sallittu laittonuuden tilan vallita. Liikenneministeri asetti heti Yverdon tapauksen jälkeen työryhmän kaapelilähetystoimintaa tutkimaan ja myönsi viikon pituisia koelupia kolmelle kaupungille, Yverdolle, Fribourgille ja erälle Lausannen esikaupungille.

Niissä toimeenpantiin kokeiluja, joihin paikallisten vapaaehtoisten lisäksi osallistuivat sanomalehtien toimittajat. Ohjelmissa käsiteltiin mm. kunnallisvaaleja: Yverdon laillisessa kokeilussa voitiin nähdä Euroopan ensimmäinen kunnallinen vaalitulospalvelu kaapelitelevisiossa. Kokeilut hoidettiin vapaaehtoisin voimin ja varoin osittain sanomalehtien tuella - mutta mainonta ja ns. sponsoroidut ohjelmat olivat kiellettyjä.

HOLLANTI KOKEILEE VALTION VAROILLA

Myös Hollannissa kaapelilähetystoiminnassa on edetty kokeilun tietä, vaikka uusi yleisradiolaki on säädetty vasta kolme vuotta sitten. Kulttuuriministeriö on myöntänyt kuudelle kaupungille (kaikkiaan 23 hakijan joukosta) toimiluvan johdinteitse tapahtuvien televisio- ja radiolähetysten kokeiluun kahden vuoden aikana ja antanut samalla kunkin lähetyspaikan käyttöön yhteensä 450 000 Hollannin guldenia kokeilun rahoittamiseksi.

Mainonta ja muun ulkopuolisen tuen käyttö on kokeilun yhteydessä kiellettyä. Koelupa edellyttää kullakin paikkakunnalla 3,5 tunnin radio- ja yhtä pitkän televisio-ohjelman lähettämistä viikottain.

Hollannin kokeilussa ei ole maan julkisoikeudellinen yleisradiolaitos välittömästi lainkaan mukana, vaan kulttuuriministeri on delegoinut paikallisen kaapelilähetystoiminnan vallan ja vastuun kullekin kokeilupaiikkakunnalle perustetulle kansalaisjärjestölle tai säätiölle. Järjestäytymismuodot ja ohjelmatoiminnan periaatteet vaihtelevat suuresti paikkakunnalta toiselle, mikä on kokeilun tarkoituskin.

Yleistavoite kaikilla on kuitenkin sama eli se, mikä on elähdyt-

tänyt kaapelikokeiluihin myös muissa Euroopan maissa: paikallisen väestön aktiivointi osallistumaan kunnalliselämään ja "kulttuurin demokratisointi".

Esimerkiksi Denventerissä tarkoituksena on ohjelmatoiminnan alkua vuoden 1974 alkupuolella kiertää pienien tuottajaryhmien kanssa väestön keskuudessa ja valmistaa ohjelmat paikallisten asukkaiden parista ja myötävaikutuksella. Amsterdamin lähellä toimivan aseman filosofiana on suorastaan "auttaa ihmisiä muuttamaan yhteiskuntaa käyttämällä kaapelilähetystoimintaa asuinpaikan sähköisenä monistuskoneena". Maaseutupaikkakunta Melick-Herkenbosh taas tähtää maalaisväestön palveluun useitakin kyliä peittävällä toiminnallaan.

Hollannin kokeilu on vasta alkamassa ja sen tulokset nähtävissä runsaan kahden vuoden kuluttua - eli samoihin aikoihin jolloin myös Ranskasta on odotettavissa kokemusperäistä tietoa kaapelilähetystoiminnalle kaavailtujen mahdollisuuksien ja käytännön todellisuuden välisestä vastaavuudesta. Kokemuksia odotellaan erityisen kiinnostuneina Belgiassa, joka tätä nykyä on Euroopan kaapeloiduin maa, vaikka siellä ei eriyistä ohjelmaa kaapeliverkkoihin valmistetaan - johdinjakelu palvelee ainoastaan naapurimaista (myös Englannista) suurilla keskusantenneilla vastaanotettujen tv-ohjelmien välittämistä.

ENGLANNIN KAUPALLISET YRITYKSET

Englannissa kaapelilähetystoimintaa ei myöskään ole lailla vahvistettu, mutta posti- ja tietoliikenneministeri on myöntänyt kaikissa viidelle yritykselle oikeuden harjoittaa omien televisio-ohjelmien välittämistä kaapeliverkoissa. Englannin kokeiluun ei liity valtiovalan tukea, vaan kukin yritys vastaa laitteiston sekä ohjelmatoiminnan kustannuksista yksin ja ilman että mainonta tai sponsoroidut ohjelmat olisivat sallittuja.

Luvan saajat ovat pääasiassa samoja kaapelijakelusta ja tv-vastaanottimien vuokraamisesta huolehtivia yrityksiä, jotka jo pitkään ovat erityistä liittymämaksua vastaan tarjonneet englantilaisten käyttöön häiriöistä vapaata tavanomaisten BBC:n ja ITV:n ohjelmien kaapelijakelua. Nyt niiden toimialan on vain sallittu eräissä tapauksissa ulottua myös ohjelmien tuottamiseen paikalliseen kaapeliverkkoon.

Koeluvat kieltävät liittymämaksujen korotuksen, joten kaikki kustannukset tulevat yrittäjien kannettavaksi. Yrittäjät ovat kuitenkin vauraita: mukana on mm. kanadalaista pääomaa ja yksi maailman suurin johdinjakeluun erikoistunut yritys (Rediffusion).

Greenwichissä kokeilu alkoi jo vuoden 1973 alussa kanadalaisen yhtiön ja paikallisen liike-elämän yhteisenä yrityksenä. Toisena oli vuonna Bristol, jossa on kesästä 1973 lähtien tuotettu vajaan kymmenen hengen ja paikallisten avustajien voimin 5-7 tuntia omaa ohjelmaa viikossa yli 20 000 liittymän kaapeliverkkoon. Seuraavaksi aloittivat lähetyksensä syksyllä 1973 Swindon ja Sheffield, ja Wellingboroughin lähetyksen oli määrä alkaa vuoden 1974 alusta.

SUOMI POIKKEAA YLEISLINJASTA

Kaapelitelevisio - ja yleensä johdinteitse tapahtuva radio- ja tv-ohjelmien välittäminen - on kaikkialla läntisessä Euroopassa jo vanha ja vakiintunut asia, jos tarkoitetaan tavanomaisten radio- ja tv-ohjelmien jakelua kaapeliverkoissa. Miltei kaikissa Euroopan maissa on ainakin 5-10 prosenttia tv-vastaanottimista kytketty yhteisantenniverkkoihin, jotka voivat olla yhden kerrostalon kattavia tai vaikkapa kokonaisen kaupungin peittäviä.

Sen sijaan erityisen paikallisohjelman lähettäminen kaapeliverkkoihin on tullut ajankohtaiseksi vasta parin kolmen viime vuoden aikana - samassa tahdissa kuin suomalainen kaapelikeskustelukin on vilkastunut. Myös Itä-Euroopan sosialistisissa maissa on asiaa ruvettu pohtimaan, ja Strasbourgin seminaarissakin oli edustajia Unkarista, Tšekkoslovakiasta ja Romaniasta.

Toisin kuin Suomessa ei muualla Euroopassa ole lainsäädäntötasolla esitetty kaapelilähetystoiminnalle omaa selvää asemaansa. Länsi-Euroopan maissa on yleisradiotoiminnassa pääsääntöisesti vallalla julkisen vallan yksinoikeusperiaate, jonka puitteissa tv-ohjelmiin on liitetty rajoitettusti mainontaa.

Kaapelilähetystoiminta, josta selvästi mainitaan vain harvojen maiden yleisradiolaeissa, on katsottu perinteistä radio- ja tv-toimintaa muistuttavaksi uudeksi tulokkaaksi, jota kuitenkin paikallisen luonteensa vuoksi on haluttu kokeilla. Näiden kokeilujen yhteydessä on haluttu sallia muidenkin tahojen julkisen vallan myötävaikutus ohjelmien valmistamiseen.

Tyypillinen länsieurooppalaisen mallin mukainen järjestely on toteutettu Ranskassa, ja samaa kaavaa tullaan ilmeisesti noudattamaan myös Tanskassa vireillä olevissa kokeiluissa. Kiirunan kaupungissa toimiepantu kokeilu tapahtui Ruotsin Radion toimesta, mutta apuna käytettiin paikallista kaivosyhtiötä. Englannin ratkaisua, jossa paikalliset yrittäjät ovat saaneet toimiluvan, mutta myös taloudelliset rasitteet kannettavakseen, luonnehdittiin Strasbourgin kokouksessa "epätavallisen liberaaliksi" linjaksi.

Tässä katsannossa Suomessa hallituksen eduskunnalle antama ns. kaapelilakesitys on äärimmäisen liberaali. Länsi-Euroopan sydämessä kaapelitilanteeseen perehtyessään sai todella sellaisen vaikutelman kuin Suomen kaapelikeskustelu olisi liikunut kokonaan pois vanhan mantereen ajattelutavoista aimo askeleen villin lännen suuntaan.

Marraskuussa 1973 eduskunnan käsiteltäväksi jätetty laki kaapelilähetystoiminnasta tekisi johdinteitse välitettävän radio- ja tv-toiminnan harjoittamisen mahdolliseksi periaatteessa kenelle hyvänsä jolle valtioneuvosto on myöntänyt tähän tarkoitukseen toimiluvan (enintään viideksi vuodeksi kerrallaan). Toimiluvan saaja, ei voi rahoittaa mainonnalla enempää kuin kolmannuksen kaapelilähetystoimintansa liikevaihdosta, hänen tulee varata korvauksetta lähetsyaikaa viranomaisten tärkeiden tiedotusten käyttöön ja hän on velvollinen lähettämään oikaisun jos ohjelmassa on loukattu yksityisen tai yhteisön oikeutta.

Yhdysvalloissa voimassa oleva 'kaapelilaki' - Federal Communications Commissionin (FCC:n) keväällä 1972 tekemä kaapelilähetystoimintaa koskeva päätös, joka lainsäädäntöä odoteltaessa syntyi tila-

päiseksi normistoksi, mutta josta ilmeisesti muodostuu pitkäaikainen käytäntö - määrittelee kaapelilähetystoiminnan niin ikään luvanvaraiseksi elinkeinoksi. Toimiluvat myöntää USA:ssa paikallinen viranomais (enintään 15 vuodeksi kerrallaan), ja toimiluvan haltija on velvollinen määrääjässä kaapeloimaan koko lupa-alueensa, varustamaan järjestelmänsä 20 kanavalla ja myöhemmin käyttöön otettavalla kaksisuuntaisuudella, välittämään kolmen kansallisen tv-verkon sekä 1-3 paikallisen tv-asetan ohjelmat (suurkaupungeissa useampia, pienemmillä markkina-alueilla harvempia), varaamaan kolme kanavaa yleiseen käyttöön (opetus- ja paikallisille viranomaisille sekä suuren yleisön käyttöön) ja lähettämään omatuotantoista ohjelmaa kun tilaajia kaapeliverkossa on vähintään 3 500.

Kun muistaa, millainen oli se Suomessa syntynyt "yhden miehen toimikunnan" ehdotus, joka muodostui hallituksen kaapelilakesityksen lähtökohdaksi ja jossa kaapelilähetystoiminnan harjoittaminen katsottiin kirjapainotoimintaan verrattavaksi lähes täysin vapaaksi yrittämiseksi (ilmoitus viranomaisille riitti), on itse asiassa todettava, että meillä kaapelikeskustelu niin julkisuudessa kuin lainsäädännön valmistelussa ajaa paitsi EEC:n ohi oikealta myös eräissä suhteissa ylittää jopa yhdysvaltalaisen vapauden käytännön.

REALISMI JA SKEPTISMI VALTAAMASSA ALAA

Samaan aikaan kun meillä Suomessa poliittinen oikeisto ja sitä enemmän tai vähemmän tietoisesti tukevat insinööri-, elektroniikka-teollisuus- ja kustantajapiirit kiivailevat kaapelitelevision - ja nimenomaan vapaaseen yrittäjätöimintään perustuvan kaapelilähetystoiminnan puolesta - on muualla maailmassa nähtävissä kaapeli-innostuksen laantumista (vaikka myös ulkomailla kaapeliverkkojen rakentamista odotteleva elektroniikkateollisuus sekä eräät kansalaisten paikallista osallistumista ajavat idealistiryhmät yhä ylläpitävät uskoa kaapeliviestinnän suureen tulevaisuuteen). On käynyt selväksi, että kyseessä on liian suurisuuntainen ja kallis uudistus, jotta sen aikaansaaminen kävisi itsestään ja sillä nopeudella kuin innokkaimmat puolestapuhujat ovat ennustaneet.

Suomalaisten joille on annettu ymmärtää että esimerkiksi Yhdysvalloissa kaapelitelevisio leviää räjähdysmäisesti ja on pian joka kodin varustus, on terveellistä lukea mitä FCC:n puheenjohtaja sanoi marraskuussa 1973:

"Puolet tai mahdollisesti kaksi kolmannesta nykyisistä 7,5 miljoonasta kaapeli-tv-liittymästä (alle 12 prosenttia kaikista Yhdysvaltain tv-talouksista) edustavat pikemminkin suuryhteis-antennijärjestelmää (langattomien tv-lähetysten edelleen välittämistä) kuin itsenäistä kaapelilähetystoimintaa. 1970-luvun puoliväliin ennustetut 10-12 miljoonaa liittymää lisäävät varsinaisen kaapeli-tv:n käyttöä vain parin prosenttiyksikön verran. - - Kaapeli ei ole ainoastaan kallista: se on pääomavaltaista teollisuutta. Yhdysvaltain pääomamarkkinat ovatkin käyneet varovaisiksi kaapelisijoitusten mukanaan tuomille riskeille. Pääomia on näinä aikoina USA:ssa työlästä tuoda millekään yrityslohkolle jolla vallitsee suuri riski." ("Cable television:

The United States Experience", kaapelitelevisiota käsittelevässä konferenssiraportissa, jonka on julkaissut Lontoossa The Standing Conference on Broadcasting)

(Niille kotoisille informaatiosotureillemme, jotka ehkä eivät pidä tätä lausuntoa poliittisesti täysin luotettavana, mainittakoon että FCC:n puheenjohtaja Dean Burch on presidentti Nixonin tähän virkaan asettama v. 1969, mitä ennen hän on toiminut mm. republikaanisen puolueen kansallisen komitean puheenjohtajana sekä senaattori Barry Goldwaterin lainopillisena neuvonantajana.)

Samanlaisia merkkejä 'kaapelirealismista' on tosin luettavissa silloin tällöin myös Suomessa. Suomen Lehdistö 2/1974 kertoo yhdysvaltalaiseen tiedotustutkijaan professori Percy Tannenbaumiin viitaten, että "kaapelitelevisio etenee odotettua hitaammin". Tannenbaum oli todennut, "että USA:ssa eivät itsenäiset kaapelitelevisio-ohjelmat ole kehittyneet niin kuin pari vuotta sitten ennakointiin". "Monia kaapelitelevisioasemia on myyty, koska niiden taloudellinen tulos ei ole täyttänyt odotuksia."

Myös Englannissa ovat kaapelilähetystoiminnasta saadut kokemukset vähemmän rohkaisevia. Ohjelmatuotanto on osoittautunut kalliimmaksi ja pulmallisemmaksi kuin alussa kuviteltiin. Esimerkiksi Bristolissa paikallinen ohjelmatoiminta kuviteltiin saatavan pyörimään kuudella hengellä, mutta studion henkilökunta on täytynyt lisätä kaksinkertaiseksi vaikka ulkopuolisia vapaaehtoisia ohjelmaavustajia käytetään jatkuvasti. Kustannukset yhden ainoa tunnin pituisen päivittäisen ohjelman tuottamisesta (viitena päivänä viikossa) ovat keskimäärin pari tuhatta markkaa tunnilta. Sitä paitsi kaupungin kaapeloidulla alueella (jolla sijaitsee noin kolmannes talouksista) vain vajaat 40 prosenttia talouksista on liittynyt verkkoon ja näistä ainoastaan vähäinen osa on osoittautunut paikallisen kanavan seuraajiksi. Paikalliset 'osallistuvat' ohjelmat eivät näytä pärjäävän kilpailussa perinteisten kansallisten tv-kanavien rinnalla. Toisaalta yleisö on tutkimuksissa ilmaissut, ettei se ole kiinnostunut kaapeli-tv:ssä samanlaisen ohjelmatarjonnan lisäämisestä jota televisio nykyisin lähettää; kaapeliviestinnän tarve nähtiin nimenomaan paikallisen tiedonvälityksen edistäjänä.

Riippumattoman viestintäpoliittisen järjestön (The Standing Conference on Broadcasting) Lontoossa marraskuussa 1973 pitämässä kaapeli-tv-konferenssissa voitiin havaita, kuinka kysymys kaapelilähetystoiminnan tulevasta järjestelystä hajoittaa yhä enemmän asian-tuntijoiden ja tarkkailijoiden mielipiteitä. Kaupallisten ja idealististen kaapeli-asianajajien rinnalle on yhä selvemmin nousemasa viileiden teknokraattien ja yhteiskunnallista tasa-arvoa ajavien poliittisten piirien maltillinen suuntaus, joka näkee kaapeliviestinnän kansantaloudellisena ja yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä ja joka pitää parhaana kehitellä asiaa kansallisen viestintäpolitiikan (mm. puhelin- ja lennätintoiminnan PTS:n) yhteydessä ilman hätiköintiä ja kokonaissuunnitelmasta irrallaan olevia yksittäisratkaisuja.

On myös ruvettu vakavasti - eikä vain partiopoikamaisesti - kysymään, mihin kaapelitelevisiota oikeastaan tarvitaan. Tältä kannalta on oireellinen se lausahdus, jonka Lontoon konferenssissa erään ammattiyhdistysjohtajan mainitaan tokaisseen: "On äärettömän epäilyttävä ajatus, että ihmiskunnan asiaa edistettäisiin rohkaisemalla sitä katsomaan televisiota."

7 Mikä kaapelissa kiikastaa?¹

Langattomassa radio- ja tv-toiminnassa, missä aalto- ja kanava-alueet ovat rajallinen luonnonvara, on meillä kuten muuallakin Euroopassa omaksuttu periaate, että yleisradiotoiminta on pääasiallisesti yhteiskunnalle kuuluvaa julkista palvelutoimintaa. Kaapelitv on kuitenkin uhkaamassa särkeä kuvion: jakeluväylien niukkuuden poistuminen tekee mahdolliseksi ajatella, että kyseessä on kirjapainotoimintaan verrattava viestintämuoto, jonka tulisi voida olla periaatteessa kenen hyvänsä hallinnassa.

Porvarillisella puolella sanotaan, että tekniikan kehitys on poistanut ne perusteet, joilla aikaisemmin on päädytty sähköisen joukotiedotuksen yhteiskunnallistamiseen. Edistysmielisten kansalaispiirien ajatuksenkulku puolestaan seurailee niitä ratoja, jotka presidentti Kekkonen toukokuussa 1973 pitämässään viestintäpuheessa kiteytti seuraavaan analyysiin perinteisestä, itse kunkin käytettävissä oleviin resursseihin nojautuvasta sananvapausideologiasta: "Tällöin sananvapaudesta on käytännössä tullut varakkaiden vapautta".

Kaapelitelevisiosta on tullut nukketeatteri, jossa porvarillinen ja sosialistinen yhteiskuntakäsitys mittelevät keskenään. Vaikka asiasta keskustellaan muuallakin maailmassa, en tunne toista maata, jossa kaapeli-tv-kiista olisi yhtä kuumaa (ja jossa porvarilliselta puolelta olisi vakavissaan esitetty niin äärimmillen vietyjä 'vapaan' kaapeli-tv:n malleja).

Miksi kaapeli-tv on Suomessa niin erityisen kuuma juttu - vaikka viileät talousmiehet kyllä oivaltavat, että toiminnan liiketaloudellinen kannattavuus meidän oloissamme on hyvin kyseenalaista (ainakin siinä ruusuissessa jokaiselle-jotakin-muodossa, jossa asiaa on kaupiteltu)? Perussyitä on nähdäkseni kaksi: ideologinen ja teknokraattinen.

1. Suomessa on sitten reporadion oivallettu (puolin ja toisin) kirkkaammin kuin ehkä muualla länsimaissa, kuinka keskeinen merkitys kansakunnan tajunnanmuodostukselle on sillä, perustuuko joukotiedotuksen tuotanto kansanvaltaiseen (eli eduskunnan tai järjestöjen kautta toimivaan) vai kaupalliseen valvontamekanismiin. Tällä

¹ Alkuosa julkaistu Audiovisio-lehdessä 2/1973, viestintäpolitiikkaa käsittelevä jakso perustuu em. lakimiespäivillä käytettyyn puheenvuoroon ja aluepolitiikkaa käsittelevä jakso Helsingin Sanomissa 4.9.1973 julkaistun kirjoituksen.

hetkellä suhteet ovat rahassa mitaten 7:3 kaupallisen tuotannon hyväksi. Porvarillisella puolella tähdätään tämän taloudellisen ylivallan (70 %) lisäämiseen, koska demokraattisista lähtökohdista tuotetun joukkotiedotuksen (30 %) katsotaan aiheuttavan liiaksi ideologista loiskiehduntaa. Sinänsä tämä pelko on ymmärrettävää, koska kansanvaltaisessa valvonnassa on juuri yleisradiotoiminta, jolla joukkotiedotuksen kulutusta ajatellen on ajassa mitaten hallitseva asema (60-70 % joukkotiedotusvälineiden parissa viietetystä ajasta, joka tosin ei ole vertailukelpoista painetun sanan ja sähköisten välineiden kesken).

2. Sanomalehdenkustantajat tietävät, että lehtien jakelu käy perinteisin keinoin (kotiinkanto lehdenjakajien avulla) yhä kalliimmaksi ja vaikeammaksi halvan työvoiman niukkuuden vuoksi. Siksi on kärkeästä turtuttu niihin uutisiin, jotka kertovat teknisistä keinoista siirtää sanomalehti sähköisessä muodossa kaapeliteitse vastaanottajan ulottuville faksimilelaitteessa valmistettavaksi (lukiijan valinnan mukaan). Kaapeli-tv:n ja sen 'vapauden' tai 'sosialisoinnin' on nähty merkitsevän samalla myös näitä uusia lehtijakelumenetelmiä, jotka on luonnollisesti haluttu varata lehtien mahdollista tulevaa käyttöä varten. Tästä syystä porvarillinen lehdistömmme on auliisti ajanut 'vapaan' kaapeli-tv:n asiaa samalla kun se on suhtautunut hyvin tyypeästi kaupalliseen radiotoimintaan (joka veisi lehdistä mainostuloja). Lehdistö on kuitenkin tässä mennyt ansaan: kuten pääministeri Sorsa lokakuussa 1973 pitämässään viestintäpuheessa osoitti, ei yhteiskunnan valvomalla kaapeli-tv:llä ole ainakaan hallituksen piirissä tarkoitettu lehtien sähköisiä jakelumenetelmiä. Tämä kytkentä on syntynyt vahingossa - tai sitten se on tarkoituksella aikaansaatu (se on luettavissa mm. Kansallisen Kokoomuksen viestintäpoliittisesta ohjelmasta).

Joka tapauksessa näyttää ilmeiseltä, että Suomessa viime aikoina poikkeuksellisen kuumaksi käynyt 'kaapelisota' on johtanut asian ylidramatisointiin ja kaapelitelevisioon kohdistettuihin kohtuuttoon odotuksiin tai pelkoihin. Jokainen joka perehtyy viileästi asiaan - etenkin kaapeli-tv:n taloudellisiin toimintaedellytyksiin Suomen markkinoilla - joutuu pian luopumaan partiopoikahenkisestä 'kaapeli-ideologiasta' ja myöntämään epärealistisiksi näkyvät kaapelien mukanaan tuomasta pikaisesta viestinnän vallankumouksesta.

VIESTINTÄPOLITIIKAN HAVAINTO-OPETUSTA

Kaikesta huolimatta kaapelitelevisio synnyttämä keskustelu on meillä kuten muuallakin maailmassa ollut terveellistä, koska se on pakottanut esille ja kirkastanut useita sellaisia joukkotiedotuksen ongelmia, jotka tavallisesti jäävät huomaamatta. Suomalainen kaapelikestustelu on kaikessa kiihauudessaankin ollut erityisen paljastavaa ja viestintä- samoin kuin yleispoliittisestikin sangen opettavaista.

Kaapelitelevisio on nostanut näkyvästi esille mm. tärkeän kysymyksen joukkotiedotuksen omistus- ja hallintosuhteista sekä sananvapauden toteutumisesta. Erilaiset lähestymistavat ovat selkeästi vertailtavissa, kun yhtäällä Veli Merikoski toteaa, että "sananvapaudesta puhumalla voidaan yleisradiomonopolia puolustella yhtä

huonosti kuin valtion yksinoikeutta kirjapainotoiminnan harjoittamiseen sekä sanomalehtien ja muiden painotuotteiden julkaisemiseen", ja Osmo Wiio häneen yhtyen jopa asettaa "kanavien valinnan vapauden" yhdeksi sananvapauden osatekijäksi (Kauppakamarilehti 6/1973), mutta toisaalla Viestintäpoliittisen komitean edistysmielinen enemmistö taas katsoo, että "pelkkä vapaan viestinnän mahdollisuus (perustuslaillinen sananvapaus ja periaatteessa rajoittamaton kirjapainotekniikka) ei ole taannut sananvapauden toteutumista tasa-arvoisesti eri väestöryhmien piirissä: periaatteessa kaikille yhdenvertaisesti kuuluvaa sananvapautta on kyetty käyttämään hyväksi vain siinä määrin kuin tähän on ollut taloudellisia edellytyksiä" (V osamietintö). Viimeksi mainittu sananvapauskäsitys ei pidä riittävänä, että valtiolta ainoastaan takaa kansalaisille perinteisen vapauden toimia, vaan asettaa yhteiskunnalle myös velvollisuuden turvata eri väestöryhmille käytännön mahdollisuus sananvapautensa toteuttamiseen. Tällaista porvarillisen sananvapausajattelun uudistusta komitean oikeistolainen vähemmistö puolestaan pitää vanhentuneena näkemyksenä, jonka mukaan sananvapaus kuuluu valtiovalle; heidän oma "yksilökeskeinen sananvapauskäsityksensä" näkee valtiovallassa pelkäävän sananvapauden rajoittajan.

Myös joukkotiedotuksen tuotantoon ja jakeluun liittyvät kustannuskysymykset ovat kaapelitelevisioan ansiosta tulleet yleiseen tietoisuuteen. On esimerkiksi osoittautunut, kuinka kallista on erityisesti tv-ohjelmatuotanto ja kuinka suuria sijoituksia on edellyttänyt Suomen kaltaisen maan saattaminen yleisradiojakelun piiriin. Niin ikään tekijänoikeuksien periaatteelliset ja taloudelliset velvoitukset on aikaisempaa selvemmin huomattu kun on kiistelty esimerkiksi siitä, tuleeko pelkäävän langattomia ohjelmia edelleen välittävän yhteisantenniyrittäjän suorittaa korvaus ohjelman tekijöille vai alkaako korvausvelvollisuus vasta sen jälkeen kun kaapeliverkkoon lisätään muualta vastaanotetun lähetyksen lisäksi omaa ohjelmaa.

Samoin keskustelu viestinnän ja erityisesti joukkotiedotuksen tarpeesta on saanut kaapelitelevisiosta kimmokkeen. On esimerkiksi todettu, että missään kehittyneessä länsimaassa sähköisen joukkotiedotuksen kulutus ei näytä lisääntyvän samassa suhteessa kuin tarjonta lisääntyy. Euroopassa on viime vuosina voitu havaita, kuinka katsojat lähetyksien lisääntymisestä ja yhä useammista vaihtoehtoisista kanavista huolimatta viettävät televisionsa ääressä suhteellisen vakioisen ajan eli keskimäärin pari tuntia päivässä. Ruotsissa on kakkoskanavan tulon jälkeen tutkimuksissa todettu jopa päinvastaista: tv-ohjelman kokonaiskulutus ajassa ja yleisömäärissä mitattuna on kanavakilpailun ja mm. viihdetarjonnan huomattavan lisääntymisen jälkeen hieman vähentynyt. Toisaalta on myös muistettu, että kaapeliverkoston vetäminen ainakin taajamien piirissä on ennemmin tai myöhemmin joka tapauksessa välttämätöntä muun kuin joukkotiedotuksen tarpeita varten. Talouselämä ja yhteiskunnan hallinto tarvitsevat käyttöönsä leveämpiä ja nopeampia tietoväyliä kuin mitä puhelin ja kaukokirjoitin nykyisin tarjoavat. Lisäksi on ryhdytty vakavasti selvittämään kaikkia niitä käyttötarkeituksia, joihin myös yksityinen katsoja voi kaapelin tarjoamaa tietoväylää käyttää: ostostilaukset, pankkiasiointi, kodin vartiointi yms.

Kaikki tämä on lisännyt painetta kohti kokonaisvaltaista viestinnä-

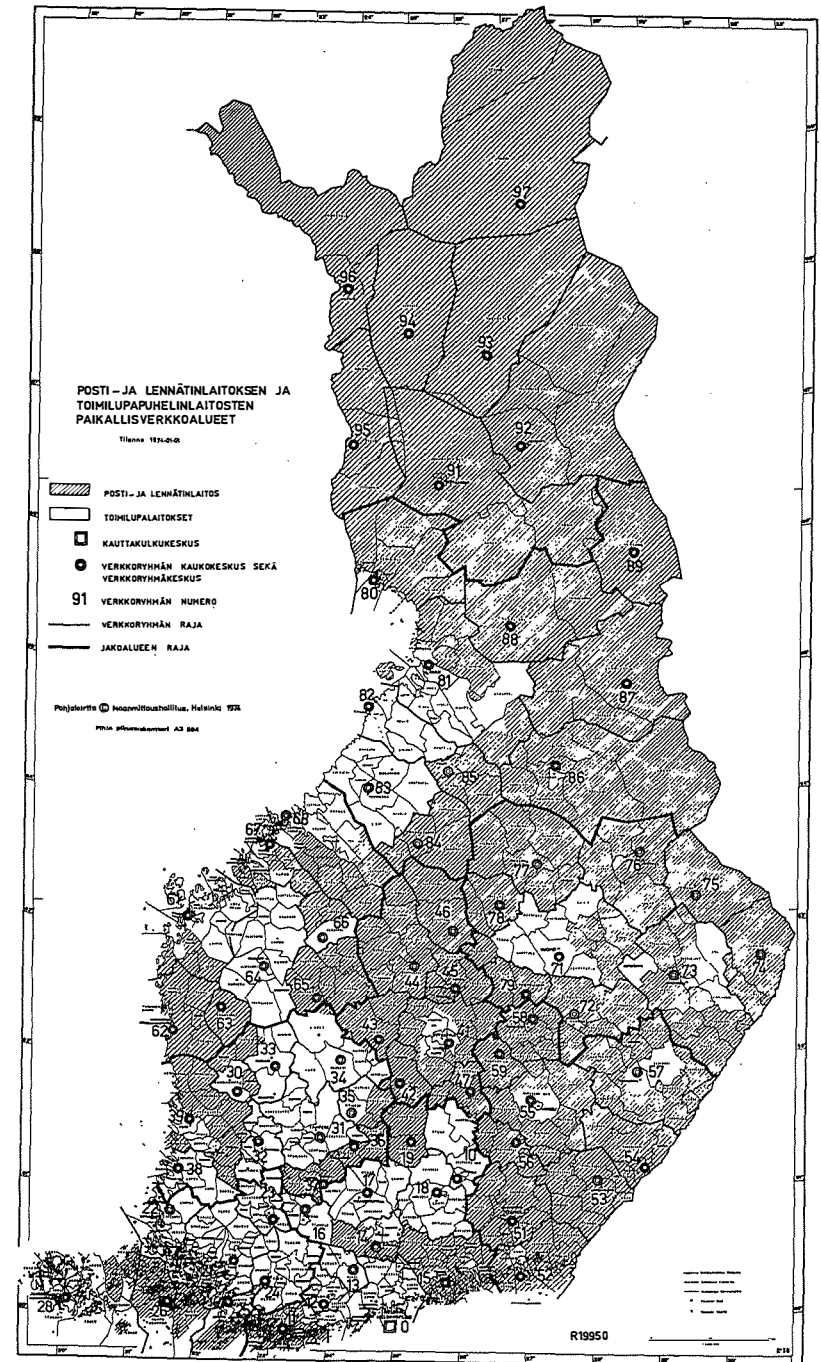
täpolitiikkaa. Kaapelitelevisiotakin on tarkasteltava suhteessa lehdistöön. Tässä yhteydessä on opettavaista verrata edellä esitettyjä kaapeli-tv-tuotannosta aiheutuvia kokonaiskuluja maamme sanomalehdistön talouteen, joka on vuodessa 400 miljoonan markan luokkaa. Sanomalehdistön tuloista 3/4 on peräisin mainoksista ja ilmoituksista; kaikesta mainontaan maassamme käytetystä rahasta yli kolmannes kanavoituu juuri sanomalehtien hyväksi. Sille joka ajaa kaupallisen mainostuloilla toimivan kaapeli-tv:n asiaa voidaan esittää kysymys, mistä mahtavat tulla ne kaapelimainontaan käytetyt rahat, joita pelkästään suurimpiin kaupunkeihin rajoituttaessa tarvitaan kymmenin miljoonin. Lainsäätäjän on asetettava itselleen kysymys: millaiseksi viestintäkentän tässä maassa halutaan tulevaisuudessa kehittyvän.

Kaapeli-tv:n yhteydessä ei niin muodoin ole kysymys pelkästään sananvapauden periaatteista, vaan mitä suurimmassa määrin yhteiskuntapolitiikasta ja rahasta - jopa niin suurista rahoista, että on aiheellista puhua kaapeli-tv:n kansantaloudellisista vaikutuksista aivan samalla tavoin kuin puhutaan maantieverkoston tai koululaitoksen kansantaloudellisesta painosta. On helppo huomata, että kansantaloudesta joudutaan tässä tapauksessa oikopäätä kehitysaluepolitiikkaan: toukokuussa 1973 esittämäni ennustus, että kaapelikeskustelut siirtyvät vähin erin 'sananvapaustilurgioista' kylmiin tosiasioihin, osoittautui pian oikeaksi. Onhan kaapeli-tv ilmio, jolla voidaan sekä ratkaisevasti poistaa että huimasti lisätä alueellista eriarvoisuutta.

ALUEPOLIITTINEN KUUMA PERUNA

Laajakaistaisen viestintäverkon rakenteesta seuraavat taloudelliset realiteetit johtavat väistämättä aluepolitiikkaan - samaan tapaan kuin puhelinverkon rakentaminen ja ylläpito on aina merkinnyt aluepoliittisia ratkaisuja (ks. kuvaa). Kaapeliverkkojen rakentamiselle sen kumminkin kuin näissä harjoitettavalle kaapelilähetystoiminnalle tuskin löytyy liiketaloudellisia edellytyksiä maamme parinkymmenen suurimman kaupungin (ja näiden lähiympäristön) ulkopuolella. Eri asia on sitten, halutaanko yhteiskuntapolitiittisin keinoin turvata kaapeliverkoston ja paikallisen ohjelmatoiminnan ulottuminen myös suurten asutuskeskusten ja markkina-alueiden ulkopuolelle.

Myös se julkinen polemiikki, jota olen ystäväni Osmo Wiion kanssa käynyt kaapelitelevisiion kustannuksista johti meidät aluepolitiittisiin peruskysymyksiin. Sen jälkeen kun olin saanut keskustelukumppanini myöntämään, että kaapelitelevisiion kustannuksia tulee tarkastella valtakunnallisena kokonaisuutena eikä pelkästään yhden paikallisen verkon kannalta, olimme yhtä mieltä asian aluepolitiittisesta luonteesta. Niinpä Wiio huomautti (Helsingin Sanomissa 27.8.1973), että ilmeisesti kohtuullisen ajan kuluessa eivät kaikki kansalaiset voi tulla kaapeliverkoston piiriin, koska "viimeisten 20-25 %:n tavoittamiseksi kustannukset nousevat kohtuuttoman suuriksi". (Tosin Wiio ei tullut maininneeksi - ehkä Keskustapuolue mielessään - että nuo "viimeiset 20-25 %" ovat maaseudun haja-asutusalueen väestöä, mutta tämä seikka on sittemmin tullut kiistatta to-

distetuksi mm. Viestintäpoliittisen komitean III osamietinnössä.)

Tämän toteamuksen jälkeen näkemyksemme Wiion kanssa kuitenkin erosivat. Hän kirjoittaa: "Vaikka alueellisen erivaroisuuden poistaminen on tärkeä tavoite demokraattisessa yhteiskunnassa, niin jokin kohtuullinen raja täytyy olla yhteiskunnan palvelusten tasoitamisessa. Vain Helsingissä on raitiovaunut ja ooppera, korkeakouluja on vain harvoilla paikkakunnilla - - ". Samaa tarkoittaen jotkut muut ovat aikaisemmin esittäneet retorisen kysymyksen, pitäisikö Kuusamossa olla katuvalaistus. Eikö siis maantieteellisiä reuna-alueita tulisi periaatesyistä varustaa uudella viestintätekniikalla?

Itse olen taipuvainen periaatteessa vastakkaiselle näkökannalle kuin nämä kynnököt. Haluaisin esittää täysin päinvastaisen kysymyksen: eivätkö juuri nämä syrjäseudut, joiden väestö elää suhteellisen eristyneenä yhteiskunnan rintamaista, tarvitse uutta viestintätekniikkaa paljon enemmän kuin kaupunkilaiset?

On todellakin syytä keskustella siitä, kuka kaapeliviestinnän avaamia mahdollisuuksia tarvitsee. Olemme jälleen Wiion kanssa yhtä mieltä siitä, että kaapeliviestinnällä "voidaan korvata ihmisten tai esineiden siirtämistä paikasta toiseen, ja siten kaapelit voivat korvata paljon kalliimpaa tekniikkaa kuten teitä ja kulkuneuvoja". Kysyn vain, kummassa tapauksessa käsite "paikasta toiseen" on merkityksellisempi: Helsingissä kauppatorin ja rautatieaseman välillä vai Lapissa Inarin ja Rovaniemen välillä.

Kaupunkilaiset ovat ilman kaapeliakin moninaisten liike-, sosiaali- ja kulttuuripalvelusten ulottuvilla - maaseudulta ne puuttuvat miltei kokonaan. Eivätkö juuri asutuskeskuksista syrjässä elävät, joita tuotantoelämä tulee jatkuvasti jossain määrin tarvitsemaan, ansaitse sähköistä 'korviketta' sille palvelusten puutteelle, jonka keskellä he kaupunkilaisiin verrattuna joutuvat elämään? Eikä vain ajanvietteen vuoksi, vaan kauko-opiskeluun ja muun -asioimisen varmistamiseksi: juuri syrjäseuduilla tulee tärkeäksi kaksisuuntainen viestintä, jonka kaapelien muodostamat leveät tietoväylät tekevät mahdollisiksi.

Tietysti tämä merkitsisi huomattavaa tulonsiirtoa rintamailta haja-asutusalueille. Mutta näinhän on tapahtunut ja tapahtuu kaikilla aloilla: esimerkiksi teiden rakentaminen rintamaiden ulkopuolelle on merkinnyt varmaankin yhtä "kohtuuttomia" sijoituksia kuin minkälaisista kaapeliverkon vetämisessä on kyse. Olisi ymmärrettävä, että yhteiskuntaa ei voida suunnitella pelkkien liiketaloudellisten ennusteiden ja kannattavuuslaskelmien perusteella, vaan ennen muuta lähtien väestöllisistä, alueellisista ja kansantaloudellisista kokonaisnäkymistä.

Niissä huomattavissa eroissa, jotka syntyivät kaapelilähetystoimintaa koskevien kustannusarvioittemme välille, ei ollut niinkään kysymys yksikkökustannusten eroista kuin tarkastelutavasta - ja nimenomaan aluepoliittisten realiteettien tunnustamisesta. Kun Wiio kertoi, paljonko kaapelitelevisio maksaa sen verkalleen levitetessä talouksien piiriin ja lopuksi saavutettua koko taajamissa ja niiden tuntumassa asuvan 2/3 väestöstä, minä puolestani kerroin, paljonko kaapelitelevisio maksaa, jos sen piiriin olisi kytketty periaatteessa koko väestö - myös maaseudulla asuva kolmannes. Oikeellista Wiion laskelmissa oli näin ollen, että suhteellisen alhaisiin kustannuk-

siin on päädytty rajoittumalla maksukykyiseen väestöosaan ja liiketaloitellisesti kannattaville alueille. Omissa laskelmissani taas oli olennaista, että esitin peittelemättä kaapelikustannusten kokonaisuuden, jolloin paljastui kuvan toinen puoli: liiketaloudellisesti kannattamattomat alueet ja niiden väestön asema. (Sittenmin Viestintäpoliittinen komitea - ja Wiio sen jäsenenä - menetteli III osamietinnössään yksimielisesti minun tavallani ja ratkaisi kiistelyn kaapeliverkon rakentamisen aiheuttamista kustannuksista päätyen meidän esittämämme arvioiden kannalta katsoen eräänlaiseen 'kompromissiarvioon'.)

YLEISRADIOTOIMINNAN KIISTANALAISET RAJAT

Yksi kaapelikeskustelun hienouksia on kiistely siitä, onko kaapeliteitse tapahtuva ohjelmien välittäminen yleisölle "yleisradiotoimintaa" vai siitä tarkasti erotettavaa "kaapelilähetystoimintaa". Wiio ja kumppanit väittävät, että kyseessä on kaksi täysin eri asiaa, minä ja aatetoverini puolestaan todistamme, että ero on näennäinen, poliittisiin tarkoituksiin tekaistu lyömäase.

Kuten Viestintäpoliittinen komitea on III osamietinnössään todennut, suomen kielen sana "yleisradiotoiminta" (samoin kuin englannin kielen vastaava sana "broadcasting") viittaa ennen muuta viestinnän käyttötarkoitukseen eikä niinkään viestintätekniiseen siirtomenetelmään eli vapaasti etenevien radioaaltojen käyttöön (langattomaan radiovälitykseen). Tästä syystä on johdonmukaista, että yleisradiotoiminnan piiriin luetaan paitsi langattomasti myös johdinteitse tapahtuva joukkotiedotus, kuten esimerkiksi Ruotsin ja Norjan lainsäädännössä on menetelty. Yleisradiotoiminnan käsitteen ulottaminen kaapelilähetystoiminnan piiriin on perusteltua myös tekniselä kannalta, koska kaapeliviestinnässä informaatiota siirretään periaatteessa samanlaisia radioaaltoja (sähkömagneettista värähtelyä) hyväksikäyttäen kuin langattomassa välityksessäkin; erona on vain se, että radioaallot etenevät johtimeen 'sidottuina'. Sitäpaitsi pienistä kaapeliverkoista koostuvat yhteisantennijärjestelmät tosiasiassa jo nykyisin toimivat yleisradio-ohjelmien jakelujärjestelmän osana.

Viimeisessä osamietinnössään komitean enemmistö menettelikin tällä tavoin todetessaan, että kaapelilähetystoiminta tulisi rinnastaa perinteiseen yleisradiotoimintaan (samalla kun huomautettiin, että lehtien sähköinen jakelu ei ole tällaista yleisradiotoimintaa). Sen sijaan komitean vähemmistölle - jonka pyrkimyksenä on kuljettaa Suomeen kaapeleita pitkin lisää kaupallista radio- ja televisioimintaa - yleisradiotoiminnan käsitteen ulottaminen kaapelien piiriin on kavahdettava ajatus, koska langattomassa yleisradiotoiminnassa vakiintuneen aseman saanut julkisen yksinoikeuden periaate näin 'saastuttaisi' myös kaapelit yleisradiomonopolin myrkyllä. Ja perusteluja kaapelilähetystoiminnan ainutlaatuisuudelle on löydetty niin tekniikan kuin juridiikankin alueelta.

Sitä vastaan, että kaapelilähetystoiminta olisi yleisradiotoimintaa, on esimerkiksi vyörytetty (mm. komitean V osamietinnön eriväessä mielipiteessä) kaikki erilaiset käyttötarkoitukset, joita kaapeliverkko voi palvella - toisin kuin pelkkään yleisradio-ohjel-

mien jakeluun pystyvä langaton lähetinverkko. On siis vedottu kaapeliviestinnän erilaiseen tekniikkaan ja sen avaamiin entistä moninaisempiin käyttötarkoituksiin, erityisesti kohdeviestinnässä. Laajakaistaiseen ja integroituun tietoliikenneverkostoon viitaten - ja erityisesti alleviivaten sanomalehtien sähköisen jakelun mahdollisuutta kaapeliverkkoja pitkin - on pyritty antamaan se kuva, että kyseessä ei ole laisinkaan perinteinen yleisradiotoiminta.

Tällainen informaatiohistorian juoni on myönnettävä viisaaksi, sillä todellakin kaapeliviestintä tekee mahdolliseksi paljon muunkin kuin pelkän joukkotiedotuksena yleisölle jaettavan ohjelmatoiminnan. Todistuu kompastuu kuitenkin siihen, että tietenkin perinteinen yleisradiotoiminta voi olla yksi tuon tietoliikenneverkon käyttötarkoituksista - yksi monista - ja että viestintätekniikan kehityksen seurauksena tietynlaista joukkotiedotusta (esimerkiksi juuri yleisradiotoimintaa) "saatetaan harjoittaa useiden eri viestintätekniisten ratkaisujen avulla", kuten komitea on yksimielisesti III osamietinnössään todennut:

"Esimerkiksi lehdistö voi periaatteessa hoitaa jakelunsa joko kuljettamalla keskitetysti painetut tuotteet vastaanottajille tai lähettämällä lehteen sisältyvän informaation johtimia pitkin kulkevan sähköenergian avulla vastaanottajien luona oleiviin ns. faksimilelaitteisiin, jotka sitten valmistavat lehden vastaanottopaikalla. Ääni- ja televisio-ohjelmatoimintaa puolestaan voidaan harjoittaa joko langattomasti radioaaltojen avulla tai johdintiteitse koaksiaalikaapelin välityksellä."

Juridinen perustelu yleisradiotoiminnan ja kaapelilähetystoiminnan erottelulle on löydetty kansainvälisestä pikatiedotussopimuksesta, jossa termi "broadcasting service" määritellään vapaasti eteneviä radioaaltoja käyttäen tapahtuvaksi joukkotiedotukseksi. Tästä on esimerkiksi Wiilon "yhden miehen toimikunnan" mietinnössä vedetty se johtopäätös, että koaksiaalikaapeleita myöten eteneviä radioaaltoja käyttäen tapahtuva joukkotiedotus ei tällaista toimintaa voisi olla. Johtopäätös on mielivaltainen mutta epäilemättä tiettyyn tarkoitukseen käyttökelpoinen. Tosiasiassa pikatiedotussopimusta ei voida perustellusti käyttää kaapelilähetystoiminnan poissulkemiseen yleisradiotoiminnan piiristä; päinvastoin kansainvälinen kehitys näyttää johtavan siihen, että yleisradiotoiminnan käsite entistä selvemmin irroitetaan viestien siirtoon käytetystä teknisestä menetelmästä kuvaamaan nimenomaan viestinnän käyttötarkoitusta. (Myös yleisradiohistoriaa tutkittaessa on osoittautunut, että jo vuosisadan alkupuolella puhelinjohtoja pitkin tapahtunut radio-ohjelmien jakelu on ollut melko yleistä ja että itse asiassa koko yleisradiotoiminta - eli "radiolaajistus", joksi "broadcasting" ensiksi suomennettiin - oli vähällä ruveta rakentumaan langallisen ohjelmansiirron varaan.)

TEKNOKRAATTIEN IDEOLOGINEN SUDENKUOPPA

Suomalaisessa kaapelikeskustelussa on monia omalaatuisia tunnuspiirteitä. Yksi meikäläisistä kummallisuksista on sanomalehdistön ja yleensä graafisen teollisuuden erittäin myönteinen suhtautuminen kaapelitelevisioon. Monissa maissa - esimerkiksi Englannissa ja Ranskassa - lehdistö on ollut suorastaan vihamielistä tätä uutta

tulokasta kohtaan, ja jopa lehdenkustantajapiirien maailmanjärjestö IPI osoitti keväällä 1974 Tokion kokouksessaan olevansa kaapelien keskellä hämillään. Mutta suomalaiset kustantajat suorastaan kii-vailevat asian puolesta.

Näiden piirien kaapelille omistautumista on vaikeata ymmärtää sen vuoksi, että kaapelin järjen mukaan kaapelilähetystoiminta tulisi koitumaan graafisen teollisuuden tappioksi tai ainakin lisäykset sähköisellä puolella estäisivät kasvua graafisella sektorilla (tämä ilmenee selvästi myös alan tulevaisuutta koskevasta tutkimuksesta, jonka yhdestä "asiantuntijavastauksesta" on tietoja jäljempänä luvussa 8). Voidaan kysyä, miksi odotettavissa oleva kilpailija on niin rakas.

Kaapeli-innostukseen liittyy myös huvittavia piirteitä, jotka todistavat logiikan puutteesta graafisen tajuntateollisuutemme piirissä. Esimerkiksi Helsingin Sanomat on asettunut kannattamaan kaupallista kaapelitelevisiota, mutta kiivaasti torjunut kaikki ehdotukset mainonnalla rahoitetun yleisradiotoiminnan laajentamiseksi radion puolelle. Ja kuitenkin 'vapaa' kaapelitelevisio merkitsee myös samanaista kaapeliradiota: "Tässä laissa tarkoitetaan kaapelilähetystoiminnalla ääni- tai kuvaohjelman (kaapeliohjelma) lähettämistä yleisön vastaanotettavaksi samanaikaisesti kaikkiin vastaanottopisteisiin käyttäen hyväksi siirtojohtoverkkoa." (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kaapelilähetystoiminnasta, 1 §.) Itse asiassa on perusteltua ennustaa - erityisesti ohjelmakustannusten valossa - että tuon lain mukana ei Suomeen tulisikaan kaapelitelevisiota vaan puhelin- ja muita johtoja hyväksi käyttävä kaupallinen radio.

Selitykseksi tällaiselle kaapeliin innostumiselle tuskin riittää lehdenkustantajiemme huoli jakelun järjestymisestä vastaisuudessa kun jakajatyövoima on vähissä ja kallista. Vaikka insinöörit ovat heitä asiaan vihkineet, heidän täytyy olla perillä lehtien sähköisen jakelun tiellä vielä pitkään olevista kustannus- ja muista esteistä. Sitäpaitsi selväsananainen eron tekeminen lehtien sähköisen jakelun ja yleisradiotoimintaan rinnastettavan kaapelilähetystoiminnan välillä on katkonut sitä kytkentää, joka pani lehdistön 'itsesuojeleluvaistonsa' varassa reagoimaan sellaista ajatusta vastaan, että johtimia pitkin tapahtuva ohjelmien jakelu sisällytettäisiin julkisella yksinoikeudella toimivan yleisradiolaitoksen toimialaan (kuten Radiolainsäädännön uusimistoimikunta 1970 ehdotti).

Selitystä suomalaisten omalaatuiselle käyttäytymiselle on vaikea löytää muulta taholta kuin ideologiasta: myös tajuntateollisuudessa teknokraattimme ovat ideologisesti yliherkkiä - samaan höyrypäiseen tapaan, jolla vuorineuvoksemme ovat perinteisesti pilanneet monta hyvää asiaa, omaansa ja isänmaan. Meillä vallitseva 'viestintäilmasto' on länsieurooppalaisen mittapuun mukaan huomattavan porvarillisen oikeistolaista. Vain Suomessa ovat Portugalin lisäksi pääomapiirejä edustavat yksityiset puhelinlaitokset kenneet murtamaan valtiovalan tietoliikennemonopolin, vain Suomessa on kaupallisen televisio-toiminnan sallittu laajentua Luxemburgin, Monacon ja Englannin mittoihin, ja vain Suomessa saattaa keskusta-sosiaalidemokraattinen hallitus esittää maassa toimeenpantavaksi lähinnä yhdysvaltalaisista järjestelmästä muistuttavaa kaapelilähetystoiminnan lainsäädäntöä.

Maamme sanomalehdistöllä on tunnetusti ja todistetusti keskeinen osa tässä mielipideilmaston oikeistolaistamisessa. On sekä huvittavaa että opettavaa tutustua esimerkiksi siihen tapaan, jolla lehdistö reagoi kesäkuussa 1974 työnsä päättäneen Viestintäpoliittisen komitean V osamietintöön. Tässä mietinnössähän komitea aikaisempiin selvityksiinsä nojaten esitti ehdotuksensa valtiovallan toimenpiteiksi uuden viestintäteknikan - mm. kaapeliviestinnän - alalla. Komitean enemmistö päätyi ehdottamaan tyyppillistä länsieurooppalaista järjestelmää, jonka mukaan tärkeiksi asetetaan valtiollisen posti- ja lennätinlaitoksen hallussa oleva integroitu tietoliikenneverkosto ja jossa kaapelilähetystoiminta tapahtuu julkisoikeudellisen yleisradiotoiminnan tapaan. Porvarillisen lehdistön pääosa - jota poliittiset aktivistit epäilemättä olivat tapausta varten valmentaneet - syöksi raivoisan vastustuksen tällaista ehdotusta kohtaan, jolloin se sekä heijasti että edelleen vahvisti maassa vallitsevaa oikeistolaista 'viestintäilmastoa' (asettuen luonnollisesti komitean oikeistolaisen vähemmistön kannalle, jopa siinä määrin että puolueettoman journalismin periaatteet unohtaen komitean enemmistön ehdotuksia esiteltiin selostuksissa vähemmistön mielivaltaisina tulkintoina).

Uuden Suomen mukaan komitean enemmistö on tässä osamietinnössä ottanut "pisimmän askeleen sosialistista järjestelmää kohti kuin kenties mikään muu komitea tai toimikunta pitkiin aikoihin". Hufvudstadsbladet kutsuu komitean enemmistöä "sananvapauden haudankaivajiksi" ja Aamulehti sijoittaa mietinnön myrkkykukkien heimoon. Etelä-Suomen Sanomat (puolueisiin sitoutumaton eli ns. riippumaton) julistaa, että mietintö on "röyhkeintä tekstiä, mitä vasemmistoideologit ovat pitkään aikaan tarjonneet". Kouvolan Sanomat (myös sitoutumaton) puolestaan varoittaa "kansanvallan kuolemanvaarasta" ja vetoaa: "Viimeistään nyt on kansalaisten havahduttava puolustamaan oikeuksiaan ja vapauksiaan vallanhimoisiksi riistäjiksi osoittautuvia poliitikkoja vastaan." Kauppalehti on keksinyt, että Etykin isäntämaassa ollaan nyt tiiviisti punomassa omaa kansallista 'kolmatta koria': "Vasemmistolaiset informaatiopoliitikot ovat viestintäpoliittisen komitean viidennessä osamietinnössä omaksuneet sosialistisen sananvapauskäsitteen jopa paavillisemmin kuin yksipuoluejärjestelmissä on tapana."

Totuudenmukaiseen ja asialliseen journalismiin uskova masentuisi verratessaan lehdistön kirjoittelua objektiiviseen todellisuuteen (mm. kansainväliseen käytäntöön edellisen luvun tapaan). Toisaalta tällaisen tekstin äärellä käy hyvin ymmärrettäväksi se suomalaisten pääomapiirien 'oikeistoideologinen yliherkkyys', josta edellä oli puhe. Tulee vain kysyneeksi, mahtavatko lehdet ja niiden taustalla olevat taloudellisesti poliittiset piirit tajuta seisovansa itse levittämässään sumussa ja eikö tällaisesta päivänselvistä todellisuuden vastaisesta lietsonnasta mahda koitua myös kohtalokkaan vääriä (poliittisia) tilannearviointeja propagandantekijöille itselleen.

Olisiko niin, että suomalaisen yhteiskunnan perusrivistiriidat ovat niin polttavia ja pelottavia, että niiden kurissapitämiseksi ja nimenomaan työväenliikkeen vaikutusvallan kompensoimiseksi - on yhteiskunnan tajuntateollisuuden ja muiden tieto- sekä kulttuuri-instituutioiden rakenne viritetty EEC-läisittäinkin katsoen poikkeuk-

sellisen oikealle? Ehkä tämä maa ja tämä kansa ei pysyisi koossa - pääomapiirien haluamassa järjestyksessä - ilman ideologista yliviititystä. Ehkä graafisen teollisuuden kaapeli-into ei olekaan osoitus teknokraattiemme heilpohintaisuudesta, vaan yhteiskuntamme kenties perustavimmasta pulmasta: omistavien huolesta ja hermostumisesta. Tällöin suomalainen kaapelikeskustelu kuuluisi samaan luomiskertomukseen kuin EVA:n synty.

Kolmas osa

Viestinnän huomispäivä

"Uusiin viestintämenetelmiin on suhtauduttava myönteisesti, koska johdonmukaisen yhteiskuntasuunnittelun ja viestintäpolitiikan välikappaleina ne voivat merkittävästi edistää hyväksytyjen tavoitteiden, kuten alueellisen ja sosiaalisen tasa-arvoisuuden toteuttamista. Toisaalta on huomattava, että eduskunnan valvonnasta riippumaton viestintäpolitiikka, joka ei nojaudu kokonaisvaltaiseen yhteiskuntapolitiikkaan, johtaa siihen, että uudet viestintämuodot tulevat yhteiskunnallisesti yksipuoliseen käyttöön - esimerkiksi kasautuvat liiketaloudellisen kannattavuuden perusteella asutustaajamiin - ja ovat siten yhteiskunnan kokonaisuudelle kielteisiä." (Viestintäpoliittisen komitean V osamietintö, s. 8)

"Jos nykyiset edistykelliset viestintäpoliittikkomme ja asiantuntijamme olisivat olleet aina määräämässä, ei Suomessa olisi voitu soittaa telefoonilla silloin kun sillä jo soitettiin, ei kuunnella radiota kun sitä jo kuunneltiin eikä tuijottaa telkkaria tesvision aikaan. Kyseenalaista on, olisiko rautatietä saanut rakentaa Hämeenlinnaan, mutta ehkä isä sentään olisi saanut lampun ostaa." (Suomalainen, 4/1974)

8 Suomi vuonna 2000¹

Oikeastaan tiedonvälityksessä ei vuonna 2000 ole mitään sellaista jota siinä ei olisi ollut jo kolmeakymmentä vuotta aikaisemmin, vuonna 1970. Ihmisten välinen kanssakäyminen on edelleenkin pääasiassa henkilökohtaista keskustelua, ja sitä täydentämässä ovat painettu sana sekä äänen- ja kuvansiirtolaitteet: puhelin, radio ja televisio. Tosin henkilökohtainen tiedonvälitys on vuosi vuodelta vähentynyt samalla kun teknisin apuneuvoin tapahtuva tiedonvälitys on lisääntynyt - kouluissahan ei enää oma opettaja kerro paljokaan, vaan oppilaat lukevat, kuulevat ja katsovat muualla valmistettuja oppituntipaketteja, eikä liikeneuvottelujakaan enää säännöllisesti pidetä pääkonttorin johtokunnan huoneessa, vaan tavallisesti tv-ruudun välityksellä siten, että kukin osaanottaja istuu omassa työhuoneessaan, sijaitsipa se sitten samassa kaupungissa tai kokonaan eri paikkakunnalla kuin toisten työhuoneet.

Mutta vaikka näin onkin, ei ihmisistä silti ole tullut paikallaanpysyviä olioita, jotka pitävät yhteyttä toisiinsa vain teknisten apuneuvojen välityksellä, puhelin-, radio- ja televisioteitse. Näinhän jotkut ennustivat 1960-luvulla viestinnän tekniikassa tapahtuvaa kehitystä tarkastellessaan: arveltiin että yhteiskunta joka siihen mennessä oli edellyttänyt ihmisten ja tavaroiden yhä tehokkaampaa kuljetusta paikasta toiseen, oli muuttumassa yhteiskunnaksi jossa ihmisten ja tavaroiden sijasta ruvettaisiin kuljettamaan tietoa ja ideoita. Tähän suuntaan tietysti on menty, mutta ei niin pitkälle että ihmisten kuljetuksesta olisi paljoakaan luovuttu. Ihmiselle ei riitä, että hän keskustelee toisen kanssa näköpuhelimesta - hän haluaa vaistomaisesti olla tämän kanssa myös aivan välittömässä henkilökohtaisessa kosketuksessa; ihmiselle ei myöskään riitä, että hän tekee nojatuolimatkoja katselemalla ulkomaiden maisemia seinän kokoisesta väri-tv-kuvastaan - hänen on päästävä omakohtaisesti kokemaan nuo maisemat.

Tiedonvälityksen tekniikka on tietenkin kehittynyt, mutta mitään varsinaisesti uutta tiedotusvälinettä ei ole syntynyt. Sitäpaitsi kehitys on seurannut suorastaan pitkästyttävän tarkasti niitä ennusteita, joita 1960-luvulla tehtiin. Esimerkiksi seuraava amerikkalaisen David Sarnoffin profetia sopisi suurin piirtein raportiksi

¹ Julkaistu samannimisessä teoksessa (toim. Kalevi Haikara, Otava 1970)

vuoden 2000 viestinnän keinoista:

"Satelliittien, lasersäteiden ja ultraminiatyörylaitteiden avulla tulee vuosituhannen loppusarjelle mahdollista saada kuvallinen, äänellinen tai kirjallinen yhteys kehen tahansa, missä tahansa ja milloin tahansa. Useiden satojen tonnien painoiset satelliitit tulevat välittämään puheluita ja radio-, televisio- sekä muita viestintämuotoja maanosasta toiseen, maapallolta avaruusaluksiin ja planeetoille. Yksityiset ihmiset voivat olla yhteydessä keskenään pienten pöytälaitteiden tai seinäkokosten kolmiulotteisten väri-tv-pintojen välityksellä. Lopuksi ihmisillä on varusteinaan miniatyöririkokoinen tv-lähetin-vastaanotin, jonka avulla he voivat tiedottaa toisilleen radio- ja satelliitteitself käyttämällä tämän päivän puhelinnumeroita muistuttavia henkilökohtaisia kanavia. Mannerten välinen posti toimitetaan perille satelliittien kautta jäljentämällä lähetys sähköisesti määränpäässä (facsimile reproduction). Satelliittitv voi lähettää ohjelmaa ympäri maapallon suoraan koteihin, ja miljardi ihmistä voi seurata samaa ohjelmaa, jossa kieli käännetään automaattisesti. Sanomalehdet voidaan lähettää mantereelta toiselle ja painaa silmänräpäyksessä. Vuonna 2000 tullaan ilmeisesti kaikki merkittävät sanomalehdet julkaisemaan samanlaisina painoksina kaikkialla maailmassa."

(Sarnoff: Looking ahead, New York 1968; tiivistelmä kirjasta

Ploman: Jord, rymd och kommunikationer, Stockholm 1969, s. 197.)

Kaikkea tätä on jo siis osattu odottaa: ei ole mikään ihme, että väri-tv:n kuvapintana on makuuhuoneen yksi seinä, että aamulehti ei tule postiluukusta vaan syntyy olohuoneessa olevassa kopiolaitteessa, että taskussa on aamusta iltaan puhelinlaite, jolla voi mistä tahansa soittaa minne tahansa. Myöskään se ei ole mikään ihme, että kaikilla suomalaisilla ei näitä laitteita ole - kukapa nyt olisi niin naiivi ollut että olisi uskonut tekniikan kehityksen koituvan jokamiehen hyväksi. Ensinnäkään kaikilla ei ole varaa pitää kaikkia mahdollisia laitteita, ja toiseksi kaikki eivät ole edes kiinnostuneita esimerkiksi taskuradiopuhelimesta.

Vuosituuhannen vaihteen tilannetta kuvaavien tilastojen mukaan suomalaisista vielä yli puolet omistaa vanhammallisen laatikkotelevision, ja näistäkin puolet on musta-vaikvastaanottimia. On kuitenkin huomattava, että peräti 70 % tv-vastaanottimista sisältää kuvalevyjen ja kasettinauhujen katselulaitteen; toisin sanoen televisio ei tarkoita vain sitä ohjelmaa, jota muualta lähetetään, vaan myös sen ohjelman, jonka kukin katsoja on levyhyllylleen hankkinut. Transistoriradio kuuluu luonnollisesti joka perheen varustukseen. Sanomalehtien vastaanotintaitteita on käytössä noin 100 000, mikä on koko väestöön katsoen varsin vähän: peräti 80 % suomalaisista lukee päivittäin periaatteessa isoisänikaista sanomalehteä, joka on kannettu kotiin tai ostettu korttelin lehtikioskista. Taskupuhelin on hieman yleisempi: sellainen on joka kolmannen aikuisikäisen hallussa. Se vähemmistö jolla on nämä laitteet, ei ole hankkinut niitä huvin vaan ammatin vuoksi; nykyaikaista palvelulinkeinoä tuskin voisi kuvitella ilman sitä tiedonvälityksen nopeutta ja moninaisuutta, jonka taskupuhelin ja mitä tahansa haluttuja tietoja vastaanottava kopiolaite tekevät mahdolliseksi.

Tavallinen keskivertokansalainen viettää television, radion ja

lehtien parissa kolmasosan elämästään eli kahdeksan tuntia vuorokaudessa - suunnilleen puolet valvellaoloajastaan. Näin kertoo valtion tiedotusopillisen tutkimuslaitoksen raportti vuodelta 2000 ja lisää, että tämä tiedotusvälineille omistettu kokonaisaika on kolme tuntia enemmän kuin kolmekymmentä vuotta takaperin. Raportissa selvitetään myös sitä, millaista aineistoa ihmiset tiedotusvälineistään vastaanottavat.

Kolmasosa ihmisten mielestä tiedotusmateriaalista on päivänkohtaista uutisaineistoa ja siihen liittyvää taustaselvitystä; tätä vastaanotetaan niin paikallisista tapahtumista kertovalta radiokanavalta kuin valtakunnanuutisiin ja maailmantapahtumiin keskittyvältä tv-kanavalta ja tietenkin sanomalehdestä. Toinen kolmannes siitä ajasta, jonka ihmiset viettävät joukkotiedotusvälineiden parissa, kuluu asiapitoisen ja ns. "vakavan" aineksen pureskelussa: osittain ammattiin liittyvässä uudelleenopiskelussa ja osittain vapaaehtoisessa tietojen, näkemysten ja taideharrastusten kartuttamisessa. Asiainformaation keskeisin kanava on televisio, jota täydentää työvihkomuotoinen kirjallinen aineisto; paksuista oppikirjoista on aikuisopiskelussa luovuttu jo 1980-luvulla, mutta peruskoulussa sellaisia vielä melko yleisesti käytetään. Viimeinen kolmannes joukkotiedotuksen hyväksikäytöstä kohdistuu viihteseen ja taiteeseen: pakoon tämän hetken todellisuudesta päiväuniin, mielikuvituksen tai taidenautintojen maailmaan. Turvallista unohdusta tarjoaa ennen muuta aikakauslehdistö yhdessä tv-vastaanottimessa näkyvien kuvalevyjen ja kasettien kanssa; taidetta taas tarjoaa radion musiikkikanava, elokuvakerhojen hoitamat elokuvateatterit sekä josain määrin kuvalevyt ja tv-kasetit, jolle on ruvetty tallentamaan myös taide-elokuvia yksilöllistä kotikäyttöä varten.

Tutkimusraportissa näitä tuloksia on verrattu 1960-luvun lopulta peräisin oleviin vastaaviin tietoihin, joita suomalaisen tiedotusopin klassikot silloin olivat Yleisradion rahoituksella koonneet. Vertailu osoittaa, että vuonna 2000 suomalaiset kuluttavat tiedotusvälineittensä kautta suhteellisesti vähemmän viihdettä kuin kolme vuosikymmentä takaperin. Viihdelehtien lukeminen on hieman lisääntynyt, mutta viihteellisten tv-ohjelmien katselu on pysynyt ennallaan: vaikka ihmisten käytettävissä on laaja valikoima viihdeohjelmia kuvalevyinä ja kasetteina, he omistavat näille saman puolitoista tuntia päivässä minkä he käyttivät aikanaan television kautta lähetettyjen lännensarjojen ja ajanvietteohjelmien katseluun. Samaa aikaan asia- ja ajankohtaisinformaation kulutus on tuntuvasti lisääntynyt, niin että kun vuonna 1970 asiaa eri muodoissaan virtasi lehdistä, radiosta ja televisiosta keskiarvosuomalaisen aivoihin noin kahden tunnin verran, sitä vuonna 2000 virtaa peräti viisi tuntia.

Tällä kohtaa siis osuivat ennustuksissaan oikeaan ne, jotka ilmoittivat "uskovansa ihmiseen terveeseen tiedonhaluun ja omaehtoisestien henkisen kasvun tarpeeseen"; häviölle taas jäivät ne jotka vastustivat "tiedon pakkosyyttöä kansalle". Tämä raportin paljastama kehityksenkulku onkin jo tulkittu vasemmistolais-liberaalin tiedonvälityspoliittikan voitoksi, koska nimenomaan poliittinen oikeisto on viime vuosikymmeninä uskonnollisten piirien ja mainosväen tukeamana edustanut sitä näkökantaa, että joukkotiedotusvälineistä ei pitä tehdä valistus- vaan virkistysvälineitä - jolloin virkistys-

tietysti tuli olla "tarkoituksenmukaista". Nyt ovat kaikki piirit vakuuttuneita siitä, että Suomen kansa on tiedonjanoista, ja J. V. Snellmanin sekä Eino S. Revon ajatukset ovat nousseet päivän puheenaiheiksi.

Tiedon suurta kulutusta viihteeseen verrattuna ei pidä ymmärtää siten, että ihmiset paremman tekemisen puutteessa ja runsasta vapaa-aikaa tappaakseen olisivat päätyneet asiainformaatioon. Vuoden 2000 yhteiskunnassa päivä päivältä uusiutuva tieto ei suinkaan ole ylläilyttä, vaan välttämättömyys, jota ilman ihminen ei tule toimeen omassa ammatissaan enempää kuin yksityiselämässään. Ajan tasalla pysyminen pelkästään kulutustavaroiden ja kodinhoitoon liittyvien laitteiden suhteen vaatii lähes päivittäistä kuluttajavalistusaineiston opiskelua. Ja jos mieltä tietää, millaisessa kaupungissa, maassa ja maailmassa oikeastaan elää, ei enää riitä koulussa saatu oppi ja elämäntunne vaan yhteiskuntaa ja maailmanmenoa on jatkuvasti opiskeltava uudelleen tiedotusvälineistä.

Televisio on tietopuolisen joukkotiedotuksen keskeinen kanava: sen lähetyksistä kokonaista 80 % koostuu ajankohtais- ja asiaohjelmista - loput on urheilua, viihdettä, uskonnollista ja lastenohjelmaa. Ajallisesti tv-ohjelmiston suurimman ryhmän muodostavat oppilaitoksille ja aikuisille itseopiskelijoille tarkoitettut opetusohjelmat; toiseksi suurin ohjelmaloikka on uutistoimituksen vastuulla. Yleisradion käytössä on kaksi valtakunnallista tv-kanavaa; toiselle on keskitetty maan eri osia palvelevat alueelliset tv-lähetykset - tunti päivässä - sekä kaikki kurssimuotoiseen opiskeluun liittyvät opetusohjelmat, toinen puolestaan välittää kaiken muun ohjelmiston, mm. uutiset ja ei-asiapitoiset ohjelmat. Viimeksi mainitulla kanavalla on ohjelmien välissä myös mainoksia. Kolmantena vaihtoehtona tv-katsojalla on yhteispohjoismainen kanava, joka samalla palvelee pienen ruotsinkielisen väestönsä tarpeita.

Muita varsinaisia tv-kanavia suomalaisella katsojalla ei ole käytössään; puhe rajojen yli ulottuvasta "maailmantelevisiosta" on toteutunut vain siinä muodossa, että kunkin maan yleisradiolaitos saa käyttöönsä Yhdistyneiden Kansakuntien tiedotuskeskuksen toimittaman uutis- ja dokumenttiaineiston ja että jotkut naapurimaat pohjoismaiden tapaan ovat yksissätuumin perustaneet kansainvälisen tv-kanavan joka kattaa rajoitetun alueen. Yritys avata kansainvälinen tv-kanava kaatui 1970-luvun loppupuolella siihen, että suurvallat olisivat samalla vaatineet maailmanlaajuisia kanavia omien ohjelmiansa lähettämiseen; niinpä maailman pienet valtiot Skandinavian maiden aloitteesta ajoivat läpi YK:ssa päätöksen, joka periaatteessa sulkee rajat kansainvälisiltä tv-lähetyksiltä. Tämä ei tietysti merkitse, että satelliittilähetyksistä ja kansainvälisestä ohjelmanvaihdosta olisi luovuttu; se merkitsee vain, että "eetteriä" ei avattu täysin vapaille tv-lähetyksille - kanavien kaaokselle, jollainen vallitsi radioaalloilla.

Se minkä suurvallat menettivät maailmanlaajuisissa tv-kanavissa otettiin takaisin kuvalevyjen ja tv-kasettien muodossa: USA, Neuvostoliitto ja Kiina rupesivat kukin levittämään maailmalle "purkitettua ideologiaa" yksityisten tv-katsojien käyttöön. Suomessa ovat tulleet suosituiksi erityisesti yhdysvaltalaiset Eurooppaa varten valmistetut viihdeohjelmat, joita on kaupan jokaisessa lehtikios-

kissa samaan hintaan kuin meikäläisiä viikkolehtiä. Tällainen "kasettiviihde" - joka ulottuu "Peyton Placen neljännestä sukupolvesta" uusimpiin pornografian versioihin - on samalla täydentämässä Yleisradion tv-ohjelmiston vähäistä viihteellisyttä. Samanlainen täydentävä tehtävä on myös kaupallisella aikakauslehdistöllämme, joka värikkydestään huolimatta ei pysty asialinjalla kilpailemaan Yleisradion ja päivälehdistön kanssa; mitään varojenpuutteen aiheuttamaa verenvähyyttä aikakauslehdistömme ei suinkaan pöde, koska sen kaikki voitot keskittyvät kolmeen lehtitaloon.

Kaupallisten viihteeseen keskittyvien aikakauslehtien rinnalla ilmestyy satoja järjestöjen ja laitosten jäsenilleen julkaisemia aikakauslehtiä. Merkittävin ei-kaupallisista aikakauslehdistä on valtion kuluttajavalistusinstituutin julkaisema viikkolehti. Tämä jokaiseen talouteen ilmaiseksi jaettava "tietopaketti" sisältää tutkimustuloksia tuotteiden ominaisuuksista, arviointeja tuotteiden tarkoituksenmukaisuudesta sekä kritiikkiä tuotteiden tarpeellisuudesta. Tarkasteltavina ovat periaatteessa kaikki tuotteet asunnoista matkavakuutuksiin, mutta pääpaino on toisaalta päivittäisissä kulutustavaroissa - elintarvikkeissa - ja toisaalta uusissa markkinoille vasta ilmestyneissä tuotteissa, kuten esimerkiksi sanelun mukaan automaattisesti kirjoittavissa "sihteerikoneissa".

Sanomalehdistömme on vuonna 2000 perin toisennäköinen kuin vuonna 1970. 3-7 päivänä viikossa ilmestyvien 86 päivälehden sijasta ilmestyy vain kymmenen lehteä: yksi ruotsinkielinen, yksi kokoomuspuoluetta edustava ja yksi riippumaton valtakunnanlehti sekä seitsemän maakunnallista lehteä, näistä neljä riippumattomia ja yksi keskustaliberaaleja sekä yksi sosialidemokraatteja edustava. Maan päälehti on epäilemättä em. riippumaton valtakunnanlehti, jota päivittäin lukee 70 % väestöstä, osittain "valtakunnanpainoksena", osittain "maakuntapainoksena", joka koostuu paitsi Helsingin keskustoimituksessa myös Turun, Lappeenrannan, Tampereen, Jyväskylän ja Oulun aluetoimituksissa tehdyistä sivuista.

Tämä valtakunnan päälehti oli suuren sisä- ja ulkopoliittisen merkityksensä vuoksi vähällä tulla sosialisoiduksi 1980-luvun lopulla, mutta sen jälkeen kun "Puoluelehdessä" oli vuosikymmenen kestäneen kiistelön jälkeen vuonna 1990 tullut totta, ei tämän suurlehden itsenäistä asemaa ole asetettu kyseenalaiseksi, varsinkin kun sen piirissä on toteutettu pitkälle menevä toimitusdemokratia. "Puoluelehti" on yritys turvata eri poliittisille mielipidesuunnille tasavertaiset näkemystensä julkistamismahdollisuudet: se on valtion kustannuksella kerran viikossa ilmestyvä jokaiseen talouteen ilmaiseksi jaettava 20-sivuinen sanomalehti, jossa kullakin eduskunnassa toimivalla puolueella on vapaassa käytössään neljä sivua. Tutkimusten mukaan "Puoluelehti" on kymmenen vuoden aikana selvästi lisännyt kansalaisten poliittista valvutuneisuutta. Ei siis ole ihme, että sen mallin mukaisia ratkaisuja on sittemmin tehty kymmenissä muissa maissa.

Se keskittyminen, joka on havaittavissa vuoden 2000 sanoma- ja aikakauslehdistössä, pätee yleissäännöksi kaikkeen joukkotiedotukseen. Sitä mukaa kuin sähköisen tiedonvälityksen tekniikka on tehnyt mahdolliseksi yhä moninaistuvan viestintäverkoston, on tiedotusvälineiden hallinta siirtynyt yhä harvempiin käsiin. Sähköiset impulssit

ovat halvin tapa siirtää sanomia paikasta toiseen, mutta toisaalta sähköimpulssien siirtoon tarvittava laitteisto on liian kallis pienyrityksien kustannettavaksi. Tämä on yleisesti tunnustettu, eikä kukaan enää vakavissaan esitä vapaata kaupallista kilpailua joukkotiedotuksen piirissä.

Pulmana on sen sijaan se, kuinka ihmiset voivat parhaiten valvoa, mitä suuret tiedotuslaitokset niille tarjoavat; toisin sanoen, kuka päättää annettavan informaation sisällöstä. Tämä ongelma on edelleenkin avoin - erilaiset ratkaisut ovat vielä kokeiluasteella - mutta näyttää siltä, että 1960-luvun yleisradiotoiminnasta peritty ns. informatiivinen tiedotuspolitiikka saisi yhä laajemman kannatuksen: yhteiskunta on kolmessakymmenessä vuodessa oppinut, että vallitsevat enemmistömielipiteet ovat aina tuomitut jäämään tiedostavien vähemmistöjen edustamien näkemysten varjoon, ja mitä enemmän joukkotiedotus tätä henkistä uudistusprosessia jouduttaa, sitä parempi se on terveelle yhteiskuntaelämälle.

* * *

P.S.

Neljä vuotta sen jälkeen kun edellinen puolivakavaksi tarkoitettu tulevaisuudennäky oli kirjoitettu on maailmassa samoin kuin kirjoittajan arvioissakin tapahtunut eräitä muutoksia. Nämä on tullut hiljattain kirjatuksi Graafisen Keskusliiton (täysivakavaksi tarkoitettun) graafisen alan tulevaisuutta koskevan tutkimuksen yhteydessä, joka mm. käsittää maamme "informaatioteollisuuden asiantuntijoille" lähetetyn kyselyn. Seuraavassa eräitä tämän kirjoittajan vastauksia ko. tutkimuksen yhteydessä esitettyihin kysymyksiin (läh. 40 asiantuntijalta saatuihin vastauksiin perustuvat kokonais-tulokset ovat luottamuksellisia):

Suomalainen kulutti aikaansa v. 1971 viestintävälineiden (Radio, TV, sanomalehdet, aikakauslehdet, kirjat) parissa keskimäärin noin 5 tuntia päivässä. Kuinka suuri tämä aika on a) 1977 b) 1982?

	1977	1982
1971	5	6
		7

Suomalainen yleisö (yli 15 vuotta täyttäneet) luki vuonna 1971 säännöllisesti sanomalehtiä seuraavasti. Kuinka suuret nämä luvut ovat a) 1977 b) 1982?

Lehtien lukumäärä	Osuus (%) yleisöstä		
	1971	1977	1982
Ei yhtään	2 %	2	2
1	65 %	53	38
Yli 1	33 %	45	60

Aikakauslehtiä luettiin säännöllisesti vuonna 1971 seuraavasti. Kuinka suuret nämä luvut ovat a) 1977 b) 1982?

Lehtien lukumäärä	Osuus (%) yleisöstä		
	1971	1977	1982
Ei yhtään	12 %	10	10
1-3	51 %	55	60
Yli 3	37 %	35	30

Luettujen kirjojen lukumäärä oli vuonna 1971 seuraava. (Koulu- ja kurssikirjat eivät ole mukana).

Kuinka suuret nämä luvut ovat a) 1977 b) 1982?

Kirjojen lukumäärä	Osuus (%) yleisöstä		
	1971	1977	1982
Ei yhtään	23 %	20	10
1-6	46 %	50	50
Yli 6	31 %	30	40

Kirjastojen lainausluvut ovat vuosien 1963-1972 aikana nousseet keskimäärin 10.1 % vuodessa.

Kuinka suuri tämä vuotuinen muutosprosentti on a) 1973-1977 b) 1978-1982?

1963-1972	1973-1977	1978-1982
10.1 %	10	

Yksityisistä kulutusmenoista meni vuonna 1966 ja 1971 sanomalehti- en, aikakauslehtien ja kirjojen kulutukseen allaolevan taulukon mukaan seuraavat prosenttiosuudet.

	Kuinka suuret nämä prosenttiluvut ovat a) 1982?		
	1966	1971	1982
Sanomal.	0.46 %	0.45 %	0.50
Aikakausl.	0.41 %	0.44 %	0.30
Kirjat	0.47 %	0.65 %	0.80
Yhteensä	1.34 %	1.54 %	

Vuonna 1972 TV:llä (TV 1 + TV 2 + Mainos-TV) oli keskimäärin 12 lähetystuntia päivässä.

Kuinka suuri on TV:n lähetystuntimäärä päivässä a) 1977 b) 1982?

1972	1977	1982
12	15	20

Vuonna 1972 alueradiolla oli noin 0.5 lähetystuntia päivässä aluetta kohti.

Kuinka suuri tämä luku on a) 1977 b) 1982?

1972	1977	1982
0.5		3

Kaapeli-TV-toiminta on Suomessa pääsemässä alkuun. Milloin 50 % maamme ruokakunnista on kaapeli-TV:n saavutettavissa?

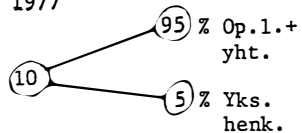
Milloin?
1990

I tarkoittanee erillistä ohjelmaa lähettävää yksikköä.

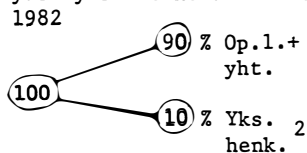
Milloin a) 10 % b) 50 % c) 80 % maamme ruokakunnista on liitetty johonkin kaapeli-TV-verkkoon?

Milloin?	10 %	50 %	80 %
	1980	1990	

Kuinka monta kappaletta TV-levyjä ja TV-kasetteja¹ myydään a) 1977 b) 1982, ja kuinka suuri osa myynnistä menee toisaalta opetuslaitoksille + yhteisöille ja toisaalta yksityisille henkilöille?

Myynti
(1000 kpl)

Myynti
(1000 kpl)

¹ tarkoittanee ohjelmalla varustettuja kuvatalenteita (eikä pelkkiä kasetteja ja levyjä)

² lähinnä erikoisalojen edustajat, kuten lääkärit

Kuinka monta TV-satelliittilähetystuntia päivässä on tarjolla a) 1977 b) 1982¹

¹ Kyseessä yhteispohjoismainen satelliittiohjelma (vrt. Viest. pol. kom. V osamiet.)

Milloin kotifaksimilä (kotona oleva vastaanotin, joko TV-ruutu tai vastaava, joka toimittaa vastaanottajalle lehden sivuja ilman jakelua) voidaan markkinoida Suomen ruokakunnille?

Milloin?
(1985)

Suomessa kustannettujen lehtien kappalemääräinen tarjonta (eri nimiset lehdet) oli vuonna 1972 allaolevan taulukon mukainen.

Kuinka suuret nämä luvut ovat a) 1977 b) 1982?

Sanomalehti-tyypit julk.	1972	1977	1982
Vars. sanomal.	94		(80)
Paikallisl.	137		(130)
Ilmaisjakelul.	45		(40)
Aikakauslehti-tyypit julk.			
Yleisölehdet	100	(80)	(60)
Asiakasl.	12	(15)	(15)
Muut aikakausl.	1100	(1100)	(1200)

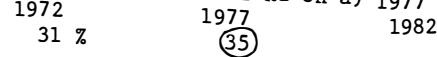
Sanomalehtityyppisten julkaisujen volyyymi jakautui vuonna 1972 allaolevan taulukon mukaisesti.

Kuinka suuret nämä prosenttiluvut ovat a) 1977 b) 1982

Varsinaiset sanomalehdet	1972	1977	1982
Varsinaiset sanomalehdet	90.0 %	(92)	(95)
Paikallisl.	5.6 %	(5)	(4)
Ilmaisjakelul.	4.4 %	(3)	(1)
Yhteensä	100.0 %	100.0 %	100.0 %

Varsinaisten sanomalehtien levikistä kakkos-, kolmos-, ym. lehtien osuus oli v. 1972 31 %.

Kuinka suuri tämä luku on a) 1977 b) 1982?

Aikakauslehtien volyyymi jakautui vuonna 1972 allaolevan taulukon mukaisesti.

Kuinka suuret nämä prosenttiluvut ovat a) 1977 b) 1982?

	1972	1977	1982
Yleisölehdet	38.5 %	(35)	(25)
Asiakaslehdet	20.0 %	(20)	(25)
Muut aikak.l.	41.5 %	(45)	(50)

Erikoislehtien osuus aikakauslehtien volyymistä oli vuonna 1972 6 %.

Kuinka suuri tämä luku on a) 1977 b) 1982?

Suomessa kustannettujen kirjojen nimikemääräinen tarjonta oli vuonna 1972 allaolevan taulukon mukainen.

Kuinka suuret nämä luvut ovat a) 1977 b) 1982?

	1972	1977	1982
Oppikirjat	708	(700)	
Tietokirjat	2514	(2500)	
Kaunokirjall.	980	(900)	
Lasten ja nuorten kirjat	220	(300)	(400)

Keskimääräinen nimikekohtainen painosmäärä on kirjojen kohdalla vuosien 1963-1972 aikana kehittynyt indeksiluvusta 100 indeksilukuun 109.

Kuinka suuri tämä indeksi on a) 1977 b) 1982?

	1972	1977	1982
1963	109	(110)	
1972	109		

Lehtien ja kirjojen tuonnin osuus suomalaisten lehtien ja kirjojen tuotannon arvosta oli v. 1972 arviolta 1.1 % ja 11.2 %.

Kuinka suuret nämä prosenttiluvut ovat a) 1977 b) 1982?

	1972	1977	1982
Lehdet	1.1 %	(2)	(5)
Kirjat	11.2 %	(15)	(20)

Tilausmyynnin ja irtonumeromyynnin suhdeluvut olivat vuonna 1972 varsinaisten sanomalehtien osalta 97/3 ja yleisölehtien osalta 69/31.

Kuinka suuret nämä luvut ovat a) 1977 b) 1982?

	1972	1977	1982
Sanomal.	97/3	(95/5)	(90/10)
Yleisöl.	69/31	(70/30)	(70/30)

Sanomalehtien jakelusta meni v. 1972 postin kautta 48 %, omia jakeluteitä pitkin 52 % jaetuista numerokappaleista.

Kuinka suuret nämä luvut ovat a) 1977 b) 1982?

	1972	1977	1982
Posti	48 %	(45)	(40)
Muut	52 %	(55)	(60)

Levikki- ja ilmoitustuottojen suhdeluvut lehtien tuloista olivat v. 1972 varsinaisten sanomalehtien osalta 26/74 ja yleisölehtien osalta 75/25.

Kuinka suuret nämä luvut ovat a) 1977 b)

	1972	1977
Sanomal.	26/74	(25/75)
Yleisöl.	75/25	(75/25)

Merkkitavarailmoittelu lehdistössämme jakautui v. 1971 allaolevan taulukon mukaan.

Kuinka suuret nämä prosenttiluvut ovat a) 1977 b) 1982?

	1971	1977	1982
Sanomalehdet	61.0 %	(60)	(60)
Yleisölehdet	23.7 %	(20)	(15)
Asiakaslehdet	3.6 %	(5)	(5)
Ammatti- ym.	11.7 %	(15)	(20)
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Mainontaan käytettiin v. 1972 yhteensä noin 620 Mmk, mikä vastaa 1.5 % nettokansantuotteesta.

Kuinka suuri tämä prosenttiluku on a) 1977 b) 1982?

	1972	1977	1982
1.5 %		(1.5)	(1.5)

Kuinka suurella todennäköisyydellä TV-mainonta joko kielletään tai ei kielletä Suomessa vuoteen 1982 mennessä?

Kielletään	(40)
Ei kielletä	(60)
Yhteensä	100 %

Julkisen tuen osuus painetun sanan kokonaistaloudesta oli vuonna 1970 sanomalehdistössä 15 %, aikakauslehdistössä 10 % ja kirjallisuudessa 20 %.

Kuinka suuret nämä luvut ovat a) 1977 b) 1982?

Julkisella tuella tarkoitetaan tässä yhteydessä sekä välitöntä että välillistä tukea. Tähän kuuluu mm. avustukset (kuljetus- ym.), lyv-vapaus sekä jakeluportaassa tapahtuva tuki (posti ja kirjastot).

	1970	1977	1982
Sanomal.	15 %	(20)	(20)
Aikak.l.	10 %	(10)	(10)
Kirj.	20 %	(20)	(20)

¹ julkisen vallan tuen jakaantuminen lehtiryhmien sisällä tulee muuttumaan siten, että se nykyistä selvemmin eriytyy markkinamekanismista (valikoivan tuen suhteellinen osuus kasvaa)

Valtion mukaantulosta oppikirjakustantamiseen on keskusteltu. Kuinka suurella todennäköisyydellä valtio ryhtyy tähän toimintaan vuoteen 1982 mennessä?

Ryhtyy	
Ei ryhdy	
Yhteensä	100 %

Oletetaan että valtio perustaa oppikirjakustantamon vuonna X. Kuinka suuri sen osuus on a) kustannetuista b) painetuista oppikirjoista vuosina X + 5 ja X + 10?

	X + 5	X + 10
Osuus (%)		
kust. oppik.	(10)	(20)
Osuus (%)		
pain. oppik.	(10)	(20)

9 Viestinnän kehityssuunnitelmia¹

Tänä päivänä käytettävissämme on tuhansittain länsimaisia profeti-
oita siitä, miltä tulevaisuuden viestintäkenttä näyttää. Esimerkki-
nä tästä kirjallisuuden tulvasta olkoon Yhdysvaltain elektroniikka-
teollisuusliiton v. 1969 tekemä tutkimus, jossa ehdotetaan USA:n
kaapelointia niin että kodit ja toimistot olisi kytketty toisiinsa
leveillä tietoväylillä, joita pitkin saattaisi hoitaa miltei mitä
tahansa. Tutkimuksessa todettiin:

"Ihmisillä tulee olemaan mahdollisuus elää huomattavasti väljem-
min asutuissa keskuksissa, enemmän maaseutumaisilla alueilla ja
silti heillä tulee olemaan välineet yhteydenpitoa varten liike-
asioissa ja vapaa-ajan vietoissaan. Saaste- ja liikenneongelmat
helpottuvat koska ihmiset työskentelevät enemmän kotona tai
kodin välittömässä ympäristössä. Postinkulku nopeutuu. Yhteis-
kunnassa ei tarvita rahaa eikä shekkejä, vaan ostot tapahtuvat
henkilöllisyyden tunnustavalla 'luottokortilla'. Kotitietokone
valtaa Cadillacin paikan statussymbolina."

Kaikki tämä on ilmeisen mahdollista, ellei aivan tämän päivän tek-
niikalla niin ainakin seuraavien viiden tai kymmenen vuoden kulu-
essa. Mutta tekniset mahdollisuudet eivät tietysti yksin määrää mi-
tä huomenna tapahtuu. Nykyisin yhä useammat viestintätulevaisuuden
profeetat ovatkin ryhtyneet tarkastelemaan taloudellisia ja poliit-
tisia realiteetteja.

Esimerkiksi muutama vuosi sitten ennustin puolivakavissani, mil-
tä oman maani viestintätilanne näyttää vuonna 2000. Pidin itses-
tään selvänä että kaikilla suomalaisilla ei tuolloin olisi käytet-
tävänsään seinänkokoista tv-kuvaruutua, kotitietokonetta jne. To-
tesin, että ensinnäkään kaikilla kansalaisilla ei olisi varaa hank-
kia näitä laitteita, ja toiseksi että kaikki eivät edes olisi kiin-
nostuneita sanokaamme taskuradiopuhelimesta jolla saisi hetkessä
yhteyden satelliitin välityksellä mihin maailmankolkkaan tahansa.
Ennusteeni vuodelle 2000 Suomessa - joka muuten tässä tarinassa

¹ Esitelmä joka on pidetty Moskovassa 28.6.1973 Neuvostoliiton
journalistiunionin järjestämässä kansainvälisessä konferenssissa
"Tieteellistekninen vallankumous ja journalismi". Julkaistu eri
kielillä The Democratic Journalist -lehdessä (11/1973), englan-
niksi myös Vidura -lehdessä (6/1974) sekä suomenkielisenä lyhen-
nelmänä Aamulehdessä 1.7.1973.

on tuohon saakka säilynyt kapitalistisena maana - lupasi että 'vain'
70 prosenttia tv-vastaanottimista olisi varustettu tv-kasettien
näyttölaitteella tai kuvalevyn soittajalla. Sanomalehteä ym. pai-
nettua materiaalia kotona vastaanottava faksimilelaite oli ennus-
teeni mukaan vain 20 prosentilla kansalaisista ja taskuradio kol-
manneksella - nämä laitteet palvelivat pääasiassa liike-elämän ja
julkisen hallinnon tarpeita.

On huomattava, että tämä melkoisen skeptinen tulevaisuudenkuva
on jopa optimistinen kun sitä vertaa länsimaisen elektroniikkate-
ollisuuden tekemisiin tuoreimpiin ennusteisiin esimerkiksi tv-kaset-
tilaitteiden myynnistä: nämä ennusteet päättyvät 5-20 prosentin
peittoon ruokakunnista 1970- ja 1980-luvuilla. Nykyisin katsotaan-
kin, että kasettitelevisio ainakin aluksi palvelee enimmäkseen lii-
ke-elämää sekä opetuslaitoksia, jotka myös vastaavat suurimmasta
osasta ohjelmien valmistusta. Nämä laitteet maksavat 2 000 - 4 000
mk, mikä tekee niistä aivan liian kalliita joka kodin käyttöön
erityisesti kun katseltavista ohjelmista on lisäksi maksettava
100-200 mk kappaleelta.

On tietysti odotettavissa, että kasettijärjestelmien standardoin-
nin myötä laitteiden hinnat laskevat niin että 1970-luvun lopulla
ne tuskin maksavat enempää kuin tavallinen tv-vastaotin eikä oh-
jelmalevyäkään ehkä maksa enempää kuin pari-kolme nykyistä äänile-
vyä. Mutta sittenkään joka kotiin ulottuvat kuluttajamarkkinat ei-
vät ole todennäköisiä, koska varallisuudesta riippumatta ihmiset
eivät aina ole kiinnostuneita näistä laitteista. Uuden viestintä-
tekniikan lumoissa olevien on terveellistä muistaa, että tänään
varakkaimmissakin länsimaissa tavallinen äänilevysoitin on vain jo-
ka toisessa tai joka kolmannessa kodissa.

Kuitenkin uudella viestintätekniikalla on tulevaisuutensa eikä
ole mitään syytä ryhtyä ylen määrin epäileväksi näiden laitteiden
käyttöön ottoa ajatellen - aivan samoin kuin ei ole syytä naiiviin
innostumiseen. Vaikka monet viestintäprofeettojen tulevaisuudenku-
vat osoittautuvatkin taloudellisesti mahdottomiksi ja yhteiskun-
nallisesti mielettömiksi, uuden viestintätekniikan käyttöönotto
joillakin elämänoilla saattaa olla elintärkeää. Em. USA:n elektro-
niikkateollisuusliiton ennusteessa on paljon perää, vaikkakin tä-
män nimenomaisen tutkimuksen taustalla on epäilemättä pikemminkin
myynnin edistäminen kuin yhteiskunnan ja ihmisen kehittäminen - si-
nänsä tyypillinen piirre kapitalistisissa maissa tehdyille ennus-
teille. Ennusteessa todettiin kuinka uudet viestinnän välineet tuo-
vat nykyaikaisen yhteiskunnan palvelut harvaan asutuilla seuduilla
elävien ihmisten ulottuville. "Viestinnän vallankumous" saattaa to-
dellakin tehdä mahdolliseksi laadullisen muutoksen kaikkien niiden
ihmisten elämässä joiden elinkeinonsa vuoksi on asuttava kaupunki-
keskusten ulkopuolella, kaikkien yhteiskuntien rakenteeseen välttä-
mättä kuuluvassa periferiassa. Usua viestinnän välineitä voidaan
käyttää myös liikenneongelmien sekä saastumisen vähentämiseen, vaika
kyseessä tuskin voi olla näiden ongelmien absoluuttinen vähentä-
minen vaan ainoastaan nykyisen kaltaisen jatkuvan kasvun hidasta-
minen.

Huomattakoon että näissä tarkasteluissa viestinnän teknologiaa
on ajateltu käytettäväksi ennen muuta yksityiseen viestiliikentee-

seen - tiettyjen sanomien lähettämiseen ja vastaanottamiseen yksilöltä toiselle - eikä niinkään nykyisten suurten yleisöjen puoleen kääntyvien joukkotiedotusvälineiden jatkeena. Juuri samanlaisessa yksityisluonteisen viestinnän palveluksessa uusi viestinnän teknologia tuleekin kaikista päätellen olemaan kaikkein tarpeellisin.

Niinpä elinkeinoelämä ja yhteiskunnan hallintokoneisto tarvitsevat epäilemättä tätä tekniikkaa omiin yhteydenpitotarpeisiinsa, jotka eivät merkitse kaapelien, kasettien yms. käyttöä joukkotiedotukseen vaan yksityiseen viestiliikenteeseen puhelimen ja telexin tapaan. Itse asiassa elinkeinoelämä ja hallinto joutuisivat umpikujaan ellei niiden käyttöön tulisi entistä tehokkaampia tietojen siirron ja käsittelyn välineitä. Voidaan jopa sanoa, että yhtä tärkeää kuin teollistumisen alkutaipaleella oli saada ihmiskunnan käyttöön höyrykone ja rautatiet on 20. vuosisadalla saada uusi viestintätekniikka teollisuusyhteiskuntien käyttöön.

Tiedolla ja sen käsittelyllä on yhä kasvava osuutensa tuotantolamässä niin kapitalistisissa kuin sosialistisissakin maissa. Esimerkkinä kapitalistisissa maissa elätettävistä liike-elämän tulevaisuudenkuvista lainaan kappaleen englantilaisen The Economist-lehden vuodentakaisesta ennusteesta:

"Teollinen kehitys vuosina 1972-2012 kulkee todennäköisesti kohti pienekköjä monikansallisia yhtiöitä, jotka on organisoitu kokonaan uudelta pohjalta. Systeemisuunnittelijaryhmät elävät muissa kodeissaan maailman miellyttävimmässä osissa ja pitävät keskenään yhteyttä kuvapuhelimella sekä järjestävät opetusohjelmia alihankkijoille jossain Pakistanissa tai Länsi-Afrikassa. Seuraavien 40 vuoden kuluessa maapallon rikas kolmannes tulee keskittymään tietoa tuottaviin ja tietoa käsittelyviin teollisuudenaloihin ja käsityötä edellyttävää teollisuutta siirretään yhä enemmän poliittisesti vakaisiin osiin kolmatta maailmaa."

TEKNISIÄ KEHITYSPIIRTEITÄ

Uuden viestintätekniikan yhteydessä ei voi välttää puhumasta samalla kertaa joukkotiedotuksesta ja yksityisluontoisesta viestiliikenteestä, koska molempia ilmeisesti hoidetaan osittain samalla tekniikalla. Vastaisuudessa ei ehkä enää ole olemassa selvästi toisistaan erotettavia tiedotusvälineitä - lehdistöä, radiota, televisiota jne. - vaan pikemminkin monivälinekompleksi, joka samalla kertaa hoitaa sekä yksityisen viestinnän että joukkotiedotuksen. Ensimmäinen uuden viestintätekniikan mukanaan tuomista yleisistä kehityspiirteistä onkin eri välineiden integroituminen.

Toinen kehityspiirre on viestintäkanavien lisääntyminen: ei vain niin että käyttöön tulee uusia tietoväyliä vaan myös niin että tiedonsiirron kapasiteetti näissä kanavissa kasvaa räjähdysmäisesti. Uuden teknologian mukanaan tuomasta kanavien lisääyksestä on hyvänä esimerkkinä satelliittitekniikan kehitys. Intelsat-järjestelmän alkaessa 10 vuotta sitten käytössä oli 240 samanaikaisesti toimivaa puhelinkanavaa yli valtamerten, ja tähän mennessä tiedonsiirtokapasiteetti on lisääntynyt 20-kertaiseksi samaan aikaan kuin yhtä puhelinkanavaa vastaavat kustannukset ovat ratkaisevasti vähentyneet. Myös kaapelitelevisiotekniikan avaamat lisäkanavat ovat lu-

kuisia: nykyisten 4-10 langattoman televisiokanavan sijasta kaapelitekniikka tarjoaa 2-60 kanavaa yhtä kaapelijohdetta kohti - eikä erillisten kaapelien lukumäärälle ole tietysti mitään rajaa.

Vastaanottajan kannalta tällaista kanavien lisääntymistä voidaan pitää valinnan mahdollisuuksien paranemisena, mutta tietysti pelkätarjolla olevan tiedon monipuolistumista. Tässä suhteessa kehitys tuntuu arveluttavalta, sillä tiedämmehan jo nykyisistä joukkotiedotusvälineistä, että niiden avulla on kyetty aikaansaamaan enemmän toisia toistavaa samanlaisuutta kuin todellista erilaisuutta.

Kolmantena viestintätekniikan kehityspiirteinä voidaan nähdä välineiden desentralisaatio, 'hajakeskittyminen', joka esimerkiksi tekee entistä paremmin mahdolliseksi paikallisen tv-toiminnan. Länpäinvastainen kehityskulku: joukkotiedotuksen tuotanto keskittyy yhä enemmän suurien kaupallisten monivälineyhtiöiden käsiin.

Neljänneksi mainittava viestintävälineiden käytön yksilöllistytarpeita, kun tietojen vastaanotto ja lähettäminen ei ole enää liiemmin riippuvaista ajasta eikä paikasta.

On huomattava, että kaikki nämä kehityspiirteet ovat ainoastaan mahdollisuuksia tai lupauksia eivätkä suinkaan mitään vääjäämättömiä kehityksenkulkuja. Mahdollisuuksien muuttaminen todellisuudeksi on monessa suhteessa hyvin pulmallista eikä vähiten siksi että länsimaissa vallitsee suuri epätietoisuus ja erimielisyys siitä, mihin tarkoituksiin uutta viestintätekniikkaa tulisi käyttää.

YHTEISKUNTAPOLIITTISIA PULMAKYSYMYKSIÄ

Kapitalistisissa maissa jokainen joka vakavissaan pyrkii ennustamaan tulevaisuutta on törmäävä yhteiskunta- ja talousjärjestelmän yleiseen epäennustettavuuteen: tarkat ennusteet ovat mahdottomia, ennustaminen yleensäkin hyvin pulmallista. Tämän ovat osoittaneet esimerkiksi liikenne-ennusteet, joita ei ole voitu käyttää asianmukaisen suunnittelun apuna. Ei ole mikään salaisuus, että koko kapitalistinen järjestelmä on suunnittelu- ja ennustekriisin kourissa ja että tätä kriisiä on kyetty parantamaan vain osittain valtiollan lisääntyvällä panoksella talouselämässä (valtiomonopolistisen kapitalismin tapaan). On pikemminkin sääntö kuin poikkeus löytää tämän kaltaisia lausumia länsimaaisista uuden viestintäteknologian tulevaisuudentutkimuksista:

"Ns. uuden tietoliikennetekniikan käyttöönotosta tehtyjen ennusteiden epävarmuusaste on varsin suuri. Työn aikana onkin tullut erityisen korostetusti esiin se seikka, ettei tietoliikennetekniikan kehitys ja käyttöönotto niinkään riipu teknisistä mahdollisuuksista, vaan taloudellisista ja sosiaalisista seikoista sekä harjoitetusta päätöksenteosta. Useimpien laitteistojen osalta on nimittäin tarvittava tekniikka jo kehitetty." (Uudenmaan tietoliikennetutkimus, Helsinki 1973)

Yksi asia on kyllä ilmeistä: elinkeinoelämän ja julkisen hallinnon tarpeet. Mutta pulmat syntyvät uuden viestintätekniikan käytös-

tä joukkotiedotukseen: kaapeli-, kasetti- ja satelliittiviestinnän soveltamisesta joukkomitassa ns. tavallisten kansalaisten tietojen ja viihdepalveluksien välineenä. Vaikeata ei ole nähdä että nämä ongelmat ovat luonteeltaan sangen poliittisia - politiikka on juuri sen päättämistä mitä päämääriä ja tarkoituseriä uusi viestintätekniikka tulee palvelemaan.

On syytä korostaa, että uusi viestintäteknologia ei mitenkään poista joukkotiedotuksen hallinnon - ja erityisesti tuotannon hallinnon - peruskysymystä: parlamentaarinen, järjestöllinen vai kaupallinen valvonta. Päinvastoin, välinerajoiltaan hämartyvä viestintäkompleksi tekee entistäkin tähdellisemmäksi tarkkaan punnita, mikä järjestely parhaiten täyttää yhteiskunnan asettamat vaatimukset. Esimerkiksi sellainen kanta, että parlamentaarisesti hallittu julkisen yksinoikeuden tuotantotapa yleisradiotoiminnassa (ns. mono-poliorganisaatio) jotenkin ilman muuta kävisi vanhentuneeksi, ei ole mitään muuta kuin eräs yhteiskuntapoliittinen kannanotto, johon 'pakottaa' tarkastelijan oma arvoarvostelma, ei suinkaan uusi teknologia.

Näin ollen kysymys omistussuhteista on uuden viestintäteknikan yhteydessä yhtä keskeinen ja poliittisesti kuuma kuin päätettäessä minkä hyvänsä yhteiskunnan keskeisen instituution hallintasuhteista. Mutta poliittisen kiistelyn keskeisenä kysymyksenä eivät ole ainoastaan hallinto- ja omistussuhteet, vaan myös se missä määrin uudet välineet tulee saada kaikkien yhteiskunnan jäsenten käyttöön näiden varallisuudesta ja asuinpaikasta riippumatta. On kysymys yhteiskunnallisesta tasa-arvosta ja ennen kaikkea viestintäteknikan tuomien palvelusten saattamisesta toisaalta niiden käyttöön jotka asuvat kaupungeissa ja toisaalta niiden ulottuville, jotka ovat sijoittuneet yhteiskunnan maantieteellisille ja toiminnallisille laita-alueille.

Tämä ongelma on erityisen selvästi nähtävissä kaapelitelevisioiden kohdalla, koska se edellyttää pysyvän johdinviraston rakentamista. On arvioitu, että esimerkiksi Suomessa ja Ruotsissa on taloudellisesti kohtuullista saada kaapeli-tv:n piiriin 70-80 prosenttia väestöstä eli ne jotka asuvat kaupungeissa ja niiden lähituntumassa: se maksaisi näissä maissa korkeintaan viisi miljardia markkaa. Mutta kaapeli-tv:n tuominen väestön loppuosan eli hajallaan maaseudulla asuvan 20-30 prosentin ulottuville maksaisi jopa neljä kertaa tämän summan.

Täydellinen maantieteellinen peitto tulee siten varsin kalliiksi, kuten tässä kokouksessa neuvostoliittolaisetkin ovat osoittaneet - asuuhun tämän maan väestöstä yksi neljäsosa alueella joka maantieteellisesti kattaa peräti 90 prosenttia. Ei ole ihme, että länsimaissa kaupalliset piirit - jotka ovat kiinnostuneita taajaan asutuista markkina-alueista eivätkä koko väestön demokraattisesta palvelemisesta - ovat tehneet parhaansa tämän tosiasian peittämiseksi. On esimerkiksi esitetty retorinen kysymys: "Pitäisikö katuvalaistuskin asentaa jokaiseen peräkylään?" Tällöin on haluttu vihjata, että maantieteellisiä reuna-alueita ei tulisi periaatesyistä varustaa uudella viestintäteknikalla.

Haluaisin itse esittää täysin päinvastaisen kysymyksen: eivätkö juuri nämä syrjäseudut, joiden väestö elää suhteellisen eristyneenä yhteiskunnan rintamaista, tarvitse uutta viestintäteknikkaa paljon enemmän kuin kaupunkilaiset? Eikö meidän tulisi asettaa

kansalliseksi päämääräksi varata uudet välineet nimenomaan niiden lähimmäistemme käyttöön, jotka fyysisesti ovat sijoittuneet kauaksi nykyaikaisen kaupunkiyhteisön moninaisista palveluista?

Kolmas länsimaissa esiin noussut pulmakysymys on uuden viestintäteknikan tarve suuren yleisön kannalta. Onhan niin, että tiedon räjähdyksmäisestä lisääntymisestä huolimatta ihmisen kyky vastaanottaa ja sulattaa tarjolla olevaa aineistoa ei ole lisääntynyt eikä lisääntynyt. Tämä vastaanottokyky on varsin rajoitettu jo nykyisenkin viestintätulvan keskellä, ja on syytä alettu puhua viestintäasteesta: kanavien ja sanomien lisääntyvä tulva saattaa pikemminkin hämätä ihmistä kuin selkeyttää hänen maailmankuvaansa.

Tutkimusten perusteella on päädyttävä siihen tulokseen, että nykytilanteessa tarvitaan kyllä tietoa ihmisen orientoimiseksi muuttuvassa maailmassa, mutta että olennaisempaa kuin määrän lisääminen on laatu. Tarvitaan ennen muuta taustoittavaa, tulkitsevaa - maailmaa selittävää - tietoa eikä niinkään irrallisia tiedon sirpaleita, jotka eivät hahmotu kokonaiskuvaksi. Tästä seuraa, että joukkotiedotuksen tuotannossa toimittajien luova osuus - inhimillinen työpanos - lisääntyy entisestään ja samalla journalistien merkitys yhteiskunnassa kasvaa.

Neljäs uuden viestintäteknikan esiin nostama pulmakysymys ovat kustannukset. Kaapeliverkon rakentamiskustannusten todettiin jo olevan hyvin suuret etenkin haja-asutusalueilla eikä ole odottamattonta että kysymys siitä kuka laskun maksaa aiheuttaa vaikeita poliittisia ongelmia. On ymmärrettävää että yksityisen sektorin taolta on ehdotettu järjestelyä, jonka mukaan valtiovalan tulisi rakentaa nämä kaapeliverkot rautateiden tai maanteiden tavoin ja että niitä sen jälkeen käytettäisiin yksityiseen liikenteeseen (kapitalistisen voitontavoittelun tarkoituksessa). Mutta vaikka näin meneteltäisiinkin - mikä muuten on hyvin kyseenalaista - jää jäljelle joukko taloudellisia pulmia jotka aiheutuvat ohjelmien (software) tuottamisesta.

Esimerkiksi kevyellä ja suhteellisen halvalla kalustolla valmistettu ja lähetetty paikallinen tv-ohjelma (esimerkiksi kaksi tuntia päivässä) maksaa helposti saman kuin maakuntalehden pyörittäminen, ja täysipainoinen monta rinnakkaista vaihtoehtoa tarjoava ja ympäri vuorokauden jatkuva ohjelmatoiminta saattaa helposti ylittää jopa pikkukaupungin budjetin. Kapitalistisissa maissa, missä joukkotiedotusvälineiden talous on 50-70 %:sesti riippuvaista kaupallisesta mainonnasta, on syytä kysyä mistä saadaan rahat noiden kymmenien ja satojen uusien kanavien täyttämiseen. Kansallisessa mittakaavassa toteutettuna kunnollinen ohjelmatoiminta maksaa ainakin saman verran mitä yhteiskunnassa sijoitetaan sanomalehdistöön. Tämän lisäksi tekijänoikeuksista aiheutuu taloudellisia pulmia joita ei uusien joukkotiedotusmuotojen yhteydessä ole vielä läheskään kyetty ratkaisemaan.

Kustannuksista puhuttaessa ei myöskään tule unohtaa vastaanotintilanteesta aiheutuvia kansantaloudellisia kustannuksia. Katsokaamme esimerkiksi, mitä merkitsee jos nyt jokainen suomalainen koti - joita on kaikkiaan 1,5 miljoonaa - varustettaisiin kasetti-tv-laitteistolla, kuten viestinnän tulevaisuudenkuvissa useasti edellytetään. Vaikka ostaisimme halvimman mahdollisen merkin, tulisi laitekohtainen hinta 2 000 mk:n paikkeille ja kokonaiskustannukset si-

ten 3 miljardiksi markaksi, mikä on noin seitsemän prosenttia koko kansantulosta.

On selvää, että elektroniikkateollisuus unelmoi juuri tuollaisista investoinneista - vaikkakaan sen realistiset ennusteet eivät sellaisia edellyttä. Mutta poliittisesti on kysyttävä, mitä tuolla investoinnilla saadaan yhteiskunnassa aikaan. Palveleeko se ihmisen ja koko kulttuurimme kehittämistä?

Edellä sanottu koskee siis markkinatalousmaita. Tilanne sosialistisissa maissa eroaa luonnollisesti täysin siitä mitä tässä on esitetty. Sosialistisilla mailla on varmaan paremmat mahdollisuudet käyttää usia viestinnän keihoja ihmisen ja koko yhteiskunnan todellisen kehityksen hyväksi. Mutta olen varma, että monet mainitsemistani ongelmista ovat myös sosialististen maiden ongelmia - eivätkä vähiten uuden viestintäteknologian edellyttämät kansantaloudelliset kustannukset.

10 Toimittajan muuttuva ammattikuva¹

Tämän päivän toimittajan asemaa voidaan nasevasti luonnehtia ammatiksi teollisuuden palveluksessa. Taakse on jäänyt se aika, jolloin tyypillinen toimittaja lehtineen esiintyi aatteellisena esitaiteilijana yhteiskunnallisissa murrosvaiheissa, kuten J.V. Snellman suomalaisuusaatteineen tai lukemattomat työväenliikkeen miehet omassa asiassaan. Lehdistön ja muun joukkotiedotuksen valtaosa on tänään länsimaissa suhteellisen sidottu osa taloudellista markkinakoneistoa ja varsin kaukana sellaisesta riippumattoman poliittisen äänitorven ideaalista, jonkalaisena tiedämme lehdistön olleen vielä sata vuotta sitten - ja jonkalaisena eräät tahtovat sen tosiasioita uhmaten yhäti nähdä.

Aikansa elänyt on siis näkemys journalistista tiedotusvälineensä valtiaana, jolla tyypillisesti on joko aatteellisen vaikuttajayksilön asema tai myötäsytynen kirjallinen lahjakkuus - tai mieluiten nämä molemmat ominaisuudet yhtyneenä samassa persoonassa. Kun valtaosa joukkotiedotustuotannosta - myös lehdistön ulkopuolella - on luonteeltaan pitkälle kaupallista sekä keskittyvää eli monopolisoituvaa teollista toimintaa ja kun toimittajavoimat ovat kasautuneet nimenomaan kaupallisiin välineisiin, voidaan tosiasiana kirjata, että toimittajan ammatti on tyypillisesti teollisuustoimihenkilön ammatti.

Alan ammattilaisille tämä toteamus ei tietysti ole mikään yllätys, vaan ainoastaan toinen tapa sanoa se sama, jonka esimerkiksi Tukholman journalistikoulun rehtori Lars Furhoff ilmaisee kirjassaan "Journalistkären i Sverige" seuraavasti:

"Aikaisemman taisteluasenteen ja lehtimiesten itsenäisyyden sijaan on tullut toimitustyön byrokratisointi ja formalisointi. Varsinkin reportterit ovat tunteneet itsensä tiukemmin ohjatuiksi kuin ennen, mitä tulee työaikoihin, aiheen valitsemiseen ja jopa kirjoitustapaan. - He ovat toisin sanoen hakeutuneet ammattiin, joka on sukua näyttelijän työlle, mutta joutuneet tilanteeseen, joka kaikessa olennaisessa muistuttaa upseerin ammattia." (s. 114)

Sen sijaan on aihetta kummastella, miksi vuosisadan takainen li-

¹ Pohjoismaisessa journalistikoulujen opettajaseminaarissa Tampereella 6.8.1973 pidetty esitelmä. Julkaistu (lyhennettynä) Hufvudstadsbladetissa 7.8.1973 ja Kanavan numerossa 7/1973.

beralistinen lehdistöideologia istuu yhä sitkeässä paitsi kaupallisissa kustantajapiireissä myös kentällä toimittajien keskuudessa. Vaikka huomataankin, että pelin hengen sanelevat viime kädessä yhä monopolisoituvat kaupalliset markkinat eikä suinkaan riippumatomien toimittajien vapaus välittää tosiasioita ja ilmentää itseään, ei kuitenkaan juuri suostuta luopumaan perinteisestä käsityksestä, jonka mukaan lehdistön autonomia on kääntäen verrannollinen julkisen vallan harjoittamaan kontrolliin.

Kauhistuksena pidetään sitäkin, että esimerkiksi parlamentaarisesti valittu elin valvoisi niiden kauniiden lehdistöettisten periaatteiden noudattamista, joiden mukaan totuus kirkastuu eri välineiden kilpaillessa samalla arenalla lahjomattomana tuomarina toimivan yleisön edessä. Lainsäädännöllistä sisällön kontrollia vierastetaan jopa niin ilmeisessä tapauksessa kuin loukkaatessa törkeästi ihmisten yhteiskunnallisesti merkitysetöntä yksityiselämää, kuten Suomessa on havaittu toimittajajärjestöjen annettua lausuntoa Painovapaustoimikunnan mietinnöstä. Kun sensorina pidetään pelkäämistään julkista valtaa samalla kun tuotannon valvojaa pidetään yksinkertaisesti työnantajana, on todettava, että journalismin piirissä on kouluesimerkki kulttuurin vitkasta: ajattelutavat ryömivät todellisuuden muutosten perässä.

Tässä ei ole tarpeen ryhtyä pidemmältä pohtimaan erilaisten sananvapausideologioiden ja lehdistön tehtävien aatehistoriaa. Riittää kun toteamme, että itse toimittajan ammattiroolin ympäriltä on historiallinen sädekehä poistunut: ammatti on arkipäiväistynyt ja sen yhteiskunnallinen arvostus ilmeisesti laskenut. Nykyaikaista käsitystä toimittajasta kuvaa osuvasti Tukholman journalistikoulun kurssiohjelma, jossa journalisti määritellään "henkilöksi jolla on metodi ja kokemus hankkia, arvioida ja valita aineistoa sekä välittää sitä eri joukkotiedotusvälineissä ennalta määrätylle yleisölle". Tiedotustuotannon teolliskaupallista yleiskuvaa vasten tämä ammatiprofiili on tyyppillisesti teknokraattinen.

JOURNALISMIN KEHITYSVAIHEITA

On ilmeistä, että tilanne on ollut suunnilleen tällainen jo jonkin aikaa, ainakin sodan jälkeisen kauden. Jos tarkastelemme suuria historiallisia näköaloja länsimaaisessa kehityksessä, voidaan journalismin "vanhan hyvän ajan" sanoa sijoittuneen teollisen vallankumouksen ja nykyaikaisen kapitalismin läpimurron vaiheeseen. "Teknokraattinen journalismi" voidaan puolestaan sijoittaa teollisuusvaltion ja kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen vakiintumisen vaiheeseen, joka Pohjoismaissa alkaa olla jo ohi eletty. Olemme parasta aikaa siirtymässä yhteiskuntakehityksen vaiheeseen, jota jotkut kutsuvat "jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi" ja toiset "valtiomonopolistiseksi kapitalismiksi".

Kuten tunnettua, tälle menossa olevalle yhteiskuntakehitykselle on ominaista mm. että palveluelinkeinoista ja "valkokaulusammateista" toimeentulonsa saavien osuus väestössä lisääntyy, että ATK ja yleensä informaation käsittely valtaa tuotantoelämässä yhä keskeisemmän osan ja että uudelleen koulutus tulee ammattien jatkuvasti muuttuessa entistä tärkeämmäksi. Kaikkea tätä voi luonnehtia sano-

malla, että yhteiskunta tulee entistä 'viestintäpitoisemmaksi': tiedonvälityksen osuus niin elinkeinoelämässä kuin ihmisten vapaaajassa lisääntyy jopa niin, että on aihetta puhua "informaatiotulvasta". Samalla ihmisten elinympäristön ulkopuolelta tulevan viestinnän merkitys maailmankuvaan kasvaa eli ns. ideologinen säätely yhteiskunnassa lisääntyy.

On helppoa nähdä, että tämä yhteiskunnan objektiivinen kehityksen kulku lisää joukkotiedotusvälineiden merkitystä ja siten nostaa journalistien amatillista asemaa. Haluan jopa ennustaa, että toimittajan ammatissa alkaa 'uusi hyvä aika', jona toimittajan vaatimustaso mutta myös palkkaus ja yhteiskunnallinen arvostus taas alkavat nousta. Ensimmäisiä merkkejä tästä kehityskulusta on se kasvava huomio, jota yhteiskuntakeskustelussa ovat saaneet osakseen niin radio- ja televisiotoimittajat kuin populaarilehdistön skandaalikirjoittajat. Molemmat toimittajaryhmät ovat mukana kansalaismielipiteestä yhä kiinteämmän otteen saavassa ideologisessa säätelykoneistossa - edelliset (etenkin uutistoimittajat) sen avoimesti poliittisella rintamalohkolla, jälkimmäiset taas piilopoliittisella mutta yhteiskunnalliselta merkitykseltään varmasti yhtä huomattavalla tajuntateollisuuden lohkolla.

Millä tavoin journalismi ja toimittajan ammattikuva tulevat muuttumaan? Olen seuraavassa tiivistänyt arvioni viiteen kehityspiirteeseen, jotka ovat: syventävän taustatiedon lisääntyminen, sanomien ymmärrettävään muotoiluun kiinnitettävä suurempi huomio, sanomien muokkauksen ja tulkinnan lisääntyminen, yleensä inhimillisen panoksen lisääntyminen joukkotiedotuksen tuotannossa sekä eri viestintävälineiden välisten rajojen hämärtyminen.

OBJEKTIIVINEN MONIMUTKAISTUMINEN JA SUBJEKTIIVINEN TIEDON TARVE

Näiden kehityspiirteiden taustalla on koko ajan nähtävä yhteiskunnan yleinen kehitysvaihe, jolle totesimme olevan ominaista, että viestintäilmiöiden merkitys lisääntyy kaikilla elämän aloilla. Erityisesti journalismin tulevaisuuden kannalta on syytä panna lisäksi merkille kaksi muuta yhteiskunnan kehityksessä nähtävää ilmeistä suuntausta: että maailma kaiken aikaa monimutkaistuu ja että väestön keskuudessa on odotettavissa lisääntyvää tarvetta ymmärtää maailman tapahtumia ja ilmiöitä. Maailman objektiivinen monimutkaistuminen on kiistanaton tosiasia ilmiöiden ja tapahtumasarjojen lukumääräisestä lisääntyisestä ja laadullisesti monipuolistuessa niin kotimaan yhteiskunnan kuin maailmanjärjestelmänkin tasolla.

Sen sijaan tiedotusvälineiden kuluttajakunnan tuntema ilmiöiden ja tapahtumien ymmärtämistarve lienee hieman kiistanalainen ennuste aikana, jolloin tiedämme viihteellisen ja todellisuuspakaisen aineiston menevän erityisen hyvin kaupaksi. Mielestäni nykyistä tiilannetta on kuitenkin pidettävä vain historiallisesti ohimenevänä häiriöilmiönä, joka johtuu toisaalta siitä kansalaisten yleisestä vieraantuneisuudesta johon yhteiskunta heidät on ajanut ja toisaalta siitä elitistisestä journalismiperinteestä, jonka mukaan muotoillut sanomat eivät ole tavoittaneet alempien yhteiskuntakerrosten kuluttajajoukkoja.

Sitäpaitsi voidaan kiistatta ennustaa, että yleinen koulutustaso

yhteiskunnassa nousee ja sen mukana lisääntyy taustatietoa-
nton ja yleensä ns. vakavan asian kysyntä joukkotiedotuksen koko-
naiskulutuksessa. Yksityiselle kansalaiselle ja koko yhteiskun-
nalle tulee olemaan elintärkeää, että tiedon tulva ei ainoastaan ole
tarjolla, vaan että sitä myös tehokkaasti käytetään hyväksi yhteis-
kunnan koossapitämiseksi ja kehityksen turvaamiseksi mm. joukko-
tiedotusvälineissä annettavan alkeiskoulutuksen avulla. En siis
myönnä olevani optimisti ennustaessani informatiivisuuden nousua
joukkotiedotuksessa, vaan totean olevani objektiivista yhteiskun-
takehitystä havainnoiva realistinen.

TAPAHTUMIEN TAUSTA

Tällaisen yhteiskuntakehityksen taustaa vasten asetamme nyt ensim-
mäisen äsken luetelluista journalismin kehityspiirteistä: sen että
päivän tapahtumiin liittyvä 'pintatieto' saa rinnalleen yhä enem-
män ilmiöitä ja tapahtumasarjoja 'syvällisesti' selvittävää perus-
tietoa. Hieman toisin sanoin, mutta samaa journalismin uudelleen-
orientoitumista tarkoittaen Lars Furhoff ilmaisee asian näin:

"Asenteista puheen ollen on ilmeistä, että journalistirooliin
liittyvä vahva kilpailumomentti - olla ensimmäisenä uutisoimas-
sa - tulisi väistyä taka-alalle toisten, nyt varjoon jäävien
päämäärien tieltä: antaa tilaa erilaisille käsityksille, erot-
taa yhteiskunnallista hyvää ja pahaa, formuloida ja nyansoida
mielipiteitä, jotka eivät vielä ole selkeyntyneet yhteiskunnan
vakiintuneissa laitoksissa." (Den liberala pressfriheten, jul-
kaisematon käsikirjoitus).

Suomessa julkaistuu Viestintäpoliittisen komitean I osamietin-
töön on aloitteestani sisällytetty tämän kehityspiirteen luonneh-
dintaa seuraavaan tapaan: toisaalta perinteisestä uutisjournalis-
mista (yleistoimittaja) ja toisaalta tieteellisestä tutkimuksesta
(tiedemies) muodostuu uusi yhdistelmä, jota nykyisin edustavat tie-
dotusvälineissä ns. erikoistoimittajat ja kirjastoalalla ns. infor-
maatit. Tällaisen henkilöstön tarve tiedotusvälineille tulee ole-
maan ilmeinen. Toisaalta näyttää siltä kuin tiedotusvälineet juuri
tällä tavalla kykenisivät tyydyttämään yhteiskunnassa vallitsevaa
ja yhä kasvavaa tiedontarvetta.

On selvää, ettei tehokkaastikaan järjestetty päivittäinen uutis-
aineiston virta kentältä vielä riitä, vaan uutisaineisto täytyy
kyetä myös analysoidaan ja arvioimaan luotettavasti. Toimittajare-
sursien ja -koulutuksen lisäksi tähän tarvitaan pätevää tietoa,
joka on välittömästi käytettävissä. Tällaista tietoa luodaan ja
muokataan selvityksillä ja tutkimuksilla, ja sitä säilytetään ar-
kistoissa.

Arkistopalvelun tarve johtuu pyrkimyksestä yleisölle esitettyjen
tietojen pätevyteen ja perusteellisuuteen sekä nopean uutisväli-
tyksen virheettömyyteen. Hyvin hoidetun arkiston on todettu olevan
ratkaisevan tärkeä uutispalvelulle erityisesti silloin, kun vähän
tunnetussa osassa maapalloa syntyy äkillinen kriisi tai kun koti-
maassa on käynnissä pitkäaikainen ja monimutkainen tapahtumasarja
(esimerkiksi vakauttamisneuvottelut).

Selvitys- ja tutkimuspalvelun tarve on havaittu erityisesti suu-
rimmissa lehdissä ja radio/tv:ssä. Yhteiskuntaelämän ja maailman-
tapahtumien aktiivinen seuraaminen on alkanut edellyttää siksi sys-
temaattista syventymistä, että varsinaisten toimittajien avuksi on
ruvettu hankkimaan tutkimusasiantuntemusta. Erikseen voidaan koros-
taa taloustieteellisen tutkimuksen tärkeyttä, koska on ilmennyt,
että nykyiset tutkimuslaitokset eivät voine tehdä kaikkia sellaisia
tutkimuksia, joita toimitustyössä tarvittaisiin. Myös lainsäädäntö-
työn seuraaminen ja lakien sisällön pätevä selostaminen asettaa
toimitustyölle entistä enemmän vaatimuksia. Niinpä erikoistoimitta-
jien työn voisi ryhmitellä raaka-utisten hankintaan, taustaselvi-
tysten laatimiseen ja tutkimukseen, joita erikoistoimittaja voi
tehdä rinnan tai lomittain.

Että kyseessä on todella yleismaailmallinen kehityspiirre ja että
muutkin kuin minä näkevät tulossa olevan informatiivisuuden nousu-
kauden, ilmenee esimerkiksi seuraavasta tekstistä, joka on lainat-
tu yhdysvaltalaisen RAND Corporation'in teettämästä tutkimuksesta:
"Elleivät nykyiset sanomalehdet ole valmiita muuttamaan poliit-
tisen ja yhteiskunnallisen tiedon tutkimuskirjastoiksi, silloin
kuluttajan väistämättömän syvällisen tiedon tarpeen tyydyttävät
toisenlaiset organisaatiot. Muutamat journalistiset järjestöt
huomaavat jo tänään, että osa siitä informaatiosta, jota ne ei-
vät päivittäin voi käyttää painetun standardipaketin rajoituk-
sista johtuen, on siltäkin arvokasta ja jopa markkinoitikel-
poista eri muodoissa. Kahden seuraavan vuosikymmenen aikana pai-
nettu standardipaketti alkaa kyetä laajenemaan lukijan toivomuk-
sesta tämän kodissa, ja lukija voi saada laajennetun tiedon kir-
jastosta, lehdestä tai jostakin uudesta julkisen tiedon ja ana-
lyysin laitoksesta." (Ben H. Bagdikian, The Information Machines;
New York 1971, s. 283-284).

Samalla kun korostetaan erikoistoimittajien ja jopa tutkijoiden
lisääntyvää tarvetta joukkotiedotuksen tuotannon palveluksessa, on
kuitenkin muistettava, että tiedotusvälineiden tehtävä on viestit-
tää tieto yleisölle ymmärrettävässä muodossa. Erikoistoimittajakin
on aina myös toimittaja, journalisti. Sitäpaitsi ns. yleistoimitta-
jia tarvitaan jatkuvasti - heille asetettavat tiedon vaatimukset
vain kasvavat.

ILMAISUKEINOT JA YMMÄRRETTÄVYYS

Tässä olemmekin jo tulleet toisen journalistisen kehityspiirteen
kohdalle eli sanoman muotoilua koskeviin vaatimuksiin. Ei liene
väärin sanoa, että perinteinen journalismi - erityisesti uutisväli-
tys - on oikeastaan epäonnistunut tehtävässään informoida yleisöä.
Tutkimukset osoittavat, että suuresta suosiostaan huolimatta - suosio
mitattuna yleisömäärinä ja uutisvälineiden arvostuksena - uutis-
välitys on kyennyt vain minimaalisesti todella orientoimaan ihmisiä
heidän ympäristöönsä ja antamaan heille selkeää kokonaiskuvaa maa-
ilman tilanteesta. Tässä on aihetta toistaa presidentti Urho Kekko-
sen sanat hänen puhuessaan viestintäpolitiikasta Tampereella touko-
kuussa 1973:

"Tutkimukset osoittavat ihmisten enemmistön myös sellaisissa kor-

kean koulutustason maissa, joiden joukkoon oman maamme tapaamme lukea, kokevan maailmanlaajuiset ongelmat ja oman yhteiskunnan-kin asiat vieraksi itselleen. Niinpä eräässä tutkimuksessa ilmeni se hämmästyttävä seikka, että ainoastaan puolet äänestys-ikäisistä vastaajista tiesi, että lait Suomessa säätää eduskunta. Laajoilta väestöryhmiltä puuttuvat alkeellisetkin yhteiskunnalliset perustiedot ja siten myös riittävät edellytykset muodostaa yhteiskuntaa koskevia mielipiteitä ja toimia demokratian vaatimusten mukaisesti. Ihmiset kyllä pystyvät oppimaan kokemastaan ja heidän mahdollisuutensa saada tietoja kasvavat jatkuvasti, mutta tieto ei ota jäsenyäkseen kokonaiskuvaksi. Puuttuu taustatieto ja sitä tietä mahdollisuus nähdä asiayhteyksiä."

Ihmisten tietoisuuden muodostumisen kannalta ei siis riitä, että tarjonnan määrää lisätään, ja siksi laatu tulee nousemaan strategiseen asemaan. Laadulla voimme tarkoittaa jo em. ensimmäistä journalistisin kehityspiirrettä, sitä että irrallisten tiedon sirpaleiden ohella välitetään yhä enemmän maailmaa selittävää ainesta. Mutta laadulla viitataan myös siihen tapaan, jolla sanomat muotoillaan yleisön vastaanotettavaksi: kielen helppouteen, esitystavan havainnollisuuteen, kytkentöihin vastaanottajan omakohtaiseen todellisuuteen yms. tekijöihin, joista ns. sanoman perillemeno riippuu. Tässä suhteessa mainonta ja viihdelehdistö on epäilemättä uutisjournalismia taitavampaa. Toisaalta esimerkiksi television uutistoiminnassa samoin kuin vapaan elokuvan kentällä on havaittavissa vakavaa pyrkimystä kohti esitystapaa, joka puhuttelee vastaanottajaa eli on samalla kertaa helposti ymmärrettävää ja tiedollisesti in-fermoivaa.

Laadun painottaminen määrän ohella ja jopa sen edellä on vääjäämätön seuraus paitsi em. tutkimustuloksista, jotka osoittavat ihmisten informoituneisuuden heikkoutta, myös siitä yksinkertaisesta tosiasiasta, että ihmisen kyky vastaanottaa informaatiota on ja tulee aina olemaan suunnilleen vakio. Tiedon räjähdysmäisestä lisääntymisestä huolimatta ja huolimatta uuden viestintäteknikan suomista mahdollisuuksista lisätä sen tarjontaa moninkertaisesti, kykymme vastaanottaa ja sulattaa tarjolla olevaa aineistoa ei ole lisääntynyt.

TULKINTA JA MUOKKAUS

Se mitä tarkoitetaan kolmannella luettelointitani kehityspiirteis-tä - muokkauksen ja tulkinnan lisääntymisellä joukkotiedotuksen tuotannossa - on oikeastaan sama asia kuin tuo laadullisten tekijöiden korostuminen määrällisiin verrattuna. Informaatiotulvan valitessa ja tilanteessa, jossa perinteinenkään journalisti ei ole kyennyt auttamaan ihmisiä asianmukaisen maailmankuvan rakentamisessa, on mieleetöntä ylläpitää sellaista journalismia, joka ennen muuta välittää 'puhtaita' tapahtumia yleisön ulottuville. Tapahtumien ja tietojen runsaudesta on valittava, muokattava ja tulkittava esiin asiayhteyksiä ja kokonaisuuksia. Ilman näitä maailman tajua-minen on mahdotonta vaikka tarjolla olisi kuinka valtava raakatie-don määrä tahansa.

Sanomia ja tietoa muokkaavan ja tulkitsevan toiminnan osuus journalismissa tulee siis näkemykseni mukaan vääjäämättä lisääntymään, vaikka jotkut tuntuvat uuden viestintäteknikan mahdollisuuksiin - erityisesti kaapelitelevisioon - viitaten ajattelevan että kehitys on päivastainen, niin että mahdollisimman suuri tietomäärä tarjotaan kuluttajalle 'alkuperäisenä' ja työstämättömänä. Tämä kehityspiirre on siis hieman kiistanalainen, mutta on huomattava, että ellei sitä hyväksy, tulee samalla kieltäneeksi kaksi ensiksi mainittua kehityspiirrettä - taustatiedon lisääntymisen ja esitystapaan kohdistuvat kasvavat vaatimukset.

Joka tapauksessa on ilmeistä, että niiden 'portinvartijoiden' poliittis-strateginen merkitys kasvaa, joiden valitsemana ja muokkamaana tieto yhteiskunnassa virtaa. Iskusananomaisesti voisi sanoa, että tämän päivän toimittajan ammattiprofiili muuttuu teknokraattisesta analyttiseksi ja em. journalistin määritelmässä painottuu nimenomaan aineiston arvioinnin vaatimus.

INHIMILLINEN PANOS

Neljäs em. kehityspiirteistä on inhimillisen panoksen lisääntymisen joukkotiedotuksen tuotannossa. Kysymyksessä on jälleen vain toinen tapa ilmaista se mitä edellä on tarkoitettu puhuttaessa laadun korostumisesta ja tulkitsevan osuuden lisääntymisestä. On kuitenkin syytä erikseen panna merkille tämä seikka, koska viestintäpolitiikassa ja journalistisilla työmarkkinoilla asiaa ei juuri ole vakavasti pohdittu.

Viestintäpoliittinen komitea on mietinnössään päätenyt varsin yksiselitteiseen ennusteeseen yleismaailmallisesta kehityksenkulusta: "Toimitustyövoiman tarve kasvaa sitä enemmän mitä runsaammaksi uutisvirta käy ja mitä enemmän uutisten mekaaniseen välittämiseen liittyy harkitsevaa valintaa ja taustaselvitystä. Ainakin suurissa tiedotusvälineissä katsotaan, että toimittajien määrä tuotettua palstatilaa tai lähetyssaikaa kohti lisääntyy jatkuvasti. Joukkotiedotuksen tuotanto säilyy siis ainakin toimituksen osalta henkilövaltaisena, vaikka se luonteeltaan muuttuukin yhä enemmän teolliseksi toiminnaksi."

Samasta mietinnöstä ilmenee, että 1970-luvun alussa toimituslistien kulujen osuus sanomalehtien levikki- ja ilmoitustuloista on keskimäärin 20 prosenttia eli toimitushenkilökunnan palkat ja kaiken valokuva- ym. tekstimateriaalin hankinta on yhteensä maksanut vain viidesosan lehtitalouden menoista. Samaan suuruusluokkaan päädytään myös vertaamalla luovan henkilöstön osuutta koko joukkotiedotuskentän henkilökunnan määrään: toimittajia, kuvaajia yms. sanoman toimitukselliseen muotoiluun osallistuvia työntekijöitä on Suomen tiedotusteollisuuden eri lohkoilla (mainonta mukaan luettuna) yhteensä noin 7 000, mikä on vajaa 20 prosenttia alan kaikista liki 40 000:sta työntekijästä. Toisin kuin usein on totuttu ajattelemaan, tarvetta ja varaa toimituksellisen panoksen lisäämiseen on siis runsaasti, joskin pienessä maassa lisäämismahdollisuudet

tosiasiassa rajoittuvat suuriin ja taloudellisesti hyvin menestyviin tuotantoyksiköihin.

Tässä yhteydessä on kuitenkin huomattava, että toimituksellisen panoksen rakenne tulee kehityksen myötä muuttumaan. Ensiksi mainittu kehityspiirre merkitsee nimenomaan erikoistoimittajatyövoiman lisääntymistä. Tällä hetkellä Suomessa lehdistön ja sähköisten välineiden palveluksessa olevasta toimittajavoimasta osapuilleen kolmannes työskentelee erikoisosastoilla tai asiantuntijatehtävissä; sanomalehdistön piirissä vain neljännes toimittajista kuuluu tähän ryhmään valtaosan työskennellessä vielä yleistoimittajana, radiossa erikoistoimittajiksi on luettavissa kolmannes toimittajakunnasta, televisiossa puolet ja aikakauslehdistössä vajaa puolet. Ei liene väärin arvioida, että parissakymmenessä vuodessa erikoistoimittajantyyppisten journalistien osuus on noussut nykyisestä kolmanneksesta yli puoleen, ehkä kahteen kolmannekseen. Samalla ei kuitenkaan tule unohtaa, mitä edellä sanottiin esitystavan ja sanoman perillemenon vaatimuksista.

VÄLINEET KASVAVAT YHTEEN

Viimeisenä luetteloiduista kehityspiirteistä on välinerajojen hämärtyminen eli se, että huomispäivän journalismissa ei enää voida selvästi erottaa toisistaan lehdistöä ja sähköisiä välineitä eikä liioin kummankaan sisällä eri alalohkoja. Tämä kehityspiirre johtuu osaksi siitä joukkotiedotuksen tuotantoa leimaavasta kaupallista monopolisoitumisesta, jonka seurauksena on alkanut muodostua monivälinekonserneja - usein kansainvälisiä suuryrityksiä. Mutta välinerajojen hämärtyminen ei pelkästään johdu omistussuhteista, vaan siitä joukkotiedotuksessa havaittavasta yleisestä kehityksestä, että sähköinen teknologia ikään kuin kasvaa yhteen perinteisen graafisen tiedonvälityksen kanssa.

Toimittaja on siten yhä vähemmän sanomalehtimies tai radiomies ja yhä enemmän yksinkertaisesti tiedonvälittäjä: tietojen hankkija, valitsija, muokkaaja, tulkitseja ja esittäjä. Taaskin on varottava unohtamasta toista kehityspiirrettä, sanoman muotoilua siten, että perillemeno taataan. Tietysti tarvitaan myös välinespesialisteja, jotka taitavat ja tuntevat eri välineiden ilmaisukeinot, ja sanoman ymmärrettävyyden takaaminen tulee olla myös jokaisen erikoistoimittajan huolenpidon kohteena. Tämä on ymmärrettävä suhteellisesti: välinetekniikan osuus journalismin kokonaiskuvassa on sitenkin toisarvoista ainakin huomispäivän journalismissa. Tosin voidaan jo tänään esittää tutkimusnäyttöä, joka osoittaa McLuhanin olevan väärässä teeseineen välineen keskeisestä merkityksestä viestinnässä. Välinettä ratkaisevammaksi sanoman läpimenön edellytykseksi on osoittautunut viestin vastaanottaja, hänen elinolosuhteensa, yhteiskunnallinen asemansa ja koulutustasonsa.

HUOMISPÄIVÄN TOIMITTAJA

Jos haluaa tiivistää sen mitä edellä todetuista journalismin kehityspiirteistä seuraa toimittajan ammatin 'pääsyvaatimuksiin', voi-

daan mainita ainakin kolme ominaisuutta. Ensinnäkin toimittajalla tulee olla hyvä yleissivistys, johon vielä mielellään tulisi liitetyä jonkin erikoisalalan hallintaa. Toiseksi toimittajalta vaaditaan monipuolista yhteiskuntaelämän kokemusta - eikä vähiten kosketusta vs. tavalliseen kansan arkitodellisuuteen - jota ilman ei voi syntyä oikeaa yhteiskunnallista tietoisuutta eikä edellytyksiä viestittää sanoma ymmärrettävästi väestön valtaenemmistölle. Kolmanneksi edellytetään kykyä analyttiseen ja kriittiseen ajatteluun, joka mm. takaa sen, ettei toimittaja ole poliittisesti naiivi, vaan suhtautuu yhteiskuntaan ja sen laitoksiin samoin kuin oman työohonsa, aktiivisesti ja erittelevästi. Jotta kuva ei-teknokraattisesta, miltei tutkijankaltaisesta journalistista vielä täydentyisi, luetteloon voisi lisätä ainakin pitkäjännitteisyyden ja ryhmätyöhön luontumisen vaatimukset.

Kaiken kaikkiaan eteemme piirtyy ammattikuva, joka alkaa muistuttaa yli-ihmistä. Ammatin vaikeutena on erityisesti se, että kovin erilaiset ominaisuudet tulisi yhtyä samassa henkilössä - esimerkiksi tiedollinen pääoma ja ilmaisutaito. Tietysti voidaan ajatella, että tiedotustuotannon eri tehtävissä toimii eri henkilöitä, joista kukin on erikoistunut: yksi tiedon hankintaan, toinen sen arviointiin, kolmas muokkaukseen, neljäs ilmaisutekniikkaan jne. Tällainen ratkaisu ei ilmeisesti kuitenkaan auta pitkälle, koska ketjun jokaisen lenkin tulee olla perillä myös toisten solmukohtien asettamista vaatimuksista. Tiettyä erikoistumista ei voida välttää, mutta yhtä vähän voidaan välttää kaikille tiedonmuodostajille ja -välittäjille yhteistä näkökulmaa.

Tässä kohdin on syytä torjua kaksi yleistä väärinkäsitystä. Tuollainen analyttinen ja yhteiskunnallisesti tietoinen viestittäjä ei suinkaan välttämättä ole vasemmistoradikaali eikä hän välttämättä ole vaikeaselkoinen. Yhteiskunnallinen tietoisuus ja kriittisyys merkitsee ainoastaan pyrkimystä pois poliittisesti naiivista toimittajaroolista eikä suinkaan välttämättä kohti puoluepoliittista sitoutumista. Jos sitten vasemmistolaisilla mielipiteillä näyttää olevan tavallista enemmän kannatusta yhteiskunnallisesti tietoisissa piireissä, ei tätä suinkaan tule pitää "vasemmistolaisena solutuksena", vaan yksinkertaisesti suuremman tietämyksen mukaan tuomana luonnollisena kehityksenä.

Joka tapauksessa on lapsellista syytellä toimittajien analyttisyyttä ja kriittisyyttä muka poliittisuudeksi - ikään kuin yhteiskunnallisesti tietämättömät, epäanalyttiset ja epäkriittiset toimittajat olisivat poliittisesti puolueettomampia. Sitäpaitsi jokainen todellinen vasemmistolainen tietää, ettei vallankumous ala eikä edes ratkaisevasti riipu joukkotiedotusvälineiden tapaisista ideologisen päällysrakenteen laitoksista; vasemmistolaisenkin toimittajan on siten tyytyminen reformistiseen politiikkaan, välttämään porvarillinen propaganda hänen toimistaan mitä tahansa.

Toinen väärinkäsitys tässä hahmotellun journalistin ammattiprofiilin yhteydessä on se, että lisääntyvä tieto ja analyttisyys johtaisi vieraantumiseen yleisöstä, siis esitystapa-vaatimusten unohtamiseen. Edellä on toistuvasti muistutettu ilmaisuteknisten seikkojen merkityksestä, ja myös tässä on huomautettava, että uusi toimittajatyyppe ei suinkaan kirjoita tai puhu nykyistä vaikeampaa tekstiä - joskin ilmeisesti yhteiskunnallisesti relevantimpaa tekstiä.

Juuri monipuolinen kosketus yhteiskunnalliseen todellisuuteen on torjumassa tätä riskiä menettää yhteinen kieli vastaanottajajoukon kanssa. Toimittajan tulee taitaa sekä kansan että byrokratian kieli pystyäkseen toimimaan näiden välisenä tulkkina.

Toimittajan ammattikuva on siis vaihtumassa silminnäkijästä tulkitsijaksi, käsityöläisestä tutkijaksi. 'Selkäydinjournalismin' aika alkaa olla ohi ja esiin on työntymässä uusi journalistiprofiili sitä mukaa kun yhteiskuntakehitys etenee ja viestintärakenteet muuttavat sen mukana.

Neljäs osa Yli kansallisten rajojen

"Viestintäsatelliitteja, jotka teknisesti tekevät mahdolliseksi suorat televisiolähetykset maasta toiseen, tulee käyttää joukkoviestinnässä siten, että pienten valtioiden kulttuurinen omaleimaisuus turvataan ja maailmassa nykyisin esiintyvää viestintävirtojen määrällistä epätasapainoa tasataan; tämä edellyttää, että satelliittiviestintä tapahtuu kansallisen suvereniteetin pohjalta ja yhteistoiminnassa lähetyksiä vastaanottavan maan yleisradiolaitoksen kanssa." (Viestintäpoliittisen komitean V osamietintö, s. 12-13)

"Satelliittitekniikka on kohta kehittynyt niin pitkälle, että televisiolähetys suoraan satelliitista vastaanottiin on mahdollinen. Silloin yksi synkronisella radalla oleva satelliitti voi huolehtia kokonaisen mantereen kattavasta televisio-ohjelmasta. - - Onkin ilmeistä, että viimeistään 2000-luvulla televisiolähettimet on siirretty maanpinnalta satelliitteihin tai korvattu kaapeliyhteyksillä, ja voimme valita televisio-ohjelmia eri puolilta maailmaa." (Professori Martti Tiuri Mainos-TV:n yhtiökokouksessa 26.3.1971)

11 Kansainvälinen viestintäpolitiikka ja idän ja lännen väliset tietovirrat¹

Itsenäisen valtion keskeisimpiin kuuluvia tunnusmerkkejä on alueellinen koskemattomuus: valtion suvereeni oikeus valvoa mitä sen alueella tapahtuu. Valtioiden muodostamalle kansainväliselle järjestelmälle on puolestaan ominaista yhä lisääntyvä liikenne yli kansallisten rajojen - liikenne jossa kulkee niin ihmisiä, tavaroita kuin tietoja.

KANSAINVÄLISOIKEUDELLISET NORMIT

Kansainvälisen liikenteen oikeudellinen sääntely on vanhastaan nojannut siihen havaintoon, että valtioiden on oman etunsa vuoksi ylläpidettävä järjestystä valtioiden välisessä liikenteessä eli ikään kuin vapaaehtoisesti sitouduttava noudattamaan yhteisesti sovittuja liikennesääntöjä. Näin on menetelty merenkulun, siviili-ilmailun, radioviestinnän sekä eri liikenne- ja viestintävälineitä hyväkseen käyttävän postiliikenteen alalla. Sama periaate, jossa yhdistyvät kansallinen etu ja kansainvälinen yhteistoiminta, on viimeksi ulotettu ns. avaruusviestintään eli tietosatelliittien avulla tapahtuvaan radioliikenteeseen, jonka sääntely on YK:n ja sen erityisjärjestöjen käsissä ja josta on todettu että sen tulee olla kaikkien valtioiden käytettävissä yhdenvertaisuuden pohjalta.

Kansainvälisen viestinnän kuten muunkin liikenteen sääntely on siis nähtävä sekä välttämättömänä että legitiiminä käytäntönä, joka tähtää kaikille edullisen kansainvälisen järjestyksen ylläpitoon samalla kun kansallinen suvereniteetti säilytetään. Oikeudellisesti mielenkiintoiseksi ja poliittiseksi pulmalliseksi kysymys kansainvälisen viestinnän valvonnasta tulee vasta, kun sitä vastaan asetetaan yleismaailmallisessa Ihmisoikeuksien Julistuksessa kirjattu vapaus hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja millä tahansa välineellä rajoista riippumatta. Miten tämä viestinnän vapauden periaate on yhteen sovitettavissa kansallisen suvereniteetin periaatteen kanssa?

¹ Pohjautuu esitelmään, joka on pidetty Ulkopoliittisen instituutin seminaarissa "'Yhteistyö humanitaarisilla ja muilla aloilla' ja Etyk" 1.11.1973. Julkaistu seminaariraportissa (Ulkopoliittisen instituutin Info-monistesarja 41/1973) sekä lyhennettynä venäjäksi Za rubezom -lehdessä 7/1973.

Kuluneet 25 vuotta osoittavat, että Ihmisoikeuksien Julistuksen sananvapausartikkelia ei ole haluttu soveltaa kansainväliseen viestintään ehdottoman kirjaimellisesti sen enempää läntisten kapitalist maiden kuin sosialististen maidenkaan piirissä. Sosialististen maiden taipumus valvoa mitä tietoa niiden kansallisten rajojen yli kuljetetaan on yleisesti tunnettu. Sen sijaan on ehkä jäänyt vähemmälle huomiolle se pyrkimys kansainvälisen viestinnän sääntelyyn tavallaan vastoin Ihmisoikeuksien Julistuksen sananvapausartikkelia, jota on ilmennyt läntisissä teollisuusmaissa ja niiden vaikutuspiiriin kuuluviissa kehitysmaissa.

Esimerkiksi Euroopan Neuvoston v. 1950 hyväksymään ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien sopimukseen on paitsi kopioitu YK:n Ihmisoikeuksien Julistuksen tunnettua sananvapausartikkelia myös lisätty seuraava täsmennys: "Tämä artikla älköön estäkö valtioita pitämistä radio-, televisio- ja elokuvayrityksiä luvanvaraisina." YK:n yleiskokous puolestaan hyväksyi v. 1966 kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen, jonka sananvapautta käsittelevä artikla esittää Ihmisoikeuksien Julistuksen sananvapausartikkulalle samansuuntaisia täsmennyksiä kuin em. Euroopan Neuvoston sopimus. Tämän lisäksi YK:n yleissopimuksessa todetaan, että sananvapausoikeuksien toteuttamisesta seuraa tiettyjä velvoituksia. Sananvapauden rajoittaminen katsotaan mahdolliseksi kun kysymyksessä on ensinnäkin toisten ihmisten maineen tai oikeuksien suojeleminen ja toiseksi kansallisen turvallisuuden, julkisen järjestyksen tai moraalisen suojeleminen. Lisäksi yleissopimus antaa ymmärtää, että diskriminointiin, vihamielisyyteen tai väkivaltaan tähtäävää propagandaa ei voida pitää sinä "informaationa" tai "ajatuksina" (ideas), joita tulee voida levittää rajoista riippumatta.

Yli kansallisten rajojen kulkevan tiedon liikennöintiä on Länsi-Euroopan maissa myös käytännössä pyritty rajoittamaan mm. kansainvälisillä vesillä purjehtivia ns. merirosvadioita vastustettaessa. Oikeudellisena perusteena on ollut paitsi kansainvälisten pelisääntöjen rikkominen (merirosvadiot toimivat luvatta aaltoalueilla joiden jaosta on valtioiden kesken sovittu) myös kansallinen suvereniteetti: niin pian kuin maan rajojen ulkopuolelta tulee sisään sellaista jota valtiolta ei hyväksy ja jonka katsotaan saavan aikaan häitällisiä vaikutuksia, valtion oikeutena pidetään ei-toivottun 'tuonnin' pysäyttämistä. Tilanne on kuitenkin kansainvälisoikeudellisesti pulmallinen, etenkin milloin sanoman lähde käyttäytyy hyväksyen kansainväliselle liikenteelle varattuja yhteisiä väyliä (kuten aavaa merta). Joka tapauksessa voidaan esimerkiksi toisista maista tapahtuvien radiolähetysten radiohäirinnästä todeta, että ei-toivottujen radiosignaalien pysäyttäminen maan rajoilla on yhtä oikea tai väärä toimenpide kuin radiolähetysten suuntaaminen toiseen maahan ilman tämän vastaanottajamaan suostumusta; tästä ei ole kiistattomia kansainvälisoikeudellisia säännöksiä.

Viimeksi valtioiden suvereniteetti niiden alueelle suunnattuun sähköiseen viestintään nähden on kansainvälispoliittisesti kirjattu loka-marraskuussa 1972, jolloin sekä YK:n että Unescon yleiskokoukset hyväksyvät suoraan tv-vastaanottiin suunnattuja satelliittilähettyksiä koskevat päätöslauselmat. Unescossa oli kysymys kansainvälisestä julistuksesta, joka siis astui voimaan heti, ja YK:n

yleiskokouksessa oli kysymys päätöksestä, jossa edellytetään YK:n piirissä valmisteltavan suoria satelliittilähettyksiä koskevia yleismaailmallisia periaatteita. Tässä yleiskokouksen päätöksessä todetaan mm. että satelliittien välityksellä tapahtuva tv-ohjelmien lähettäminen suoraan vastaanottiin saattaa tehdä hyvin ongelmalliseksi tiedonvälityksen vapauden "valtioiden suverenien oikeuksien tiukan kunnioittamisen pohjalta".

Satelliittipäätösten yhteydessä on ilmennyt, että YK:n jäsenvaltioiden enemmistö ei ole halunnut tähdentää valtion suvereniteettia kansainväliseen viestintään nähden pelkästään ei-toivottavan aineiston karsimiseksi maaperältään. Yhä keskeisemmäksi kansainvälistä säätelyä ja protektionistista linjaa tähdentäväksi tekijäksi on noussut maailmassa ilmenevä räikeä epätasapaino eri suuntiin kulkevissa viestintävirroissa. Yhtenä osoituksena tästä viestinnällisen 'vaihtotaseen' tasapainottomuudesta ovat ne tiedot televisio-ohjelmien tuonnista ja viennistä, jotka on saatu Tampereen yliopistossa Unescon tuella tehdyn tutkimuksen yhteydessä (ks. kuviota).

Nyrkkisääntönä voidaan sanoa, että teollisuusmaista virtaa kolmanteen maailmaan ainakin sata kertaa enemmän viestintää kuin päinvastaiseen suuntaan. Erityisesti kehitysmaat ovat pontevasti käyneet vastustamaan teollisuusmaiden "viestintäimperialismia", jonka uusimpana välikappaleina nähdään mm. tietosatelliitit. Myös sellaiset läntiset teollisuusmaat kuin Kanada ovat viime vuosina koventaneet linjaansa vieraan valtion alueelta tulevan viestintäpaineen vastustamiseksi ja oman kulttuuripiirin suojelemiseksi. Eri puolilla maailmaa on ryhdytty laatimaan kansallisia viestintäpoliittisia kokonaisuohjelmia, joissa usein määrätietoisesti pyritään säännöstelemään rajojen yli tapahtuvaa 'vapaata' tiedon virtaa. Esimerkiksi televisiolle on Perussa asetettu norveja, ettei ohjelmiston ulkomailta hankittu osuus saa ylittää tiettyä prosentimäärää.

Yleisesti ottaen voidaan siis sanoa, että kansainvälinen viestintäpolitiikka on niin kansainvälisen oikeuden kuin käytännön toiminnan tasolla viime vuosikymmeninä pysynyt aikaisemman säätelykäytännön kannalla tai suorastaan merkinnyt kansallisten rajojen yli kulkevan viestinnän entistä tarkempaa valvontaa. (Pornografian alalla havaittavissa oleva kansallisen ja kansainvälisen levityksen vapautuminen aikaisemmin vallinneesta tiukasta säännöstelystä on nähtävä poikkeusilmiönä.) Johdonmukaista vastakkaisuuntaista kehitystä on havaittavissa ainoastaan sosialistisissa maissa, jotka toisen maailmansodan jälkeisen ajan ovat yhä enemmän sallineet länsimaisen viestinnän virrata sisäänsä (sen jälkeen kun ne aluksi olivat varsin suljettuja).

ITÄ-LÄNSI -KÄYTÄNTÖ

Tarkasteltaessa viestintäpolitiikkaa nimenomaan käytännön toimintana eikä niinkään oikeudellisina normeina tai viestintäpoliittisina ohjelmina voidaan sosialististen ja ei-socialististen maiden välisestä viestintäsuhteesta todeta, että tänä päivänä tilanne on toinen kuin mitä perinnäinen käsitys "suljetuista sosialistimaista" ja "avoimista länsimaista" antaisi ymmärtää: sosialistiset maat tuovat kapitalistisista maista moninkertaisesti enemmän viestintäaineistoa

kuin kapitalistimaat tuovat sosialistimaista. Tunnettuna osoitukse-
n tästä 'viestinnän vaihtotaseen' epätasaisuudesta on se em. Tam-
pereella tehdyn tutkimuksen osoittama tieto, jonka mukaan Yhdysval-
loista ja Länsi-Euroopasta virtaa Itä-Euroopan sosialistisiin mai-
hin yhteensä noin 3 000 tuntia televisio-ohjelmaa vuodessa päiväs-
taisen tv-ohjelmavirran ollessa ainoastaan noin 1 000 tuntia vuodessa.
Itä-Euroopassa lännestä peräisin olevan ohjelma-aineiksen
osuus on keskimäärin kymmenisen prosenttia ohjelmiston kokonaisajas-
ta; länsieurooppalaisissa kuvaruuduissa puolestaan näkyy sosialis-
tisista maista peräisin olevaa ohjelmaa enintään parin prosentin
verran. Länsi- ja Itä-Euroopan välinen tv-uutisvälähdyksen vaihto on
vieläkin räikeämmässä epätasapainossa: vaikka kumpikin osapuoli
tarjoaa 'vastapuolelle' suunnilleen yhtä runsaasti päivittäisiä
uutisvälähdyksiä käytettäväksi, läntinen Eurovisio poimii lähetet-
täväksi ainoastaan kymmenennen osan siitä määrästä jonka itäinen
Intervisio välittää katsojilleen. (tosin Eurovisio välittää myös
maailmanlaajuisten uutisfilmitoimistojen aineiston).

Television ulkopuolella elokuvateattereissa esitettävät elokuvat
todistavat idän ja lännen välisestä viestinnästä samaa tasapainot-
tomuutta: sosialistisissa maissa katsotaan suhteellisen paljon länti-
stä tuotantoa, mutta Länsi-Euroopassa sosialististen maiden elo-
kuvat ovat harvinaisia poikkeuksia. Puolassa jopa 43 prosenttia
elokuvien ensi-illoista on viime vuosina ollut kapitalististen mai-
den tuotantoa; Romaniassa läntisen tuotannon osuus on ollut 35 pro-
senttia ensi-illoista, DDR:ssä 30 prosenttia. Neuvostoliitossa ja
Bulgariassa kapitalistisissa maissa tuotettujen elokuvien ensi-
iltojen osuus on vähäisempi (15-16 prosenttia), mutta silti moninker-
tainen minkään länsieurooppalaisen maan vastaavaan lukemaan (sosia-
listimaissa tuotettujen elokuvien osuuteen ensi-illoista). Suomes-
sa, jossa sosialistista elokuvatuotantoa esitettäneen suhteelli-
sesti enemmän kuin missään muussa länsimaassa (meillä on mm. neu-
vostoliittolaisessa omistuksessa oleva elokuvateatteri), sosialis-
tisissa maissa tuotettujen elokuvien osuus ensi-illoista jää alle
viiden prosentin.

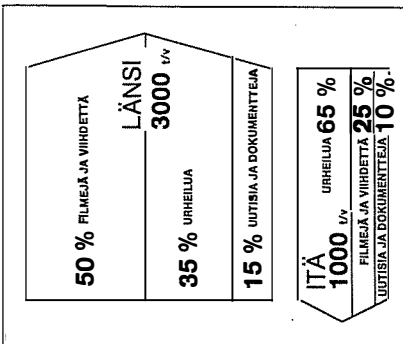
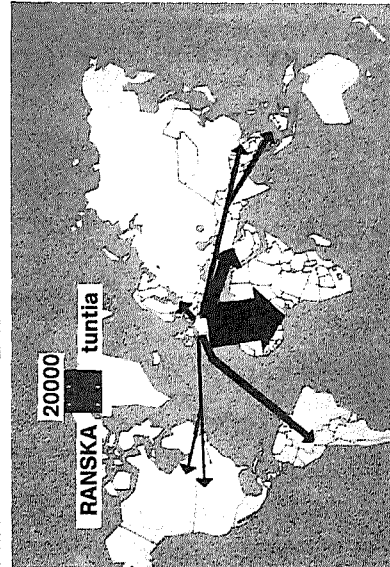
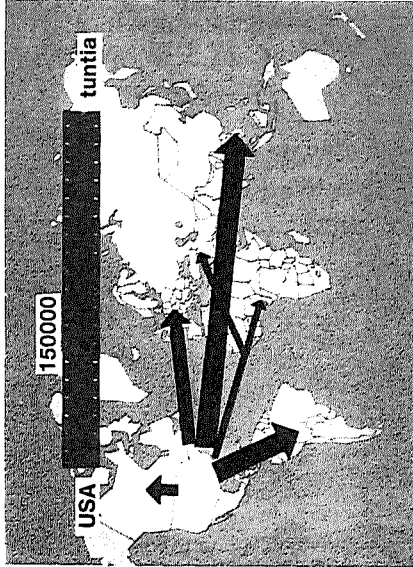
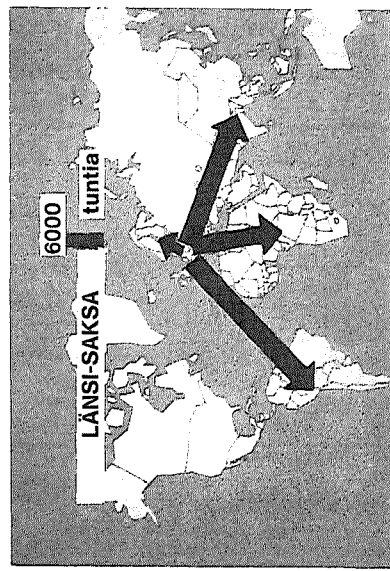
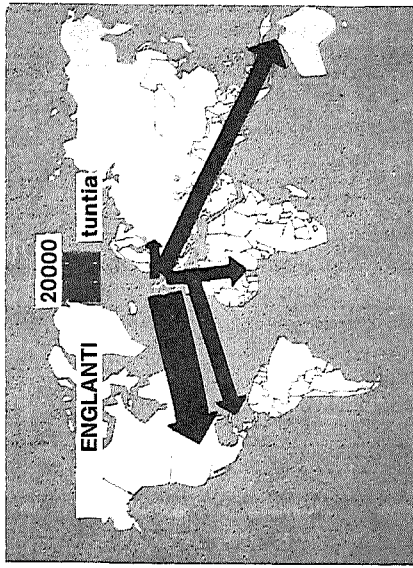
Kirjankustannusalalla tilastot toistavat saman yleiskuvan: sosia-
listinen Itä-Eurooppa kääntää ja julkaisee enemmän läntistä kirjal-
lisuutta kuin kapitalistinen Länsi-Eurooppa kääntää ja julkaisee
'vastapuolen' tuotantoa. Esimerkiksi Neuvostoliitossa kansallisille
kielille vuonna 1969 käännettyistä kirjoista 23 prosenttia on alku-
jaan englannin kielisiä; USA:ssa käännettyistä kirjoista puolestaan
14 prosenttia on alkujaan venäjän kielisiä, Englannissa vain viisi
prosenttia. Puolassa ja Unkarissa käännetään kansalliselle kielel-
le useampia englannin kielisiä kuin venäjän kielisiä kirjoja. Vuo-
sina 1946-1962 Neuvostoliitossa on ilmestynyt kaiken kaikkiaan yli
6 000 amerikkalaisten kirjoittamaa kirjaa, lähes 6 000 ranskalais-
ten kirjoittamaa kirjaa, lähes 4 000 englantilaisten kirjoittamaa
kirjaa ja vajaat 1 000 italialaisten kirjoittamaa kirjaa. Neuvosto-
kirjailijoiden teoksia taas on ilmestynyt samana ajanjaksona USA:ssa
ja Englannissa kummassakin alle 500, Ranskassa hieman yli 600 ja
Italiassa 400.

Lehdistön osalta ei vastaavia lukuja ole saatavissa, mutta on il-
meistä että lehtien levikki yli kansallisten rajojen on huomatta-
vasti vähäisempää kuin muiden viestintämuotojen kansainvälinen vir-

tailu. Tarkemmin sanottuna vierasmaalaiset lehdet eivät sanotta-
vasti levii suuren yleisön keskuuteen (paitsi ehkä yhtenäisillä
kielialueilla), mutta sen sijaan kunkin maan lehdistö välittää
omilla palstoillaan usein runsaastikin enemmän tai vähemmän muokat-
tua vierasperäistä aineistoa lukijoilleen. Lehdistössä vierasmaa-
lainen sanomavirta läpääsee kansallisen tiedotuskoneiston vain poik-
keustapauksessa kokonaan käsittelemättömänä (esimerkiksi uutisvalo-
kuvat, ulkomaaalaisten kommentaattorien palstat ja sarjakuvat); ta-
vallisesti ulkomainen aineisto joutuu paitsi valintaprosessin (pää-
tös ottaako julkaistavaksi vai ei) myös muokkauksen kohteeksi (kään-
nös, lyhentäminen, sovittaminen maan ja julkaisun erityisvaatimuk-
siin). Televisio-ohjelmien, elokuvien ja kirjallisuuden kohdalla
tällaista kansallisen tiedotuskoneiston aktiivista puuttumista sa-
nonnan sisältöön ei tapahdu yhtä paljon: kysymykseen tulee lähinnä
'portinvartijan' päätös siitä, hyväksyäkö esitys kokonaisuutena
vai ei.

Kansainvälisissä viestintävirroissa on määrän ohella luonnollises-
ti syytä panna merkille laatu: se millaisia ovat sisällöltään ne
tiedot ja ajatukset jotka ylittävät kansallisia rajoja. Kansainvä-
lisessä viestintäpolitiikassaan (mm. YK:n ja Unescon piirissä) eriy-
tyisesti sosialistiset maat ja kehitysmaat ovat korostaneet, ettei-
vät ne suinkaan suhtaudu torjuvasti viestintävälineiden avulla ta-
pahtuvaan kansainväliseen vuorovaikutukseen yleensä, vaan ainoas-
taan tietynlaatuisten viestintäsisältöjen sääntelemättömään kul-
kuun. Idän ja lännen välisestä viestinnästä puhuttaessa voidaan kysy-
ä toisaalta, millaista tietoa sosialististen maiden suhteellisen
runsas länsimaisperäinen viestintätarjonta sisältää (onko kyseessä
ehkä se osa 'vapaata' tuotantoa, jossa itse kapitalistinen järjes-
telmä on arvostelun kohteena), ja toisaalta, mitä sisältää se suhte-
ellisen niukka sosialistimaista peräisin oleva sanomavirta jota
länsieurooppalaisille tarjotaan (onko kyseessä ehkä sosialistisen
järjestelmän itsekehu).

Tyhjentävät tutkimustiedot viestintävirtojen sisällöstä puuttu-
vat, joten näihin kysymyksiin ei voida toistaiseksi antaa ehdoton-
ta vastausta. Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että sellainen
hypoteesi pitäisi paikkansa, jonka mukaan idän ja lännen viestintä-
virroissa havaittavaan määrälliseen epätasapainoon liittyisi poliit-
tisten järjestelmien arvostus sosialismin hyväksi ja kapitalismin
tappioksi. Päinvastoin: sosialistiset maat tuovat lännestä suhteel-
lisen runsaasti sellaista taide- ja viihdeaineistoa (mm. yhdysval-
talaisia sarjafilmejä), joiden antama kuva länsimaisesta elämän-
muodosta ei ilmeisesti ole kielteinen, ja taas Länsi-Euroopan maat
tuovat sosialistimaista pääasiassa poliittisesti varsin neutraalia
vanhaa taidetta tai urheilua. Televisio-ohjelmat, joiden sisältö-
tyypeistä on olemassa tutkimustietoa, osoittavat tämän selvästi.
Länsimaista Itä-Eurooppaan virtaavasta 3 000 tunnin tv-ohjelmamää-
rystä karkeasti ottaen kolmannes koostuu urheilusta, 10-20 prosent-
tia uutisista, ajankohtais- ja dokumenttiohjelmista, ja jäljellä
oleva 50 prosenttia on elokuvia ja viihdettä. Päinvastaisesta 1 000
tunnin ohjelmavirrasta, joka siis kulkee idästä länteen, voidaan
todeta, että kaksi kolmannesta koostuu urheilusta, kymmenisen pro-
senttia uutisista ja noin neljännes elokuvista ja sarjafilmeistä
(ks. kuviota).

Itä-Eurooppa ostaa Länsi-Euroopasta 3000 tuntia tv-ohjelmia vuodessa, länsi tytyy 1000 sosialistiseen tuntiin.

Kun neljä tv-suurmaata myy ohjelmaa, piirtyy virta selvästi aikaisempiin siirtomaihin.

"FREE FLOW" -IDEOLOGIA

Tämän yleiskuvan valossa saattaa ajankohtainen keskustelu idän ja lännen välisestä tietojen ja ajatusten vapaasta vaihdosta tuntua yllättävältä. Ainakin länsimaiden politiikka on Etykin kolmannen korin kysymyksissä selvästi toinen kuin niiden viime vuosikymmeninä noudattama kansainvälinen viestintäpolitiikka on ollut ja osin vielä tänäkin päivänä on (esimerkiksi YK:n ja Unescon satelliittipäätöksissä). Jokin on muuttanut politiikan suunnan.

Historiallisessa perspektiivissä tarkasteltuna kolmannen korin länsimainen linja - kaikenlaisten sanomien rajoittamattoman liikuttamisen pitäminen arvona sinänsä - ei kylläkään ole tuonut kansainväliseen politiikkaan mitään uutta: kyseessä on yli kolme vuosikymmentä sitten käyttöön otettu ase. Länsimaat omaksuivat käsityksensä rajoittamattomasta kansainvälisestä viestinnästä siinä vaiheessa kun ne muodostivat yhteisen taloudellisesti-politiittisen rintaman sosialistisia maita vastaan toisen maailmansodan jälkeen, kylmän sodan alkuvaiheessa.

"Free flow" -käsitteen syntyhistoria on sinänsä kiintoisa. Ennen toista maailmansotaa viestinnän vapaudesta puhuivat lähinnä USA:n kustantaja- ja tietotoimistopiirit, jotka erityisesti 1930-luvulla määrätietoisesti pyrkivät murtamaan englantilaisten ja ranskalaisien hallussa olleita kansainvälisen uutisvälityksen ja tietoliikenteen kartelleja. Ensimmäisiä rajoittamattoman viestinnän puolesta puhujia oli uutistoimisto AP:n toimitusjohtaja Kent Cooper, joka osoitteli Ison Britannian maailmanlaajuista tietoliikennekaapeli-verkostoa: "Ensin se yhdisti Imperiuminsa. Sitten se laajentui kytkien muut maat itseensä. Ja viktoriaanisen käytännön mukaisesti ne uutiset, jotka tämän valtavan kaapeliverkoston läpäisivät, tekivät kunniaa brittiläisten asialle." Englantilaiset eivät luonnollisesti tuossa vaiheessa pitäneet amerikkalaisten vapausideologiasta, ja Economist -lehti reagoikin kipakasti Cooperille, "joka muiden suurliikemiesten tavoin kokee erityistä moraalista hohtoa huomataksaan kuinka hänen käsityksensä vapaudesta sattuu yksiin hänen kaupallisen etunsa kanssa".

Aluksi viestinnän vapaudessa oli siten kysymys maailmanmarkkinoiden hallinnasta johtavien kapitalististen maiden kesken. Mutta toisen maailmansodan jälkeen taloudelliset ja poliittiset realiteetit muuttivat käsitteen semantiikkaa: Yhdysvallat jouduttiin tunnustamaan maailmantalouden johtajavallaksi, ja kaikkien kapitalististen maiden oli aika muodostaa yhteinen rintama Neuvostoliiton johtamaa sosialistista maailmaa vastaan. Englanti muiden mukana omaksui käsityksen "vapaasta maailmasta" ja siihen kuuluvasta rajoittamattomasta tiedonvälityksestä eikä enää nähnyt sitä kaupallisen kilpailijan myyntitemppuna. Fasismin jäljiltä tällä ajattelutavalla olikin ymmärrettävästi hyvä maaperänsä, eikä edes sosialististen maiden käynyt sitä kieltäminen.

Tällaisessa maailmanpoliittisessa tilanteessa länsimaisesti tullut viestinnän vapauden periaate kirjattiin myös yleismaailmalliseksi tavoitteeksi eräissä YK:n piirissä syntyneissä asiakirjoissa, kuten juuri Ihmisoikeuksien Julistuksessa. Koska tällainen sananvapauskäsitys ei millään tavalla erottele viestinnän sisältöjä,

vaan asettaa esimerkiksi vaiheellisten tietojen ja sodan lietsonan periaatteessa yhtä tavoiteltaviksi päämääräksi kuin tosiasioiden välittämisen ja rauhanomaisen viestinnän, sitä pidettiin yksipuolisena paitsi sosialistisissa maissa myös länsimaissa - jopa Yhdysvaltain kulttuurialan asiantuntijoiden piirissä, jotka tähdensivät tosiasiapohjaisen ja korkeatasoisen sisällön merkitystä kansainvälisessä tiedonvälityksessä ja yleensä kulttuurivaihdossa. Suurpolitiikka saneli kuitenkin tässä vaiheessa viestinnän vapautta koskevat tulkinnat "free flow" -ideologian mukaisiksi (mikä kävi helposti päinsä koska USA:lla liittolaisineen oli tuohon aikaan YK:ssa ehdoton ylivoima).

Tänään tuo vanha ase on siis ilmestynyt Etykin neuvottelupöydälle - siitä huolimatta että länsimaiden valmius itse toimia sen mukaisesti ei ole osoittautunut suureksi. Ilmeisesti kysymys idän ja lännen välisestä viestinnästä ei olekaan Etykissä ollut länsimaille pelkästään yksi alue, jolla yhteistyötä eri talousjärjestelmien välillä voidaan lisätä ja samalla jännitystä maailmassa lieventää, vaan samalla kylmän sodan peruja oleva, sosialistisia maita vastaan suunnattu ideologinen ase, joka samalla sopivasti on yhdistänyt länsimaiden hajanaista leiriä.

12 Suurvaltapolitiikka, tietoliikennesatelliitit ja viestinnän vapaus¹

Yhdistyneiden Kansakuntien piirissä on keskusteltu tietoliikennesatelliiteista siitä saakka kun ensimmäinen Sputnik kiersi radallaan. Satelliittiviestintä on alusta lähtien kuulunut kansainvälisepoliittisesti merkittäviin kysymyksiin: se on ollut osa asevarustelun ja aseistariisunnan problematiikkaa, ja se on ollut osa avaruuden käytön problematiikkaa.

Vuonna 1958 YK:n yleiskokous ilmaisi Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain yhteisestä aloitteesta uskonsa siihen, että "satelliittiviestintä tarjoaa ihmiskunnalle suuria etuja tehdessään mahdolliseksi radio-, puhelin ja televisiolähetysten ulottamisen entistä laajemmalle ja edistäessään täten maailman kansojen välisiä yhteyksiä". 1960-luvun puolenvälin jälkeen kehitysmaat nostivat esille kysymyksen satelliittien välityksellä tapahtuvista televisiolähetyksistä suoraan toisen maan tv-vastaanottimiin, ja YK:n ulkoavaruuskomitean avuksi perustettiin v. 1968 erityinen suoria satelliittilähetysistä tutkiva työryhmä. Satelliittityöryhmän tekniset ja oikeudelliset selvitykset eivät kuitenkaan puolella vuosikymmenessä ole johdaneet YK:ssa muuhun päätökseen kuin vuoden 1972 yleiskokouksessa kirjattuun lausumaan, että kansainvälisen sopimuksen valmistelu jatkuu.

UNESCO TIENNÄYTTÄJÄNÄ

Ensimmäinen näkyvä askel kansainvälisen diplomatian selvityksistä ja kypsyttelyistä selkeään päätöstekstiin tässä asiassa otettiin YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön Unescon 17. yleiskokouksessa Pariisissa syksyllä 1972. Tällöin hyväksyttiin kansainvälinen julistus, joka asettaa suuntaa-antavat periaatteet satelliittien kautta tapahtuvalle tietojen ja kulttuurin välitykselle. Julistuksen eli deklaraation voimaan saattamista on pidettävä yhtenä

¹ Julkaistu osittain Aamulehdessä 22.11.1972 ja osittain Instant Research on Peace and Violence -lehdessä 1/1973, jonka artikkeli on kirjoitettu yhdessä Tom Grönbergin kanssa. (Viimeksi mainittu artikkeli on myös julkaistu The Democratic Journalist -lehdessä 3/1974.)

Unescon tämän yleiskokouksen poliittisesti tärkeimmistä päätöksistä: asian kehittäminen Unescon piirissä alkoi jo kymmenen vuotta sitten, ja tälläkin kertaa ratkaisua pyrittiin USA:n aloitteesta siirtämään. Kehitysmaiden ja sellaisten teollisuusmaiden kuin Neuvostoliitto, Ranska ja Norja ylivoimainen äänten enemmistö (yhteensä 47 maata) kuitenkin vei päätöksen läpi mm. Yhdysvaltojen ja Englannin vastustuksesta (yhteensä 9 maata) huolimatta; Suomi, Ruotsi ja 11 muuta maata pidättäytyivät äänestyksestä.

Unescon tapahtumille tässä asiassa antaa maailmanpoliittista painoa se seikka, että samaan aikaan oli YK:n yleisistunnossa New Yorkissa käsiteltävänä Neuvostoliiton aloite yleismaailmallisen sopimuksen aikaansaamisesta suoria satelliittilähetystyksiä varten. Kyseessä on astetta 'vahvemman' kansainvälisen päätöksen tekeminen: sopimuksen (convention) rikkomista vastaan on olemassa rangaistusjärjestelmä, vaikkakin lievä, mutta Unescon hyväksymää julistusta (declaration) on pidettävä lähinnä symbolisena 'kansainvälisen yleisen mielipiteen' ilmauksena. Kuitenkin julistus on ensimmäinen askel kohti kansainvälistä sääntelyä: samaa reittiä on aikaisemmin edetty monissa muissa kysymyksissä kuten valtamerten ja avaruuden rauhoittamisessa. Juuri siksi jäljet pelottivat niitä maita, joiden kansalliset edut ovat parhaiten turvatut kun mitään kansainvälistä lainsäädäntöä ei ole estämässä toiminnan vapautta, ja samasta syystä kehitysmaat ovat innokkaasti ajaneet lainsäädännön tielle lähtemistä.

Suomen pidättyvä asenne tässä kysymyksessä on esimerkki 'passiivisen puolueettomuuden' politiikasta: emme halunneet tässä vaiheessa asettua sen kummemmin 'vapaiden kansainvälisten markkinoiden' puolestapuhujien kuin niitä vastustavienkaan maiden kannalle. Näin tehdessämme tulimme tietysti epäsuorasti asettuneeksi edellisten puolelle, koska vallitsevan tilanteen jatkuminen - kansainvälisen lainsäädännön täydellisen puuttuminen - merkitsee etua Yhdysvalloille ja muille voimakkailla teollisuusmaille, joilla on varaa käyttää hyväkseen ja tavallaan hallita noita vapaita markkinoita.

Mitä Unescossa hyväksytty julistus suorista satelliittilähetyksistä sitten kaikessa suurpoliittisessa arkaluontoisuudessaan sisältää? Ehkä huvittavinta tässä asiassa - ja samalla tyypillistä yleensä kansainväliselle lainsäädäntötyölle - on deklaraation 'mietous', jota miltei voi kutsua mitäänsanomattomuudeksi. Yhdestätoista artiklasta oikeastaan vain yksi sisältää muutakin olennaista kuin ns. 'YK-kieltä' eli yleisesti hyväksyttäviä fraaseja ihmisoikeuksien, rauhan, ystävyuden ja yhteistyön edistämisestä. Yhdeksännessä artiklassa - josta ymmärrettävästi tuli silmätikku maailman johtavalle tietoliikennesuoravallalle USA:lle - todetaan välttämättömäksi solmia sopimukset niiden maiden kanssa, joihin suoria satelliittilähetystyksiä suunnataan, sekä ilmaistaan, että kaupallisen mainonnan välityksestä suorien satelliittilähetysten muodossa pitää erikseen sopia lähettäjä- ja vastaanottajamaiden kesken.

Lyhyesti sanottuna sopimuksen ydin on siinä, että tv-ohjelmien lähettäminen suoraan toisen maan väestön vastaanottimiin on luokiteltavaa ilman vastaanottajamaan viranomaisten lupaa tai vastaanottajamaan oman tv-järjestelmän myötävaikutusta. Siten siis tahdotaan etukäteen estää samanlaisen 'eetterisodan' syntyminen tv-rintamalla, johon radioaalloilla on ajauduttu jo toisen maailmansodan aika-

na. Yhdellä Unescon julistuksella maailman tv-markkinoita ei tietysti kyetä sääntelemään, mutta joka tapauksessa se on historiallinen askel: ensimmäinen kerta jolloin ylikansallinen elin on sanonut kansainvälistä tv-toimintaa koskevan normin.

Voidaan tosin kysyä, miksi tv-satelliittiohjelmia koskeva julistus säädetään ennen kuin suoraan kotivastaanottimiin tapahtuvaa lähetystoimintaa missään harjoitetaan. Tekniikka on kyllä teoriassa edennyt jo tälle asteelle, mutta käytännössä arvioidaan satelliittista suoraan vastaanottimiin tapahtuvien lähetysten siirtyvän tästä päivästä ainakin kymmenen vuoden päähän, aikaisintaan 1980-luvun puolivälin tienoille. Silloin saattaa ostaa katolleen satelliittiantennin ehkä viidellä sadalla markalla; tällä hetkellä nuo laitteet ovat vasta kehitysvaiheessa ja niitä ei edes Yhdysvalloissa ole voitu ottaa käyttöön muuta kuin Vietnamin sodassa liikkuvien partioiden avuksi.

Kerrankin on siis lähdetty tekemään kansainvälistä lainsäädäntöä ennen kuin ollaan tapahtuneitten tosiasioitten edessä. Syynä tähän 'kaukokatseisuuteen' on se huoli, joka on levinnyt kehitysmaihin sekä pienten kulttuurialueiden teollisuusmaihin ja jota erityisesti kulttuuripoliittiset piirit näissä maissa ovat usein turhankin hysterisinä lietsoneet - on puhuttu "kaikkialta maailmasta meidän päällemme vyöryvästä propagandasta". Tällainen pelko on perusteton paitsi siksi, että suorat satelliittilähetykset voivat teknisesti toteutua vasta ensi vuosikymmenellä, myös siksi, että täydellisen kansainvälisen tv-lähetysten anarkian synnyttäminen ei tunnu olevan millekään osapuolelle edullista.

Luultavasti asiassa päädytään enintään alueellisesti rajoitettuihin lähetystyksiin, jotka peittävät kielellisesti tai kulttuurisesti yhtenäisiä maaryhmiä ja sitäpaitsi ko. maiden nimenomaisesti yhteisestä halusta. Niinpä Eurooppaan tulee mitä todennäköisimmin syntymään "EEC-kanava" ja esimerkiksi ranskankieliseen Afrikkaan oma satelliittitelevisio. Siihen saakka satelliitit jatkavat tietoliikenteen palveleamista tämän päivän menetelmillä eli puhelin- ja lennätinliikenteen sekä tv-lähetysten kaukosiiiron apuna. Tähän toimintaan ei kuitenkaan tarvita kansainvälisiä säännöksiä, koska satelliittiviestien vastaanotto ei ole vapaata, vaan osa posti- ja lennätinlaitosten hoitamaa kaukoliikennejärjestelmää.

VIESTINNÄN VAPAAUS UUDELLEENARVIOITAVANA

Unescon deklaraation ja YK:n sopimusluonnoksen ydinkysymys ei olekaan viestintätekniikan välitön käyttöönotto. Kyseessä on viime kädessä periaatteellinen suhtautuminen "viestinnän vapauteen" ("free flow of information"): lähdetäänkö rajoittamattoman tiedonvälityksen periaatteesta, joka siis vieroksuu kansallista ja kansainvälistä lainsäädäntöä, vai lähdetäänkö tietyn pelisäännön varustetusta vapauskäsitteestä, jossa sekä pyritään takaamaan toivottavan tiedon välitys että asettamaan rajoja epätoivottavan tiedon levittämiselle. Edellinen näkökanta on perinteisesti vallalla länsimaissa, etenkin Yhdysvalloissa: länsimainen yhteiskunta- ja talousjärjestelmä suorastaan perustuu pyrkimykselle sitoa yksilöt, ryhmät ja maat mahdollisimman vähän julkisen vallan ohjaukseen. Socialist-

tisissä maissa ja kehitysmaissa asiaa tarkastellaan päinvastaisesta näkökulmasta, jolloin vapaudelle asetettuja ehtoja ei ymmärretä rajoituksiksi - tiedonvälityksen yhteydessä sensuuriksi - vaan taakkeksi siitä, että vapaudesta ei synny pelkäämistään varakaiden vapautta ja että vapautta ei käytetä epätoivottuihin tarkoituksiin.

Vanhastaan "free flow" -periaatteella on laaja kansainvälinen kannatus, ainakin ei-sosialistisissa maissa. Niinpä se toisen maailmansodan jälkeen jopa otettiin Unescon peruskirjaan yhtenä niistä päämääristä, joita tämän järjestön piti lähteä ajamaan. Viimeisen vuosikymmenen kuluessa tilanne on kuitenkin muuttunut, kun rikkaat teollisuusmaat - erityisesti Yhdysvallat - ovat taloudellisen maailmanmahtinsa rinnalla saavuttaneet myös tiedotustoiminnassa sellaisen valta-aseman, joka sulkee piiriinsä melkein koko maailman. Kehitysmaat sekä muutamat pienemmät teollisuusmaat ovat havahduneet huomaamaan olevansa vapailla maailmanmarkkinoilla miltei yksinomaan vastaanottavana osapuolena. Elokuvat, tv-ohjelmat, sarjakuvat samoin kuin radio- ja teletekniset laitteistot virtaavat maailmassa suurilta ja rikkailta suurille köyhille ja pienille rikkaille. Tulot kaikista tästä puolestaan virtaavat pääasiassa suurvalloille.

Kaunis vapauden periaate ei ole käytännössä johtanut tietojen ja kulttuurin vaihtoon kansojen kesken tasa-arvoisuuden pohjalta. Siksi yhä useammat maat ovat arvioineet uudelleen vapaan tiedonvälityksen ideologian ja siirtäneet kansainvälisen lainsäädännön linjoille. Näin on tapahtunut myös Unescon piirissä, jonka "vapaan tiedonvälityksen osasto" toimi alun perin pelkäämistään rajoittamattoman tiedonvälityksen hyväksi mutta joka on viime vuosina ryhtynyt tuottamaan yhä enemmän "free flow" -ideologian kanssa ristiriidassa olevia suosituksia (kuten juuri satelliittilähetystyksiä koskeva julistus). Näyttää myös siltä kuin vanha vapauskäsitelmä olisi auttamattomasti kärsimässä haaksirikon myös Yhdysvalloissa, missä yhä laajeneva arvovaltainen piiri katsoo oikeaksi sen, että USA:n on oikeudenmukaisuuden nimissä vetäydyttävä 'maailmanhallitsijan' roolista ja varattava henkisesti ja taloudellisesti alistamilleen maille mahdollisuus tasavertaiseen kansainväliseen vuorovaikutukseen.

Osoituksena tästä ovat mm. ne Yhdysvaltain Unesco-toimikunnan koolle kutsuman asiantuntijaryhmän suositukset, joissa 17. yleiskokouksen alla asetettiin pikemminkin julistuksen hyväksymisen puolelle kuin sitä vastaan. Viestintä- ja kulttuurialan asiantuntijat katsoivat että USA:lla on moraalinen velvollisuus suhtautua myönteisesti kehitysmaiden satelliittikysymyksessä osoittamaan huolellisuuteen ja yleensäkin omaksua joustava asenne kehitysmaihinkin "free flow" -asioissa.

Mutta Yhdysvaltain virallinen politiikka osoittautui olevan kaukana tällaisesta 'humanistisesta' asenteesta. Se oli lähempänä niitä näkökantoja, joita CBS-yleisradioyhtiön presidentti Frank Stanton edusti varottaessaan eräässä puheessa USA:n ulkoasiainministeriötä: "Sananvapaudesta ei voi neuvotella." Hän totesi niin ikään ennen Unescon yleiskokousta, että julistusluonnoksen mukaan "hallituksilla on oikeus kontrolloida ulkomailta satelliittien välityksellä väestölleen tulevia tv-lähetystyksiä valvomalla kansainvälisiä yleisradio-ohjelmia niiden lähetyspisteessä". Stantonin johtopäätös oli: "Tämä tekisi sensuurin kansainvälisen oikeuden periaatteeksi."

Unescon yleiskokouksessa Yhdysvaltoja edustanut delegaatio seurasi viimeksi mainittua konservatiivista linjaa. Lopullinen äänestys ei todistanut ainoastaan tämän kovan linjan monumentaalista tappiota kansainvälisen yhteisön piirissä vaan se oli samalla merkillepantava oire viestinnän vapautta koskevien käsitysten uudelleenarvioinnista. On kiintoisaa todeta, mitä USA:n delegaation puheenjohtaja sanoi Unescon 17. yleiskokouksen lopulla:

" - Unesco on kulkemassa kohti lisääntyvää säännöstelyä. Minusta tuntuu, että tämä on selvimmin ilmennyt viestinnän alalla, alueella joka monin tavoin voi tehdä eniten maiden ja kansojen keskinäisen ymmärtämyksen hyväksi. Meitä on myös järkyttänyt kokouksen alkupuolella esitetty käsitys, että Unescon peruskirja on tiedon ja ajatusten vapautta koskevalta osin vanhentunut ja pitäisi siksi asettaa kyseenalaiseksi. Meidän mielestämme tämä ei ainoastaan ole ajan testissä kestäneen peruskirjan vastaista vaan myös ristiriidassa Ihmisoikeuksien Julistuksen ja itse YK:n peruskirjan kanssa."

Ilmeisestikin fraasit "sananvapaus" ja "viestinnän vapaus" ovat laakanneet palvelemasta juhlallisina periaatteina, joita on käytetty legitimoimaan kaupallisia ja imperialistisia motiiveja. Näiden käsitteiden sisältö on asetettu todellisuustestiin: niitä tarkastellaan käytännön kysymyksinä (kenellä on käytettävissään vapauden toteuttamiseen tarvittavat välineet) sekä kansainvälisten eturistiriitojen valossa (viestinnän vapaus on peitenimi hallitsemiselle). Samaa uudelleenarviointia voi havaita myös satelliittiviestinnän ulkopuolella, esimerkiksi Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin valmisteluissa.

MITÄ TULISI TEHDÄ?

Tässä ei ryhdytä luetteloimaan yksityiskohtaisia toimia, jotka ovat tarpeen kansainvälisen satelliittiviestinnän alalla. Seuraavassa esitetään vain kolme tärkeää yleistä näkökohtaa:

Ensinnäkin on kiinnitettävä huomiota niiden kansallisten edustajien valintaan, jotka osallistuvat satelliittikysymyksiä käsitteleviin kansainvälisiin kokouksiin. "Asiantuntijan" kaapuun pukeutuneet virkamiehet ovat liian useasti edistäneet konservatiivista linjaa. Poliittisesti yksipuoliset teknokraatit tulisi korvata tai ainakin heitä pitäisi täydentää edustajilla, jotka riittävän asiantuntemuksen lisäksi hallitsevat myös ongelmien laajemmän yhteiskunnallisen ja poliittisen taustan.

Toiseksi on luotava kansallinen viestintäpolitiikka, jotta kansainvälisille päätöksille saadaan lujat cheykset. Ei auta paljoakaan, vaikka maata edustamassa on esimerkiksi satelliittilähetysten tekijänoikeuskysymyksiä käsittelevässä kokouksessa poliittisesti hyvinkin edustava delegaatio, ellei maalla itsellään ole tässä kysymyksessä selkeää linjaa, joka perustuu koko viestintäkentän nykyisen ja tulevan tilan tarkasteluun. Unesco on suositellut tätä varten erityisten viestintäpoliittisten neuvottelukuntien perustamista; Suomessa ajatus on tavallaan toteutettu Viestintäpoliittisen komitean muodossa.

Kolmanneksi viestinnän vapauden ja sananvapauden käsitteistä on

käytävä kansallista keskustelua, jotta näiden fraasien propagandistisesta käytöstä päästään eroon. Nykyisin lännen vanhoilliset ja kaupalliset etupiirit käyttävät näiden termien myönteisiä mielikuvia argumentteina ylläpitäessään tai laajentaessaan "vapaan yrittämisen" piiriä viestinnän alalla, esimerkiksi joukkotiedotuksen kaupallista valvontaa demokraattisen julkisen valvonnan vastapainona. On julkaistava tosiasioita ja analyyseja siitä, kuinka sananvapaus todellisuudessa toimii, ja on ylläpidettävä kriittistä keskustelua tämän vapauden teoriasta ja käytännöstä eri yhteiskuntaluokkien kannalta.

Viides osa

Viestintäpolitiikka tekee tuloaan

"Se että kysymys viestintäpolitiikasta on tässä vaiheessa tullut teollisuusmaissa ajankohtaiseksi, on ymmärrettävissä, kun ottaa huomioon, että joukkotiedotusvälineet ovat saaneet osakseen yhä lisääntyvää poliittista huomiota, että valtiiovallan taloudellinen tuki joukko- ja kohdeviestinnän ylläpitämiseksi on kasvanut huomattaviin mittoihin ja että uusi viestintäteknikka on alkanut hälventää viestintäkentässä olevia perinteisiä rajoja.
- - Viestintäpolitiikan syntyminen on siten selitettävissä toisaalta viestintäilmiöiden lisääntyneellä osuudella yhteiskunnan tuotanto- ja ohjausjärjestelmässä ja toisaalta pyrkimyksellä pitää viestintää koskeva pitkän tähtäyksen suunnittelu yhteiskunnan demokraattisen valvonnan piirissä."
(Viestintäpoliittisen komitean IV osamietintö, s. 1)

"Yleiskuva on alun alkaen hahmottunut sellaiseksi, että Suomessa ovat komitean mielestä viestintäasiat hirveän huonossa jamassa, kun täällä saa vapaasti viestittää melkein kaikenlaista juttua ja kun täällä kansa tykkää enemmän sitoutumattomista lehdistä, jopa porvarillisistakin, kuin ikiomista työväenlehdistään - -. Viestintä ja tiedotus on muuan vasemmiston silmätikuista ja lempilapsista. Mitä keskitetymin se olisi valtion - so. vasemmiston, joka luulee hallitsevansa tästä lähtien ikuisesti - hallussa, sitä kansanvaltaisemmin asiat muka olisivat." (Nimimerkki Esalainen, Etelä-Suomen Sanomat, 3.5.1974)

13 Unesco 1972: avoin asiakirja maailmalle¹

Tiedonvälitys eli viestintä on tulossa yhteiskuntakeskustelun ja julkisen päätöksenteon alueeksi samaan tapaan kuin koulutus, maanpuolustus tai oikeuslaitos. Viestinnästä puhutaan nykyisin jo niin paljon, että sitä voi pitää tämän päivän muotikäsitteenä. Viestintäilmiöihin on alettu kiinnittää huomiota miltei kaikkialla, missä on alkanut tuntua yhteiskunnallisten ristiriitojen käryä: meillä tiedonvälityksen tehostamista on tarjottu patenttilääkkeeksi yhtä hyvin yritysdemokratian aikaansaamisessa kuin oikeuslaitosta kohtaan tunnetun luottamuksen palauttamisessa. Ja tietysti viestintä nähdään ratkaisevana vaikuttimena poliittisten mielipiteiden muodostumisessa, mistä syystä joukkotiedotusvälineitä - meillä erityisesti yleisradiotoimintaa sekä koululais- ja opiskelijalehdistöä - vartioidaan kaikkialla kiihkeästi.

Tällaisissa kysymyksissä tiedonvälityksen merkitystä on useasti yliarvioitu ja viestintää on jopa käytetty harhaanjohtavana viisastenkirvenä: puhumalla ihmisten ajatuksia ohjailevasta tiedotuksesta on käännetty huomio pois ihmisten elinolosuhteista ja tuon arkipäiväisen todellisuuden vaikutuksista mielipiteisiin. Joka tapauksessa on kiistämätöntä, että tiedonvälitys on yhteiskunnalle elintärkeää. Sitä paitsi yhteiskunnan kehitys näyttää kulkevan - talousjärjestelmästä riippumatta - kohti yhä suurempaa 'viestintäpitoisuutta'.

Tuotantoelämä on tähän mennessä kautta vuosisatojen kehittynyt siten, että yhä uudet teknologiset keinot - tulesta, kivikirveestä ja pyörästä atomivoimalaan, kauhakuormaajaan ja suihkukoneeseen - ovat auttaneet valjastamaan yhä uusia energiamuotoja ihmisen käyttöön, jalostamaan raaka-aineita yhä tehokkaammin ja kuljetta-
maan ihmisiä ja tuotteita yhä pitemmälle. Höyrykoneen keksimisestä alkanut teollinen vallankumous oli tyypillistä aineellisen energian ja tuotannon kehitystä. Tällä vuosisadalla olemme kuitenkin siirtyneet uuteen teolliseen vallankumoukseen, jonka symbolina on tietokone ja jolle on ominaista tiedon - ei niinkään fyysisten

¹ Selostus Unescon Pariisissa 17.-28.7.1972 järjestämästä asiantuntijakokouksesta, johon kirjoittaja osallistui (puheenjohtajana), julkaistu Helsingin Sanomissa 15.9.1972. (Unescon virallinen raportti ko. kokouksesta "Report of the meeting of experts on communication policies and planning" on julkaistu joulukuussa 1972.)

esineiden - jalostaminen ja kuljettaminen paikasta toiseen.

TAJUNTATEOLLISUUS

On arvioitu, että nykyaikaisen teollisen yhteiskunnan tuotantoelämästä yli puolet koostuu informaation eikä siis varsinaisen energian ja aineen prosessoinnista. Kauppa ja teollisuus eivät tule toimeen ilman yhä tehostuvaa viestintäverkostoa, ns. datasiirtoa. Talouselämän lisäksi yhteiskunnan viestintävirtoja ruokkivat luonnollisesti opetus- ja kulttuurilaitokset: onhan kaikenlaisessa opetuksessa, kasvatuksessa ja ns. hengenviljelyssä kysymys nimenomaan viestinnästä, ajatusten välittämisestä ihmisten kesken. Näin ollen on johdonmukaista todeta, että koulutus- ja kulttuuripolitiikka edellyttää viestintäpolitiikkaa. Tähän päätyi mm. Helsingissä ke- säkuussa 1972 kokoontunut Euroopan kulttuurikonferenssi.

Viestintä ei siten yhteiskunnassa rajoitu joukkotiedotusvälineisiin - lehdistöön, kirjallisuuteen, radioon, televisioon, elokuvaan ja äänilevyyn. Tiedonvälitystä tapahtuu näiden julkisesti 'monistavien' välineiden ulkopuolella monin verroin enemmän: yksityisenä posti-, lennätin- ja puhelinliikenteenä sekä henkilökohtaisena viestintänä opetus- ja kulttuurilaitoksissa puhumattakaan jokapäiväisestä ihmisten välisestä yhteydenpidosta. Yhteiskunnan viestintäjärjestelmistä ja viestintäpolitiikasta puhuttaessa on syytä pitää mielessä koko tämä kaikille elämäniloille ulottuva viestinnän kenttä - henkilökohtaista yksityiskeskustelua lukuun ottamatta - vaikka käytännössä keskityttäisiinkin tarkastelemaan lähinnä joukkotiedotusvälineitä.

Tämän johtoajatuksen ohella Unescon viestintäpoliittinen "työpa- ja" totesi käynnistyessään yksimielisesti, että pelkästään joukkotiedotusvälineet ansaitsevat tähän astista enemmän osakseen yhteiskunnan kokonaisetua katsovan päätöksentekijän huomiota. Nykyinen sukupolvi viettää joukkotiedotuksen parissa enemmän aikaa kuin kaikissa oppilaitoksissa yhteensä, ja jo yksistään teollisuudenhaaranä joukkotiedotuksen tuotanto - ns. tajuntateollisuus - on noussut keskeisten teollisuusalojen joukkoon.

Joukkotiedotukseen kokouksen osaanottajat halusivat lukea kaikenlaisen aineiston; paitsi 'vakavaa' uutisten ja tietojen välitystä myös viihteen, musiikin yms. Erityisesti kehitysmaiden edustajat korostivat mainonnan ja sarjafilmiä tapaisen indoktrinoivan aineksen huomioimista viestintäpolitiikassa. Lisäksi kokous halusi laventaa joukkotiedotuksen käsitettä perinteisestä yksisuuntaisesta viestinnästä ('yhdeksi monille') kaksi- ja monisuuntaiseen viestintään, jolloin tavallisesti passiivisina pidetyt vastaanottajat toimivat myös aktiivisina lähettäjinä ('monilta monille').

OHJAUSTA TARVITAAN

Unescon koolle kutsuma kansainvälinen asiantuntijaraati ei suinkaan kriittikittömästi hyväksynyt viestintäpolitiikan taka-ajatusta: julkisen suunnittelun ja päätöksenteon lisääntyvää osuutta tiedonvälityksessä. Edustihan osaanottajien enemmistö ns. vapaan markkinata-

louden maita.

Viestintäpolitiikan ei katsottu merkitsevän suoranaista puuttumista tiedonvälityksen sisältöön - länsimaisen sananvapausperiaatteen hylkäämistä - eikä julkisella vaikutusvallalla välttämättä ymmärretty sitä, että tiedonvälityksen kanavien pitäisi olla yhteiskunnan omistuksessa. Kuitenkin osaanottajat olivat Yhdysvaltain edustajaa myöten yksimielisiä siitä, että yhteiskunnan viestintäjärjestelmät välttämättä edellyttävät yhä lisääntyvää julkista ohjausta; usko vapaan yrittäjätoiminnan klassiseen malliin näytti olevan katoamassa.

Viestintäpolitiikan tarve perustuu kahteen tosiseikkaan. Ensimmäkin viestintäilmiöihin kohdistuu julkinen intressi kuten mihin tahansa yhteiskunnan toiminnan kannalta elintärkeään alaan ("public utilities"). Kokous totesi tästä asiasta suorasukaisesti: "Koska viestinnällä on yhteiskunnassa kaikkialle ulottuva tehtävänsä, tiedotusvälineitä on aiheellista käsitellä kuten muitakin julkisia palveluksia, joiden arvo punnitaan niiden yleisenä yhteiskunnallisenä vaikutuksena pikemminkin kuin välittöminä, lähinnä taloudellisinä etuina." Omistus- ja valvontaalojen järjestely kuuluu tietysti jokaisen maan sisäisiin asioihin, mutta tämän seikan ei katsottu poistavan sitä, että joukkotiedotus on luonteeltaan julkista palvelutoimintaa, jota ilman yhteiskunnan opetus-, kulttuuri- ja poliittiset laitokset eivät tule toimeen.

Toinen peruste viestintäpolitiikan harjoittamiselle on koordinaation tarve. Koska tiedonvälitys ei luonteensa puolesta ole mikään yksi ja yhtenäinen laitos, sen järkipäinen suunnittelu on jäänyt vähin, mistä on seurannut sekä lainsäädännön ristiriitaisuutta että yhteiskunnan voimavarojen tuhlausta. Monissa kehitysmaissa on räikeästi näkynyt se, mikä teollisuusmaissa on jäänyt huomaamatta: rahaa on tuhlatu rinnakkaisten puhelin- ja tv-linkkien rakentamiseen, teknisten laitteiden (kirjapainot, lähettimet, vastaanottimet yms.) hankkiminen ulkomailta on aiheuttanut maksutasepulmia ja samaan suuntaan on useasti vaikuttanut mainonta kysyntäpainetta luodessaan.

Valtionhallinnosta on puuttunut elin, jossa viestintäkysymyksiä tarkasteltaisiin keskitetysti pätevän selvitys- ja tutkimustyön pohjalta, ja siksi alan kokonaissuunnittelu on jäänyt sattumanvaraiseksi. Suomen tilanne osoittautui hyvin tyypilliseksi: meillähän viestintäpoliittisia kysymyksiä - sikäli kuin niitä yleensä valtiovalta harrastaa - valmistellaan miltei jokaisessa ministeriössä, mutta vailla sanottavaa koordinaointia.

Esimerkiksi liikenneministeriöön kuuluu lehdistötuki ja yleisradiotoiminta, opetusministeriöön tekijänoikeus, julkaisu-toiminnan tukeminen ja audiovisuaalisen opetusmateriaalin tuotannon järjestely, oikeusministeriöön painovapauskysymykset jne. Samalla kun valtion rahoitustuki tiedotustoiminnalle on eri muodoissaan lisääntynyt, yleinen viestintäpolitiikka on hallinnollisen hajanaisuuden vuoksi luisunut käsistä.

"RIKKAAMMAN VAPAAUS"

Tiedotustoimintaan kohdistuva julkinen intressi ja tarve viestintäpoliittisten toimenpiteiden koordinointiin ovat viime vuosina korostuneet niiden näkyvien vuoksi, joita uusi viestintäteknikka avaa. Kaapeli- ja kasetti-tv sekä satelliitit eri muunneltuihin tulevat ratkaisevasti muuttamaan yhteiskunnan viestintäkuvia eikä vähiten joukkotiedotustoimintaa, vaikka näitä uuden viestintäteknologian tulevaisuudennäkymiä onkin usein maalailtu kritiikittömän yltiöpäisesti niin optimistien kuin pessimistienkin keskuudessa.

Lähinnä johdintekniikan - kaapeliverkoston - yhä laajempi käyttönotto niin yksityisten kansalaisten, talouselämän kuin joukkotiedotuksenkin palveluksessa on jo synnyttänyt teollisuusmaissa kysymyksen: kenen kustannettavaksi ja valvottavaksi kuuluu "langoitettun kaupungin" ("wired city") rakentaminen ja kuinka kauas asutustaajamista kaapelointi ulotetaan? On helppo nähdä, että esimerkiksi elinkeinoelämän ja kaupallisen joukkotiedotuksen yhteiset edut ovat tässä asiassa ristiriidassa kehitysaluepolitiikan kanssa.

Mutta viestintäpolitiikkaa eivät ole tehneet ajankohtaiseksi pelkästään uudesta tekniikasta johtuvat tulevaisuudenpulmat, vaan myös perinteisten joukkotiedotusvälineiden tämän hetken ongelmat. Lehdissä, kirjankustannus- ja elokuva-alalla samoin kuin kaupallisessa yleisradiotoiminnassa jatkuva keskittyminen on markkinatalousmaissa synnyttänyt yleismaailmallisen huolen siitä, mihin kaupallisesti suuntautunut joukkotiedotus johtaa tuottaessaan yleisön ulottuville yhä enemmän yhä samanlaisempaa.

Unescon asiantuntijaraati muotoili asian kansainväliselle järjestölle ominaiseen diplomaattiseen tapaan näin: "On kysyttävä, saataanko vai ei kansalaisten ulottuville riittävän monipuolista tietoa ja mielipiteitä, jotta he kykenisivät asianmukaisesti osallistumaan demokraattiseen yhteiskuntaan."

Eräät maat ovat jo vastanneet tähän kysymykseen toteamalla, että lehdistön ja muun joukkotiedotuksen alueellis-poliittista yksipuolistumista vastaan on asetettava valtiovallan lisääntyvä tuki puolue- ja muulle mielipidetiedotukselle, tai muuten monipuolinen mielipiteenmuodostus on maasta menetetty. Päinvastaista näkökantaa - ns. vapaaseen, lähinnä elinkeinoelämään nojaavaan joukkotiedotukseen luottavia ja kaikenlaisen valtiovallan kontrollin torjuvia - ei ole löytynyt ainakaan Unescon kansainvälisistä asiantuntijajapiireistä.

Unesco on jopa alkanut uudelleenarvioida yhtä keskeistä toiminta-ajatustaan: vapaan tiedonvälityksen periaatetta ("free flow of information") sen jälkeen kun kehitysmaat ja Pohjoismaiden tapaiset pienet maat ovat osoittaneet, että tässäkin tapauksessa 'vapaus' johtaa rikkaamman vapauten dominoida toisia ("communication imperialism").

TAVOITTEIDEN PALJASTUS

Mikään asiantuntijakokous ei tietenkään voi ryhtyä suosittelemaan tiettyjä viestintäpoliittisia ratkaisuja, jotka aina ovat luonteeltaan poliittisia: viestintäpolitiikasta tulee kunkin maan itse

päittää. Sen sijaan on mahdollista eritellä, mitä kaikkea viestintäpolitiikalla tarkoitetaan. Juuri tätä varten Unescon "työpaja" oli kutsuttu koolle: laatimaan jäsenmaille suositusta siitä, miten viestintäpolitiikkaa ja tiedotusolojen kokonaisvaltaista suunnittelua tulisi harjoittaa. Tällaisen 'keittokirjan' ensimmäinen laitos saatiinkin synnytettyksi varsin yksimielisesti, vaikka joulukossa olivat edustettuna kaikki keskeisimmät valtioryhmittymät - makuasioista kun ei ruvettu kiistelemään.

Viestintäpolitiikalla ymmärrettiin kaikkia niitä periaatteita ja sääntöjä, jotka ohjaavat tiedotusjärjestelmien toimintaa. Toimintaperiaatteet eivät välttämättä ole aina tietoisia, julkilausuttuja: useasti noudatetaan jotakin viestintäpolitiikkaa ilman että sen sisältöä on tehty itselle ja muille selväksi. Siksi viestintäpolitiikan tekeminen tulee aloittaa olemassa olevan tiedotustoiminnan tavoitteiden paljastamisella. Tämän jälkeen edetään tulevien mahdollisuuksien tarkasteluun: yhteiskunnallis-poliittisten, teknisten ja taloudellisten tekijöiden erittelyyn.

Pakostakin teoreettiseksi muodostuvan viestintäpolitiikan tarkoituksena on toimia lähtökohtana käytännön suunnittelulle: lainsäädännölle, budjetoinnille yms. Tähän mennessähän viestintäalaa kuten monia muitakin elämänaloja on kehitetty tavallisesti toisin päin: on lähdetty liikkeelle käytännön toiminnasta (usein jonkin teknisen keksinnön jälkeen) ja vasta myöhemmin on huomattu kysyä, mihin toiminnalla oikeastaan pyritään. Toimenpiteitä edeltävällä viestintäpolitiikan harjoituksella on myös toinen tärkeä tehtävä: se synnyttää julkista keskustelua tiedotustoiminnan periaatteista ja näin tuo viestintäkysymykset poliittisen eli demokraattisen päätöksenteon piiriin.

Tiedotusjärjestelmiä ohjaavat periaatteet ja säännöt - julki lausutut ja lausumattomat - nojaavat aina joihinkin yhteiskunnallis-poliittisiin arvoihin. Viestintäpolitiikan keskeinen tehtävä on siksi arvopäämäärien erittely: esimerkiksi tiedotuslaitosten hallinnossa ja tiedotuksen sisällössä ilmenevien arvojen selvittely suhteessa poliittisiin ideologioihin, Ihmisoikeuksien Julistukseen, koulutus- ja kulttuuripolitiikan arvoihin jne. Arvopäämäärien paljastaminen ja asettelu puolestaan edellyttää tutkimustietoa viestintän yhteiskunnallisista vaikutuksista ("funktioista") sekä yhteiskunnassa olevista viestinnän tarpeista.

Arvojen erittelyn ohella viestintäpolitiikan tulee osoittaa ne keinot, joiden välityksellä valittua suuntaa ryhdytään toteuttamaan. Tällaisia viestintäpolitiikan välikappaleita ("manageable elements") ovat aineelliset ja henkiset resurssit - tekniikka ja henkilöstö - sekä tiedotuslaitosten valvonnan ja hallinnon järjestely taloudellisin tai lainsäädännöllisin keinoin. On selvää, että viestintäpolitiikka edellyttää runsaasti tietoja olemassa olevasta tiedotustoiminnasta: tätä varten 'keittokirja' suosittelee erityisen inventaarion tekemistä.

KUKA POLITIKOI?

Muita visaisemmaksi - jopa arvopäätelmien erittelyä pulmallisemmaksi - osoittautui kysymys siitä, millaisia suosituksia jäsenmaille an-

netaan viestintäpolitiikan tekemisessä noudatettavasta järjestelystä. Yksimielisiä oltiin oikeastaan vain siitä, että tehtävä kuuluu hallitustasolle ("governmental level"). Tästä mielipiteet hajosivat mm. sen perusteella, katsottiinko viestintäpolitiikan muotoilu "eksperanttien" vai "kuluttajaneuvoston" tehtäväksi.

Laajaa kansalaismielipidettä edustavan, poliittisesti kokoonpanun raadin kannalla olivat lähinnä kehittyneiden teollisuusmaiden edustajat, jotka pohjoisamerikkalaisia ekonomisteja myöten näkivät liiassa asiantuntijavaltaisuudessa "teknokraattisen suunnittelun" vaaran. Sen sijaan kehitysmaiden edustajat pitivät ainoana mahdollisuutena "rautaista asiantuntijaryhmää".

Oli huvittavaa huomata, että tätä linjaa eivät sanottavammin kannattaneet sosialistimaiden edustajat, mutta kylläkin pari länsimaalaista, jotka olivat huolissaan tiedotusvälineiden "riippumattomuuden" menettämisestä: viestintäpolitiikan tekoon ei haluttu tiedotusalan ulkopuolisia intressejä. Tällainen pyrkimys on tietysti pahasti ristiriidassa viestintäpolitiikan perusajatuksen kanssa, joka juuri edellyttää yhteiskunnan yleisten intressien huomiointia viimeistään päätöstä tehtäessä. Kehitysmaissa taas asiantuntijavaltaisuus ei ole tarkoitettu vastakohtaksi valtion intresseille, vaan pikemminkin näiden välikappaleeksi.

Vaikka osallistumisen pohja näin jäikin epämääräiseksi - eli katsottiin kunkin maan sisäiseksi asiaksi - päädyttiin kuitenkin suosittelemaan erityistä viestintäpoliittista neuvottelukuntaa ("communication policy council"), joka huolehtisi selvitysten ja tutkimusten hankkimisesta sekä toimisi keskeisenä viestintäpolitiikan hahmottelijana. Nähtäväksi jää, päätyykö myös Suomen viestintäpoliittinen komitea samanlaiseen suositukseen; joka tapauksessa sen yhtenä tehtävänä on tutkia, onko tarvetta perustaa viestintäpoliittisiin kysymyksiin erikoistunut elin valtionhallintoon.

14 Suomi 1974: henkilökohtaisia kirjeitä puoluepolitiikoille

PUHEENJOHTAJA HARRI HOLKERI

KANSALLINEN KOKOOMUS

Tervehdys!

Oikeastaan minulla on Sinulle lähinnä myönteistä raportoitavaa viestintäpoliittiselta rintamalta: yleisesti ottaen meillä kokoomuksessa pyyhkii suhteellisen hyvin tällä alueella.

Ansio menestymisestäämme ei kuitenkaan kuulu ensisijaisesti itsellemme, vaan sille myötätuulelle joka suomalaisessa yhteiskunnassa perinteisesti vallitsee tällä nimenomaisella kulttuuripolitiikan loholla. Esimerkiksi sananvapaus - tuollaisena abstraktisena rituaalistisena käsitteenä - on juurtunut tämän kansan tajuntaan juuri meille edullisessa muodossa, kuten hiljattain voitiin todeta Viestintäpoliittisen komitean viimeisen osamietinnön herättämistä reaktioista. Yleiseen mielipiteeseen vetosi meitä edustavan komitean vähemmistön kanta, jonka mukaan sananvapaus kuuluu yksilölle eikä yhteiskunnalle. Sen sijaan heikosti jos laisinkaan meni perille se vasemmistoa ja keskustaa edustava komitean enemmistön näkökanta, jonka mukaan yksilölle on paitsi taattava juridinen oikeus sananvapauteen myös käytännön keinot sen toteuttamiseen.

Toisin kuin esimerkiksi koulutuspolitiikassa, jossa perinteiset väitteemme ovat alkaneet lahota ja vasemmistolainen tasarvoajattelu saavuttaa legitiimin aseman, viestintäpolitiikassa saatamme luottaa vielä pitkään vallitsevien ajattelu- tapojen tukeen.

Tämän ei kuitenkaan pidä tuudittaa meitä toimeentomaan tyytyväisyyteen, sillä ideologinen sodankäynti tälläkin loholla on vilkastumassa. Sitäpaitsi Viestintäpoliittisen komitean mietintösarja samoin kuin monet tiedotusopilliset tutkimukset sisältävät meidän kannaltamme hieman pulmallista aineistoa, jota ei pitkän päälle voida pelkällä vasemmistolaisiksi ja sosialisoinniksi leimaamisella. Vaikka siis vallitseva viestintäideologia tällä haavaa onkin puolellamme - ja

porvarillinen hegemonia pelaa niinkuin sen pitääkin - on ilmeistä että ennemmin tai myöhemmin joudumme tällä alueella samanlaisen uudelleenarvioinnin eteen kuin monilla muilla poliittikan lohkoilla.

Sinulle ei tarvitse todistella, että uudet tilanearvioinnit on viisainta tehdä ajoissa ja pätevin voimin. Sinulle ei myöskään tarvitse todistella, kuinka tärkeä lohko viestintäpolitiikka meille on: olemme ainoa suurpuolue, jonka kannattajakunta ei pääasiassa koostu tietystä lähinnä materiaalistien tekijöiden määrittelemästä ammattiryhmästä (työväestö, maanviljelijät), vaan jonka kannatuspohja perustuu nimenomaan aatteellisiin-ideologisiin tekijöihin. Meillä ei ole varaa velttoiluun viestintäpolitiikassa.

Sanottavani Sinulle onkin tämä: enää ei riitä, että viestintäpolitiikassa luotamme vieraan apuun ja omiemme satunnaiseen harrasteluun, vaan nyt on puolueessa vakavasti paneuduttava tähänkin asiaan. Kuten sanottu, oma panoksemme tällä ideologisen sodankäynnin alueella on ollut vähäinen (se on ollut liian kiireisten tai hepposten kavereiden kuten Seikko E:n, Jouni M:n, Pertti S:n yms. varassa), ja myötätuulesta saamme kiittää paljossa puolueemme ulkopuolisia auktoriteetteja (kuten Martti Tiuria ja Osmo A. Wiioa) sekä muun porvarillisen lehdistön - eikä vähiten ns. riippumattoman sanomalehdistön - sivustatukea. Mutta on syytä nähdä, että tämä myötätuuli on auttanut meitä pelkästään propagandassamme - ei tilanearvioinneissamme.

Uskallan jopa epäillä, että vakavien tilanearvioiden laiminlyöminen on esimerkiksi kaapelitelevisiokysymyksessä johtamassa takaiskuun: olemme vaarassa menettää yllötteen kun asiaa on kehitelty yksipuolisen ideologian tasolla, taloudelliset realiteetit unohtaen. On lähdetty partiopoikamaisesti liikkeelle ja hairahduttu ymmärtämään oma propaganda vakavaksi tilanearvioksi. Nyt asian tosi laita on paljastumassa niin yrittäjille kuin kepullekin, joka kyllä näkee talous- ja aluepoliittiset realiteetit kulttuuripoliittisen sananvapausvaahdon alta. Tällaiseen kasvojenmenetykseen meillä ei ole varaa.

Edellä sanotulla en suinkaan tarkoita, että meidän tulisi luopua nykyisestä myötätuulesta purjehtivasta politiikastamme. Julkinen propaganda ja todellinen tilanearviointi ovat kaksi eri asiaa, ja tässä olen ehdottamassa muutosta ainoastaan viimeksi mainitun kohdalla eli nykyistä vakavamman viestintäpoliittisen tutkimustoiminnan käynnistämistä puolueemme sisäpiirissä jatkuvan poliittisen kannanmäärittelyn pohjaksi. Sen sijaan lehdistömme on syytä jatkuvasti pysyttellä yleisesti ottaen perinteisillä linjoilla ja vaikkapa koventaa äänenpajon, sillä ei ole epäilystäkään siitä etteikö tällainen 'keskitys' olisi meille edullista: se säteilee yli koko poliittisen kentän ja tällä tavoin ylläpitää vanhoja rintama-

linjoja. Siirtyminen politiikassa joustaville linjoille ei tietysti välttämättä merkitse propagandan seuraamista perässä (vrt. Neuvostoliiton Etyk-politiikka).

Sanomani toinen osa Sinulle onkin tämä: kokoomuslehdistön tulee jatkaa temmellystään, vaikka se meitä hävettäisi ja nuorisoomme suuttuttaisi. Sillä lehdistömme merkitys juuri tällaisena koko porvarillisen leirin 'tiedostavana etujoukkona' on erittäin suuri - tämä on todistettu yhtä hyvin tieteellisissä tutkimuksissa (mm. Yleisradion vastaisen kampanjan lietsominen 1960-luvun lopulla) kuin lukuisissa poliittisissa ratkaisuisissa, joissa lehdistömme myötäväikutuksella aikaansaatu mielipideilmasto on pehmittänyt kepun ja demaritkin (Holapan valinnan estäminen Yleisradiossa, kepun ojentaminen perustuslakikannanotoissaan porvarillisille linjoille yms.) Tiedän, että Sinulla on halu nähdä Uuden Suomen kasvot siistimpinä ja modernimpina, mutta varoitampa Sinua liiallisesta moralisoinnista politiikassa. (Tietysti eräillä aloilla, kuten ulkopoliitikassa, meidän on noudatettava remonttilinjaa myös propagandassa.)

Ole siis viileä ja järkevä: erota toisistaan vakava viestintäpolitiikka ja viestintäkysymyksiä koskeva propaganda äläkä anna penikkatautisten nuortemme sen kummemmin kuin höyrähtäneiden vanhojemme sekoittaa näitä asioita toisiinsa.

Kaverillisesti

Kalle

KAUPPA- JA TEOLLISUUSMINISTERI JAN-MAGNUS JANSSON

SVENSKA FOLKPARTIET

B.B.

Käännyn puoleesi mieltäni painavassa asiassa, vaikka osoitteeni onkin oikeastaan RKP:n johto. Arvelen, että Sinulla sisärenkaasta lehdistökentälle siirtyvänä, kaikkien luottamusta nauttivana auktoriteettina on parhaat mahdollisuudet niin halettessasi kiinnittää puoluejohdon huomiota seuraavaan:

Eräissä viestintäpoliittisissa kysymyksissä - kuten kaapelitelevisiolainsäädäntö ja valtion tuki sanomalehdistölle sekä yleensäkin asetelmassa valtio contra yksityinen yritystoiminta joukkotiedotuksen tuotannossa - me olemme vaarallisesti

luisumassa etujemme vastaiseen politiikkaan, kun olemme kriittikkömästi hyväksyneet oikeistolaisen ideologian ja lähteneet dogmaattisesti vastustamaan valtiojohtoisuutta. Tosiasianahan on, että vain yhteiskunnan varoilla ylläpidetty ja tuettu tiedotustoiminta voi ruotsinkieliselle vähemmistölle tässä maassa taata riittävät toimintamahdollisuudet. Jos jätämme oman väestönsämme niiden aineellisten edellytysten varaan, jotka sillä itsessään on, olemme viestintämarkkinoilla miltei tuhoon tuomittuja - siitä huolimatta että joku Hbl ja muut säätiöiden tukemat yksittäiset viestintälinnakkeet tulevat tietysti aina säilymään.

Meidän on syytä ajoissa nähdä, että niin houkuttelevaa kuin ideologisesti onkin kannattajakuntamme edessä yhtyä kokoomuksen ja liberaalien linjaan mahdollisimman yksityisyritteliästä viestintäjärjestelmästä ja mahdollisimman vähäisestä valtiojohtoisuudesta tai yleensäkin yhteiskunnan sekaantumisesta kuvaan mukaan; meidän mahdollisuutemme ylläpitää oman kannattajakuntamme ja ruotsinkielisen väestön etujen mukaista tiedotustoimintaa ovat ratkaisevasti riippuvaisia juuri Yleisradion tapaisista julkisin varoin ylläpidetyistä laitoksista. Vaikka eri ohjelmaloikoille kohdistuvia kustannuksia on pulmallista laskea, voidaan kuitenkin arvioida, että Yleisradion ohjelmatoiminnassa tapahtuu huomattava tulonsiirto suomenkielisiltä katsojilta ja kuuntelijoilta ruotsinkieliselle yleisölle: nyrkkisääntönä voitaneen pitää, että meillä on noin kolminkertainen osuus Yleisradion taloudessa verrattuna ruotsinkieliseltä väestöltä saataviin lupamaksutuloihin.

Tällaista jakaantumaa ei ikinä saavutettaisi Mainos-TV:n tyyppisillä tai maahan perustetuilla yksityisillä kaapeli-tv-yrityksillä. Tällaista jakaantumaa ei myöskään pystytä ylläpitämään, ellei määrätietoisesti suunnata valtion lehdistötukea ruotsinkielisen lehdistön hyväksi, enemmänkin kuin mitä osuutemme parlamentissa edellyttää. Tässä mielessä Viestintäpoliittisen komitean lehdistötukiehdotus on oikeastaan yllättävän pitkälle RKP:n linjoilla: siinähan ehdotetaan, että ruotsinkielistä lehdistöä tuettaisiin kautta linjan ns. kaksolehtiperiaatteen mukaisesti.

En ryhdy tässä sen enempiä käsittelemään viestintäpolitiikkaa ja vaivaamaan Sinua tämän alueen muilla kysymyksillä. Katson että edellä esittämäni varoitus on meidän korkea aika ottaa huomioon. Muuten havaitsemme jonakin päivänä, että meidät on narrattu liittolaiseksi rintamaan, jolla murretaan yhteiskunnan pyörittämät viestintäjärjestelmät ja samalla meidän eduksemme koitunut kielipoliittinen subventio.

Tuus
Kaarle

P.S. Yritä ihmeessä palauttaa Hbl:ään se liberaali henkäys, joka sitä vielä 60-luvun alkupuolella hallitsi. Et kai halua olla yhden maamme riehakkaimman oikeistolehden päätoimittaja?

Lykkyä tykö!

Ibid

LIIKENNEMINISTERI PEKKA TARJANNE

LIBERAALINEN KANSANPUOLUE

Tervehdys kesälaitumilta - sateisesta säästä huolimatta aurinkoinen ja iloinen tervehdys!

Olen nimittäin lueskellut yhtä kaapelitelevisiopolitiikasta tehtyä laudatur-työtä ja vasta nyt nähnyt täysin kirkkaasti, kuinka viimeisten kahden vuoden aikainen lähihistoria on meidän liberaalien - ja julkisuudessa erityisesti Sinun, Pekka - korkeaa aikaa. Hallituksessa olo ja ahkera esiintymisesi lehdistössä, radiossa ja televisiossa kaikkia kansalaisia läheisesti koskevien asioiden maltillisena, järkevän linjan ajajana on todellakin antanut LKP:lle vankan julkisen mielikuvan. Tässä valossa puoluekokouksen löylytys kesän alussa on minusta täysin kohtuutonta.

Nimenomaan viestintäpolitiikassa eikä vähiten kaapelitelevisiokysymyksessä olemme pelanneet pelimme suorastaan virtuoosimaisesti. Poliitiikan päivittäisessä tiimellyksessä on ehkä jäänyt näkemättä se valtava poliittinen voitto ja voima, jonka me olemme aikaansaaneet sen johdosta, että asetit aikanaan muut hallituskumppanit ja erityisesti demarit sivuuttaen Wiion yhden miehen toimikunnan kaapeli- ja yleisradiolakiasioita selvittämään. Osmon määrätietoisella linjalla ja valtakunnan lehdistön odottamattoman voimakkaalla tuella onnistuimme muuttamaan sitä merkitystä, joka hallitusohjelmassa oli kirjattu fraasiin: "Uudistetaan radiolainsäädäntö säätämällä erillinen yleisradiolaki periaatteena radio- ja tv-toiminnan pitäminen yhteiskunnan valvonnassa."

On täysin selvää, että tämä demarien aloitteesta hallitusohjelmaan otettu kohta tarkoitti valtion monopolia eikä keplakkaan sellaista järjestelyä vastaan perinteisesti ole ollut mitään vakavaa muistuttamista. Mutta mikä on tilanne tänään: yhteiskunnan valvonnan käsite on onnistuttu muuttamaan sellai-

seksi, ettei enää kyseessä ole välttämättä valtion monopoli, vaan ainoastaan luvanvarainen yleisradiotoiminta hallituksen määrävuosiksi antaman toimiluvan turvin. Vieläkin lievempää merkityssisältöä käsitteelle "yhteiskunnan valvonta" olemme onnistuneet antamaan Osmon mallissa, jonka mukaan kaapeli-tv-toiminta ainoastaan edellyttäisi ilmoitusta asianomaisesta elinkeinonharjoituksesta viranomaisille sekä lisäksi tiettyjä teknisiä ehtoja.

Eduskunnalle annettu hallituksen kaapeli-tv-lakiehdotus, jossa kaapeliyhtiöt myöskin yksityiseltä pohjalta tehdään mahdollisiksi valtioneuvoston myöntämien toimilupien välityksellä, edustaa juuri tätä hallitussopimuksen hallitusohjelman uutta tulkintaa, jonka me voimme lukea plussatilillemme. Ja mikä huomionarvoista: luulen että tämä poliittinen liikkeemme ja sitä tukeva kampanja on myöskin painanut kepun tässä monopoli-asiaa kuriin siten, että heidän viestintäpoliittiset muotoilunsa antavat itse asiassa koko lailla saman tulkinnan yhteiskunnan valvonnalle kuin mitä mekin olemme olleet ajamassa.

Hallitukset vaihtuvat ja politiikka poukkoilee, mutta luulin että tarkasteltaessa suomalaisen sananvapauden kehitystä historiallisessa katsannossa 1970-luku voidaan nähdä liberaalien suuren saavutuksen aikana: 1960-luvulla nousseesta sosialidemokraattisesta hegemoniasta ja uusvasemmiston inspiroimasta viestintäpoliittisesta ilmastosta on kyetty johdonmukaisesti sanoutumaan irti ja antamaan todella liberaali tulkinta yhdelle sellaiselle käsitteelle, jonka avulla on yritetty salakuljettaa meidän yhteiskuntaamme keskitettyä valtiollista viestintäjärjestelmää.

Jotenka jatketaan vaan samaan malliin. Ollaan härskéjä tarpeen tullen eikä tingitä ideologisesta linjastamme. David on onnistunut pitämään Goljatin kurissa. Maineemme ja kannattuksemme ei voi olla kasvamatta - olemmehan tässä kysymyksessä esiintyneet ja voimmehan muillakin yhteiskuntapolitiikan lohkoilla menetellä koko porvarillisen leirin aatteellisena johtajana. Mutta ehtona menestykselle on, että pysymme hallitus-satulassa emmekä näin ollen poukkoile demareita vastaan sen rajan yli, jolloin hallitussopu särkyy - mutta tämä rajahan on aika kaukana kuten "yhden miehen toimikuntaa" rohkeasti asettaessasi totesit. Olemme pieni mutta pippurinen - ja kokoomuksessa katselevat vesi kielellä kateellisina mielin (ainakin remonttimiesten hollilla), kuinka me teemme sen mihin heikäläiset eivät poliittisesti yllä.

Lepäile Sinäkin, vanha, niin että syksyn tullen reippaasti jaksat hoidella uusia suorituksia.

Yours

Kalle

VALTIOVARAINMINISTERI JOHANNES VIROLAINEN

KESKUSTAPUOLUE

H.V.

Valtion varat vaikeassa taloudellisessa asemassa olevien sanomalehtien tukemiseen (yhteensä 11 mmk) on sitten taas kerän jaettu. Meidän osuutemme potista on edelleenkin kiitettävän suuri: kokonaista 32 prosenttia vaikka lehdistömme levikin osuus sanomalehdistön kokonaislevikistä on puolta pienempi ja myös parlamentaarinen voimamme matemaattisesti ottaen nykyisellään vajaan 20 prosentin seutuvilla. Tämä valtion tuki samoin kuin tietotoimistoille annettava valtion tuki ovat varsin kannatettavaa viestintäpolitiikkaa, ei vain siksi että me tästä hyödyimme, vaan myös siksi että se edustaa tasasuhteista ja moniarvoista lehdistön ylläpitämistä. (Tietysti on hieman kiusallista kun Hesari ja muutamat muut nokkelat huomioitsijat toteavat meidän jakavan näitä rahoja myös sellaisille hyvin menestyville lehdille, kuten Savon Sanomille, jotka eivät suinkaan asiallisesti ole yhteiskunnan tuen tarpeessa ja tästä syystä minusta näiden lehtien 'ostaminen' puolueemme äänenkannattajaksi tulisikin tapahtua hienovaraisemmalta tavalla kuin ammentamalla avoimesti valtion lehtitukea niille meidän mandaatiltamme.)

Viestintäpoliittinen komiteahan on omassa lehtitukiehdotukseensa suositellut siirryttäväksi toisenlaiseen järjestelmään, jossa lehtien saama tuki määräytyisi automaattisemman mekanismin avulla kuin nyt käytössä oleva harkinnanvarainen lehtien taloudelliseen asemaan perustuva järjestelmä on. Ymmärrät tietysti, että tällainen uudistus olisi meille epäedullinen, koska nykyisin nauttimamme suhteellisen suuri tukiosuus muihin puolueisiin nähden supistuisi siihen mittaani, jota eduskunta-paikkojemme osuus edellyttää. Sitä paitsi komitean ehdottama tukijärjestely sulkee ns. ykköslehdet pois valtioneuvoston piiristä ja kohdistaa erityiset tukitoimet levikkialueellaan toisen tai kolmannen lehden asemassa oleviin lehtiin, jolloinka meidän yleisesti ottaen varsin hyvin menestyvä maakuntalehdistömme jäisi tällaisen levikkierreautomaatin ulkopuolelle. On selvää että komitean ehdottama tukilinja suosii vasemmiston lehdistöä sekä ruotsinkielistä ja kokoomuksen lehdistöä meidän lehdistömme kustannuksella, ja siitä syystä olisikin kaikki keinoin pyrittävä pitämään kiinni nykyisestä järjestelmästä tukisummaa vain lisäämällä.

Sinänsä tämä nykyinen lehtitukijärjestelmä on yleispoliittisesti mielenkiintoinen ja Keskustapuolueen asemaa ja politiikkaa hyvin havainnollistava: teemme liiton vasemmiston tai oikeiston kanssa - tässä tapauksessa lähinnä vasemmistopuolueiden kanssa, joille suostumme antamaan niiden parlamentaarista asemaa vastaavan tukiosuuden, vaikka niiden lehdistön levikki on vain minimaalisen pieni - ja tästä hintana kerääm-

me itsellemme muita suuremman osuuden kakusta. Näin aikaansaamme taloudellista ja poliittista voimaa sille poliittista kenttäämme tasapainottavalle keskustalaiselle tasanteelle, jonka kahta puolta avautuvat poliittisen vasemmiston ja poliittisen oikeiston myrskyisät ja hajanaiset maisemat.

Yleispoliittisena reseptinä viestintäkysymyksiin suosittelisin sellaista menettelytapaa, jossa taloudellisten kysymysten yhteydessä tehdään liitto vasemmiston kanssa ja kulttuuripoliittisten, ideologisten kysymysten yhteydessä tehdään liitto oikeiston kanssa. (EVA:ssa mukanaolo on tältä kannalta hiukan pulmallinen juttu, koska kyseessä ei ole pelkästään ideologinen vaan mitä ilmeisimmän myös talouspoliittinen etujärjestö!) Tämä turvaisi toisaalta keskustalaisen politiikan harjoittamiselle sen materiaalisen tuen, jonka olemme onnistuneet saamaan pitkäaikaisella ja taitavalla hallituspolitiikallamme, ja toisaalta se turvaisi meille aatteellisten kasvojemme puhtauden niiden kansallisten ja korkea-arvoisten päämäärien hengesä, jotka Keskustapuolue ja sen kannattajakunta ovat perinteellisesti omaksuneet ja joita meidän ei ole varaa lähteä liikaamaan vasemmiston ideologisessa sekasotkussa.

Ideologiset kysymykset ovat epäilemättä näytelleet yhä keskeisempää osaa politiikassa, ja sen vuoksi meidänkin on entistä enemmän kiinnitettävä huomiota viestintäpolitiikkaan, koska se on osa kulttuuri- ja koulutuspolitiikkaa, Luulen että Marjatan toimenpiteet ja yleisen mielipiteen sekä lehdistön näille antama tuki ovat viitoittamassa sellaista keskustalaista linjaa, joka soveltuu hyvin myös viestintäpolitiikassa - sen ideologisella tasolla - noudatettavaksi. Vaikka hyväksymmekin järjestökenttämme sekä lehdistömme tukemisen valtion varoin, meidän ei kuitenkaan tule liian pitkälle taipua vasemmiston painostukseen kaiken kulttuuri- ja viestintäpolitiikan politisoimiseksi. On nähtävä raja missä politisoiminen loppuu ja alkaa puolueettomuuden ja epäpoliittisen moniarvoisuuden puolustaminen.

Valtion lehdistötuki, josta juuri mainitsin, on tästä hyvänä esimerkkinä: nyt meidän on vastustettava vasemmiston lisääntyvää painetta lehdistötuen politisoimiseksi ja pitäydyttävä niihin aseisiin, jotka puolinen politisoiminen on avannut. Myös Yleisradion piirissä meidän olisi vastustettava politisoimista, koska tällä vain lisätään vasemmiston valta-asemia. Sen vuoksi hallintoneuvoston päätös toimittajanimitysten politisoimiseksi oli harkitsemattomasti tehty; meidän tulee hoitaa omat miehemme sisään samanlaisella taitavalla politiikalla, jota Yleisradiossa on jo vuosikautia noudatettu.

Myöskään kirjallisuudessa ja erityisesti oppikirjojen tuotannossa meidän ei ole syytä langeta vasemmiston vouhotukseen kaiken uudistamisesta ja valtiollisesta kustannustoiminnasta, koska meidän kannaltamme nykyinen yksityisten kustantajien harjoittama tuotanto on katsottava täysin tyydyttäväksi emme-

kä yhteiskunnallistamisella voitaisi mitään vaan ainoastaan olisimme myötävaikuttamassa vasemmiston asemien vahvenemiseen tällä kulttuuripolitiikan sektorilla. Meidän ei myöskään tule hyväksyä vasemmiston ja nykyisin jopa oikeistonkin esittämiä väitteitä kaiken oppimateriaalin ja yleensä viestintäaineiston poliittisuudesta - on ryhdyttävä korostamaan puolueettoman, ihmisläheisen ja luonnonläheisen tiedon ja elämäntavan merkitystä.

Kaupallisessa lehdistössämme on kieltämättä paljon epäkohtia, ja erityisesti ulkomailta tuleva ja meillä laajalti leviävä aikakauslehdistö sekä Hymy-lehden tapaiset skandaalilehdet ovat vastoin meidän kannattajakuntamme ja meidän puolueemme viestintäpoliittisia pyrkimyksiä. Näiden mätäpaiseiden ei kuitenkaan pidä antaa sokaista pääasiaa: vapaan ja nykyistä yhteiskuntajärjestelmää tukevan lehdistön välttämättömyyttä myös keskustalaiselle politiikalle. Meidän ei tule missään tapauksessa asettaa kyseenalaiseksi koko kaupallista viestintä tuotantoa, koska tällöin me astuisimme vasemmiston veneeseen.

Keskustalainen viestintäpolitiikka ei toisaalta voi hyväksyä täysin säännöistä vapaata ja myyntiin yksinomaisesti tähtäävää joukkotiedotuksen tuotantoa. Siksi ehdotankin Keskustapuolueen viestintäpoliittiseksi linjaksi tässä kysymyksessä Julkisen Sanan Neuvoston ja muiden epävirallisten instanssien asettamista valvomaan lehdistön moraalialia ja hyviä tapoja. Tällaiset valvontamuodot eivät ole puuttumista yritystoiminnan perusteisiin, vaan niitä on pidettävä lähinnä elinkeinoelämän itsesäätelyorganeina - sellaisina kuin kauppakamarilaitos tai eri elinkeinohaarojen etujärjestöt, jotka paitsi ajavat edustamaansa asiaa myös valvovat takanaan olevan toimintakentän moitteettomuutta.

On luonnollista, että tällaisia elimiä ei tule valita parlamentaariselta pohjalta, kuten esimerkiksi Yleisradion hallintoneuvostoa, vaan lähinnä asianomaisen tuotantohaaran edustajien piiristä, kuten esimerkiksi Suomen Elokuvasäätiö. Mukana tulee tietysti olla myös suuren yleisön edustus, ja kaikissa nimityksissä on otettava huomioon myöskin poliittinen jakaantuma. Tässä ei kuitenkaan pidä mennä vasemmiston ajamaan täyteen parlamentaariseen jakoon, vaan on huolehdittava siitä, että vasemmistolaisia on aina eri elimissä suhteellisesti vähemmän kuin eduskunnassa.

Keskustalainen viestintäpolitiikka on siten nykyisen joukkotiedotusrakenteen pohjalta tapahtuvaa maltillista kehitystyötä juuri sellaisten mallien mukaisesti, joita eduskunnassa käsiteltävänä oleva kaapelitelevisiolaki edustaa. Päämääränämme ei saa olla vasemmiston tavoin koko viestintärakenteen muuttaminen tai "kansanvaltaistaminen", kuten he sitä kutsuvat, mutta toisaalta emme voi sallia kaupallisen tuotannon kehittyä tällä ideologisesti tärkeällä sektorilla ilman min-käänlaista valvontaa.

Tälläkin alalla olkaamme siis keskustalaisia ja liittoutukaamme sekä oikeiston että vasemmiston kanssa tilanteen mukaan, mutta nähkäämme myös, että päävastustajamme on vasemmalla. Älkäämme kuitenkaan olko dogmaattisia, koska millään poliittikan sektorilla meillä ei ole varaa edistää vasemmiston yhtymistä (ja väheksyä SKDL:n meille presidenttikysymyksessä antamaa tukea).

Ystävällisin terveisin Kymenlaakson kesälaitumilta (joilla ei pelkästään ole lepäilty vaan myös osallistuttu heinätoihin),

Kaarle

PÄÄMINISTERI KALEVI SORSA

SUOMEN SOSIALIDEMOKRAATTINEN PUOLUE

H.T.

Tässä Sinulle pieni jälkikommentti Viestintäpoliittisen komitean työn päätyttyä. Mahdoitko arvata kun luovutimme Sinulle viimeisen osamietintömme, että sen johdosta nousee niin mahdava porvarillisen lehdistön ryöppy kuin mitä tapahtui - ainakaan minä en aivan tällaista osannut odottaa. Wiio, Tiuri ja kumppanit vetivät pisteet kauniisti kotiinsa häikäilemättömillä propagandatempuillaan - kuten tv-vastaanottimien ja sisäpuhelimien sosialisointiuhalla - eikä heidän sananvapausvahtonsa alta luullakseni suuren yleisön tietoisuuteen päässeyt paljonkaan leviämään niitä ajatuksia, jotka sisältyivät komitean enemmistön käsityskantoihin.

Tämä lehdistön reaktio onkin opettavainen esimerkki siitä, mihin porvarillinen lehdistöhegemonia ja sen kannattama porvarillinen mielipideilmasto yleensäkin johtaa: julkistamis- ja legitimoitvälilneiden puutteessa meidän on yksinkertaisesti mahdotonta saada yleisesti hyväksytyksi tai edes yleisön tietoon niitä alkuperäisiä käsityksiä, jotka työväenliikkeen historialliselta perustalta nousten syntyvät edistykseellisissä komiteoissa ja edistyksellisten virkamiesten tai tiedemiesten keskuudessa. Olemme ikäänkuin tuomittuja alistettuun asemaan, ainakin tällaisissa viestintäpoliittisissa kysymyksissä jotka taantumus sananvapausfraseologiaan sekä sosialisointipeikkoihin turvautumalla kykenee tehokkaasti myymään suuren yleisön tajuntaan.

Samalla tämä on läksy tulevien päivien varalle: ei pidä kavahdtaa porvarillisen lehdistön ja sitä tukevien ns. asiantuntijapiirien hillitöntä hyökkäystä jos ja kun demokraattista yleisradiolainsäädäntöä ja yleensäkin tasa-arvoon tähtäävää viestintäpolitiikkaa ryhdytään toden teolla siirtämään teoriasta käytäntöön, komiteamietinnöistä lainsäädännön ja budjettiratkaisujen tasolle. Tiedämme molemmat, että sosialidemokraattien asema on tässä suhteessa pulmallinen ja että keskuudeessamme on paljon voimia, jotka helposti taipuvat pienimmänkin porvarillisen propaganda-aallon alla eivätkä ole valmiita sitä uhmaten ajamaan läpi oikeaksi katsomiaan poliittisia päämääriä. Esimerkiksi Paasion vähemmistöhallituksen aikana oli suorataan surkukupaisaa havaita, kuinka Sanomalehtien Liiton masinoima radiolainsäädännön uusimistöimikunnan vastainen ja vapaan kaapelitelevisiolain puolesta puhuva propaganda meni perille eräisiin tovereihimme: aikaisemmin itsestään selvänä, virallisena ja hyväksyttynä pidetty Häkkisen toimikunnan mietintö joutui lehdistön sekä lähetystöjen riepottelun jälkeen huonoon huutoon ja jotenkin sitä ruvettiin pitämään kuumana ja vieroksuttavana paperina, vaikka sen sisällön tiedettiin vastaavan puolueemme periaatteita ja viestintäpoliittisen ohjelmamme nimenomaista kirjainta.

Tällaisista kokemuksista viisastuneena meidän on terästettävä tietoisuuttamme ja tarvittaessa paadutettava itsemme sille propagandalle, joka valitsijoidemme silmien edessä kohdistetaan meidän ajamaamme politiikkaa vastaan. Ellemme näin menettele viestintäpolitiikassa tänä päivänä, asemamme taistelussa yleisen mielipiteen tuesta käy entistäkin huonommaksi ja joudumme yhä syvemmälle porvarillisen hegemonian suohon.

Muuten Viestintäpoliittisen komitean kaksivuotista ja viisimietinnöistä työtä on mielestäni pidettävä tyydyttävänä. Olemme päässeet aimo askeleen eteenpäin demokraattisen viestintäpolitiikan kehittälyssä paitsi selkeiden kannanottojen vuoksi myös ja nimenomaan siksi, että on saatu kokoon perusteellinen ja yksimielinen joukkotiedotuksen tilaa kuvaava tutkimus- ja selvityspaketti. Mutta työtä ei tule jättää tähän: meidän on jatkettava yhtä määrätietoisesti myös ehdotusten toteuttamisessa sekä jatkuvassa selvitys- ja tutkimustoiminnassa. Puolueemme viestintäpoliittinen asiantuntemus ja toimeliaisuus on kiitettävää - kunpa vain joukot olisivat mukana kaikessa yhtä menestyksekkäästi kuin työväenlehtikampanjassa. Varsinaiseksi koetinkiveksi jää hallitustaso: se, etteivät ehdotuksemme juutu Sinun ja hallitustovereittesi pöydille.

Mitä kepuun tulee, en usko sen nahistelun viestintäpolitiikassa olevan yhtä pitkällistä ja syvälle juurtunutta kuin kulttuuripolitiikassa - Marjatan linja ei yksinkertaisesti pitkän päälle vetele lehdistön ja yleisradiotoiminnan suunnalla. Kepulaiset eivät voi olla näkemättä, että heidän objektiiviset etunsa ovat hyvin pitkälle yhdensuuntaiset meidän etujemme kanssa ja että se sananvapauteen, vapaaseen yritt-

täjätoimintaan yms. vetoava ideologinen propaganda, jolla oikeisto on kepuä liehitelty näissä kysymyksissä, on harhaanjohtavaa ja että heidän poliittinen paikkansa on pikemminkin vasemmalla kuin oikealla. Joka tapauksessa suosittelisin että kepuä on aluepoliittisissa kysymyksissä jatkuvasti piiskattava mm. kaapelitelevisio- ja yleisradiolainsäädäntöön viitaten: näissä asioissahan me sosialidemokraatit yhdessä kansandemokraattien kanssa olemme ajaneet alueellisen tasa-arvon linjaa, kun taas kepu on tapansa mukaan lipsunut pääomapiirien suunnalle vaatimalla julkisoikeudellisen monopolin tasapainottamista kaiken maailman omaehtoisilla - lue: kaupallisilla - viestintäpoliittisilla järjestelyillä.

Mutta meidän viestintäpoliittista tulevaisuuttamme on varjotamassa myös pulmia. Emme ole sittenkään täysin kunnialla hoidaneet sitä leiviskää, joka viestinnän kentällä on meille uskottu - etenkin kansanvaltaisesti valvotun Yleisradion piirissä. Niiden toverien joukossa, jotka edustavat meitä Yleisradion hallintoneuvostossa, johtokunnassa ja muissa tärkeissä asemissa, on luvattoman paljon linjattomuutta ja suoranaisesti epäpätevyyttä. Uskallanpa ennustaa, että historiallisessa punnituksessa Ekin aika Yleisradiossa tulee tuottamaan sosialidemokraateille enemmän miinus- kuin plus-pisteitä. Tällä kuten muillakin politiikan suunnilla meidän tulisi enemmän kiinnittää huomiota tärkeisiin asemiin panemiemme ihmisten ammatilliseen pätevyyteen, ideologiseen linjaan ja yleensä heidän haltuunsa uskottuihin asioihin - sen sijaan että meillä on usein sairaalloinen taipumus tuijottaa henkilöihin ja juonitella keskuudessamme nimityskysymyksissä.

Toisena keskeisenä pulmana haluaisin Sinulle muistuttaa myös viestintäpolitiikassa meitä väijyvistä sanojen ja tekojen ristiriitaisuudesta. Puolueemme imagen kannalta on piinallista - mutta herkullista taas erityisesti kommunistien propagandalle - kun me isolla metelillä syömme hyväksymiimme ohjelmiin ja päätöksiin kirjattuja sanoja, kuten esimerkiksi kaapeli-tv-lakiasiaissa. Vakava yleispoliittinen ehdotukseni onkin, että tekisimme viestintäpolitiikasta - ja miksei yleensäkin kulttuuri- ja koulutuspolitiikasta - sellaisen näkyvän toimintakentän, jolla meitä ei saisi kiinni periaatteettomuudesta, häpeälliseksi leimattavasta peräänantavuudesta ja järjestelmän pikkupaikkailusta.

Suomalaisen yhteiskunnan todellisuutta silmiin katsoessamme olemme nyt tempelinharjalla. Lähivuodet näyttävät, olemmeko uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa keskeinen uudistava voima vai viime kädessä järjestelmän perusrakenteiden säilyttäjä, mistä kommunistit meitä syyttävät. Joka tapauksessa puolueemme oikeistokin käsittää, että meidän on kyettävä jatkuvasti ylläpitämään itsestämme kuvaa laajalti ja syvältä uudistavana poliittisena voimana - niin kommunistien kuin tosiasiallisten yhteiskunnallisten ongelmien vuoksi - eikä tässä pyrkimyksessä onnistuta, jos kaikilla politiikan lohkoilla

näytämme kuinka vastuu johtaa loppumattomiin myönnytyksiin.

Minun ei tarvitse Sinua, Kale, näissä asioissa opettaa, mutta totean vain toverillisesti, että ajankohtaisen vientimaksun tapaiset jäävuoren huiput toki ovat meille muistuttaneet, missä valtamereessä uimme ja mistä purren perussuunta määrätään. Siksi onkin tarkkaan harkittava, mihin poliittista voimaansa uhraa. Hallituksesta käsin tietysti talous- ja sosiaalipoliittikka näyttävät miltei ainoilta todella tärkeiltä kohteilta, mutta jos niiden alalla ei tosiasiaissa voida paljoakaan lähestyä asettamiimme tavoitteita, voi kysyä miten järkevää on kannavoidsa poliittiset resurssit siten, että päätä lyödään seinään, joka antaa vain hiukkasen periksi. Ainakin osa myös päivänpoliittisesta voimasta tulisi kohdistaa sellaisille perusrakenteen kannalta perifeerisemmille aloille, kuten juuri viestintäpolitiikka, joilla järjestelmä sentään antaa periksi niin paljon, että lopputuloksesta tunnistaa tavoitteemme.

Sitäpaitsi viestintäpolitiikan tapauksessa ei ole kysymyksessä objektiiviselta merkitykseltään vähäpätöinen alue. Samalla kun se on niitä suhteellisen harvoja yhteiskuntapolitiikan lohkoja, joilla periaatteemme ovat pitkälle realisoitavissa, se on myös strategisesti meille ensiarvoisen tärkeä alue - tuleehan kannatuksemme suhteellisesti yhä enemmän riippumaan äänestäjäkuntaan vaikuttavista subjektiivisista tekijöistä eikä pelkästään työväestön objektiivisista elinoloista.

On siten runsaasti perusteita asettaa johdonmukainen viestintäpolitiikka korkealle puolueemme päiväjärjestyksessä, myös hallituspolitiikassamme. Älä unohda tätä hääpäivilläsi kieltämättä tähdellisempien talouspoliittisten kysymysten parissa: niissä emme kuitenkaan ole herroja talossa, vaan pikemminkin muilta ohjeita ottavia likaisen työn tekijöitä!

Toverillisesti Sinun

Kalle

P.S.

Olen saanut englantilaisilta tovereilta kappaleen vastavalmistuneesta Labour-puolueen viestintäpoliittisesta ohjelmasta, joka osaltaan todistaa edellä sanotun oikeaksi: myös muualla on nähty tarpeelliseksi nostaa viestintäkysymykset entistä selvemmin etualalle. Labourin paperi on myös sikäli kiintoisä, että siitä saa kansainvälistä vertailupohjaa omalle poliittikallemm. Eikä meikäläinen linja tässä vertailussa ainakaan radikaalisuudessa voita. Englantilaiset esimerkiksi vakavissaan esittävät, että lehdistön kaupallistumis- ja keskittymiskehitystä vastustettaisiin mm. keräämällä kaikkien lehtien ilmoitustulot yhteen pottiin, josta ne sitten jaettaisiin tasoitusperiaatteen mukaan! Meillä ainakaan minä en

röhenkisi tuollaista - sinänsä järkevää ideaa - edes ääneen mainita. Jälleen ajatuksia antava muistutus siitä, että elämme Suomessa harvinaisen ärhäkän porvariston kovasti peljästyttäminä.

Sama

PUHEENJOHTAJA AARNE SAARINEN
SUOMEN KOMMUNISTINEN PUOLUE

Kunnioitettu toveri puheenjohtaja,

Kuten tiedämme, taistelussa työväenluokan puolesta imperialismin voimia vastaan on päivä päivältä yhä keskeisemmäksi käymässä ideologisella alueella tapahtuva taistelu. Sitä mukaa kun objektiiviset edellytykset sosialismin siirtymiselle ovat lisääntyneet, on vallankumousprosessin liikevoimissa saanut subjektiivinen tekijä tieteellis-tekni- kumouksen oloissa yhä keskeisemmän osan, mikä pakottaa analyysin, strategian ja taktiikan uudelleenarviointiin. Kuten mm. Neuvostoliiton Tiedeakatemia viimeaikaisista selvityksistä ilmenee, tämä ei ole luonteenomaista ainoastaan kapitalististen tuotantosuhteiden vastaiselle taistelulle, vaan myös sosialismin oloissa tapahtuvalle rakennustyölle.

Mielestäni me kommunistit ja kansandemokraatit olemme Suomessa jättäneet tekemättä tästä objektiivisesta kehityksestä seuraavat johtopäätökset. (Suorastaan häpeällistä on se historia, jota näissä(kin) asioissa hallituksesta käsin teimme tai pikemminkin jätimme tekemättä; siinä missä me klovnin tavoin poseerailimme porvarilliselle julkisuudelle ja olimme virkamieskoneiston nenästävedettävänä, jotkut taitavat kepulaiset olisivat tehneet ja teettäneet sellaisia päätöksiä, jotka pysyvästi näkyvät ja tuntuvat kotipihalla.)

Tässä historiallisessa tilanteessa meidän on - hyljäten niin oikeisto- kuin vasemmisto-oppportunistiset poikkeamat liikkeessämme - määrätietoisesti ryhdyttävä vetämään myös demokraattisen viestintäpolitiikan suuntaviivoja. Näistä käsin voimme sitten ottaa päivänkohtaisiin kysymyksiin mm. Yleisradiossa (eräissä maissa kuten Ranskassa KP on laatinut kokonaisen laajan tutkielman suhtautumisesta yleisradiolaitokseen). Demokraattiselle toiminnalle ja yleisdemokraattisen rintaman muodostamiselle onkin tällä hetkellä suotuisat objektiiviset edellytykset monistakin syistä.

Ensinnäkin lähivuosina talouspolitiikkaa ja yhteiskuntasuunnittelua leimaava käytettävissä olevien resurssien niukkuus tulee aiheuttamaan painetta uudelleenarviointiin yhteiskunnallisen tuotannon jakaantumisessa. Esimerkiksi on ilmeistä, että itseään toistavaan viihteelliseen tiedotustuotantoon kanavoitavia taloudellisia resursseja tullaan suhteellisesti supistamaan ja vastaavasti työvoiman uusintamisen edellyttämiä opetusmateriaalin tuottamiseen ja jakeluun (esim. "avoin yliopisto") käytettäviä resursseja tullaan lisäämään.

Toiseksi demokraattisen viestintäpolitiikan tukena on tuotantoelämän ja hallinnon yhä kasvava tarve muuhun viestintään kuin joukkotiedotukseen. Esimerkiksi puhelinliikenne, telexliikenne sekä tietokoneiden väliseen tietojen vaihtoon käytettävä ns. datasiirto tulee huomattavasti lisääntymään. Nämä erilais- ten instituutioiden tarvitsemat viestintämuodot tulevat lisäämään painetta sellaisen kokonaisvaltaisen, integroidun tietoliikenneverkoston aikaansaamiseen, jota mm. Viestintäpoliittinen komitea on suositellut. Sama tuotantovoimien laadulliseen muutokseen palautettavissa oleva kehitys tulee myöskin lisäämään painetta julkisen vallan toimesta tapahtuvaan infrastruktuurin rakentamiseen ja ylläpitämiseen eli PLH:n kohottamiseen vähitellen ainoaksi teleliikennejärjestelmäksi valtakunnassa ja yksityisten puhelinlaitosten syrjäyttämiseksi sen tieltä. Myös tämä objektiivinen kehityksenkulku voidaan kirjata demokraattisen viestintäpolitiikan näkökulmasta tyydyttäväksi joskin porvaristo tietysti tulee pyrkimään kaiken edun irtisaamiseen näistä yhteiskunnallisista viestintäjärjestelmistä eli luokkataistelu tällä sektorilla tulee vain muuttamaan luonnettaan.

Kolmanneksi demokraattiselle viestintäpolitiikalle ovat olemassa myös suotuisat puoluepoliittiset edellytykset, ja demokraattinen rintama on koottavissa myös puoluetasolla. Esimerkiksi Keskustapuolueessa viime aikoina voimistuneen oikeistolaisen kulttuuripolitiikan ei tule antaa johtaa meitä omis- sa tilannearvioissamme harhaan: aluepolitiikassa kepu ei voi kannatustaan menettämättä luistaa oikeiston kelkkaan. Sitäpaitsi on muistettava, että vanhassa alkiolaisuudessa - jonka henkiinherättämisestä on nähtävissä merkkejä - on runsaasti demokraattisia elementtejä.

Demokraattista viestintäpolitiikkaa luotaessa on muistettava se tosiseikka, että porvarillisesta hegemoniasta joukkotiedotuksessa ei tulla kapitalismin oloissa koskaan pääsemään irti. Kysymys voi olla ainoastaan siitä, missä määrin porvarillisen hegemonian painetta kyetään vastustamaan ja työväenluokan tietoisuutta lisäämään. Koko joukkotiedotuskentän rakennetta ajatellen yleissääntönä tulisi olla se, että painetun sanan, elokuvan ja äänitetuotannon lohkoilla, missä porvaristo perinteisesti hallitsee henkisen tuotannon välineitä, ei tule vakavissaan muuhun pyrkiä kuin siihen, että valtion

demokraattisen tuen ja muiden vastaavien reformien - sekä tietysti joukkoliikkeen kuten työväenlehtikampanjan - avulla pyritään pönkittämään taloudellisilta resursseiltaan heikompien yhteiskuntaluokkien etujen mukaista viestintää niin paljon kuin se on mahdollista eli aikaansaamaan lieviä tasoittavia tulonsiirtoja demokraattisten voimien hyväksi.

Tässä ei kuitenkaan tule kuvitella liikojia: painetun sanan puolella porvarillinen hegemonia ei tule koskaan laskemaan alle kahden kolmanneksen koko tuotetusta joukkotiedotusvolyymistä. Jos näin kävisi, emme tietenkään enää eläisi porvarillisessa yhteiskunnassa. Mitä tulee siihen osaan joukkotiedotuksen tuotantoa, joka ei ole porvariston suoranaudessa omistuksessa, on sen asemaa tietysti pyrittävä jatkuvasti vahvistamaan ja erityisesti yleisradiotoiminnassa on kaikin tavoin estettävä yksityisen pääoman tunkeutuminen ja siten porvarillisen hegemonian lisääntyminen tällä lohkokalla.

Yleisperiaatteena tulee olla, että sähköinen joukkotiedotus - radio- ja televisiotoiminta kaikkine eri muotoineen, joita mm. uusi viestinnän tekniikka, kuten kaapelilähetystoiminta, tulee tarjoamaan - on pidettävä kansanvaltaisen valvonnan ja yhteiskunnan omistaman tuotantokoneiston piirissä. Tästä kiinni pitäminen on tärkeämpää kuin julkisen vallan osuuden mahdollinen lisääminen painetun sanan puolella, esimerkiksi valtiollisen oppimateriaalituotannon muodossa. Siis nyrkkisääntönä se, että lehdistö, kirjankustannustoiminta ja vaikka elokuvatuohtantokin olkoon muodoiltaan pääasiassa kapitalistista tuotantoa, mutta sähköinen joukkotiedotus ja erityisesti radio- sekä televisiotoiminta taas muodoiltaan demokraattista tuotantoa.

Kaiken kaikkiaan on nähtävä porvarillisen yhteiskunnan raamit, joissa myös joukkotiedotuksen rakenne on kiinni. Esimerkiksi suhtautumisessa mainontaan tulee luopua liiasta dogmaattisuudesta eikä tv-mainontaakaan ole ehkä järkevää nykytilanteessa sellaisenaan vastustaa, vaikka onkin tinkimättä vaadittava poistamaan se suurpääoman osuus tv-ohjelmatuotannosta, jonka tämä Mainos-TV:n avulla on kyennyt itselleen hankkimaan. On muistettava, että vaikka demokraattisia päämääriä edistävän tiedotussisällön osuus koko joukkotiedotuksen tuotannosta olisikin häviävän pieni, sen merkitys kuitenkin moninkertaistuu, koska sen tukena on objektiivinen todellisuus sekä yhteiskunnallinen käytäntö.

Toverillisesti

Kaarle